

DE REDELIJKE GODSDIENST

In welke de Goddelijke waarheden van het genadeverbond worden verklaard, tegen partijen beschermd en tot beoefening aangedrongen,

alsmede de bedeling des verbonds in het Oude en Nieuwe Testament en de ontmoeting der kerk in het Nieuwe Testament, vertoond in een verklaring van de

OPENBARING AAN JOHANNES

door

W. á BRAKEL Theilig F.

in leven bedenaar des Goddelijken Woords te Rotterdam

DEEL III

Onveranderd uitgegeven naar de beste uitgaven, onder toezicht van J. H. Donner.

Te LEIDEN, bij D. Donner.

1893

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

INHOUD

Hoofdstuk 1 - Van de Kerk van het Oude Testament en in 't bijzonder van Adam op Abraham

Hoofdstuk 2 - Van de Kerk van Abraham tot de Wet, of Sinaï.

Hoofdstuk 3 - Van de Ceremoniële Wetten op Sinaï gegeven, en de Staat van de Kerk van Sinaï tot op Christus.

Hoofdstuk 4 – Hoedanig de Borg Jezus Christus in het Oude Testament is geweest.

Hoofdstuk 5 - Van de Staat van de Gelovigen in het Oude Testament

Hoofdstuk 6

- **Van de Kerk van het Nieuwe Testament, van de geboorte van Jezus Christus, tot de Openbaring aan Johannes.**
- **Toelichting over de bekering van de Joden**

Slotgedicht: Geestelijke aandachten op de twaalf maanden.

**Algemene rouwklacht over WILHELMUS Á BRAKEL
door ABRAHAM HELLENBROEK**

Hoofdstuk 1

Van de Kerk van het Oude Testament en in 't bijzonder van Adam op Abraham

De bedeling van het Verbond is anders in het Oude Testament dan in het Nieuwe Testament

I. Tot hiertoe hebben wij het gehele genadewerk van de verlossing des mensen in zijn natuur en deszelfs hoedanigheden voorgesteld. Nu gaan wij over tot de verscheidenheid van de manier van toepassing, die er was vóór Christus' komst in het vlees, en ná dezelve. De bediening vóór Christus' tijden wordt *genoemd het Oude Verbond* of Testament; en na Zijn komst in het vlees, *het Nieuwe Verbond* of Testament. Ik zeg Verbond of Testament, omdat de Schrift een woord gebruikt, namelijk Hebr. Berith, en Grieks diatheeke, én om te tonen dat in de woorden Verbond en Testament geen grond is voor de misvattingen, die men door het onderscheiden van die woorden zoekt goed te maken. Het onderscheiden van de manier van de bediening van het genadeverbond in 't Oude en Nieuwe Testament is in het Woord gegrond. Zie 2 Kor. 3:6, ... *Dienaars van het Nieuwe Testament*. vers 14, ... *In het lezen van het Oude Testament*. Hebr. 8:7, *Indien dat eerste Verbond onberispelijk geweest ware, zo zou voor het tweede geen plaats gezocht geweest zijn*. vers 13, *Als Hij zegt: Een nieuw verbond, zo heeft Hij het eerste oud gemaakt*.

Het Oude Testament werd bediend door schaduwen.

II. Het Oude Testament is een bediening, in welke de Borg en Zaligmaker beloofd werd dat komen zou, zodat de tijd van Adam tot op Christus toe, de tijd van de belofte was, en in welke de Zaligmaker in Zijn natuur, lijden en sterven, werd afgebeeld, opdat ze te beter Hem kennen, en in Hem geloven zouden.

- Dit geschiedde door velerlei offeranden, die de apostel noemt *afbeeldingen*; Christus duidelijk als voor ogen afschilderende, zodat ze dagelijks Christus in zijn lijden en sterven met de ogen des lichaams, als zien en aanschouwen konden. Hebr. 9:9, *Welke was een afbeelding voor die tegenwoordige tijd, in welke Christus nog niet in het vlees gekomen was*.
- Hij noemt ze ook *voorbeelden*; alle voorbeelden werden gemaakt naar het voorschrift, dat God daarvan gaf, net afbeeldende de toekomstige Christus. Zodat niet Christus geformeerd is naar voorbeelden, maar de voorbeelden naar Christus, en zo zagen ze in het voorbeeld het beeld van Christus, Die komen zou. Ziet Hebr. 8:5, *Welke het voorbeeld en de schaduw van de hemelse dingen dienen*.
- Ook worden zij genoemd schaduwen, niet om het donker te maken, de zaak te verbergen, en te verduisteren; maar om de zaak, die dezelve nog niet gezien kon worden, zó nabij te vertonen, als geschieden kon. Zoals een mens, aan de ene kant van een schutting staande, in een heldere zonneschijn zien kan de schaduw van een ander mens, aan de andere kant van de schutting, hij ziet de mens zelf niet, want de schutting belet het gezicht; maar de schaduw voorbij het einde van de schutting schietende, wordt van hem gezien. Ja uit deze schaduw kan hij niet alleen afleiden dat er een mens is, die hij nog niet ziet, maar hij kan ook zien, of het een kind of een volwassene is, en aan het gewaad, of het een man of vrouw is, ja of hij gaat of staat, of hij rechtop staat, en of hij zich buigt, en bijna wat hij doet.

Zulke schaduwen waren de offeranden van het Oude Testament Ziet, Kol. 2:17, *Welke zijn een schaduw van de toekomstige dingen, maar het lichaam is Christus.*

- Men noemt ze gewoonlijk *ceremoniën*; maar dat woord staat in de Bijbel niet; ceremoniën zijn uiterlijke oefeningen, met woorden of gebaren. Omdat het niet Schriftuurlijk is zo zullen wij daar ook niets van zeggen, dan dat het gelegenheid geeft om de zaken niet, of verkeerd te verstaan, en daarom is het beter dat men de Schriftuurlijke woorden gebruikt. Wij zullen het gebruik volgen.

Het Oude Testament is begonnen met het eerste Evangelie.

III. Het Oude Testament of Verbond was al de tijd van het Evangelie in het Paradijs tot op Christus; in al die tijd is er geen onderscheid in de soort van bediening, welke in al die tijd geschiedde door beloften en afbeeldingen; maar ten opzichte van de personen, aan wie de bediening geschiedde, kan men die tijd onderscheiden in de Kerk vóór Abraham en na Abraham. Vóór Abraham bestond de kerk uit allerlei naties, gelijk in de dagen van het Nieuwe Testament Maar God nam Abraham op en zijn zaad, om *Zijn kerk* te zijn; zodat na Abrahams tijd andere naties hand over hand vervreemden van de ware godsdienst; maar deze bleef zuiver in de nakomelingen van Abraham. Als men spreekt van een *nationaal Verbond*, dan moet men het verstaan te zijn het Verbond der genade, met die natie opgericht; meer zegt dat woord niet.

Van de staat van de kerk, Adam tot op Abraham, is niet veel beschreven, doch genoeg om ons te tonen, dat het Evangelie en de ware godsdienst in die tijd zo welbekend en gepleegd is, als daarna, en door welke linie de Heere Jezus van Adam afkomstig is, 't welk nodig was, zou Hij de Middelaar zijn, en nodig was te weten, om Hem daarvoor te erkennen. De gehele tijd van Adam tot op {de geboorte van} Abraham begrijpt omtrent twee duizend jaren, en is beschreven in de eerste hoofdstukken van het eerste boek van Mozes; wij zullen de voornaamste zaken in een korte schets vertonen, en dan enige bedenkingen beantwoorden.

Verkondigd in het Paradijs, en van land tot land voortgeplant in de Godzalige linie.

IV. Nadat Adam en Eva het verbond der werken overtreden hadden, zo kondigt de Heere een nieuw verbond, een verbond der genade af onder de woorden: *En Ik zal vijandschap zetten tussen u en tussen deze vrouw, en tussen uw zaad, en tussen haar zaad, datzelve zal u den kop vermorzelen, en gij zult het de verzenen vermorzelen.* Deze plaats is in 't vorige van dit traktaat verklaard. 't Zijn korte woorden, maar behelzen het grote werk van de verlossing van een zondaar, de verbreking van het geweld van de duivel over de uitverkorenen, de vijandschap en strijd van de kinderen van God en van de duivel, de Persoon, door wie dit uitgevoerd zou worden, onder de benaming van *'t zaad van de vrouw*, niet des mans, welke is Christus, het zaad Abrahams, Izaks, Jakobs, Davids, van Maria, dewelke door Zijn dood de duivel heeft te niet gedaan, Hebr. 2:14. Deze zaak heeft God aan Adam en de volgende heilige mannen nader verklaard.

Adam bleef de Kerk negenhonderd en dertig jaren bij.

Henoch was een profeet, verkondigde de dag des oordeels, Judas 1:14, 15.

Noach was een prediker van gerechtigheid, de inhoud van zijn predikatie was Christus, 1 Petrus 3:19, 20, 21. En profeteerde van de roeping van de heidenen na de verstoting van het geslacht van Sem, Gen. 9:27. God onderwees en versterkte hen ook in het geloof door de offeranden van vruchten des velds, van rein vee, en van de

eerstgeborenen, Gen. 4:4 Gen. 8:20. Hierdoor kwam het volk tot kennis van de verborgenheden van de zaligheid, en tot het geloof in Christus.

Eva, toen zij Kaïn geboort had, had het oog op Christus, 't zij dat ze een begin zag van de voorttelling, uit welke de Christus zou geboren worden, 't zij dat ze in de persoon dwaalde, menende dat hij de Verlosser zou zijn, en toen zij Seth geboort had, zei zij: *God heeft mij een ander zaad gezet voor Abel*, Gen. 4:25, nu wetende dat God Kaïn, en zijn nakomelingen verstoot en vervloekt had, Gen. 4:11, en gelovende, dat uit Seth de Zaligmaker zou geboren worden.

Abel was een rechtvaardige, Matth. 23:35. En een sterk gelovige, in 't welk hij Gode behaagde, Hebr. 11:4.

Henoch wandelde met God, en werd weggenomen zonder de dood te zien, hebbende getuigenis dat hij Gode behaagd, Hebr. 11:5.

In Enos' tijd scheidden de gelovigen zich van de goddelozen af, voegden zich bij elkaar, en riepen de Naam des Heeren aan, Gen. 4:26.

De kerk werd ook verdorven, zodat de leden van de kerk met de ongelovigen trouwden, waardoor de kerk nog meer bedorven werd, daarom wilde God niet dat zijn volk met anderen zou trouwen, Dan. 7:3 2 Kor. 6:14. De aarde werd hoe langer hoe meer verdorven, waartoe hielpen de hoogmoedige Lamech, de eerste die twee vrouwen nam, en op het zwaard van zijn zoon pochte, en de woeste reuzen, die op hun sterkte en aanzien vertrouwende, met geweld heersten, en zich namen maakten, Gen. 6:4. Zodat God, wereld en kerk ten uiterste goddeloos zijnde, alle mensen en al wat op aarde zich beweegt met de zondvloed doodde.

Tot op Noach, en van Noach tot op Abraham, en tot op Mozes.

Maar Noach en zijn vrouw, en zijn drie zonen ieder met zijn vrouw, en de aard van ieder slag van alles, wat op de aarde leeft, werden in het leven bewaard in de ark, in welke zij behouden werden.

Noach plantte een wijngaard en dronk zich dronken, 't zij uit te grote begeerte naar de wijn, die hij in lang niet gedronken had, 't zij dat hij de wijn ontwend te rasser daardoor bevangen werd, 't zij dat de wijn krachtiger was, dan die hij tevoren gedronken had; immers hij werd eens daardoor dronken en legde zich neer om te slapen, en in de slaap door het woelen het deksel van hem afgeraakt zijnde, zo lag hij bloot. Zijn zoon Cham inkomende, zag zijns vaders naaktheid, en ging uit, en zei het beiden zijn broeders; deze namen een kleed, en achterwaarts naar hun vader gaande, spreidden dat kleed over hem. Het was niet een bloot zien geweest; want zo hij met een zwenk het onverwacht gezien had en haastig was heengegaan, dat zou geen zonde geweest zijn, en zo'n vloek over hem niet gebracht hebben, maar bij het zien is iets gedaan, dat tot bespottig was. 't Zij dat Cham zelfs met zijn vader gespot had, of dat zijn zoon Kanaän, ziende dat zijn grootvader naakt lag, staan bleef en hem bespote, ... immers de vloek wordt niet over Chams persoon en gehele geslacht uitgesproken, maar over zijn een zoon Kanaän. 't Zij dat die gespot had, 't zij dat Cham in zijn kind, dat de zwaarste straf voor een vader is, gestraft werd, 't zij dat zij beiden schuldig waren, immers Sem en Jafet krijgen een zegen van hun vader, maar Cham wordt voorbijgegaan.

Chams geslachtsregister wordt naast dat van Jafet en Sem opgesteld, waarop Nimrod gemeld wordt, van welke gezegd wordt: *Hij was een geweldig jager voor het aangezicht des Heeren*. Men kan het aanmerken als een beschrijving van een goddeloos mens als een geweldige drijver, die naar God noch naar mensen vraagde.

Of ook wel als een beschrijving van een Godvruchtig mens, dat hij willende veilige woning beschikken voor de mensen, of bijzonder voor zijn familie, het verscheurend wild gedierte doodde en verdreef; want het wild gedierte was zeer vermenigvuldigd en belette de geruste en veilige woning, zodat hij geen vreesachtige haas, of schrikachtig hert joeg, maar leeuwen, beren, tijgers, wolven, en dergelijke verscheurend gedierte; hier was kloekheid toe van node, en 't was met gevaar vermengd; zodat hij zijn toevlucht tot God nam en in zijn hulp en bijstand het wild overwon, en veilige woonplaats voor mensen maakte.

De mensen willende, met het bouwen van een hoge toren zich een naam maken, en een baak stellen om daardoor hun verstrooiing te voorkomen, zijn daarin verhinderd, door het verwarren van hun spraken, en zijn vandaar over de gehele aardbodem verstrooid.

Dit is het bijzonderste, dat ons van de eerste twee duizend jaren beschreven is waarop Mozes overgaat tot Abraham, van welke tijd de kerk in zijn familie alleen bepaald werd.

Die bedeling is door voorbeelden.

VI. Vóór Christus komst zocht men het lichaam, verlangende en reikhalzende naar de vervulling van de beloften en schaduwen. En nu het licht en het lichaam gekomen is, zoekt men schaduwen en voorbeelden, en men verblijdt zich als men een schaduw meent gevonden te hebben. In de duisternis zocht men naar 't licht, en nu in het licht zoekt men de duisternis, dat is nu geleerdheid, daarom moet ieder wat nieuws zoeken, en de regel van zoeken is de overeenkomst in naam, in zaak en omstandigheden; waar men dat vindt of maakt, daar heeft men een voorbeeld gevonden. Eer wij van de voorbeelden, die men in deze tijd van Adam op Abraham vindt, spreken, zullen wij eerst vertonen, wat tot een voorbeeld behoort. Merkt:

Hier moet men vrezen:

1. Dat men hier wijs moet zijn tot matigheid en niet boven 't geen men behoort wijs te zijn, volgens Paulus' vermaning, Rom. 12:3. Men moet hier handelen met vrezen en beven, om de heilige woorden van God in geen andere zin te duiden, dan God ze gesproken heeft, en om de heiligheid en geestelijkheid uit het Woord niet weg te nemen door het alles bijna tot allegorieën te maken, en zo vele profetieën en voorbeelden te verzinnen, als de hersenen kunnen uitleveren.

Kwade gronden mijden.

2. Dat de overeenkomsten van naam, of derzelve betekenis, de overeenkomst en gelijkens van de zaken, het niet strijden van de uitlegging met de omstandigheden van de tekst, en met het geloof, niet zijn de regels, waarnaar men voorbeelden maakt; want

- (a) waar zijn zulke regels in Gods Woord gegeven? Als men dan eigen regels maakt, zo moet dan ook de uitlegging naar zijn gemaakte regels, maar zijn verdichtselen van eigen hersenen. Ik ontken die regels, laat ze bewezen worden, en is dat niet betamelijk, dat men vast bewijze datgene, waarnaar men bijna de gehele Bijbel uitlegt?
- (b) Als men daaruit een voorbeeld moet kennen, zo zal geen voorbeeld aangenomen kunnen worden, waarin men die regels niet vinden kan, schoon nog zo klaar van God tot een voorbeeld gegeven.
- (c) Als men die zaken tot regels stelt, dan kan men de gehele Schrift verdraaien, zo men wil, dan was iedere wijnstok, iedere boom, iedere grondsteen, waarop een huis gebouwd werd, ieder tarwegraan, iedere deur, iedere weg en pad, de zon, de

morgenster, leeuw, hen, worm, en zeer vele andere dingen, dan, zeg ik, waren dat alles voorbeelden op Christus: want Christus wordt zo genoemd. Tussen die en Christus is enige gelijkheid en overeenkomst, en het strijdt niet tegen de omstandigheden van de teksten, noch tegen de overeenkomst van het geloof. Die bij zijn verstand is, zal wel zien dat die dingen alle tot voorbeelden te stellen, dwaasheid zou zijn, en nochtans komen ze met die regels overeen; waaruit dan klaar blijkt, dat die regels geen bewijs zijn, en geen grond geven om een zaak tot een voorbeeld te stellen.

Men mocht zeggen, *dat de nette overeenkomsten tussen zaak en zaak niet bijgeval zijn, maar met beoging van de alwetende en alleenwijze God alzo bestuurd zijn, opdat het ene een voorbeeld van het andere zou zijn.*

Antwoord.

Nette overeenkomst geeft geen beoging van een voorbeeld te kennen; want dan zou men bijkans alles, wat in de Bijbel is, tot voorbeelden kunnen maken en de gehele Schrift maar allegorisch, en tot enkele gelijkenissen maken. Een schilderij kan zowel een ander gelijken, als die persoon, die de schilder beoogde uit te schilderen, 't zij dat de personen elkaar gelijken, 't zij dat er enige trekken in de schilderij, buiten beoging van de schilder, gekomen zijn, waardoor de schilderij een andere persoon beter gelijkt, dan de geschilderde; zal men door de gelijkheid besluiten, dat de schilder beoogd heeft de andere uit te schilderen? Zo ook hier: ofschoon God weet wat zaken elkaar gelijken zouden, zo heeft God daarom niet beoogd, dat het ene een afbeelding en voorbeeld van het andere zou zijn. Ook nu in het Nieuwe Testament zijn vele, zo zaken als personen, beschreven, met welke volgende zaken en personen overeenkomst en gelijkenis hebben. Wie zal door de overeenkomst besluiten, dat de zaken in het Nieuwe Testament verhaald, voorbeelden zijn van de volgende zaken?

En verder, dagelijks geschieden zaken die gelijkenis hebben met zaken en personen, die voor honderd of twee honderd jaar gebeurd zijn, en dat is ook niet buiten des Heeren voorzienigheid; zal men daaruit besluiten, dat de eerste voorbeelden zijn van de laatste? Hieruit blijkt, dat niet gelijkenis, maar instelling Gods, een voorbeeld maakt.

Alle voorbeeld ziet niet op Christus.

VII. 3. Dat zelfs het woord voorbeeld niet altijd betekent een voorbeduiding, een voorafgeschilde afbeelding, ten voorbeeld op Christus, Die komen zou. Maar voorbeelden zijn ook zaken, die voorgesteld worden door toepassing, 't zij tot waarschuwing, 't zij tot navolging, 't zij tot verklaring om een zaak door vergelijking duidelijker te doen verstaan, waardoor dan niet gezegd wordt, dat die zaken, die men tot een voorbeeld voorstelt, daartoe ingesteld waren, om zo'n tijd te voorspellen, en af te beelden; maar van achteren gebruikt men die zaken bij wijze van toepassing.

- Zie een voorbeeld tot waarschuwing, 1 Kor. 10:6, *Deze dingen zijn geschied ons tot voorbeelden, opdat wij geen lust tot het kwaad zouden hebben.* vers 11, *Deze dingen allen zijn hunlieden overkomen tot voorbeelden; en zijn beschreven tot waarschuwing van ons.* 2 Petrus 2:6. *De steden van Sodom en Gomorra heeft God tot een exempel,* of voorbeeld. Hebr. 8:5, *gezet degenen, die goddeloos zouden leven.* 't Is duidelijk dat die dingen geen voorbeelden op Christus waren, en ook niet afbeelden de tijd van de apostelen; maar dat ze van achteren gebruikt worden door toepassing tot waarschuwing, 't welk in alle tijden mag en moet geschieden.
- Zie een voorbeeld tot navolging, Filip. 3:17, *Weest, mede mijn navolgers ... gelijk gij ons tot een voorbeeld hebt.*

- Zie een voorbeeld tot verklaring door gelijkenis, Rom. 5:14, ... *Adam, welke een voorbeeld is Desgenen, Die komen zou.* Adam komt in dit hoofdstuk voor als dodende allen, die in hem waren, het gehele menselijk geslacht, en Christus als levendmakende allen, die in Hem zijn, de uitverkorenen. Nu is het buiten tegenspreken, dat Adam vóór de val Christus niet afbeeldde, dat Hij komen zou; want daar was nog geen zonde, die weg te nemen was, 't welk is het einde van Christus, die was toen niet van node, die was toen nog niet beloofd; ook was Adam in zijn val niet een voorbeeld van Christus, dat Hij komen zou om de zonde weg te nemen; want ook toen was er geen verbond der genade, ook toen was Christus nog niet beloofd en voorgesteld. Ook is Adam na zijn val niet voorgesteld aan de kerk van het Oude Testament als een voorbeeld van Christus; maar 't is met de eerste opslag klaar, dat hier alleen is een vergelijking om door tegenstelling en overeenkomst de zaak, die de apostel onder handen had, te verklaren, dat gelijk Adam de eerste en enige oorzaak was van zonde en verdoemenis, dat Christus alzo was de eerste en enige oorzaak van verzoening, en eeuwige zaligheid van de uitverkorenen, die in Adam gestorven waren. Z
- Zo ook Jer. 33:20-26. *Indien gij Mijn verbond van de dag en mijn verbond van de nacht kon vernietigen ... zo zal ook vernietigd kunnen worden mijn verbond met mijn knecht David,* enz. De vaste instelling van dag en nacht was geen voorbeeld van het verbond met David, schoon het verbond van David daarmee vergeleken wordt; maar 't is alleen een gelijkenis en een toepassing, om de onveranderlijkheid van het verbond met David te kennen te geven.

Alle teken is geen voorbeeld.

VIII. 4. Merkt, dat al, wat een teken is, daarom geen voorbeeld is. Alle voorbeeld is een teken, maar alle teken is geen voorbeeld. Het liggen in de kribbe, en het in doeken gewonden te zijn was een *teken*, dat dit kindeke de Messias was, Lukas 2:12; maar het waren geen voorbeelden. De ster de wijzen uit het oosten voorgaande, en boven de plaats staan blijvende, was een *teken* dat de nieuwgeboren Koning daarin was, maar was geen voorbeeld.

Een voorbeeld ziet op iets toekomstige; maar een teken is, dat zaken, 't zij verleden, 't zij tegenwoordige, 't zij toekomstige, aanwijst en aan het verstand openbaart. Zo stelt de Heere Jezus Jona tot een teken van Zijn begrafenis: Matth. 12:39, 40 *hun zal geen teken gegeven worden, dan het teken van Jonas, de profeet. Want gelijk Jonas drie dagen en drie nachten was in de buik van de walvis, alzo zal de Zoon des mensen drie dagen en drie nachten wezen in het hart van de aarde.* Jona wordt nergens aan de kerk van het Oude Testament tot een voorbeeld van Christus' begrafenis gegeven en voorgesteld; zodat zij zich niet bezondigden, als zij in Jona de begrafenis niet zagen en geloofden. Christus zegt ook niet dat Jona voor de kerk van het Oude Testament een voorbeeld was van Hem, maar de Heere Jezus geeft aan de Joden in zijn tijd Jona tot een *teken*. 't Welk in het gehele Nieuwe Testament nooit een voorbeeld betekent, dat gelijk Jona dat overkwam, dat Hem zo ook dit wedervaren zou. Zodat hier is een verklaring, wat aan Jezus geschiedde zou, door vergelijking met Jona, opdat zij, dit geschiedende, overtuigd mochten worden, dat Hij de ware Messias was.

In 't Nieuwe Testament zijn zinspelingen op zaken en woorden van het Oude Testament

IX. 5. Merkt, dat in het Nieuwe Testament zo spreekwijzen als zaken, uit het Oude Testament overgebracht worden door allusie of zinspeling, tot verklaring van de zaak, die verhandeld wordt, zonder nochtans voorbeelden te zijn. Zie Openb. 2:7. Openb.

22:1, 2. Waar de Heere Jezus Christus genoemd wordt: *De Boom des levens*. Hier wordt zonder twijfel gezien op de boom des levens, in het paradijs, het sacrament van het verbond der werken. 't Is zeker dat aan Adam, vóór de val, Christus niet was voorgesteld, dat daar een Borg geen plaats had, en dat Christus het Voorwerp van Adams geloof niet was, zodat de boom des levens aan Adam Christus niet verbeeldde. Na de val mocht Adam die boom niet meer zien, noch aanraken, die had met het verbreken van het verbond der werken gedaan, naderhand is die kerk van het Oude Testament nooit voorgesteld tot een voorbeeld van Christus, Die toen beloofd was. Nooit heeft de kerk van het Oude Testament door de boom des levens in Christus geloofd. Dus wordt Christus in het Nieuwe Testament de boom des levens genoemd door zinspeling en toepassing, namelijk: gelijk Adam dagelijks die boom aanzag, en daarvan at, en zich daardoor verblijdde in de belofte des eeuwigen levens, dat de gelovigen alzo Christus gebruiken, en in zijn genieting leven, en leven zullen, en zich verblijden. Uit dit alles zien wij, dat men het niet terstond voor een voorbeeld moet opnemen, tussen welke en Christus enige gelijkenis en toepassing is.

Ook (Grieks) allegoroumena.

X. 6. Let met opmerking, dat God zaken in het Oude Testament heeft doen geschieden, met beoging, dat naderhand daarin Gods wijze en bewonderingswaardige Voorzienigheid zou gezien worden, en dat die zaken door andere beduidenissen toegepast zouden worden. Zodat er niet alleen een gelijkenis tussen beide zou zijn, of gemaakt zou kunnen worden, maar dat er ook de beoging van God bij komt. Dus stelt de apostel Hagar en Sara voor, als dingen die andere beduiding hebben, Gal. 4:24. *Grieks allegoroumena*. Hagar was geen voorbeeld van het Oude Testament want men stelt dat Oude Testament tot een voorbeeldig verbond, en zo zou het een voorbeeld een voorbeeld van een ander voorbeeld zijn, en ook buiten die stelling zou Hagar een voorbeeld zijn van die voorbeelden, die daar gegeven zijn, 't welk vol ongerijmdheid is. Ook noemt de apostel haar geen voorbeeld, maar hij zegt *het zijn allegoroumena*, 't welk betekent, zaken die door gelijkenis van de ene tot de andere zin en beduidenis overgebracht worden.

Dus is het geoorloofd, vele andere zaken over te brengen, hoewel allen niet met ontwijfelbare vaststellingen dat God dat in die zaak beoogd had. Dus kan men zich vermaken in de wijze voorzienigheid Gods. Neemt tot een voorbeeld, het gebod Gods aan Abraham, dat hij zijn zoon Izak op de berg Moria zou offeren 't welk die plaats was, op welke honderden van jaren daarna de tempel van Salomo, waar de offeranden gepleegd werden, gebouwd is. En zo in vele andere zaken; maar men moet zich wachten daarvan voorbeelden te maken. Dat acht ik een middel te kunnen zijn, om de verschillen over voorbeelden weg te nemen.

Wat tot een eigenlijk voorbeeld behoort.

XI. 7. Een voorbeeld is iets van God voor de komst van Christus ingesteld, om de toekomstige Zaligmaker af te beelden, om daardoor zijn kerk in die tijd te onderwijzen, en tot het geloof in Christus te leiden. Zal men een zaak als een voorbeeld aanmerken, zo moet:

- a. Dezelve van God tot een voorbeeld ingesteld zijn, want een voorbeeld behoort tot de godsdienst, daardoor moesten zij gelovigen in Christus. Nu, van de godsdienst moest alle eigenwilligheid en menseninzettingen verre geweerd zijn.
- b. Voorbeelden waren voor de kerk van het Oude Testament en in die tijd aan dezelve gegeven, om daardoor op Christus te zien, en in Hem te geloven. Ziet dit: Heb 9:9. *Welke was een afbeelding voor die tegenwoordige tijd.*

- c. Omdat de voorbeelden aan de Kerk van het Oude Testament tot de godsdienst gegeven waren, zo bezondigden zich allen, die de voorbeelden niet gebruikten tot kennis van, en geloof in de toekomstige Messias, waartoe zij gegeven waren. Waar men dan vindt een instelling van een persoon of zaak, 't zij uit het Oude, 't zij uit het Nieuwe Testament aangetoond; waar die zaak aan de kerk van het Oude Testament was bekendgemaakt, en gegeven; waarin men zich bezondigde, als men dat gegeven voorbeeld niet gebruikte, daar is die zaak voorzeker een voorbeeld. Maar waar deze drie zaken niet zijn, daar mag men ook geen voorbeeld stellen en maken. Dit achten wij dat het gemoed van allen, bij wie het heilige Woord van God in achtung en de zuivere godsdienst beminnelijk is, zal overtuigen, en dat het de zodanigen teder zal maken, in het stellen van voorbeelden.

Geen voorbeelden zijn Adam, Abel, Henoeh, Noach, Adams klederen.

XII. Uit het gezegde blijkt klaar:

1. Dat Adam, Abel, Henoeh, Noach, enz. niet gesteld kunnen worden tot voorbeelden van de Heere Jezus. Want daar is geen blijk, dat zij tot voorbeelden zijn ingesteld, en aan de kerk van het Oude Testament als zodanig gegeven, en dat het de kerk tot zonde was, of zou zijn, als zij die mannen niet tot voorbeelden gebruikten.

2. Dat de kleren van Adam en Eva niet als voorbeelden te stellen zijn van de gerechtigheid van Christus, waarmee de gelovigen bekleed worden; want behalve dat daarvan noch taal noch teken is in het Woord van God, en de grond waarop men dit stelt, niet waarschijnlijk is, namelijk, dat die kleren van de vellen dier beesten, die Adam geofferd zou hebben, gemaakt waren: want Adam was toen nog in het Paradijs, en toen God hun de kleren, die een verwijt van hun zonden waren, had aangetrokken, toen bespote Hij hen: zeggende: *Zie de mens is geworden als onzer een!*

3. Dat de ark van Noach geen voorbeeld was van Christus, om dezelfde reden; een overeenkomst maakt geen voorbeeld.

De zondvloed was geen sacrament van het verbond der genade.

XIII. 4. Dat de zondvloed niet was een sacrament van het verbond der genade, noch een voorbeeld van de heilige doop, omdat daarvan geen instelling te vinden is, en alleen maar steunt op de gelijkenis.

Men mocht zeggen, dat de zondvloed gesteld wordt tot een sacrament van het genadeverbond.: Jes. 54:9. *Dat zal Mij zijn als de wateren van Noach, toen Ik zwoer, dat de wateren van Noach niet meer op de aarde zouden gaan; also heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen, noch u schelden zal.* En dat de heilige doop genaamd wordt, het tegenbeeld van de zondvloed: 1 Petrus 3:21, *Waarvan het tegenbeeld, de doop, ons nu ook behoudt.* Gelijk ook het formulier van de doop, van de zondvloed, en de Rode Zee zegt: *Door welke de doop beduid wordt.*

Antwoord.

De plaats, Jes. 54:9, spreekt niet eigenlijk van de zondvloed, die hier gemeld wordt, als de tijd en gelegenheid, bij welke iets geschied is; maar van hetgeen na dezelve gebeurd is, namelijk, van de eed Gods, op de offerande van Noach, dat Hij de wereld niet meer door een zondvloed zou verderven. Ook wordt de zondvloed daar niet ingesteld tot een sacrament noch voorbeeld, noch de Joden bevolen, die zo aan te merken, en te gebruiken. Maar God verklaart, wat de zaak, die na de zondvloed geschied was, voor Hem was, dat, namelijk, Hij alzo zeker woord zou houden in de belofte, van op Zijn kerk niet meer te toornen, als Hij Zijn eed, na de zondvloed

gedaan, vasthield, en dat Israël daarvan zo zeker mocht zijn, als zij zijn van het niet wederom verdrinken van de wereld.

De tekst 1 Petrus 3:21, stelt de zondvloed niet tot een afbeeldend voorbeeld van de doop; want schoon de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal gekomen zijn in de plaats van de sacramenten van het Oude Testament, zo zijn toch die van het Oude Testament geen voorbeelden van die van het Nieuwe Testament, veel minder de zondvloed. Waar is de zondvloed tot een voorbeeld ingesteld? Diende deze daartoe voor die tijd? Dat moest bewezen worden; maar daarvan is noch taal noch teken. Wij hebben boven getoond, dat ook voorbeelden genoemd worden, die geen voorbeduiding hadden; maar alleen voorgesteld worden door toepassing, tot waarschuwing, navolging of verklaring. Zo wordt de Heilige Doop hier een tegenbeeld genaamd tot verklaring, dat gelijk Noach door het water, dat de ark ophief, bewaard werd voor het water, tot zijn behoudenis, dat ook alzo de Heilig Doop, verzegelende en verzekerende de gelovigen de verzoening door het bloed van Christus, een middel was van hun behoudenis. Het formulier van de Doop zegt niet dat de zondvloed een voorbeeld van de doop was; *maar dat de doop daardoor beduidt wordt*. Dat andere beduidenis geen verbond stelt, hebben wij § 9 getoond.

De regenboog is niet een sacrament van het verbond der genade.

XIV. Vraag: *Of de regenboog een sacrament is van het verbond der genade?*

Men mocht denken ja, omdat dezelve een teken van het verbond genoemd wordt, Gen. 9:12, 13.

Maar wij zeggen nee; want:

- a. Hij is een teken van een verbond tussen God en de aarde, alle mensen, goede en kwade, alle levende dieren, die met Noach in de ark geweest waren, Gen. 9:9-17. Het verbond der genade is alleen tussen God en de gelovigen.
- b. Hij verzegelde geen geestelijke goederen in Christus, maar lichamelijke alleen; namelijk, dat geen zondvloed meer op aarde komen zou, daar het genadeverbond geestelijke beloften heeft.
- c. Het verbond en de regenboog blijft tot de voleinding van de wereld; zodat wij dan nu in de dagen van het Nieuwe Testament drie sacramenten zouden hebben, en het eerste zou zijn de regenboog, dat ongerijmd is.
- d. Het woord verbond betekent niet altijd een eigenlijk gezegd verbond; maar ook een onveranderlijke belofte en instelling: Jer. 33:20 ... *Indien gij Mijn verbond van de dag en Mijn verbond van de nacht kon vernietigen, zodat dag en nacht niet zijn op hun tijd*. Zo wordt hier het verbond ook genomen voor een onveranderlijke belofte en instelling.

Zegt men, dat Openb. 4:3, rondom de troon in welke Christus was, een regenboog zich vertoonde, 't welk ons doet terugzien op de regenboog van het verbond, met Noach opgericht, en te kennen geeft, dat die regenboog op Christus zag.

Wij antwoorden:

- (1) Dat dit een profetisch gezicht was, en niet verder moet uitgestrekt worden.
- (2) De regenboog vertoonde de glans van die op de troon zat, gelijk de glans van de zon schijnende door een luchtige wolk op een dikke, de regenboog veroorzaakt; en zo hij opzicht had op Noachs regenboog dat toch niet vast gaat, zo gaf dit te kennen, de onveranderlijkheid en vastigheid van de dingen, die aan Johannes geopenbaard zouden worden, gelijk de regenboog verzekerde, dat er geen

zondvloed meer komen zou. Hier is geheel geen gewag van een verzegeling van het verbond der genade door de regenboog.

Het Oude Testament is begonnen met de eerste belofte in het Paradijs.

XV. Vraag: Of het Oude Testament begonnen is van de eerste belofte in het Paradijs, dan of het begonnen is aan Horeb, en bestond in de erfenis van Kanaän als een voorbeeld van de hemel?

Sommigen maken onderscheid tussen de tijd vóór Horeb, welke zij noemen de tijd van de belofte, en tussen de tijd na Horeb, welke zij noemen het Oude Testament, doch niet verbond, 't welk zij onderscheiden van Testament. De eerste tijd merken zij aan als vrij; de tweede onder een hard juk van de dienstbaarheid, en bestaande niet in de beloften van de zaligheid door Christus, en alzo niet zijnde het verbond der genade, maar bestaande in de erfenis van Kanaän.

Maar wij zeggen:

1. Dat de Schrift geen onderscheid stelt tussen verbond en Testament, gebruikende in het Oude Testament het een woord Berith, en in het Nieuwe Testament het ene woord diathoekoe, en dat de Schrift ook geen onderscheid in de zaak stelt, en zelfs de tijd, die zij alleen het Oude Testament willen genoemd hebben, een verbond noemt, en dat zo beschrijft, dat het op een Testament niet passen kan: Hebr. 8:9. Niet naar het verbond, dat Ik met hun vaderen gemaakt heb ... want zij zijn in dit Mijn verbond niet gebleven.

Een testament verbreekt de erfgenaam niet; maar een bondgenoot verbreekt het verbond. Dat men onderscheid maakt tussen testament en verbond, is omdat hun gehele gebouw daar bijzonder op rust; als men het een testament noemt, dat kan men Abraham, Izak en Jakob beter brengen onder de eerste staat, bij hen de tijd van de belofte genoemd; want, waren die onder het bij hen genoemde Testament dan kon men de staat van het Oude Testament niet stellen in zulke harde dienstbaarheid, en niet bepalen tot de erfenis van Kanaän. Als het goed van het Oude Testament, omdat zij Kanaän in de bezitting niet hebben gehad; maar alleen de belofte, dat hun nakomelingen het bezitten zouden. Doch het onderscheid tussen verbond en testament in deze zaak is ongegrond, gelijk op zijn plaats getoond is.

Het Oude Testament bestaat niet in de erfenis van Kanaän.

XVI. 2. Wij zeggen: Dat het Oude Testament niet bestaat in de erfenis van Kanaän als een onderpand van de hemel. Want:

- (1) Kanaän was geen onderpand van de hemel, dat wordt nergens in het Woord gezegd, dit had men moeten bewijzen. 't Is wel waar, dat de hemel de rust genoemd wordt. Hebr. 4:1. En dat Kanaän ook *rust* wordt genoemd, Hebr. 3:18. Maar uit de gelijkheid van een benaming kan men geen voorbeeld noch onderpand maken. Paulus beoogt zelfs niet Kanaän en de hemel met elkaar te vergelijken. Maar hij vermaant ernstig te zijn, om door het geloof in de hemel in te gaan, en neemt zijn aandrangreden van de kwade uitslag van de ongelovige Israëlieten in de woestijn, die door ongeloof in Kanaän niet ingingen, maar God tot toorn verwekten, en gesteld zijn tot een voorbeeld ter waarschuwing, 1 Kor. 10:11.
- (2) Was Kanaän een onderpand van de hemel, zo hadden alle goddeloze Joden, in Kanaän levende, het onderpand van de hemel, en zo moesten zij ook zeker zalig zijn geworden; want die God het onderpand geeft, die geeft Hij ook zeker de zaak zelf.

- (3) Zo Kanaän een onderpand van de hemel was, zo hadden zij niet in zulke vrees van de dood kunnen leven, als men van hen zegt, dat zij leefden, uit vrees van Kanaän te missen; want om de zaak zelfs zal men gewillig en gemakkelijk het onderpand willen missen, dat niet in vergelijking komt met de zaak zelf. Omdat nu Kanaän niet is een onderpand van de hemel, zo bestaat dan het Oude Testament niet in de erfenis van Kanaän, als een onderpand van de hemel; de woorden als een onderpand moet men er dan aflaten en men moet zeggen: dat het Oude Testament bestaat in de erfenis van Kanaän, als iets lichamelijks, en eindigende in dat lichamelijke. Dat kan ook niet zijn; want
- (a) God kan wegens Zijn natuur geen uiterlijk verbond oprichten, belovende alleen lichamelijke goederen op een uitwendige gehoorzaamheid. Dit is in 't brede vertoond, 1 Deel, hfdst. 16 § 36. Kan dan God geen uitwendig verbond met een mens maken, zo bestaat dan het Oude Testament niet in de erfenis van Kanaän.
 - (b) Of het Oude Testament bestaat in de belofenis van Kanaän, of in de bezitting van hetzelfde; zo in de belofte, dan is het niet begonnen met Horeb, maar met Abraham, die de belofte ontving, en alzo 430 jaren tevoren, en dan waren Abraham, Izak en Jakob ook onder het Oude Testament, dat men ontkent.
 - (c) Zo het Oude Testament bestond in de bezitting van Kanaän; dan was het ook niet begonnen met Horeb, maar met de ingang van Israël in Kanaän, en alzo 40 jaren daarna: en hoe zal men het dan maken met Israël in Babel? Waren die zolang buiten het Oude Testament? Hieruit besluiten wij dan, dat het Oude Testament niet bestaat in de erfenis van Kanaän, noch blotelijk lichamenlijk, noch als een pand van de hemel, maar dat Kanaän was een lichamenlijke belofte, uit kracht van het verbond der genade, gelijk nu nog in het Nieuwe Testament het verbond der genade de lichamenlijke zegeningen insluit, waarom Paulus de belofte van Kanaän verandert in de belofte van de aarde: *Efése 6:3. Opdat het u welga, en dat gij lang leeft op de aarde.*

Het Oude Testament is niet begonnen van Horeb.

XVII. 2. Wij zeggen: Dat het Oude Testament niet begonnen is met Horeb; maar dat het begonnen is met de eerste belofte van het evangelie aan Adam in het Paradijs.

Bewijs 1.

Dit blijkt uit het gezegde, dat het Oude Testament niet bestaat in de erfenis van Kanaän, en daarom niet begonnen is noch met Abraham, noch met Horeb, noch met de ingang in Kanaän.

Bewijs 2.

Het eerste boek van Mozes beschrijft de staat van de kerk vóór de uittocht van de kinderen Israëls uit Egypte. Dit boek is een boek van het Oude Testament, gelijk de apostel zegt: 2 Kor. 3:14, 15 ... *want tot op de dag van heden blijft hetzelfde deksel in het lezen des Ouden Testaments zonder ontdekt te worden ... Maar tot de huidige dag toe; wanneer Mozes gelezen wordt, ligt een deksel op hun hart.* Door Mozes worden de boeken van Mozes verstaan; niet de laatste vier, maar ook het eerste; zo is dan het eerste boek van Mozes een boek van het Oude Testament Dus was dan de kerk in die tijd in het Oude Testament En zo is dan het Oude Testament niet begonnen van Horeb, maar van Adam.

Bewijs 3.

Dat is de tijd van het Oude Testament, in welke Christus afgebeeld, en in de offeranden schaduwachtig geofferd werd, waardoor gezien en beleden werd, dat voor de zonde nog dadelijk niet voldaan was, maar nog eens door het zaad van de vrouw voldaan zou worden; die tijd noemt de apostel het eerste verbond: Hebr. 8:7, 13. *Indien dat eerste verbond onberispelijk geweest ware ... Als Hij zegt: een nieuw verbond, zo heeft Hij het eerste oud gemaakt.* Welk was nu het eerste verbond of testament? Dat door voorbeelden en offeranden bediend werd; want:

- a. in geen andere zaak staat het tegenover het nieuwe, 't welk in deszelfs plaats gekomen is.
- b. En de apostel toont dit in hetzelfde Hoofdstuk vers 5, *Welke het voorbeeld en de schaduw van de hemelse dingen dienen.* Zo is dan al die tijd, in welke Christus voorgebeeld en afgebeeld werd, het Oude Testament. Nu Christus is afgebeeld, en in de offeranden schaduwachtig opgeofferd, niet alleen in en na Mozes' tijd, maar ook voor hem van Abrahams tijden af; toen hadden zij altaren, offeranden van de eerstgeborenen en van rein vee, van de veldvruchten.

Ziet dit van Kaïn en Abel, Gen. 4:3, 4.

Van Noach, Gen. 8:20.

Van Abraham, Gen. 12:7, 8. Van de opoffering van Izak, en van de ram in plaats van Izak. Gen. 22:13. Van Izak, Gen. 24:25.

Van Jakob, op 't bevel Gods, Gen. 35:1-7.

Dit alles beeldde hun Christus af; daarom wordt Christus gezegd, Het Lam dat geslacht is van de grondlegging der wereld, Openb. 13:8. Omdat dan het Oude Testament bestaat in de schaduwachtige dienst, en de schaduwachtige dienst van Adams tijden af geweest is, zo is de tijd van Adam af de tijd van het Oude Testament

Bewijs 4.

Dat behoort tot het Oude Testament, welker zonden, vóór Christus' tijd begaan, Christus verzoend heeft; Dit blijkt uit Hebr. 9:15, Daarom is Hij de Middelaar van het Nieuwe Testament, opdat de dood daartussen gekomen zijnde, tot verzoening van de overtredingen, die onder het eerste Testament waren, degenen, die geroepen zijn, de belofenis van de eeuwige erve ontvangen zouden. Nu, Christus heeft niet alleen verzoend de zonden na Mozes, maar ook vóór Mozes' van Adams tijden, af, 't welk buiten verschil is.

Uitvlucht

Christus heeft wel ook voor die zonden voldaan, maar de apostel spreekt evenwel hier maar van het Oude Testament, 't welk begon van de uittocht van de kerk uit Egypte, en bepaalt de verzoening van de zonden tot die tijd.

Antwoord

- a. Omdat men het Oude Testament stelt in de erfenis van Kanaän, zo moest de apostel dan ook alleen spreken van de zonden, die tegen dat Testament begaan waren, dat ongerijmd, en tegen het oogmerk van de apostel is.
- b. De Schrift onderscheidt de tijd vóór Christus, niet in de tijd van de belofte vóór Mozes, en in de tijd na Mozes, die alleen noemende het Oude Testament Zij kent maar twee tijden, gisteren en heden; gisteren is al de tijd vóór Christus; heden, de tijd na Christus, en zij verklaart, dat Christus' dood in beide tijden even krachtig was: Hebr. 13:8. *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde, en in der eeuwigheid.*

- c. De apostel toont in hetzelfde hoofdstuk Hebr. 9, dat Hij de verzoening van de zonden niet bepaalt tot de tijden van Mozes, maar dat Hij in 't gemeen ziet op alle voorgaande zonden van de gelovigen, en ook het oog heeft op de zonden, die begaan zijn van de grondlegging der wereld, gelijk blijkt uit vers 26, *Anders had Hij dikwijls moeten lijden van de grondlegging van de wereld af*. Te weten, zo zijn een offerande niet krachtig genoeg was geweest tot wegneming van alle zonden van zijn uitverkorenen, die van de grondlegging der wereld geschied waren. Hieruit is het dan zeker, dat de tijd van Adam tot op Christus is de tijd van het Oude Testament

Bewijs 5.

Dat is het Oude Testament, welks offeranden en voorbeeldende dienst moesten ophouden en vernietigd worden met de vervulling van die, door Christus, het lichaam van de schaduwen. Zie dit: Heb 8:13. *Als Hij zegt: een nieuw verbond, zo heeft Hij het eerste oud gemaakt; dat nu oud gemaakt is en verouderd, is nabij de verdwijning*. Hier kan men niet zeggen, dat de apostel alleen het oog heeft op de tijd van Mozes, die tijd noemende het eerste Testament; want behalve het bovengezegde, zo zal men niet kunnen tonen, dat van de offeranden en andere schaduwen afgeschaffd zijn, die vóór Mozes' tijden stand hadden. Nu, al de offeranden en schaduwen, die vóór Mozes stand hadden behoren zowel onder de beweeglijke dingen, die veranderd moesten worden, Hebr. 12:27. En die allen zijn zowel vernietigd, als die ten tijde van Mozes en daarna gepleegd werden. Zo behoren dan de offeranden van Adams tijd af tot het Oude Testament En die tijd is zowel de tijd van het Oude Testament als de tijd na Mozes.

Tegenwerping 1.

XVIII. Deut. 5:2, 3, De Heere, onze God, heeft een verbond met ons gemaakt aan Horeb. Met onze vaders heeft de Heere dit verbond niet gemaakt, maar met ons, wij, die hier heden allen levend zijn. Dus is het verbond met Horeb begonnen.

Antwoord.

Israël was hieraan de Jordaan, nu zullende overgaan in Kanaän. Mozes spreekt die aan, die daar levend tegenwoordig waren, en stelt die tegen hun vaders; met de vaders had God dat verbond niet gemaakt, dat Hij daar met hen maakte. Wie zijn de vaders? Die in de veertigjarige omdoling in de woestijn gestorven waren, volgens de bedreiging Gods, dat allen, die uit Egypte getrokken waren, twintig jaren oud zijnde, in Kanaän niet zouden komen. De Heere had wel met de natie van Israël een verbond aan Horeb gemaakt, maar de personen waren al dood, die kregen de vervulling van de belofte van Kanaän niet, maar deze, die daar levend waren, zouden tot de bezitting komen, en met die maakte God het verbond.

Dit verbond was geen ander verbond in wezen, dan dat verbond 't welk God met Abraham, Izak en Jakob, en met Israël aan Horeb gemaakt had, maar in wezen hetzelfde: Deut. 7:12 ... *Dat de Heere, uw God, u het verbond en de weldadigheid zal houden, die Hij uw vaders gezworen heeft*.

Maar de omstandigheden waren anders, 't waren andere personen, 't waren die, welke nu stonden om over de Jordaan in Kanaän in te gaan, 't was een plechtige vernieuwing van dat verbond, dit was aan de vaders niet geschied, maar het geschiedde aan hen; de omstandigheden veranderen een zaak, daarom wordt dezelfde zaak een andere genaamd, en wordt van het vorige ontkend, te weten, ten opzichte van de trap of manier. Ziet dit, Joh. 7:39, *De Heilige Geest was nog niet*, daar die toch van eeuwigheid was, en Die de gelovigen voor die tijd en in die tijd deelachtig waren geworden. Zie dit ook, Rom. 16:25, 26, ... *Naar de openbaring der verborgenheid, die*

van de tijden der eeuwen verzwegen is geweest, maar nu geopenbaard is. En nog duidelijker, Efëze 3:5, *Welke in andere eeuwen de kinderen der mensen niet is bekendgemaakt, gelijk zij nu is geopenbaard.* In zo een zin wordt ook hier gezegd, niet met onze vaders, maar met ons; en die deze plaats tegenbrengen, moeten hetzelfde zo verstaan, omdat zij het Oude Testament niet willen begonnen te zijn met deze tijd, in welke Israël aan de Jordaan stond en het verbond plechtig vernieuwde, maar met de uittocht, of Horeb.

Tegenwerping 2.

XIX. Jer. 31:32, Niet naar het verbond, dat Ik met hun vaders gemaakt heb, ten dage als Ik hun hand aangreep, om hen uit Egypteland uit te voeren. Heeft God toen het Oude Testament gemaakt, zo moet men het ook van die tijd beginnen, en niet eerder.

Antwoord.

- a. 't Is nu al beantwoord, namelijk, dat de zaak, die in wezen al tevoren was, gezegd wordt daarna geschied te zijn, omdat het op een andere manier en trap geschiedt. Het verbond, aan Horeb gemaakt, was in wezen al tevoren; want het was het verbond, dat God met Abraham, Izak en Jakob gemaakt had, uit kracht van welk verbond God Israël uit Egypte verlost, om hen in Kanaän over te brengen, Exod. 2:24. En uit kracht van welk verbond God met Israël het verbond inwijdde aan Horeb, en aan de Jordaan: Deut. 29:10, 12, 13. *Gij staat heden allen voor het aangezicht des Heeren ... om over te gaan in het verbond des Heeren ... Opdat Hij u heden Zichzelf tot een volk bevestige, en Hij u tot een God zij, gelijk als Hij tot u gesproken heeft, en gelijk Hij uw vaders, Abraham, Izak en Jakob, gezworen heeft.*
- b. Ja, 't was het verbond der genade zelf, gelijk wij in het volgende hoofdstuk zullen tonen; zodat die tijd van de uittocht genoemd wordt, wegens de openbare uitvoering, en ook inwijding, maar niet wegens het wezen deszelfs verbond. Daarom wordt ook Mozes toegeschreven, dat al lang tevoren ingesteld was, gelijk de besnijdenis. Joh. 7:22, *Mozes heeft ulieden de besnijdenis gegeven.* Zo wordt ook Mozes de wet van de schaduwen toegeschreven, daar toch en altaren en offeranden, en rein en onrein vee, en besnijdenis al lang tevoren gegeven en gebruikt waren, omdat in Mozes' tijd de schaduwachtige dienst zijn volle luister en heerlijkheid kreeg.

Tegenwerping 3.

XX. Gal. 4:24 ... *Deze (Hagar en Sara) zijn de twee verbonden; het ene van de berg Sinaï, tot dienstbaarheid barende, dat is Hagar.* Zo moet dan het Oude Testament van Sinaï beginnen.

Antwoord.

De apostel zegt niet dat het met Sinaï begonnen is, maar hij noemt die plaats wegens de penbare ingang in het verbond, en wegens diens plechtige inwijding; want het was al tevoren, ten opzichte van het wezen, gelijk getoond is. Was Hagar het verbond, zo moest het van haar begonnen zijn. Zij wordt het verbond genoemd door toepassing van achteren, wegens gelijkenis en overeenkomst in sommige zaken. Ziet hiervan § 9. Van deze tekst zullen wij in het volgende uitvoeriger spreken, 't gezegde is genoeg om te tonen, dat deze tekst niet zegt dat het Oude Testament van Sinaï is begonnen.

Tegenwerping 4.

XXI. Hebr. 9:18, *Waarom ook het eerste niet zonder bloed is ingewijd.* Het woord *inwijden* betekent nieuw maken; zodat men het eerste Testament moet beginnen van

Sinaï, waar het met zo'n grote toestel met het bloed is ingewijd, op welke tijd de apostel ziet, gelijk uit de volgende verzen blijkt.

Antwoord.

- a. Inwijding zegt niet het begin van een zaak, die tevoren niet was; want dat woord wordt ook gebruikt van iets, dat verbeterd en vernieuwd wordt: Joh. 10:22. *Het was het feest van de vernieuwing des tempels*. Daar staat hetzelfde woord, dat hier *inwijden* wordt overgezet.
- b. Het eerste verbond is al in Adams tijd door het bloed ingewijd met de eerste offerande. Noach wijdde het door bloed in, toen hij uit de ark ging. Als het verbond met Abraham en zijn zaad opgericht was, toen werd het ook plechtig door bloed ingewijd, Gen. 15:8, 9.
- c. Een huwelijk kan al lang gesloten zijn vóór de openbare bevestiging, welke niet maakt een ander huwelijk. Een koning kan al lang koning zijn, en regeren, eerdad hij gekroond wordt, die kroning maakt hem geen nieuwe koning, noch zelfs geen koning: zo ook hier, het verbond aan Sinaï verhaald, was al tevoren, en ook tevoren al ingewijd, en dat meermalen, maar hier komt het in geheel andere omstandigheden, hier was een algemene en openbare ingang in het verbond, dat met hun vader Abraham opgericht was, hier werden de schaduwen en voorbeelden geregeld, en in een andere orde geschikt, die bekwaam was om de kerk onder die natie in de zuivere godsdienst te bewaren. Dus werd hetzelfde verbond, dat tevoren al was, en al ingehuldigd was, opnieuw en met feestelijke plechtigheden ingewijd. Zodat deze plaats niet te kennen geeft, dat het Oude Testament aan Sinaï begonnen is.

Dus hebben wij getoond dat het Oude Testament niet begonnen is van Sinaï, maar van Adam, en dat het Oude Testament niet bestond in de erfenis van Kanaän, als een voorbeeld en onderpand van de hemel, en dienvolgens dat de tijd van Adam tot op Mozes niet meer kan genoemd worden de tijd van de beloften in tegenstelling van de tijd na Sinaï, omdat al de tijd van Adam tot op Christus de tijd van de belofte is; want van de gelovigen in al die tijd is het zeker, 't geen de apostel zegt van de vaderen van het Oude Testament Hebr. 11:13, *Deze allen zijn in het geloof gestorven, de beloften niet verkregen hebbende, maar hebben dezelve van verre gezien, en geloofd, en omhelsd*.

De offeranden vóór Mozes waren van God als een godsdienst ingesteld en moesten gepleegd worden.

XXII. Uit de stelling van het onderscheid tussen de tijd vóór Mozes, als de tijd van enkele belofte, en na Mozes, als het Oude Testament, vloeit een andere stelling, namelijk: Dat de offeranden van Adam tot Mozes niet gedwongen waren en lastig, maar vrijwillig geschieden, en dan alleen, als zij er eens lust toe kregen, en dat die offeranden hun niet waren tot beschuldiging van zonde, van onbetaalde schuld, van onmacht om zelf te kunnen voldoen, en hen toeleidende tot de enige offerande van Christus, als het Tegenbeeld in de vervulling van die hun afschuwende offerande.

Bewijs 1.

Wij zeggen daarop:

Dat wij niet kunnen denken dat er iemand zal zijn, die zeggen zou, dat de offeranden in die tijd van God niet ingesteld en geboden waren; want:

- a. hoe zou een mens vanzelf zulke gepaste voorbeelden op Christus, en dat dezelfde, die na Sinā van God geboden waren, verzinnen en daartoe onderscheid kunnen stellen tussen rein en onrein vee?
- b. Dan was het offeren hun geen godsdienst, maar een eigenwillige en van mensen ingezette godsdienst geweest, die van God verboden is, en van de Heere Jezus tevergeefs verklaard wordt. Matth. 15:9.
- c. Dan hadden zij door het geloof niet kunnen offeren, 't welk zij nochtans deden: Hebr. 11:4. *Door het geloof heeft Abel een meerdere offerande Gode geofferd dan Kain.* En hun offeranden hadden Gode niet kunnen behagen, daar ze nochtans Gode aangenaam waren: Gen. 8:21. *De Heere rook die liefelijke reuk.*
- d. God had wel uitdrukkelijk geboden een altaar te maken: Gen. 35:1. *Daarna zeide God tot Jakob ... maak daar een altaar.* Zo er een gebod is van het altaar te maken, zo dan ook offeranden te offeren, waartoe de altaren gemaakt werden.

Bewijs 2.

God wil dat alle godsdienst, van God ingesteld en geboden, geoefend moet worden; nooit heeft God het in de vrijheid des mensen gelaten, die geboden godsdienst te plegen of na te laten, 't is ongehoorzaamheid tegen God, zijn bevel niet op te volgen. Daarbij, God wil geen gedwongen dienst, alle dienst moet geschieden in geloof en in liefde, daar die zijn, daar is vrijwilligheid: als men enige godsdienst tegen zijn zin en gedwongen doet, dan heeft God daarin geen behagen; gehoorzaamheid is beter, dan slachtoffer, 1 Sam. 15:22. Alles, wat tot oprichting van de tabernakel diende, moest vrijwillig gegeven worden, 't is het bevel, ... *Dient Hem met een volkomen hart en met een willige ziel.* 1 Kron. 28:9. Omdat God de offeranden geboden had, en daarom een ieder verplicht was te gehoorzamen, zo gebruikt God beweegredenen, om de mens daartoe op te wekken, soms door beloften en soms door bedreigingen en God wil dat de overtreders van zijn geboden gestraft worden, met hen uit de kerk te werpen; en omdat ook vóór Mozes en vóór Abraham, God een afgescheiden volk, een gemeente of kerk had, en dat volk van Goddienst had, zo was daar ook orde, dus ook bestraffing en uitwerping uit de gemeente, als iemand ongehoorzaam was en bleef.

De *schaduw*en waren noch vóór noch na Mozes gegeven tot een straf, en alzo tot een lastig en onverdraaglijk juk; maar zij waren een zegen en weldaad van God, zij waren Evangelie, leerden en leidden hen tot Christus, en hoe meerder voorbeelden God hun gaf, hoe groter weldaad God hun bewees, hun klaarder en klaarder Christus bekendmakende. De Godzaligen hadden er groot vermaak in, en dankten de Heere daarvoor; zodat wij gaarne toestaan, dat de offeranden vóór de tijden van Mozes niet gegeven waren tot een lastig juk, doch daartoe waren zij ook niet gegeven na Mozes. Onder allen dienst vóór Christus, was er geen zwaarder noch smartelijker dan de besnijdenis, welke Petrus noemt, een juk, dat noch onze vaders, noch wij hebben kunnen dragen, Hand. 15:5-10. Nu, deze besnijdenis was al honderden jaren vóór Mozes ingesteld, en evenwel was haar dienst vermakelijk en gemakkelijk voor degenen, die lust hadden om God naar zijn wil te dienen.

Bewijs 3.

Alle offeranden zien op Christus, zonder dat opzicht zijn zij noch ingesteld, noch aangenaam bij God, Wie geen lichamelijke dienst behaagt. Zo zagen de offeranden vóór Mozes ook op Christus, te welke opzichte Christus ook genoemd wordt *het Lam dat geslacht is van de grondlegging der wereld*, Openb. 13:8. Daarbij zij offerden in

het geloof, dat altijd op Christus ziet. Dus zagen de offeranden vóór Mozes als voorbeelden op Christus.

Bewijs 4.

Alle offeranden maken de zonden indachtig tot vernedering van degenen, die offerden; alle offeranden verklaren, dat de schuld van hun zonden nog niet voldaan is, maar voldaan zal worden door de overnemende Borg Jezus Christus; alle offeranden verklaren, dat noch de offeraar, noch de offeranden de zonde kan wegnemen, maar doen zien op het lichaam van der schaduwen. Dat alles is eigen aan de offerande, en zonder dat is de offerande geen offerande; zodat alle offeranden zien op zonden, en haar wegneming. Ziet dit: Lev. 1:4. *Hij zal zijn hand op het hoofd des brandoffers leggen, opdat het voor hem aangenaam zij om hem te verzoenen.*

Zo zag ook Jobs offerande, die niet was uit Abraham, en vóór Mozes' tijden (naar alle waarschijnlijkheid) heeft geleefd, op zonde en verzoening; want als hij brandoffer offerde, zei hij: *Misschien hebben mijn kinderen gezondigd*, Job 1:5. Alle offeranden zijn van dezelfde natuur; nergens wordt onderscheid gemaakt tussen de offeranden vóór Mozes en na Mozes; na Mozes is het buiten verschil, dat de offeranden op zonden en verzoening zagen, zo dan ook vóór Mozes. Zelfs in het Nieuwe Testament doet de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal op zonden en verzoening zien, veel meer dan de offeranden in Oude Testament. Uit deze allen blijkt het klaar, dat tussen de godsdienst vóór Mozes en na Mozes geen onderscheid is, ten opzichte van de natuur en soort; en zo ook niet tussen de staat van de kerk vóór en na Mozes.

Hoofdstuk 2

Van de Kerk van Abraham tot de Wet, of Sinai.

Van Adam tot op Abraham bestond de kerk uit allerlei naties.

I. Tot Abraham toe, zijnde omtrent twee duizend jaren bestond de kerk uit allerlei naties zonder onderscheid, en zonder aan enig land of plaats vastgemaakt te zijn: maar met Abraham maakte God onderscheid van naties, de kerk bevestigende in de nakomelingen van Abraham, en van plaats, die besluitende in Kanaän, waardoor de toekomstige Christus te zekerder gekend kon worden, door welke voorvaderen Christus afkwam van Adam, en alzo was het beloofde zaad van de vrouw, daarna werd zij bepaald tot Abraham, daarna tot Izak, daarna tot Jakob, daarna tot Juda, daarna tot David, ná welke gene nadere bepaling gemaakt is.

Wij onderscheiden de kerk vóór Abraham en na Abraham, niet ten opzichte van de godsdienst: want die was énerlei, maar ten opzichte van de bepaling tot een natie. Nadat de kerk in Abrahams zaak bepaald was, had zij verscheiden opmerkelijke veranderingen, die men tot deze zes kan brengen.

1. Van Abraham op Mozes.
2. Van Mozes tot de Richteren.
3. Van de Richteren tot op de Koningen.
4. Van de Koningen tot op de gevangenschap in Babel.
5. Van het begin van de gevangenschap tot de wederkering in Kanaän.
6. Van de wederkering tot op Christus, begrijpende omtrent een tijd van twee duizend jaren.¹

Abrahams roeping.

II. Van Abraham op Mozes. Abraham, zoon van Terah van Nahor, Rehu, Peleg, Heber, Selah, Arphacsad, Sem, Noach, leefde in Mesopotamië, dat in onze taal is 't land tussen twee rivieren, in een stad genaamd Ur, naderhand van de Chaldeën bewoond. De ware godsdienst werd al ras na de zondvloed, bedorven, ook zelfs in het geslacht van Sem, in wiens nakomelingen de kerk tot op Christus bestaan heeft; de voorouders van Abraham waren zeer verbasterd, en waren gelijk ook Abraham afgodendienaars, Jozua 24:14, 15.

Zodat er de minste waarschijnlijkheid niet was, dat in hun linie de ware godsdienst zou hersteld worden en blijven, veel minder dat de kerk alleen in hun nakomelingen zou bestaan; maar God, die in alles zijn vrije genade betoont, roept Abraham op een buitengewone wijze, maakt hem bekend, dat de Messias uit hem zou voortkomen, en gebiedt hem uit zijn land en maagschap uit te gaan naar een ander land, 't welk God hem toen niet bekendmaakte, maar alleen zei, dat Hij 't hem wijzen zou. Abraham gehoorzaamt God, verlaat Ur, bleef enige tijd te Haran, 't welk ook in Mesopotamië lag; maar na van zijn vader dood ging hij ook van daar over de rivier de Eufraat, medenemende Sara, zijn vrouw, en Lot, zijns broeders zoon, met alles wat hij had, zo have als knechten en maagden, die hem lijfeigen waren. Na veel omzwervingen komt hij in Kanaän bij Sichem, en slaat zich daar neer, niet wetende dat dát het land was,

¹ Vanaf de schepping tot de geboorte van Abraham is 2000 jaar. Vanaf de geboorte van Abraham tot de doop van Jezus is ook 200 jaar.

dat God hem aanwijzen zou; daar verschijnt God aan hem, en belooft hem dat zijn zaad dat land erfelijk bezitten zou. Abraham bouwt daarop een altaar om de Heere te offeren, en zo zijn dankbaarheid te bewijzen, gelijk Noach, toen hij uit de ark gegaan was. De honger in Kanaän doet Abraham dat land verlaten, en naar Egypte trekken, van waar hij daarna wederom in Kanaän kwam, tot de plaats van het voorheen gebouwde altaar; doch als vreemdeling, niet een voet eigendom daarin hebbende.

Scheiding van Lot.

III. Door de vermenigvuldiging van hun vee konden Abraham en Lot niet meer te samen wonen. Abraham geeft Lot de keur, waarheen hij zich wenden wil. Lot kiest de landstreek van Sodom en Gomorra. Daar enige tijd gewoond hebbende, wordt het land ingenomen door Kedor-Laomer, die mensen en beesten gevankelijk wegvoert, waaronder ook Lot was. Abraham dat verstaande, vergaderde een leger van driehonderd achttien mannen, ingeborenen van zijn huis, hij verslaat Kedor-Laomer, en redt zijn neef Lot; die in die landstreek blijvende tot de tijd van de omkering van die steden en landstreek, zo redt God hem door middel van engelen daaruit. Hij met zijn vrouw en zijn twee dochters uitgaande, zo ziet zijn vrouw achterom, tegen het verbod, naar Sodom, waarover God haar straft en in een zoutpilaar verandert, zo hard en onsmeltbaar als een steen. De dochters van Lot begaan daarna de schandelijke daad, waaruit twee boosaardige naties zijn voortgekomen, die der kinderen Israëls doods vijanden waren.

Ontmoeting van Melchizédek.

Abraham terugkerende van de roemrijke slag, ontmoet Melchizédek, koning van Salem, met verversingen; wie deze Melchizédek was, en waarin een voorbeeld is, is Deel 1. hfdst. 20. § 9 enz. getoond. Daarna verschijnt de Heere wederom aan Abraham, vernieuwt de vorige belofte van de toekomstige Messias, en de vermenigvuldiging van zijn zaad, en bevestigt op een zonderlinge wijze het verbond der genade met hem, in 't welk God hem bekendmaakt, dat zijn nakomelingen vierhonderd jaar in een vreemd land zouden verdrukt worden, en daarna terugkeren in Kanaän om het erfelijk in eigendom te bezitten.

Abraham waarschijnlijk niet wetende dat de Messias, en de vermenigvuldiging van zijn zaad juist uit Sara zou zijn, bekent, op Sara's zaad, haar dienstmaagd Hagar, bij welke hij Ismaël gewint.

Izak beloofd. Besnijdenis ingesteld.

IV. God verschijnt daarna wederom aan Abraham, herhaalt dezelfde belofte en voegt daarbij, dat dit geschieden zou door een zoon, die hij uit zijn vrouw Sara zou gewinnen, en beveelt dat hij die *Izak* zou noemen. Gelijk God ook Abram, en zijn vrouw Sara omnoemde: in plaats van Abram, noemde God hem Abraham, en in plaats van Saraï, noemde God haar Sara. God, zijn belofte vernieuwende, bevestigt het verbond door een sacrament, namelijk de besnijdenis, met bevel, dat al wat mannelijk was onder alle zijn nakomelingen, ten achtste dage besneden zou worden, met die bedreiging, dat zo wie niet besneden zou worden, dat die uit zijn volk zou uitgeroeid, en niet erkend worden voor een nakomeling van Abraham, en voor een bondgenoot.

Tot een zegel van het genadeverbond.

De besnijdenis was:

- a. Een zegel van het genadeverbond, verzegelende de gelovigen vergeving door de Messias, Die komen zou: Rom. 4:11. *En hij heeft het teken der besnijdenis ontvangen, tot een zegel van de rechtvaardigheid des geloofs.*
- b. Daardoor werd aangewezen de onreinheid van de natuur tot vernedering, die uitgedrukt wordt door de voorhuid van het hart, die God mishaagde, en die hij wilde dat weggenomen zou worden: Deut. 10:16. *Besnijd dan de voorhuid uws harten, en verhardt uw nek niet meer.* Jer. 9:26 ... *het gehele huis Israëls heeft de voorhuid des harten.*
- c. Het verplichtte hun, en het verzegelde hun de heiligmaking: Jer. 4:4. *Besnijd u de Heere, en doet weg de voorhuiden uwer harten, gij, mannen van Juda, en inwoners van Jeruzalem!* Kol. 2:11. *In Welke gij ook besneden zijt met een besnijdenis, die zonder handen geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden van het vlees, door de besnijdenis van Christus.*
- d. Hierbij was het een klaarblijkelijk kenteken voor de Israëlieten, en voor de vreemden, dat zij bondgenoten des Heeren waren, en tot de kerk als het zaad Abrahams behoorden.

Izak geboren. Bevel om hem te offeren.

V. Volgens de belofte en het verzegelde verbond wordt Sara bevrucht, en baart Izak in de ouderdom van negentig jaren, en alzo boven de loop van de natuur, en Abraham was honderd jaren oud, toen Izak hem geboren werd tot zijn grote blijdschap, maar ook tot zijn grote beproeving; want God beveelt hem die lieve zoon op te offeren op de berg Moria. Abraham gehoorzaamde God in de allergrootste zaak, maar met hoedanige smart van het hart kan wel denken, en schoon hij zijn zoon doodde zo geloofde hij evenwel dat uit die zoon de Messias zou voortkomen al zou God hem uit de as wederom levend maken; doch God verhinderde hem, en gaf hem een ram, die daar dicht bij met de hoornen in de struiken verward was welke hij in zijns zoons plaats opofferde. Waarop God zijn vorige zegeningen vernieuwt, zo van de Messias, als van de vermenigvuldiging van zijn zaad door Izak; want Ismaël was al op 't verzoek van Sara, naar het bevel Gods, weggezonden. Bij gelegenheid van de dood van Sara koopt Abraham de akker van Efron, waarin de spelonk Machpela was, waar hij Sara begroef, ook naderhand zelf begraven is, gelijk ook Izak en Jakob. Hier kreeg Abraham een beginsel van de belofte van Kanaän, in 't welk hij tevoren niet een voet lands eigen had, zo kocht ook Jakob een stuk lands, en dit beginsel was hem zo dierbaar, dat als men hem die akker ontweldigd had, zo won hij ze wederom met zijnzwaard, en bewaarde ze als een kostelijk pand, 't welk hij ook Jozef vooruit maakte.

Ezau's en Jakobs geboorte.

Izak door bestuur van zijn vader Abraham, en de getrouwheid van Abrahams knecht Eliëzer, krijgt Rebekka, de dochter van Bethuël, de zuster van Laban, tot zijn vrouw, die onvruchtbaar was. Doch God verhoorde zijn gebed en Rebekka werd bevrucht, en baarde Ezau en Jakob, nadat God haar bekendgemaakt had, dat de meerdere de mindere dienen zou. God vernieuwt het verbond en de vorige belofte aan Izak, die ook de Heere een altaar bouwt en zijn naam aanriep. De woeste Ezau verkoopt aan Jakob het recht van zijn eerstgeboorte, en als Izak, die oud en blind was, zijn zoon Ezau meende te zegenen, zo zegent hij, door de gauwigheid van Rebekka, onwetende Jakob, en geeft hem het recht van de eerstgeboorte.

Jakobs huwelijk en kinderen.

VI. Op 't aanraden van Rebekka zendt Izak Jakob naar Mesopotamië, aan welke God Zichzelf zonderling openbaart in de slaap, met belofte van uitmuntende zegeningen, van de erfenis van Kanaän, en van de vermenigvuldiging van zijn zaad. Jakob komt in Mesopotamië, en komt door een zonderlinge voorzienigheid Gods in kennis met Rachel, en door haar met haar vader Laban, die hem zijn dochter ter vrouw toezegt voor zeven jaren dienen. Maar Laban bedriegt hem, en legt heimelijk Lea bij Jakob te bed, waardoor Jakob nog zeven jaren heeft moeten dienen voor Rachel. Dus krijgt Jakob zonder zijn beoging twee vrouwen, uit welke en haar dienstmaagden hij twaalf zonen verwekt, en reist met hen naar Kanaän. Onderweg worstelt hij met de Heere, Die zijn naam in Israël verandert, en hem grotelijks zegent. Jakob zuivert zijn gezin van afgoden, en bouwt de Heere een altaar, en dient hem zuiver.

Israël in Egypte.

Zijn zoon Jozef wordt door nijdigheid van zijn broeders aan enige kooplieden tot een slaaf verkocht, die hem naar Egypte voeren en hem aldaar verkopen. Na vele wederwaardigheden wordt Jozef zeer verheven door Farao, waardoor hij in staat komt om zijn vader met zijn gehele huisgezin in Egypte te brengen, en hen in de zevenjarige honger te onderhouden, waar Israël in 't eerste wel vriendelijk behandeld wordt, maar daarna verdrukken zij Israël zeer, en maken het volk tot slaven, volgens de voorzegging Gods aan Abraham. 't Geen naast voorbeelden in deze tijd te zeggen zou zijn, is in 't vorige hoofdstuk gezegd.

Mozes' geboorte en roeping.

VII. Als de verdrukking op 't hoogste was, en men middelen in 't werk stelde om geheel Israël uit te roeien, namelijk, alle pasgeboren knechtjes te doden, zo komt de Heere hun te hulp, en redt Israël uit de hand van Farao, en brengt ze over in het land Kanaän, en vervult zijn dikwijls herhaalde belofte. Mozes, enige tijd bewaard zijnde, wordt van zijn ouders, hem niet langer durvende verbergen, in een kistje in de biezen aan de kant of in het water gelegd. Farao's dochter met haar gezelschap vindt hem, neemt hem op, bestelt hem door beleid van zijn zuster aan zijn eigen ouders, om hem op te voeden, en neemt hem aan tot haar zoon. God roept en zendt hem om Israël te verlossen; hij begint met het straffen van een Egyptenaar, maar hij wordt van Israël daardoor niet erkend. Hij vlucht en krijgt tot een vrouw Zippora, de dochter van Jethro, priester of overste in Midian. Als hij de schapen van zijn schoonvader hoedde aan de berg Horeb, zo verschijnt hem God in een braambos dat brandde, maar niet verbrandde; God zond hem heen om Israël te verlossen; hij zoekt ontslagen te worden; maar God versterkt hem door tekenen, en voegt hem zijn welsprekende broeder Aaron toe. Daarop gaat Mozes heen en verzoekt van Farao, dat hij Israël wil laten trekken, en op zijn herhaalde weigering wordt hij met nieuwe plagen bezocht tot tien toe, waardoor hij ten laatste toelaat dat Israël trekke. 't Volk van God wordt ook gewillig, God geeft aan Israël de schatten van Egypte voor hun zware arbeid, daarom eisen ze hun zilver en goud, 't welk de Egyptenaren gewillig geven, om het volk Israëls maar kwijt te worden.

Paaslam.

VIII. De laatste plaag was het doden van alle eerstgeborenen van de Egyptenaren; opdat het volk van God daarvan bevrijd zou zijn, gebiedt God dat ze in hun huizen een lam zouden slachten in de schemeravond, een mannetje, één jaar oud, volkomen en zonder gebrek, dat ze dat bloed zouden strijken aan de beide zijposten, en aan de bovendorpels van hun deuren. Dat ze het lam geheel, zonder been daaraan te breken,

aan het vuur zouden braden, en in de nacht het eten met bittere saus, met opgeschorte lendenen, schoenen aan de voeten, en staven in hun handen, reisvaardig. Dat ze dat geheel moesten opeten en dat met haast; God belooft dat de engel, die alle eerstgeboren in Egypte zou slaan, alle huizen, aan welke deuren het bloed van het lam was, zou voorbijgaan, en de eerstgeborenen in dit huis niet zou slaan, gelijk ook in die nacht geschiedde. Waarop Farao aan Mozes en Aäron bevel geeft om uit te trekken; ja 't volk hield sterk aan, dat ze maar voortgingen, gelijk ook Israël nog in dezelfde nacht deed, haastelijk, doch ordelijk, vijf en vijf in ieder gelid.

Instelling van het Pascha.

IX. Dit slachten van het lam, door welks aan de deuren gestreken bloed Israël bevrijd werd van de slaande engel, stelt de Heere in, dat de kinderen Israëls het alle jaren zouden doen in de eerste maand op de veertiende dag tegen de avond, en noemt het Pascha. Het betekent voorbijgaan, en omdat het bloed des lams het middel was, zo werd het lam Pascha genoemd: Ex. 12:21 ... *slacht het Pascha*. Lukas 22:7. *En de dag van de ongehevelde broden kwam, op dewelke het Pascha moest geslacht worden.*

Merkt hierin deze zaken.

- a. God veranderde de maanden, die de zevende was stelde God tot de eerste; op de tiende dag van de maand Abib moesten ze het lam van de kudde nemen, en het in bewaring houden tot de veertiende; dan moesten ze het slachten tegen de avond, Exod. 13:6.
- b. Het lam, 't zij van een schaap, 't zij van een geitenbok, moet een mannetje zijn, één jaaroud, volkomen en zonder gebrek, Exod. 12:5.
- c. Zij moesten het slachten in hun huizen, totdat God een plaats uitverkoren had tot de voorbeeldige dienst, van die tijd of moest het niet meer in de huizen, maar alleen in de tempel geslacht worden, Deut. 16:5, 6. Daar geslacht zijnde, moest het bloed op het altaar gesprengd worden, 2Kr 35:11. Want het Pascha was een offerande, en wordt dan genaamd Paasoffer. Exod. 12:27 2Kr 35:7-9. Dan offerande, Nu 9:7, 13.
- d. Het mocht niet gekookt worden, noch rauw worden gegeten; maar aan het vuur gebraden worden, en dat geheel zonder benen te breken, Exod. 12:9.
- e. Gebraden zijnde moest het gegeten worden, met ongezuurde broden, en met bittere sausen, Exod. 12:8.
- f. Het moest geheel en al opgegeten worden, daar mocht niets van overblijven; daarom als een huisgezin te zwak was, zo moesten zo vele huisgezinnen te samen komen, dat zij het op konden, of zij moesten het overschot met vuur verbranden, Exod. 12:10.
- g. Daarvan mocht geen vreemde, of onbesnedene, noch onreine eten; maar alleen besnedenen en reinen, zo mannen als vrouwen en kinderen, Exod. 12:45-47. En zo iemand buitengewoon en onvermijdelijk belet was door onreinheid of anderszins, dan moest hij het in de volgende maand op de veertienden dag houden, Num. 9:11.
- h. Zij moesten het Pascha eten reisvaardig, met schoenen aan de voeten, staven in hun handen, de lendenen omgord, omdat zij in die landen lange rokken droegen, en dat met haast, en niemand mocht uit het huis uitgaan, Exod. 12:11, 12. Doch 't is te geloven dat verscheiden van deze omstandigheden maar het eerste Pascha raakten, toen Israël terstond op het eten van het Pascha voort moest, en uit Egypte uitging.

Het Pascha van God aan Israël gegeven tot een inzetting, zijnde een offerande, behoorde tot de Wet die schaduw had, anders genoemd de Wet van de ceremoniën,

en was een voorbeeld op Christus, gelijk alle de offeranden. Christus wordt genoemd, ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk Christus, 1 Kor. 5:7. Het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt. Joh. 1:29. Petrus zegt, *dat wij verlost zijn door het dierbaar bloed van Christus als van een onbestraffelijk en onbevlekt Lam.* 1 Petrus 1:19. Christus was een Zoon des mensen, een Man van smart zonder gebrek, heilig, werd in zijn volle kracht gedood. Geen been is aan Hem gebroken; door Zijn bloed vergoten en besprengd, bevrijdt Hij al de Zijnen van alle plagen, en zij verkrijgen de eeuwige zaligheid.

Uitgang uit Egypte.

X. Israël, het Pascha hebbende gegeten, gingen haastig als vluchtende, doch ordelijk bij vijven, uit Egypte, doch raakten van de gewone weg af; Farao dat vernemende, veranderde van besluit van hen te laten trekken, vergadert in haast een leger, en jaagt ze na als een hoop weerloze schapen. Israël komt in de uiterste benauwdheid; vóór hen was de zee, aan de zijden bergen of geen begaanbare weg, achter hen komt Farao met zijn gewapend heer; daar was geen ontkomen; Mozes roept tot God, Die daarop de zee klieft, zodat de wateren als muren aan beide zijden stonden; Israël gaat droogvoets op de bodem van de zee tot aan de overkant. Farao hen najagende, wordt van de wateren overstroomd, zodat hij en zijn heer tot één toe verdronken. Dit doorgaan door de zee was hun een sacrament, de gelovige verzegelende de verlossing door Christus, 1 Kor. 10:2.

Israël is vrolijk en looft de Heere, en trekt daarop voort. Maar op de minste tegenheid wantrouwen ze de Heere, en mopperden, nochtans hielp hun de Heere. Hadden ze geen brood, God laat het manna alle nachten als uit de hemel regenen; hadden ze geen water. God klieft de rotssteen en laat daar water uit voortkomen, als een rivier, die met haar vloed hen volgde. Zij komen aan de berg Horeb, daar God hen bescheiden had om Hem statelijk te dienen. Dit manna en deze rotssteen waren hun Sacramenten van hun geestelijk leven, en behoudenis door Christus, 1 Kor. 10:3, 4. Hier treden ze met God in een verbond, hier geeft God hun de regel des levens, de wet van de Tien Geboden, hier wordt de tabernakel op Gods bevel gemaakt, hier wordt de ceremoniële dienst ordelijk hun voorgeschreven, van welke zaken wij wat in 't bijzonder hebben te spreken.

Verbond aan Horeb is niet een uitwendig, niet een voorbeeldig verbond.

XI. Israël aan Horeb gekomen zijnde, zo klimt Mozes op de berg, God gebiedt aan Mozes het volk in Zijn Naam af te vragen, of zij in het verbond willen blijven en Hem gehoorzaam zijn? Exod. 19:5. Mozes brengt de boodschap over; het volk antwoordde gelijk, *al wat de Heere gesproken heeft, zullen wij doen*, Exod. 19:8. Zodat hier is een uitdrukkelijk verbond maken, God stelt een verbond voor, en belooft, het volk neemt het aan.

Hierover is de vraag: *Of het verbond aan Horeb gemaakt, is het verbond der genade zelf; dan of het is een nationaal, een uiterlijk, een voorbeeldig verbond, hebbende alleen tot een belofte de erfenis van Kanaän, en alzo zijnde het Oude Testament dat van hier zijn begin neemt?*

Wij antwoorden:

- a. het is het verbond der genade zelf, en dat het alleen is een statelijke vernieuwing van dat verbond, in 't welk alle gelovigen in Adams tijden af geweest zijn, en dat God met Abraham en in hem met zijn zaad vernieuwd heeft en met het Sacrament van de besnijdenis heeft bevestigd.

- b. Het woord nationaal verbond heeft wel een andere klank, waardoor kleinwetenden soms verwarde gedachten krijgen; maar het is *het verbond der genade*, tevoren opgericht met de gelovigen; maar van Abrahams tijd besloten in de natie van Abraham, te dien opzichte en in geen ander mag men het een nationaal verbond noemen; het woord nationaal staat in de Bijbel niet.
- c. Een uiterlijk verbond, bestaande in lichamelijke beloften op uiterlijke gehoorzaamheid is nooit opgericht, en kan ook niet zijn tussen God en de mens, dit is in 't brede getoond Deel 1, hfdst. 16, beginnende § 36.
- d. Een voorbeeldig verbond is het verbond der genade zelf, en kan daarom voorbeeldig genaamd worden, omdat het bediend werd door voorbeelden die op Christus zagen, en daarom draagt de bediening de naam wel van *verbond*, Gen. 17:3 Jer. 31:31. Maar men kan het niet voorbeeldig noemen, alsof het in zichzelf geen geestelijke belofte had, en alleen maar de geestelijke goederen, en in 't bijzonder van het Nieuwe Testament afbeelden, daarvan is noch taal noch teken in het Woord van God, en daarom zo ras verworpen als gezegd.
- e. Het Oude Testament is het genadeverbond zelf, op de oude manier door schaduwen bediend, en is niet wat anders; want dan moest het de dood van een ander testamentmaker hebben dan Jezus Christus; want daar is geen testament vast dan in de dood van de testamentmaker Hebr. 9:16, 17. En ook het Oude Testament is niet met Horeb begonnen, maar is van Adams tijden af geweest, en het bestond niet in de erfenis van Kanaän, gelijk wij wijdlopig hebben getoond in het vorige hfdst. § 24. Dit in 't algemeen.

Maar is het verbond der genade.

XII. Omdat dan het Oude Testament niet begonnen is van Horeb, maar van Adam, en niet bestaat in de erfenis van Kanaän, en niet is een uiterlijk verbond, zo blijft dan over, dat het verbond aan Horeb is het genadeverbond zelf. Dit blijkt:

Bewijs 1.

Het verbond aan Horeb is geen nieuw verbond, maar is een vernieuwing van een verbond dat al tevoren opgericht was. Dit blijkt uit Exod. 19. En ook in alle de handelingen Gods met Israël, zo lang zij aan Horeb bleven. Daar wordt niets gezegd, dat gelijkt naar een oprichten van een nieuw verbond, dat tevoren niet geweest was, maar altijd wordt aldaar gehandeld van een verbond dat tevoren al was. Ziet het begin, Exod. 19:5, 6, ... *Indien gij naarstig Mijner stem zult gehoorzamen, en Mijn verbond houden, zo zult gij Mijn eigendom zijn uit alle volken; want de gehele aarde is Mijn. En gij zult Mij een Priesterlijk Koninkrijk, en een Heilig volk zijn. Dit zijn de woorden, die gij tot de kinderen Israëls spreken zult.* vers 8, *Toen antwoordde al het volk gelijk, en zeide: Al wat de Heere gesproken heeft, zullen wij doen!* Hier is een statelijk verbond maken. God stelt zijn eis voor en geeft beloften; geheel Israël stemt toe, God stelde hun niet een woord van Kanaän voor, noch iets nieuws; spreekt in zijn voorstel van mijn verbond, als van een verbond dat al was, en 't welk Israël wist wat verbond het was, en in dat verbond gingen zij gelijk en statelijk in. Daar is het verbond.

Hieruit en hierop volgde de geving van de wet van God, als hun God, namelijk de Tien Geboden (welke wet, zo zij een formulier van het verbond der genade was, de zaak krachtig bevestigen zou), en de instelling van een ordelijke godsdienst door voorbeelden van Jezus Christus. Dit verbond dan wordt niet eerst aan Horeb opgericht, maar was al tevoren, en daar wordt gehandeld als van een verbond dat al was. Nu, tevoren was er geen verbond, dan het verbond der genade. Zo is dan het verbond aan Horeb *het verbond der genade*.

Bewijs 2.

XIII. Het verbond met Abraham, Izak en Jakob opgericht, was het genadeverbond. Nu, het verbond aan Horeb is datzelfde verbond met Abraham, Izak en Jakob opgericht; zo is dan het verbond aan Horeb het genadeverbond.

Dat het verbond met Abraham opgericht, het verbond der genade is, blijkt:

- a. Omdat het Christus had tot een Middelaar, Gen. 12:2, 3; Gal. 3:17.
- b. God tot een God, tot een Schild en groot Loon, Gen. 15:1; Gen. 17:8.
- c. Hierdoor werd Abraham gesteld tot een vader van de gelovigen, Gen. 17:2, 4 Rom. 4:11.
- d. Het moest door het geloof aangenomen worden. Gen. 25:6; Gen. 17:3 Rom. 4:18-20.
- e. Het had de besnijdenis tot een zegel van de rechtvaardigheid van het geloof, Rom. 4:11.

Dat nu het verbond aan Horeb hetzelfde verbond was dat met Abraham opgericht was, dat blijkt allereerst daaruit, dat het had dezelfde:

- A. beloften,
- B. dezelfde regel van het leven,
- C. dezelfde manier van Godsdienst.

A. Dezelfde beloften, zo geestelijke als lichamelijke.

- (1) Geestelijke, God te hebben tot een God en een eigendom Gods te zijn: Ex. 20:2. Ik ben de Heere uw God. Ex 29:45. *Ik zal in het midden van de kinderen Israëls wonen, en ik zal hun tot een God zijn.* Ex. 19:5 ... *Zo zult gij Mijn eigendom zijn uit alle volken.* Dat dit is de inhoud van het verbond der genade blijkt uit: 2 Kor. 6:16 ... *Ik zal in hen wonen, en Ik zal onder hen wandelen; en Ik zal hun God zijn en zij zullen Mij een volk zijn.* Een Priesterlijk Koninkrijk, een heilig volk te zijn: Ex. 19:6. *Gij zult mij een priesterlijk koninkrijk, en een heilig volk zijn.* 1 Petrus 2:9. *Maar gij zijt ... een Koninklijk Priesterdom, een heilig volk.*
- (2) Lichamelijke beloften waren ook dezelfde, onder andere Kanaän. Dit land gaf God Abraham: Gen. 17:8. *Ik zal u het land uwer vreemdelingschappen geven, het gehele land Kanaän tot eeuwige bezitting.* Gen. 28:13 ... *Dit land, waarop gij ligt te slapen, zal Ik u geven.* Kanaän was dan van Abraham, Izak en Jakob, en hun nakomelingen erfden dat, als een erfenis die zij van hun vader kregen, het goed van de ouderen is voor de kinderen.

B. Dezelfde regel van het leven, namelijk, de wil van God, om de Heere lief te hebben, te vrezen in Hem te geloven, en op Hem te vertrouwen; dit alles is ingesloten in het bevel: Gen. 17:1 *Wandel voor Mijn aangezicht, en zijt oprecht.* Ditzelfde gebod gaf God Israël aan Horeb, in de wet van de Tien Geboden van Horeb afgekondigd.

C. Dezelfde manier van Godsdienst, namelijk door schaduwen. Abraham, Izak en Jakob hadden aardse altaren, en zo ook offeranden, gelijk Kain, Abel en Noach voor hen. Zij hadden, Hebreeuws, de mismor, mitsvaah, chakkah, thorah, met welke woorden doorgaans de wetten, zo morele als ceremoniële worden uitgedrukt: Gen. 26:5. *Daarom dat Abraham ... heeft onderhouden Mijn bevel, Mijn geboden, Mijn inzettingen en Mijn wetten.* Zij hadden de besnijdenis tot een sacrament des verbond dezelfde dienst, hetzelfde sacrament had ook Israël. Omdat het alles hetzelfde was, zo had dan Israël hetzelfde verbond, dat met Abraham opgericht was.

Ten tweede blijkt het daaruit, dat met Israël hetzelfde verbond opgericht werd, dat God tevoren met Abraham opgericht had, omdat in het verbond met Israël gedurig gewezen wordt, en gezien wordt op het verbond met Abraham, en dat verklaard wordt hetzelfde te zijn met dit: Deut. 7:11, 12. *Houdt dan de geboden, en de inzettingen, en de rechten die ik u heden gebiede, om die te doen. Zo zal het geschieden, omdat gij deze rechten zult horen, en houden en dezelve doen, dat de Heere ... u het verbond en de weldadigheid zal houden, die Hij uw vaders gezwoeren heeft.* Deut. 29:9, 10, 12, 13. *Houdt dan de woorden van dit Verbond, en doet ze ... Gij staat heden allen voor het aangezicht ... uws Gods ... Om over te gaan in het Verbond des Heeren, uws Gods en in zijn vloek dat de Heere, uw God, heden met u maakt. Opdat Hij u heden Zichzelf tot een volk bevestige, en Hij u tot een God zij, gelijkenis Hij tot u gesproken heeft, en gelijk als Hij uw vaders Abraham, Izak en Jakob gezwoeren heeft.*

Zo is dan het verbond en de beloften en de weldadigheid, dat God met Israël opgericht heeft, datzelfde en geen ander, 't welk God met Abraham gemaakt heeft, en alzo het genadeverbond zelf.

Uitvlucht

In deze plaatsen wordt wel gezegd, dat het verbond, 't welk God met Israël aan Horeb opgericht heeft, aan Abraham, Izak en Jakob gezwoeren was, dat Hij het met hun zaad oprichten zou; maar niet dat het 't zelfde verbond was.

Antwoord

- a. Dat is maar zeggen, en wordt met ontkennen beantwoord.
- b. 't Is wel uitdrukkelijk tegen de teksten, die verklaren, dat God met Abraham, Izak en Jakob dat verbond heeft opgericht, en dat God aan Israël, hun nakomelingen, dat eigenste verbond bevestigen zou.
- c. 't Is tegen Gen. 17:7, waar de Heere het verbond met Abraham, en met zijn zaad in hem maakt, en het wordt een en hetzelfde verbond verklaard. En ten opzichte van Kanaän, het wordt Abraham, Izak en Jakob gegeven, 't was hun land. vers 8, *Ik zal het u geven.* Zo ook Gen. 28:13, *Dit land ... zal Ik u geven.* Israël ontving het als een erfenis van hun vader; Abraham had het recht, en Israël kwam, volgens dat recht, in de bezitting, volgens de belofte aan Abraham, dat Hij het doen zou.

Bewijs 3.

XIV. Dat verbond, dat Christus tot een Borg en Middelaar heeft, dat is het verbond der genade. Dit zal geen gereformeerde loochenen, en kan van niemand gelochend worden. Nu, het verbond op Horeb heeft Christus tot een Middelaar; dit blijkt daaruit, dat het met bloed is ingewijd: Ex. 24:8. *Toen nam Mozes dat bloed, en sprengde het op het volk; en hij zei: ziet, dit is het bloed van het Verbond, dat de Heere met ulieden gemaakt heeft.* Hebr. 9:18, 19. *Waarom ook het eerste niet zonder bloed is ingewijd. Want als al de geboden naar de wet van Mozes, tot al het volk uitgesproken waren, nam hij het bloed van de kalveren en bokken, met water, en purperen wol, en hysop, besprengende beide het boek zelf, en al het volk.* Het bloed had God gegeven om over de mens verzoening te doen: Lev. 17:11. *Want de ziel van het vlees is in het bloed; daarom heb Ik het u op het altaar gegeven, om over uw zielen verzoening te doen; want het is het bloed, dat voor de ziel verzoening zal doen.*

Het bloed van de dieren was niet machtig de mens met God te verzoenen: Heb 10:4. *Want het is onmogelijk, dat het bloed van stieren en bokken de zonden wegneme.* Maar die kracht heeft het bloed van de Heere Jezus: Rom. 3:25. *Welke God voorgesteld heeft tot een verzoening door het geloof in zijn bloed.* Efëze 1:7. *In Welke wij hebben de verlossing door Zijn bloed.* Het bloed van de dieren, dat in het Oude Testament

geofferd werd, was een voorbeeld van het bloed van Christus, gelijk de gehele wet schaduwen had van de toekomstige goederen, niet het beeld van de zaken zelf. Hebr. 10:1. Ziet dit bijzonder Hebr. 9, waar de apostel het bloed van de stieren en bokken gedurig vergelijkt met het bloed van de Heere Jezus, als het voorbeeld met het tegenbeeld, vers 12-14, 20, 25, en zegt daarvan vers 23: *Zo was het dan noodzaak, dat wel de voorbeeldingen van de dingen, die in de hemelen zijn, door deze dingen gereinigd werden, maar de hemelse dingen zelf door betere offeranden dan deze. Daarom ook gelijk Mozes met het bloed besprengde het boek en het volk, zo wordt ook het bloed van Christus genaamd het bloed van de besprenging*, Hebr. 12:24 1 Petrus 1:2. Waaruit dan vast en klaar is, dat het besprengen van het Boek van het verbond en van het volk zag op de besprenging, dat is toeëigening, deelachtigmaking van het bloed van Christus, bevestigende het verbond der Genade. Zo had dan het verbond aan Sinai Christus tot een Borg, en dienvolgens het was het verbond der Genade.

Bewijs 4.

XV. Het verbond, dat de sacramenten van het verbond der genade heeft, is 't verbond der genade zelf; een zegel bevestigt een verbond, en alleen dat verbond, van 't welk het een zegel is; het zegel van een verbond af te scheuren en het aan een ander verbond, en dat van een geheel andere inhoud, te hechten, is de grootste ontrouw. Nu, het verbond op Sinai had tot zegels, de zegels van het verbond der genade; want het werd bevestigd door de besnijdenis en het pascha, welke de kinderen Israëls stipt moesten onderhouden, op bedreiging van de ban, dat is uitsluiting uit de gemeente Gods en uit het verbond. Dat de besnijdenis en het pascha zegels waren van het verbond der genade is in het vorige hoofdstuk bevestigd, beide waren ze ingesteld voor het verbond op Horeb, voor 't welk men toestaat dat niet dan het verbond der genade was; beide verzegelden het verbond der genade.

De besnijdenis was een zegel van de rechtvaardigheid des geloofs. Rom. 4:11. *Het pascha was Christus*, 1 Kor. 5:7. Hieruit en uit de drie vorige bewijzen blijkt, dat het verbond aan Horeb het verbond der genade was.

Tegenwerping 1.

XVI. Het Woord van God maakt gedurig een tegenstelling tussen het verbond aan Horeb en het verbond der genade. Dus is het verbond aan Horeb het verbond der genade niet; maar een uiterlijk verbond bestaande in de belofte van Kanaän, als een voorbeeld van de hemelse goederen. Dit blijkt uit Deut. 5:3, *Met onze vaders heeft de Heere dit verbond niet gemaakt, maar met ons, wij, die hier heden allen levend zijn*. Hier worden de vaders, die aan Horeb niet geweest waren, gesteld tegen die daar waren; hier wordt uitdrukkelijk gezegd, dat het verbond aan Horeb gemaakt, niet gemaakt was met de vaders. Dus is het verbond aan Horeb een ander verbond, dan het verbond der genade, in dat de voorvaders waren, en 't welk van Adam tot aan de voleindiging van de wereld hetzelfde blijft.

Antwoord.

- a. De tegenstelling is niet tussen de vaders voor de uittocht, maar tussen die aan Horeb geweest waren, en volgens de bedreiging Gods, in de woestijn waren gestorven, en tussen die daar nu leefden, en in de velden van Moab waren, en gereed stonden om over de Jordaan in Kanaän te gaan, zijnde veertig jaren daarna. Toen vernieuwde God het verbond wederom statelijk. Dus is dan de tegenwerping krachteloos.
- b. Dit verbond, in Moab gemaakt, was hetzelfde in wezen, maar de tijden, personen en de manier was anders; in die opzichte wordt gezegd, dat God dat verbond met

- hun voorvaderen, die in de woestijn gestorven waren, niet gemaakt had, gelijk de Schrift dikwijls iets van een zaak zegt, of ontkent, dat in die omstandigheden niet was geweest. Ziet Joh. 7:39 Rom. 16:25, 26 Efése 3:5. Ziet het vorige hfdst. § 17
- c. En wil men door de vaderen verstaan, Adam, Noach, Abraham, enz., zo is de tegenstelling ook niet ten opzichte van het wezen van het verbond, maar ten opzichte van de omstandigheden; want in wezen was het 't zelfde, gelijk in de bevestiging is getoond: Deut. 7:12. *Dat de Heere ... u het verbond en de weldadigheid zal houden, die Hij uw vaderen gezworen heeft.* Maar 't ziet niet op die, maar op Horeb.

Tegenwerping 2.

XVII. Jer. 31:31-33, *Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik met het huis van Israël, en met het huis van Juda een nieuw verbond zal maken. Niet naar het verbond, dat Ik met hun vaderen gemaakt heb, ten dage als Ik hun hand aangreep, om hen uit Egypteland uit te voeren, welk mijn verbond zij vernietigd hebben, hoewel Ik hen getrouwd had ... Maar dit is het verbond ... Ik zal Mijn wet in hun binnenste geven.* Hier is een duidelijke tegenstelling tussen het verbond op Horeb en het nieuwe verbond, in de dagen van het Nieuwe Testament, niet in de omstandigheden, maar in het wezen zelf; in het Nieuwe Testament zou God de wetten in het hart inschrijven, en Hij zou hun ongerechtigheid vergeven en van hun zonden niet meer gedenken, als vers 33, 34 beloofd wordt; dit wordt in deze tekst van 't verbond aan Horeb ontkend. Dus is het verbond aan Horeb niet het genadeverbond, maar een uiterlijk, voorbeeldig verbond, welks belofte alleen bestond in de erfenis van Kanaän.

Antwoord

't Is zeker, dat hier is een tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament 't Is evenzo zeker, dat het Nieuwe Testament niet was in de dagen van het Oude Testament, maar dat het is gekomen na het Oude Testament in de plaats en met vernietiging van het Oude Testament Verder is 't zeker, dat het Nieuwe Testament is het genadeverbond, hebbende de geestelijke goederen in Christus, en om bij de tekst te blijven, de inschrijving van de wetten in het hart, God tot een God te hebben, vers 33. Verlichte ogen des verstands en vergeving der zonden, vers 34. Verder, 't is evenzo zeker, dat in het Oude Testament al deze goederen van het genadeverbond, en het verbond der genade zelf is geweest, gelijk wij in de volgende hoofdstukken zullen tonen, en het toegestaan wordt, dat het verbond der genade van Adam af geweest is, en hetzelfde in wezen zal blijven tot de voleindiging van de wereld.

Verder, 't is onzes achtens onweersprekelijk bewezen in het vorige hoofdstuk § 14-19, dat het Oude Testament begonnen is van de eerste belofte in het paradijs. Uit al dezen volgt met dezelfde zekerheid, dat de tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament niet wezenlijk kan zijn, want omdat het Nieuwe Testament het verbond der genade is, en omdat het Nieuwe Testament in het Oude Testament niet geweest, maar na, in plaats, met vernietiging van het Oude Testament gekomen is, zo zouden ze dan voor die tijd van het Nieuwe Testament niet gehad hebben een verbond der genade, en alzo geen Godzaligheid, geen kennis van de verborgenheid der zaligheid, geen vergeving der zonden, daar ze toch zijn zalig geworden, en al de goederen van het genadeverbond hebben gehad.

Dus is dan de tegenstelling in de omstandigheden, in de manier van bediening en in de trap van licht, geloof, hoop en liefde. In het Oude Testament hadden ze de inschrijving van de wet in hun harten, zij hadden God tot hun God, zij hadden kennis van de verborgenheid der zaligheid, zij hadden vergeving der zonden; maar niet in die

klaarheid, als in het Nieuwe Testament Het Oude Testament is het verbond der genade, door schaduwen en voorbeelden bediend. Het Nieuwe Testament is insgelijks het verbond der genade zonder schaduwen bediend. Het wordt oud genoemd, omdat het tevoren en eerst geweest is, en verouderd en verdwenen is; het wordt *nieuw* genoemd, omdat het na het oude gekomen is, en op die manier niet wordt bediend. De Schrift noemt nieuw, dat wel tevoren was, maar vernieuwd wordt: Joh. 13:34. *Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkaar liefhebt.*

Aanhouding.

Het verbond der genade kan een mens niet vernietigen; maar het Oude Testament hebben de Joden vernietigd, vers 33. Zo is dan het Oude Testament het verbond der genade niet.

Antwoord.

- a. Die waarlijk in het verbond der genade is ingegaan, zal het door de onveranderlijkheid Gods, en de invloeiende bewaring van de genade niet verbreken, volgens de belofte, Jer. 32:40. Maar de onbekeerde Joden maakten van het Oude verbond een verbond der werken, zij wilden door het waarnemen van de ceremoniële dienst gerechtvaardigd worden, en meenden dat het bloed van de dieren hun zonden wegnam. Dus verbraken zij het Oude verbond, het veranderende en verdraaiende in een geheel ander werk en einde, dan waartoe de schaduwachtige dienst was ingesteld.
- b. Zij toonden met hun goddeloos leven, dat ze nooit recht in het verbond der genade waren ingegaan; maar dat ze alleen uitwendig zich daarin hadden begeven, en dat ze alzo noch lot noch deel aan de goederen van het verbond hadden gehad; zodat het vernietigen op hen en hun werk ziet.
- c. Indien het Oude Testament bestond in de belofte van Kanaän, en dat zij vernietigd hadden, zo waren ze dan van de erfenis van Kanaän vervallen; Kanaän was hun niet meer een erfenis, dat men nochtans niet wil toestaan.

Tegenwerping 3.

XVIII. Joh. 1:17, *De wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden.* Hier is een uitdrukkelijke tegenstelling tussen Mozes en Christus, tussen wet en genade en waarheid. Mozes was de middelaar van het Oude Testament, Christus van het Nieuwe Testament. De wet, het Oude Testament, gaf de genade niet, die had maar de belofte van het land Kanaän; maar in het Nieuwe Testament was genade en waarheid; zodat het verbond aan Horeb niet was het genadeverbond.

Antwoord

- a. Dat Mozes een middelaar van het Oude verbond of Testament geweest is, ontken ik met ijver voor de eer van Christus, wiens Middelaarsambt daardoor grotelijks benadeeld wordt. Christus was Middelaar, en alleen Middelaar van het Oude Testament, zowel als van het Nieuwe Testament Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde, Hebr. 13:8. *Christus is het Lam dat geslacht is van de grondlegging van de wereld,* Openb. 13:8.
- b. Mozes wordt alleen, Gal. 3:19, middelaar genoemd, wegens het overbrengen als een bode van de wet, die hem van engelen ter hand gesteld was; maar nooit wordt hij een middelaar van het Oude Testament genoemd. Nooit is Mozes middelaar in Kanaän geweest; want hij was al dood, eer Israël in Kanaän kwam; of was hij middelaar in de hemel zijnde? Mozes was niet meer middelaar voor de kinderen

Israëls dan hij nu voor ons is. Wij hebben de wet, die Mozes overgebracht heeft, zowel als zij ze hadden.

- c. De tegenstelling, die in deze tekst beoogd wordt, is tussen wet en genade en waarheid, en geeft te kennen, dat de wet (neemt ze zo breed als u wilt) de zaligheid niet kon geven. Uit de werken van de wet zal geen vlees gerechtvaardigd worden voor Hem, Rom. 3:20. *De wet, hebbende een schaduw van de toekomstige goederen, niet het beeld zelf van de zaken, kan met dezelfde offeranden ... nimmermeer heiligen degenen, die daar toegaan*, Hebr. 10:1. Al de schaduwen afgescheiden van het lichaam, hadden geen nuttigheid; want zij waren zo niet ingesteld, die leidden tot Christus, om in Hem te geloven; maar Christus is het ware beeld, het lichaam van die schaduwen; door zijn voldoening verkrijgen de gelovigen, zo van het Oude Testament als van het Nieuwe Testament genade. Dit is de tegenstelling in deze tekst; wat blijft nu in deze tekst over voor een uiterlijk verbond? Wat grond is hier, dat het verbond aan Horeb niet zou zijn het verbond der genade zelf? De wet wees Christus die de zaak gaf.

Tegenwerping 4.

XIX. 2 Kor. 3. In dit hoofdstuk is een tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament Het Oude Testament noemt de apostel de letter, die doodt, *vers 6. De bediening van de dood in letteren bestaande en, in stenen* ingedrukt, vers 7. De bediening van de verdoemenis. En het Nieuwe Testament noemt hij de Geest, vers 8. De bediening van de rechtvaardigheid, vers 9. Waaruit dan klaar te zien is, dat het Oude Testament niet is geweest het genadeverbond.

Antwoord

- a. Omdat hiermee wel nadrukkelijk gezien wordt op de wet van de Tien Geboden, die alleen in stenen tafelen beschreven en ingedrukt was, 't welk niet is geschied van de ceremoniële wetten; en omdat men de wet van de Tien Geboden stelt tot een formulier van het verbond der genade, hoe zullen die het hier maken, dat ze zichzelf niet tegenspreken? Is het kort begrip van het verbond der genade een bediening van de dood, en een bediening van de verdoemenis? Dus zullen ze hun tegenwerpingen voor mij beantwoorden.
- b. Is het Oude Testament een bediening van de verdoemenis, zo had het geen belofte, en ook Kanaän niet tot een erfenis, 't was dan een verbond van de verdoemenis. En wie zou zich ooit met gewilligheid en graagheid in een verbond van de verdoemenis inlaten? Dan waren de gelovigen, zijnde onder het Oude Testament, onder een verbond van de verdoemenis. En zo onder een verbond van de verdoemenis, zo is er niet één gelovige, van Mozes' tijd af, zalig geworden; maar allen zijn verdoemd geworden. Dus strijdt men, met deze plaats voor te brengen, tegen zichzelf, en tegen de Schrift en tegen de kinderen van God.
- c. De tekst maakt geen onderscheid en tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament Maar van de wet, zo zedelijke als ceremoniële, (laat ons ze zo breed eens nemen) en van derzelver bediening, op zichzelf aangemerkt, afgescheiden van Christus, gelijk de Joden dezelve zo opvatten en gebruikten, als te zien is in de gehele brief aan de Galaten en de Hebréeën, en Paulus verklaart: Rom. 9:31, 32, *Maar Israël, die de wet van de rechtvaardigheid zocht, is tot de wet van de rechtvaardigheid niet gekomen. Waarom? Omdat zij die zochten, niet uit het geloof, maar als uit de werken van de wet.* En zo afgescheiden van Christus, verklaart hij de bediening van de wet maar een dode letter, maar een bediening van de dood en van de verdoemenis; omdat niemand uit dat werk gerechtvaardigd kon worden, maar allen, die in dat uiterlijk werk, afgescheiden

van en zonder Christus, hangen bleven, konden niet anders dan verdoemd worden; want zonder Christus is geen zaligheid, *en zo velen als er uit de werken der wet zijn, die zijn onder de vloek*, Gal. 3:10. Daartegen stelt hij Christus en de verkondiging van Hem, en noemt die *Geest en een bediening van de rechtvaardigheid*; omdat alle gelovigen door het Evangelie, dat zowel in het Oude Testament geweest is, als het nu in het Nieuwe Testament is, tot Christus geroepen worden, en, in Christus gelovende, gerechtvaardigd worden. Zodat hier niets is, dat voor een uiterlijk verbond dienen kan, ook niet, 't welk kan dienen tot omstoting, dat het Oude Testament niet zou zijn het verbond der genade.

Tegenwerping 5.

XX. Gal. 4:23-26, *Maar gene, die uit de dienstmaagd was, is naar het vlees geboren geweest; doch deze die uit de vrije was, door de beloftenis. Hetwelk dingen zijn, die andere beduiding hebben; want deze zijn de twee verbonden: het ene van de berg Sinaï, tot dienstbaarheid barende, dat is Agar. Want dit, namelijk Hagar is Sinaï, een berg in Arabië, en komt overeen met Jeruzalem, dat nu is, en dienstbaar is met haar kinderen; Maar Jeruzalem, dat boven is, dat is vrij, welke is onzer aller moeder.* Hier is een tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament Het Oude Testament was door Hagar en haar zoon Ismaël afgebeeld, is aan Sinaï opgericht, is toen begonnen, is een vleselijk en uitwendig verbond, hebbende Kanaän tot een erfenis en geen ware en geestelijke goederen, en legt een harde dienstbaarheid onder de ceremoniën op. Het Nieuwe Testament daartegen gesteld, wordt door Sara en Izak afgebeeld, is een geestelijk verbond, maakt vrij en geeft geestelijke en eeuwige goederen. Dus is het verbond aan Sinaï niet het genadeverbond.

Antwoord

Om deze tegenwerping te beantwoorden, zullen wij eerst de zin van de tekst openen, en dan de tegenwerping, uit deze tekst gehaald, beantwoorden.

XXI. De historie is, dat Abraham op verzoek van Sara bij haar dienstmaagd Hagar lag en bij haar gewon Ismaël, die alzo naar het vlees uit Abraham was. Daarna kreeg Abraham een bepaalde belofte, dat hij bij zijn vrouw Sara een zoon zou gewinnen, die hij Izak noemen zou, en dat uit hem de vermenigvuldiging van zijn zaad en de Messias zou voortkomen. Izak geboren zijnde, wordt van Ismaël gehaat, bespot en naar zijn vermogen vervolgd. vers 29, Ismaël wordt zonder enige erfenis met zijn moeder Hagar uitgeworpen, vers 30. Maar de Godzalige Izak blijft in huis en wordt erfgenaam van alles.

Deze zaken noemt de apostel niet voorbeelden, want dat waren ze eigenlijk niet, zij waren tot de godsdienst niet ingesteld en behoorden niet tot de wet van de ceremoniën, ook zouden er dan voorbeelden van voorbeelden zijn, en die wederom van andere; Hagar van het Oude Testament en dat van Jeruzalem, vers 25. Maar hij noemt ze *Allegoroumena*, zaken, die door gelijkenis en overeenkomst tot andere zaken en beduidenissen overgebracht worden, ziet hiervan in het vorige hfdst. § 9.

Hagar en Sara noemt hij *twee verbonden*. God had in Adam met het menselijk geslacht een verbond van de werken opgericht, welker eis op Sinaï wordt verhaald in de wet van de Tien Geboden. Dat verbond door de zonde krachteloos gemaakt zijnde, heeft God wederom opgericht het verbond der genade, 't welk in wezen hetzelfde is en blijft van Adam tot op de voleindiging van de wereld. Maar omdat de Borg van dat verbond niet ten eerste maar omtrent vier duizend jaar na de eerste oprichting van het verbond kwam, zo was het nodig, en het behaagde de wijsheid en goedheid Gods dat genadeverbond door voorbeelden en afschaduwingen van de beloofde Borg te doen bedienen tot op de komst van Christus, de Borg. Maar na Zijn komst, de voorbeelden

nu niet meer behoevende noch plaats kunnende hebben, zonder dezelve. Dat verbond, één in wezen, wordt ten opzichte van deze bediening in het oude en in het nieuwe verbond onderscheiden.

Niet naar het wezen, maar naar de bediening draagt het de naam van nieuw en oud; dat blijkt daaruit:

- a. Dat het oude verbond niet is een uiterlijk verbond, op uiterlijke gehoorzaamheid uiterlijke goederen belovende, niet begonnen is van Sinaï, en niet bestaat in de erfenis van Kanaän, ziet het vorige hoofdstuk § 14, enz. Maar dat het 't verbond der genade zelf is, gelijk in dit hoofdstuk § 10, enz. getoond is. Waaruit dan volgt, dat het oud genoemd wordt ten opzichte van de bediening.
- b. Het nieuwe verbond wordt nieuw genoemd, niet ten opzichte van het wezen want het is een genadeverbond zelf, 't welk van Adam af al geweest is, maar het wordt nieuw genoemd ten opzichte van de bediening: want het Nieuwe Verbond of Testament is na het Oude gekomen, in deszelfs plaats, met vernietiging van hetzelfde, en 't was niet nieuw, zolang het oude verbond stand had. Het Nieuwe Testament was niet in de dagen van het Oude Testament, daar nochtans het genadeverbond al was, dienvolgens het verbond der genade wordt het nieuwe verbond of testament genoemd, alleen ten opzichte van de bediening. Van het genadeverbond, op de tweeërlei manier bediend, spreekt de apostel in deze tekst, en noemt twee verbonden: Het ene noemt de Apostel *van Sinaï*, niet dat het toen begonnen is, zie het vorige hoofdstuk § 14, maar omdat het toen statelijk is ingewijd, en toen zijn meeste heerlijkheid en luister kreeg. Dit baarde tot dienstbaarheid, gelijk Hagar Ismaël. Dienstbaarheid is goed of kwaad; de goede dienstbaarheid is God in geest en waarheid naar zijn wil te dienen, waarom de Godzaligen dikwijls dienstknechten Gods genoemd worden, zo ook dienstknechten van de gerechtigheid, Rom. 6:18. *Welke hun leden stellen om dienstbaar te zijn van de gerechtigheid tot heiligmaking*, vers 19. *Gode dienstbaar*, vers 22. Zo zegt Paulus van zichzelf, 1 Kor. 9:27, *Maar ik bedwing mijn lichaam en breng het tot dienstbaarheid*. Deze dienstbaarheid beoogde God in het geven van de ceremoniën, daartoe waren ze gegeven, dat was de inhoud van het oude verbond.

Daar is ook een kwade dienstbaarheid, als men de zonde dient, en onder de heerschappij van de zonde ligt: Rom. 6:19 ... *gelijk gij uw leden gesteld hebt om dienstbaar te zijn der onreinigheid en der ongerechtigheid tot ongerechtigheid*. Zo ook als men God wil dienen op een wijze, die Hij niet geboden heeft: Kol. 2:23. *Dewelke wel hebben een schijnreden van wijsheid in eigenwillige godsdienst*. Het verbond van Sinaï, barende tot dienstbaarheid, bracht onechte kinderen voort, gelijk Ismaël onecht was, niet door de natuur van dat verbond; want 't was een bediening van God ingesteld tot godsdienst. Hem behagelijk, waarom ook de Godzaligen daar grote lust in hadden, en de Heere daarvoor loofden en dankten: maar door de verkeerdheid van de mensen, welke de Evangelische dienst, gelijk de oude bediening was, veranderden in een verbond der werken, en scheidten het tegenbeeld, Christus, af van de voorbeelden, nemende alzo de ziel uit deze weg, zij bleven hangen aan de uitwendige daden van de wet en zochten daarin hun gerechtigheid. Dus *kwam Sinaï overeen met Jeruzalem, dat nu is, en dienstbaar is met haar kinderen*, vers 25. Dat is, zoals Jeruzalem was in de dagen, toen Paulus dit schreef, welke niet bleven in het verbond van Sinaï, zij hadden dat vernietigd, gelijk de Heere dat betuigt, Jer. 31:32. Zij veranderden dat in een ander, dan God het gegeven had, in een verbond der werken, en zochten hun gerechtigheid daaruit,

ziet: Rom. 10:3. Want alzo zij de rechtvaardigheid Gods niet kennen, en hun eigen gerechtigheid zoeken op te richten, zo zijn zij der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen. Gal. 5:4. *Christus is u ijdel geworden, die door de wet gerechtvaardigd wilt worden; gij zijt van de genade vervallen.* Zij dan in de uiterlijke dingen hangen blijvende, dienden niet God, want Die had ze hun daartoe niet gegeven, maar zij waren dienstbaar met een kwade dienstbaarheid aan de ceremoniën, welke dienstbaarheid God in dat verbond op hen niet gelegd had, waartegen de apostel waarschuwt: Gal. 5:1 ... *En wordt niet wederom met het juk der dienstbaarheid bevangen.* Gal. 4:9 ... *Hoe keert gij u wederom tot de zwakke en arme beginselen, welke gij wederom van voren aan wilt dienen?*

Allen, die dus zich dienstbaar gemaakt hadden, waren in de staat van Ismaël, die een zoon van een dienstmaagd en alzo zelf dienstbaar in dat opzicht was. Zij waren wel uit Abraham naar het vlees, maar zij waren niet kinderen van de belofte, zij hadden geen geestelijke genaden noch erfenissen ... *Want die zijn niet allen Israël, die uit Israël zijn. Noch, omdat zij Abrahams zaad zijn, zijn zij allen kinderen; maar: in Izak zal u het zaad genoemd worden. Dat is, niet de kinderen des vleses, die zijn kinderen Gods; maar de kinderen der belofte worden voor het zaad gerekend,* Rom. 9:6-8.

En gelijk Ismaël een spotter en vervolger van Izak was, zo waren ook de dienstbare Joden spotters en vervolgers van de begenadigden, van die naar de geest geboren waren, vers 29. En gelijk als Ismaël uitgeworpen werd, zo had God hen ook verworpen, en de verwoesting van hen en van Jeruzalem was toen al nabij. Dus verbeeldt Hagar met haar zoon Ismaël allen, die maar uitwendig in het verbond zijn. Dat is Hagar, Sināi, Jeruzalem.

Het verbond, dat tegenover dat van Sināi gesteld wordt, en door die weg, als boven gezegd, door Sara verbeeld wordt, is **het nieuwe verbond**, wel in wezen ook geweest in de tijd van het Oude Testament, aan 't welk alle Godzaligen deel hadden, door 't welk zij de verlossing en de eeuwige erfenis verkregen; maar in opzicht van de bediening nieuw, en met Christus' lijden, sterven, opstanding en hemelvaart begonnen. Dit verbond, ten opzichte van het wezen, was één met het wezen van het oude verbond, 't was een verbond der genade, dit verbond was hemels, 't had hemelse bondgenoten, 't had hemelse goederen en hemelse erfenis, het baart vrije en hemelse kinderen. Maar het Jeruzalem, dat boven is, dat is vrij, welk is onzer aller moeder, vers 26. Dit verbond op de nieuwe manier bediend, zo zeer vruchtbaar zijn in vrije en geestelijke kinderen voort te brengen, vers 27, *Zijt vrolijk, gij onvruchtbare, die niet baart; breekt uit en roept, gij die geen barensnood hebt; want de kinderen van de eenzame zijn meer, dan dergene, die de man heeft.* Dit is Sara, het Jeruzalem dat boven is. 't Oogmerk van Paulus in het voorstellen van deze zaken is, om de Joden van hun dwalingen af te trekken, en de gelovige Joden daarvan af te houden; want zij wilden gedurig wederom naar de ceremoniën, niet om die wederom als voorbeelden te gebruiken; want zij geloofden dat de Messias, Christus, nu al gekomen was; maar om die dingen en dat werk te gebruiken als godsdienst, en om hun rechtvaardigheid daaruit te zoeken.

XXII. Nu komen wij tot de beantwoording van de tegenwerping, die uit deze plaats gemaakt wordt, om te tonen dat het verbond, op Sināi gemaakt, *niet is het genadeverbond*. De gehele kracht ligt daarin, dat het verbond op Sināi door Hagar en Ismaël wordt afgebeeld, en in dienstbaarheid wordt gezegd te zijn, en tegengesteld

wordt tegen het Nieuwe Testament door Sara en Izak afgebeeld, en in hemelse goederen bestaat.

Antwoord.

- a. Hier wordt niet een woord gesproken van de erfenis van Kanaän, waarin men stelt het Oude Testament te bestaan, en het komt ook niet overeen met Hagar en Ismaël, die zonder erfenis weggezonden werden.
- b. Ook wordt het niet gezegd van Sinai begonnen te zijn; Sinai wordt genoemd, omdat het Oude Testament, daar statelijk is ingewijd, en zijn luister en heerlijkheid kreeg, dat het al tevoren en van Adams tijden was geweest, gelijk in 't vorige hoofdstuk is getoond. Zo wordt ook de besnijdenis gezegd van Mozes gegeven te zijn; daar ze toch al lang tevoren aan Abraham was gegeven.
- c. Paulus vergelijkt het Oude Testament met Hagar, niet zoals het vanouds was ingesteld, maar zoals het in een verbond van de werken verdraaid was, zoals het was in Jeruzalem toen ter tijd toen Paulus dit schreef, 't welk geheel verbasterd was van de rechte instelling; daarom raakt de tegenwerping niet.
- d. Ook geeft het woord dienstbaarheid niets tot krenking van ons bewijs; want Gode dienstbaar te zijn, al is het zwaar voor het vlees, is een Heilig werk en heeft de belofte van alle geestelijke genaden en van de zaligheid, en toont alzo geheel geen uitwendig verbond, alleen lichamelijke beloften hebbende; maar de hardigheid van de dienstbaarheid had God hun niet opgelegd. Maar uit hun verdraaiing, makende van het Evangelie, gelijk de ceremoniën waren, een verbond van de werken, om daardoor gerechtvaardigd te worden. Dus was het hun een ondraaglijk juk.
- e. Hagar kan geen uiterlijk verbond afbeelden; want de Godzaligen waren mede in dat verbond van Sinai, en zo zouden ze tegelijk geweest zijn uit Hagar en uit Sara; tegelijk godloze Ismaëls, spotters, vervolgers van degenen die naar de Geest zijn, geen erfgenamen, en zullende buiten geworpen worden, en tegelijk zonen, vrijen en erfgenamen. Dus blijkt de krachteloosheid van de tegenwerping, 't welk klaarder blijkt als men de verklaring van deze tekst, boven gesteld, daarbij voegt.

Tegenwerping 6.

XXIII. Hebr. 7:22, *Van een zo veel beter verbond is Jezus Borg geworden.* Hebr. 8:6, Als Hij ook eens beteren verbonds Middelaar is, dat in betere beloftenissen bevestigd is. Het Nieuwe Testament is een beter verbond, hebbende betere beloften, en Jezus tot een Borg. Dus is het Oude Testament een uiterlijk verbond, hebbende lichamelijke beloften, en Jezus niet tot een Borg.

Antwoord

- a. Uit deze tegenwerping zou ten uiterste volgen, dat het Oude Testament zo'n goed verbond niet was en zulke goede beloften niet had; maar niet dat het Oude Testament alleen maar een uiterlijk verbond was, en alleen uiterlijke beloften had. Dat in trap verschilt, dat verschilt niet in soort; dat in omstandigheden verschilt, verschilt daarom niet in wezen. 't Wezen van de verbonden is één. 't Genadeverbond zelf, de manier van bediening verschilt in klaarheid, in uitbreiding; daarom is het ene beter dan het andere.
- b. Des apostels oogmerk in deze is te tonen de uitnemendheid van Christus, en zijn bediening boven de priesters, hun werk, en de voorbeelden, van het Oude Testament Hij spreekt daarvan, afgetrokken van het tegenbeeld Christus, op zichzelf aangemerkt. Dus merkten de Joden in die tijd de gehele schaduwachtige dienst aan, namen het op als een verbond van de werken, en zochten daardoor gerechtvaardigd te worden; tegen de zodanigen stelt de apostel zich, en toont dat al in die dienst, zo afgetrokken, geen kracht noch nuttigheid was, maar dat ze zwak,

onnut, berispelijk was. Hiertegen stelt de apostel de Heere Jezus, het Tegenbeeld van die schaduwen, en de Borg van het verbond der genade. De uiterlijke bediening op zichzelf aangemerkt, wordt gesteld tegen het verbond der genade, en Christus als deszelfs Borg, gelijk alsof men het water in de Doop, en het brood en de wijn in het Heilig Avondmaal aftrok, en op zichzelf aanmerkte en daar tegenover stelde de Heere Jezus met zijn volheid. Nu is het verbond der genade een beter verbond dan al die uitwendige bedieningen, dan al de offeranden van de dieren; van dat beter verbond is Jezus Borg, is Jezus Middelaar, en dat verbond heeft betere beloften, dan die uitwendige bediening op zichzelf en van het tegenbeeld afgescheiden aangemerkt, welke vruchteloos is, en was in de afgescheidenheid ook niet ingesteld.

Tegenwerping 7.

XXIV. Hebr. 12:18-20, *Want gij zijt niet gekomen tot de tastelijke Berg, en het brandende vuur, en donkerheid, en duisternis, en onweer, en de stem van de woorden, welke die ze hoorden ... baden dat het woord tot hen niet meer zou gedaan worden. (Want zij konden niet dragen hetgeen er geboden werd.)* vers 22, *Maar gij zijt gekomen tot de Berg Sion, enz.* vers 27, En dit woord: *nog eenmaal wijst aan de verandering van de beweeglijke dingen, als welke gemaakt waren, opdat blijven zouden de dingen, die niet beweeglijk zijn.* Hier is een zeer groot onderscheid tussen de twee verbonden. Het ene zo vreselijk, het andere zo liefelijk, het ene bidden ze af, het andere is begerlijk, het ene zo onverdraaglijk, het andere zo licht, zacht en zoet, het ene eindigende, het ander eeuwig blijvende. Hetwelk alles duidelijk aanwijst, dat het ene, namelijk het Oude Testament, maar is een uiterlijk verbond.

Antwoord

- a. Dit is tegen zichzelf getwist; vers 18-20 wordt alleen gesproken van de geving van de Tien Geboden; de ceremoniële wetten zijn op die manier niet gegeven, en men acht dat de wet van de Tien Geboden is een formulier van het genadeverbond; zo zou dan het verbond der genade op zo vreselijke wijze gegeven zijn geweest. Hoe kan men dan uit die vervaarlijke geving besluiten, dat het verbond aldaar gegeven, niet kan zijn het genadeverbond?
- b. Hier wordt van geen verbond zelfs gesproken, noch naam wordt genoemd, noch zaak wordt gemeld, Dus kan men hieruit geen uiterlijk verbond smeden.
- c. Al dat hier gezegd wordt, ziet niet op de zaak en inhoud van de Tien Geboden, die ze toch ook niet konden vervullen en dragen; maar alleen op de manier van geving, die konden ze niet dragen, zij baden dat God niet meer zo tot hen spreken wilde, maar dat God door Mozes tot hen wilde spreken.
- d. Dat de dingen van het Oude Testament vers 27 gezegd worden bewogen te zijn, geeft mede geen uiterlijk verbond te kennen; maar de bediening van het genadeverbond, die manier van bediening moest ophouden, omdat het lichaam, 't welk die voorbeelden afschaduwde, gekomen is. De bediening van het Nieuwe Testament zal ook ophouden, is het daarom 't verbond der genade niet? De verandering van bediening geeft geen verandering des verbonds te kennen.

Tegenwerping 8.

XXV. Dat verbond, in 't welk een gehele natie, hoofd voor hoofd, Godzaligen en godlozen, moesten ingaan, en ook ingingen, welks sacramenten allen en een ieder moest deelachtig zijn, dat, verbroken en vernietigd kon worden, dat is het genadeverbond niet, maar een uiterlijk verbond. Nu, het verbond van Sinaï was zo'n verbond. Derhalve, enz.

Antwoord.

- a. Alle geroepenen, zo in het Oude Testament als in het Nieuwe Testament zijn verplicht de stem van het evangelie te gehoorzamen, en in het verbond in te gaan.
- b. Daar is onderscheid tussen het ingaan en het verbond in 't welk men ingaat; het ingaan kan bedrieglijk en uiterlijk zijn; daarom is het verbond niet uiterlijk, zij bezondigden zich schrikkelijk, die niet recht ingingen, zij waren allen verplicht met een waarachtig hart in te gaan.
- c. Een ieder gelovige is verplicht de sacramenten te gebruiken, en hun kinderen door het sacrament van de inlijving te laten verzegelen; een goddeloze is verplicht te geloven, en gelovende de sacramenten te gebruiken; maar een goddeloze goddeloos zijnde en goddeloos blijvende, mocht al zo weinig het Pascha eten en Gode offeranden toebrengen, als nu gedoopt worden, en ten avondmaal gaan.
- d. Een tijdgelovige kan wel wederom afvallen, maar zij vallen niet uit het genadeverbond, omdat zij er nooit in geweest waren; zij verbreken het verbond dadelijk, toen zij er ingegaan waren: uiterlijk ingegaan, uiterlijk verbroken. Zie boven § 16. Dit alles te samen en zo genomen zijnde, toont dat de eerste stelling niet waar is. En zo is de gehele sluitreden krachteloos.

Tegenwerping 9.

XXVI. Het verbond aan Sinaï was aan alle kanten uiterlijk: uiterlijk bloed, uiterlijke geboden en gehoorzaamheid, uiterlijke beloften, uiterlijke verzoening, een uiterlijke Middelaar, namelijk Mozes, uiterlijke sacramenten, een uiterlijk heiligdom en uiterlijke dienst, zo dan ook een uiterlijk verbond.

Antwoord.

- a. Indien al die zaken op zichzelf waren, en niet zagen en verenigd waren met het tegenbeeld, en God had daarover een verbond met de mens gemaakt, dan zouden wij het alles toestaan. Maar nu is noch het ene noch het andere waarheid.
- b. Op deze trant zou men ook besluiten, dat het Nieuwe Testament een uiterlijk verbond is; daar is uiterlijk water, uiterlijk brood en wijn, uiterlijke predikdienst, uiterlijke belijdenis, uiterlijk lichamelijk werk, en woorden om God daarin te verheerlijken, uiterlijke en lichamelijke beloften, derhalve een uiterlijk verbond. Hieruit blijkt de krachteloosheid van de tegenwerping.
- c. Al die uitwendige zaken en dienst had zijn opzicht op het tegenbeeld Christus; zonder die hadden ze geen zin, en waren ook zo niet gegeven, maar met die verenigd; zo was de dienst geestelijk, de verzoening en verzegeling waarlijk; de beloften waren niet alleen lichamelijk, maar ook al de geestelijke goederen van het genadeverbond; Mozes was geen middelaar van het verbond, maar alleen een overbrenger. Zie boven § 17. God was met uiterlijke dienst niet tevreden, maar eiste het hart. Zodat deze tegenwerping zichzelf omstoot.

Hoofdstuk 3

Van de Ceremoniële Wetten op Sinaï gegeven, en de Staat van de Kerk van Sinaï tot op Christus.

I. Israël zo statelijk met God in het verbond ingegaan zijnde, zo heeft God de bondgenoten Wetten gegeven, waarnaar zij zich hadden te gedragen. Deze wetten worden gemeenlijk onderscheiden in zedelijke, besturende een ieder tot en in een Heilig leven; in ceremoniële, de mens besturende in de godsdienst door het geloof in de toekomstige Messias; in burgerlijke, besturende de samenleving als in een republiek, hebbende bijzonder opzicht op de onderhouding van de godsdienst.

Van de geving en inhoud van de Wet der Zeden hebben wij Deel 2, hfdst. 2-12 in 't brede gesproken, waar wij onder andere deze vragen hebben verhandeld:

1. Of de wet der Zeden is een verbond van de werken?
2. Of de wet van de Tien Geboden is een formulier van het genadeverbond?
3. Of de wet, het verbond aan Horeb, is een vermengd verbond, ten dele uit het verbond van de werken, ten dele uit het verbond der genade.
4. Of aan Horeb een uiterlijk, voorbeeldig, nationaal verbond, verscheiden van het verbond der genade, gemaakt is? Zie deel 1, hfdst. 16, § 36 enz. en Deel 2, hfdst. 2, § 10. Daarom zullen wij hier van die wet niet verder spreken.

De plaats.

II. De ceremoniële wetten bestuurden de godsdienst naar de gelegenheid van die tijd, om door schaduwen de toekomstige Messias en zijn verrichtingen te leren kennen, en Israël tot het geloof in Hem te leiden tot hun zaligheid; deze kan men tot drie hoofden brengen; namelijk, de plaats waar de ceremoniële godsdienst openbaar gepleegd werd, welke was eerst de tabernakel en daarna de tempel. De personen die de dienst deden, welke waren de priesters. De zaak en de manier van behandeling, door welke de dienst uitgevoerd werd.

De tabernakel.

De plaats was eerst de tabernakel en daarna de tempel. Nadat Mozes bevel en bericht ontvangen had van de tabernakel te maken, eer die gereed was, spande Mozes een tent buiten het leger, waartoe het volk vergaderde tot de godsdienst, totdat de tabernakel gemaakt was, Exod. 33:7. Zo maakte ook David een tent voor de ark, totdat zijn zoon Salomo de tempel gebouwd zou hebben, en bracht aldaar de ark uit het huis van Obed-Edom, 2 Sam. 6:17 1 Kron. 16:1. In de tabernakel hebben wij aan te merken:

1. Het model waarnaar hij gemaakt is.
2. De materialen waarvan hij is gemaakt.
3. Deszelfs fatsoen, met zijn gereedschappen.

1. Het model.

III. De tabernakel is geen uitvinding van Mozes of van enig ander wijs bouwmeester, maar God zelf heeft alles, van het meeste tot het minste, bevolen, opdat hij op het allerklaarste de Messias afbeeldde; zodat Christus niet geformeerd is naar de ceremoniën, maar de ceremoniën zijn geformeerd naar Christus. God wilde dat hierin niets van mensen af- of toegedaan werd, omdat het tot de godsdienst behoort, waarover God alleen heeft te bevelen, en waarin mensenzettingen geen de minste

plaats hebben. God vertoonde aan Mozes alles van stuk tot stuk, en beval hem nadrukkelijk alles stipt na te maken. Zie dan toe, dat gij het maakt naar hun voorbeeld, dat u op de berg getoond is, Exod. 25:40. Zo heeft God ook alles hoe de tempel gebouwd zou worden, bevolen, en gaf aan David een voorbeeld van alles door de Geest, en David gaf dat voorbeeld aan zijn zoon Salomo over, met die verzekering: *Dit alles heeft men mij ... bij geschrift te verstaan gegeven van de hand des Heeren, te weten al de werken van dit voorbeeld*, 1 Kron. 28:11-19.

De materialen.

IV. De materialen waren het allerkostelijkste waarvan men een tabernakel bouwen kan: Sittimhout, (want het was geen stenen, maar een houten huis, opdat het te bekwamer zou zijn om te vervoeren) goud, zilver, edele gesteenten, koper, fijn linnen, of fijn getwijnd garen, de alleruitnemendste kleuren, als hemelsblauw, purper, scharlaken, rood geverfde ramsvellen, dassenvellen, geitenhaar, sommige dingen om het huis van binnen te versieren, sommige om het van buiten te bedekken. Al deze materialen werden door de kunstige werkmeesters Bezaleël en Aholiab, die God daartoe buitengewone wijsheid gaf, op het allersierlijkste voorbereid. Deze materialen alle werden van iedereen vrijwillig gegeven, en dat zo overvloedig, dat men moest uitroepen dat niemand meer zou brengen. Deze vrijwillige giften maakten een som van zeer vele miljoenen goud uit. Hierbij kwam nog een halve sikkel van ieder getelde, tot een schattingspenning, niemand mocht meer noch minder geven, de getelde waren zeshonderd duizend, en drie duizend en vijfhonderd en vijftig. Het ene met het andere bedroeg een som groter dan men denken zou, zo God het niet zei. En vanwaar kwam zo'n meer dan koninklijke schat, en dat in een onbewoonbare woestijn? 't Hout is waarschijnlijk uit een bos dat daar omtrent was, gehouwen, God had Israël in Egypte zonderling gezegend voor de verdrukking, en God had hun gegeven het kostelijkste van Egypte in hun uittocht. Ziet van deze materialen, Exod. 35, 36, en van de gehele tabernakelbouw tot aan het einde van het boek. Ziet hierin, dat een ieder iets moet toebrengen tot opbouw van de kerk Gods: het allergeingste is zo nodig als het beste; alles moet zonder dwang met een vrijwillig hart geschieden. God geeft de een meer bekwaamheid dan de ander, nochtans was het gespin van de vrouwen Gode zo aangenaam, als de kunst van Bezaleël. Tot de verlossing van de zielen helpt goud noch zilver, de een ziel kost Jezus zoveel als de andere.

2. Het fatsoen.

V. Hier zullen wij ieder deel voorstellen, en meteen de gereedschappen in ieder deel, en daarbij voegen enige toepassingen; doch zeggen vooraf, dat wij alleen zeker gaan in 't geen dat in het Nieuwe Testament verklaard wordt, en in de andere handelen wij naar ons oordeel, en willen daarover niet twisten; omdat de grond zeker is, namelijk, dat de tabernakel en al wat er in was, van God tot de voorbeeldenden godsdienst was ingesteld. Hier hebben wij aan te merken, het voorhof en de tabernakel.

Het voorhof.

Het voorhof was een ruime plaats rondom de tabernakel, honderd ellen lang en vijftig ellen breed, het was afgeschoten met gordijnen bijwege van netwerk gemaakt, opdat het volk, 't welk daar binnen niet komen mocht, rondom staande zien kon, wat de priesters daarbinnen deden; zodat men toen ook, hoewel van verre, het Evangelie, Christus en de verborgenheden van de zaligheid kon zien. Deze gordijnen hingen aan zesenvijftig pilaren met zilver overtogen, vijf ellen hoog; zodat er een scheiding was tussen het voorhof en al wat daar buiten was. Dus is de kerk afgescheiden van de

wereld, en heeft een muur van afscheiding en bewaring rondom. De tabernakel had maar één voorhof, maar de tempel had er twee, een van de priesters en een van het volk. Herodes heeft er nog een derde rondom gemaakt, dat het voorhof van de Heidenen genoemd werd.

In dit voorhof stond de tabernakel, waarschijnlijk niet juist in 't midden; maar omdat aan het westeinde, waar de ingang was, tussen de ingang en de tabernakel het koperen altaar en het wasvat stond en de dienst van offeren aldaar gepleegd werd, zo is daar meerder ruimte nodig geweest; stelt van de ingang tot de tabernakel vijftig ellen; de tabernakel was lang dertig ellen, zo bleef aan het oosteinde een ruimte van twintig ellen, (makende te samen uit honderd ellen) en alzo een el ruimte meer, dan aan beide zijden van de tabernakel, waar de ruimte bleef negentien ellen; negentien ellen aan de ene zijde, de tabernakel twaalf ellen breed, en negentien ellen ruimte aan de andere zijde, maakte te samen vijftig ellen. In het voorhof tussen de ingang en de tabernakel stond het koperen altaar en het wasvat.

Het koperen altaar.

VI. Het was gemaakt van sittimhout van buiten en van binnen met koper overdekt, in 't midden een koperen rooster van netwerk, opdat het vuur door de tocht beter kon branden, en opdat de as daardoor kon vallen. Zij was vierkant, vijf ellen iedere zijde en drie de hoogte, uit ieder hoek kwam een hoorn steken, waaraan men het offerbeest bond, Psalm 118:27. Alle gereedschappen tot dat altaar waren ook van koper, en alzo bekwaam tot zijn gebruik, namelijk, om het vuur te kunnen verdragen, 't welk goud en zilver niet kan; deze stond in de open lucht tussen de ingang van het voorhof en de ingang van de tabernakel. Hierop werden de offerbeesten verbrand en 't bloed gesprengd. De Heere Jezus wordt genoemd een altaar, Hebr. 13:10. In het uitwendige had Hij geen heerlijkheid, nochtans volmaakt en bekwaam om door zijn offerande, in het openbaar voor ieders ogen geofferd, de uitverkorenen met God te verzoenen, en de toevlucht te wezen van allen, die zijn sterkte aangrijpen; men kan in de hemel niet ingaan dan voorbij en alzo door Hem, Die volkomen kan zaligmaken allen, die door Hem tot God gaan.

Het wasvat.

Het wasvat stond mede in het voorhof tussen de ingang van het voorhof en de tabernakel; het was gemaakt van koper, en dat op te merken is, van de koperen spiegels van de godsdienstige vrouwen, die in plaats dat wij glas gebruiken, hun spiegels van glad koper hadden, 't welk ook een weerschijn geeft; spiegels zijn om de vlekken in het aangezicht te zien, alsmede om te zien of het hulsel in zijn behoorlijk fatsoen is. Dat tot reiniging diende, wordt gegeven tot reiniging; want in dat wasvat werd altijd water gehouden, opdat de priesters zichzelf daarin zouden wassen, en de offerbeesten reinigen. Dus kan men ten hemel niet ingaan, dan door het bloed van Jezus tot rechtvaardigmaking, en door de heiligmaking des Heiligen Geestes. Christus is de fontein, die geopend is tegen de zonde en de onreinheid.

Het huis had twee vertrekken.

VII. De tabernakel zelf had twee kamers of vertrekken onder één dak; het buitenste van het dak was van dassenvellen om het binnenste te bewaren, daaronder was nog een dak van rood geverfde ramsvellen, en daaronder was een kleed van geitenhaar gemaakt, 't welk de tent was. De wanden waren berderen van het allerbeste sittimhout, allen staande op zilveren voeten, en met louter goud overdekt en op het allerkunstigste uitgewerkt. Hij was dertig ellen lang, twaalf breed en tien hoog, hij stond oost en west;

aan het westen was de ingang tegenover de ingang van het voorhof, van welke men voorbij het koperen altaar en het wasvat inging in het eerste vertrek, dat was het heilige, door 't welk men verder ingaande kwam in het tweede vertrek, 't welk was het heilige der heiligen; deze waren van elkaar afgescheiden door een kostelijk en kunstig gemaakt tapijt, 't welk de voorhang genoemd werd.

Deze tabernakel en alles, wat in dezelve was, was een afbeelding voor die tegenwoordige tijd. God, Die ten aanzien van zijn wezen niet woont op aarde, de hemelen ja, de hemel der hemelen zouden Hem niet begrijpen, die wordt nochtans gezegd in het aardse heiligdom en bijzonder tussen de Cherubs en op het verzoendeksel te wonen met een buitengewoon teken van zijn tegenwoordigheid. Ja Hij zelf is voor de Zijnen een heiligdom, gelijk ook de kerk genoemd *wordt des Heeren heiligdom*, in 't welk Hij woont met Zijn genade; de gelovigen zijn tempels Gods, en de Heilig Geest woont in hen; maar in Christus in Wiens binnenste des Heeren Naam is, woont de gehele volheid der Godheid. Hij noemt Zijn lichaam een tempel: *Het woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond*, Grieks: getabernakeld. Hij, Zichzelf voor ons overgegeven hebbende tot een offerande en slachtoffer, Gode tot een welriekende reuk, is door de meerdere en volmaaktere tabernakel ingegaan; niet alleen was de tabernakel in 't geheel een voorbeeld op Christus, maar ieder deel, en alles wat in denzelfden was, had opzicht op Hem, tot welks beschouwing wij voortgaan.

Het heilige.

VIII. In het heilige was:

- de kandelaar,
- de tafel met de toonbroden,
- en het reukaltaar.

De kandelaar.

De kandelaar stond aan de noordzijde, was gemaakt van louter goud, uit één stuk, had zes pijpen, aan iedere zijde drie, de schacht recht opstaande was de zevende, op iedere pijp een lamp, die dagelijks gevuld werd met reine olie van olijven, zij werden 's avonds aangestoken, en des morgens uitgeblust, zij hadden hun snuiters en blusvaten, alle mede van louter goud. De Heere Jezus is de kaars, het licht, de zon, de morgenster, verlichtende zijn kerk, een pilaar en vastigheid van de waarheid, de kandelaar, die altijd licht in zich heeft en dat vertoont, aangestoken zijnde door de Heilig Geest, met welke Hij gezalfd is.

De tafel.

De tafel met de toonbroden stond aan de zuidzijde, zij was van sittimhout, met louter goud overtrokken, met een gouden krans rondom, alsmede een lijst van een handbreed rondom de tafel, en rondom de lijst een gouden krans. Zij was lang twee ellen, een el breed, en een el en een halve haar hoogte; zij was bedekt met schotels, rookschalen, platelen en kroezen, allen van louter goud. Hierop waren altijd twaalf broden in twee rijen, die alle sabbatten veranderd werden, verse in plaats van de oude. De Heere Jezus is het brood des levens, die wordt door het dierbare Evangelie altijd vertoond en aangeboden, al die wil mag komen en eten van zijn brood door het geloof, tot verzadiging.

Het reukaltaar.

Het reukaltaar was geplaatst in 't midden, wat verder inwaarts, tegenover de ark van het verbond, die achter de voorhang stond. Het was gemaakt van sittimhout, met louter goud overtrokken, had een gouden krans rondom, het was vierkant, iedere zijde van een el, en was twee ellen hoog. Hierop werd des morgens, als de lampen uitgeblust, gereinigd en wederom met olie gevuld waren, 't reukwerk aangestoken en zo ook 's avonds, als de lampen werden aangestoken. Toen Christus Zichzelf tot een schuldoffer aan het kruis door de eeuwige Geest opofferde, werd Hij van iedereen gezien; maar zijn gebeden voor de Zijnen heeft Hij meer op aarde in het verborgen gedaan, gelijk Hij nu in de hemel is, en voor de Zijnen bidt, ook niet gezien wordt. Onze gebeden en dankzeggingen, voor Christus Gode opgeofferd, worden gesteld tot een reukwerk, welke op het gouden altaar, dat voor de troon is, gelegd en aangestoken zijnde, Gode aangenaam is. Die naar de hemel gaan wil, begeve zich tot de gemeente; daar zal hij Christus vinden, die daar als in zijn tempel woont, daar zal hij licht hebben tot zijn sterkte, en liefelijke vertroosting tot zijn verkwikking.

Het heilige der heiligen.

IX. Het heilige der heiligen, in 't welk de Hogepriester eenmaal in het jaar inging, beduidde de ingang van Christus in de hemel. Hier is aan te merken tot voorhang, en wat in het heilige der heiligen was.

Het voorhang.

Het voorhang was een kunstig en kostelijk tapijt, gemaakt van de alleruitnemendste kleuren, namelijk: hemelsblauw, purper, scharlaken en fijn getweerd linnen, op 't allerkunstigste geborduurd met cherubs. Dit voorhang hing aan vier pilaren van sittimhout met goud overtrokken, staande op zilveren voeten, hangende van boven aan gouden haken, zich uitstreckende van de ene wand tot de andere, en was alzo tien ellen hoog, en twaalf breed, makende scheiding tussen het heilige en het heilige der heiligen, of in hetzelfde was een opening, door welke de Hogepriester inging; of hij sloeg het aan de een wand een weinig op. Het voorhang had bijzonder opzicht op de menselijke natuur van Christus; het scheurde van boven tot beneden, toen de Heere Jezus stierf, en met zijn dood de Zijnen de eeuwige heerlijkheid en ingang in de hemel verwierf. *Zodat wij vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levende weg, die Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is Zijn vlees.* Meteen beduidde het dat Christus, de Weg, de Waarheid en het Leven, nog niet openbaar was, dat is, nog in het vlees niet was gekomen, die met Zijn komst alle ceremoniën, die afbeeldingen waren tot nut van de kerk in de tijd vóór Zijn komst, te niet gedaan heeft; gelijk de schaduw ophoudt, als het lichaam zelf daar is.

In het heilige der heiligen was:

De ark van het verbond.

Deze was een kist van sittimhout, geheel met goud overdekt, hebbende een louter gouden krans rondom, was lang twee en een halve el, een en een halve el breed, en een en een halve el hoog, had een louter gouden deksel, genaamd het verzoendeksel, op ieder einde was een Cherub van dicht goud, die hun vleugelen omhoog verhieven naar elkaar toe, zodat zij het verzoendeksel overschaduwden, en hun aangezichten waren naar het verzoendeksel. Daar openbaarde God Zijn genadige tegenwoordigheid, waarom Hij gezegd wordt tussen de cherubs te wonen.

Daarin de tafelen van de wet, de kruik met manna, de staf van Aäron.

In de ark waren de tafelen, in welke God de Tien Geboden geschreven had; ook was daarin de gouden kruik, met een gomer manna, en de staf van Aäron, die gebloeid had. In 1 Kon. 8:9, wordt alleen gewag gemaakt van de twee tafelen van de Wet. En Hebr. 9:4 worden de gouden kruik, en de roede van Aäron, ook genoemd, omdat Paulus spreekt van de tabernakel, en 1 Kon. 8:9 gesproken wordt van de tempel. Paulus stelt ook het gouden wierookvat in het heilige der heiligen, 't zij dat het daar bewaard werd en op de verzoendag daaruit gehaald werd, 't zij omdat deszelfs gebruik alleen was voor het heilige der heiligen. De Heere Jezus is Grieks: hylasteerion *de verzoening* door Zijn bloed, Hij verlost de Zijnen van de vloek van de wet, Hij volbrengt de wet voor de Zijnen, en bekleedt ze met de heiligheid. De Vader heeft behagen in Hem als Borg, waarom Hij gezegd wordt op het verzoendeksel tussen de Cherubs te wonen. De engelen zijn begerig Christus in het uitvoeren van Zijn borgtocht te beschouwen, en zien daarin Gods volmaaktheden, en verheerlijken Hem daarover, en leren ons ook gedurig op Jezus te zien.

2. De ceremoniële personen. De priesters.

X. Gezien hebbende de ceremoniële plaats, gaan wij over tot de ceremoniële personen, welke zijn de priesters met hun dienst. Vóór Mozes was, zoveel wij weten, geen wet, wie offeren en de heilige dingen bedienen zou. Gemeenlijk hebben de vaders van de families dit gedaan. Doch zo, dat ieder vrijheid had het te doen; het was geenszins het voorrecht van de eerstgeborenen. God eigende alle eerstgeborenen Zich toe, nadat Hij de eerstgeborenen van de Egyptenaren had geslagen, en van de kinderen Israëls verschoond, niet om het heilige te bedienen, God eigende Zich ook toe alle eerstgeborenen van de beesten. Deze, zo mensen als beesten, nam God voor Zich, niet mogende gerekend worden onder de gemeente. Maar nadat de Heere de stam van Levi verkoos, zo moesten de eerstgeborenen van mensen en beesten met een stuk geld gelost en van de Heere gekocht worden.

God verwierp de eerstgeborenen niet om de zonden van het gouden kalf, want Aäron en zijn zonen waren al tot het priesterdom verkoren vóór het kalf, en daarna bleven zij ook des Heeren, anders hadden ze niet kunnen gelost worden, dat nochtans een altijdurende instelling bleef. Ook staat nergens uitgedrukt, dat de eerstgeborenen zich daaraan schuldig gemaakt hadden, immers is het vast, dat de eerstgeborenen, die toen nog klein en jong waren, zich aan die zonde niet schuldig hadden gemaakt, die konden dan daarom niet verworpen zijn geworden. Ook staat er nergens, dat God de eerstgeborenen om de zonde van het gouden kalf verworpen heeft. Had God ook de eerstgeborenen van de beesten om die zonde verworpen? Mochten die niet op het altaar komen? En nochtans waren de eerstgeborenen van de beesten van de Levieten, in plaats van alle eerstgeborene beesten. Num. 3:41.

Als er staat Num. 3:12, *En Ik, zie, Ik heb de Levieten, uit het midden van de kinderen Israëls genomen, in plaats van alle eerstgeborenen*, dat spreekt van eigendom en niet van de bediening van het heiligdom; want de gehele stam van Levi was niet verkoren om te offeren en in het heiligdom in te gaan, maar alleen Aäron en zijn zonen. De beesten van de Levieten had God ook gegeven in plaats van alle eerstgeborenen onder de beesten van de kinderen Israëls. En nochtans bleven die des Heeren, het onreine moest gelost worden, maar niet het reine, dat moesten ze tot het heiligdom brengen, dat werd daar gedood, en een gedeelte werd geofferd op het altaar, en het andere moesten ze eten voor het aangezicht des Heeren, Num. 18:17 Deut. 12:6-17; Deut. 14:23. En ook het paste de eerstgeborenen niet het heiligdom te bedienen, wegens de erfenis van de eerstgeboorte in Kanaän, welke hen in dat werk verhinderd zou hebben;

zodat het geen verontwaardigende verstoting was maar een ophoging van de eerstgeborenen.

Levieten.

XI. De stam van Levi, tot de heilige dienst verkoren zijnde, werd verdeeld in gewone Levieten en in Priesters. De gewone Levieten kwamen in het heiligdom niet, maar waren tot hulp van de priesters, zij hadden geen erfdeel aan Kanaän, maar de Heere was hun deel, zij leefden van het heiligdom.

De Priesters moesten door een wettig huwelijk afkomstig zijn van Aäron; want hij en zijn zonen waren daartoe van de Heere geroepen, en hun roeping was bevestigd door het bloeien en amandelen dragen van de staf van Aäron, waarom zij ook zeer zorgvuldig waren hun geslachtsregister te bewaren; en als sommigen na de Babylonische gevangenis beweerden van het priesterlijk geslacht te zijn, en zij hun geslachtsregister niet konden aanwijzen, zo werden zij als onreinen van het priesterdom geweerd. De priesters moesten niet alleen van Aäron afkomstig zijn, maar zij moesten ook volmaakt van lichaam zijn, zonder gebrek; zo iemand een zichtbaar of heimelijk gebrek had, die mocht het priesterambt niet bedienen, al was hij van Aäron afkomstig; hij mocht geen hoer, geen ontheiligde, geen verstotene ter vrouw nemen; de Hogepriester mocht geen weduwe, maar alleen een maagd ter vrouw nemen.

De priesters werden onderscheiden in gewone en in een Hogepriester.

- De gewone Priesters werden op duidelijk bevel van God aan David, onderscheiden in vierentwintig rangen; niet van waardigheid of opperheid, maar alleen in tijd en orde van bediening; over iedere rang of klasse werd een Overpriester gesteld.
- De Hogepriester werd niet gekozen als de vorige gestorven was, maar zijn zoon, of bij gebrek van die, zijn naaste bloedverwant, kwam door geboorte in zijn plaats.

XII. De priesterlijke orde werd wel niet ingehuldigd met eedzwering, maar nochtans op een zeer statelijke wijze. Aäron en zijn zonen werden geleid tot de deuren van de tent van de samenkomst, Mozes waste hen uit het wasvat, hij trok hun de heilige kleren aan. Hij deed hun handen leggen op het hoofd van een var, die geslacht werd ten zondoffer, daarna werd een ram geslacht ten brandoffer, daarna werd een andere ram toegebracht, op welks hoofd zij hun handen legden, welke geslacht werd, en van dat bloed deed Mozes op hun rechteroorlapje, op de rechterduim en op de rechter grote teen, ook spregde hij dat bloed op hen en op hun, kleren; toen werd een ram geofferd ten vuloffer. En bij zalfde hen met de heilige olie, die kunstig toeberaid was van de voornaamste specerijen, van de zuiverste mirre, specerij, kalmus, cassie, die niemand mocht namaken, en niemand mocht zich met die zalven; de reuk mocht op niemand zijn, dan op die, op welke God het bevolen had, beduidende de verordining en bekwaammaking. Dus werden niet alleen Aäron en zijn zonen in hun ambten ingehuldigd, maar meteen in hen het gehele priesterschap, en al hun nakomelingen, zodat telkens gene nieuwe zalving geschiedde; dit nochtans was het onderscheid tussen de zalving van Aäron, als hogepriester en, tussen de zalving van zijn zonen, als gewone priesters, dat de zalfolie op Aärons hoofd uitgegoten werd, en dat zo overvloedig, dat ze neerdaalde in zijn baard, en tot op de zoom van zijn kleren, dit is de bovenste zoom, die aan de hals was; maar zijn zonen werden met de zalfolie besprengd, gelijk ze met het bloed des rams besprengd werden, 't zij ieder alleen, 't zij onder elkaar gemengd.

Ook was er onderscheid tussen de heilige kleren van de hogepriester en van de gewone priesters; deze kleren hadden zij alleen aan, als zij dienden, en werden in een kleedkamer bewaard. Zij waren wonder kunstig en sierlijk gemaakt. De gewone

priesters hadden hun kleren van linnen, de hogepriester had tweërlei kleren, het ene was gemaakt van linnen, 't welk hij op de grote verzoendag had, als hij in het heilige der heiligen inging; maar als hij buiten die dag in het heilige inging, dan had hij uitstekende, kostelijke en sierlijke kleren aan, die met goud doorwrocht waren, namelijk, een rok, een mantel met van onder afhangende granaatappelen en gouden schelletjes, een efod met twee gesteenten op de schouders, een borstlap op de efod op welke twaalf gesteenten waren, in welke de namen van de twaalf stammen Israëls gegraveerd waren, ook was daaraan de Urim en Tummim, een kunstig geborduurde gordel of riem, een kostelijke hoed of muts, en vooraan boven zijn voorhoofd een gouden plaat, waarin gegraveerd was; de heiligheid des Heeren.

Priesterlijke orde een voorbeeld op Christus.

De gehele priesterlijke orde, en bijzonder de hogepriester, was een heerlijk voorbeeld van de Heere Jezus Christus, gelijk de apostel doorgaans in de brief aan de Hebreëen toont; en ook had iedere zaak en omstandigheid haar bijzondere beduiding; doch wij vermeten ons niet een uitlegger van iedere zaak te zijn, wij hebben onze gedachten daar wel over, en vinden het een zoet werk daarop te peinzen, maar omdat wij daarvan met geen zekerheid kunnen spreken, zo zwijgen wij, latende een ieder zijn gedachten daarover vrij; ik wil noch voor, noch tegenspreken, hoewel wij in alles met anderen niet zouden overeenkomen.

3. Ceremoniële zaken en dienst.

XIII. Gesproken hebbende van de ceremoniële plaats en van de voorbeeldende personen, is overig dat wij spreken van de ceremoniële zaken, welk ten voornaamste waren de offeranden, in welke aan te merken zijn de dingen, die geofferd werden en de opoffering.

1. De offeranden waren:

- (a) viervoetige, reine dieren, als varren, ossen, koeien, schapen, bokken en geiten.
- (b) Vogels, namelijk, duiven, en tortelduiven.
- (c) Vruchten des velds, groene aren, droge meelbloemen, olie, wierook, zout. wijn.

2. Ten opzichte van de opoffering waren de offeranden zeer verscheiden:

- (a) ten opzichte van de manier en het einde waartoe, waren daar brandoffers die door het vuur, dat uit de hemel nedergedaald was, en gedurig onderhouden werd, verbrand werden: Slachtoffer, spijsoffer, drankoffer, vuuroffer, vuloffer, zondoffer, schuldoffer, dankoffer, loffer, gedenkoffer.
- (b) Ten opzichte van de tijd waren daar dagelijks morgen- en avondoffer, offer op sabbat, nieuwe maan, feestdagen, verzoendag. Zo waren er ook offeranden, die gedaan werden ter gelegenheid van begane zonden of verontreiniging; of reiniging van een onreinheid; of alsook iemand genegenheid kreeg om vrijwillig de Heere te dienen met een offerande.
- (c) Ten opzichte van de personen, zo waren er offeranden voor de priesters, voor de oversten, voor de gehele vergadering, voor de gewonen, rijken of armen, die met hun offerbeest in het voorhof gingen tot het koperen altaar; zij, belijdende hun zonden, legden hun handen op het offerbeest, en de priester nam het en offerde het naar de verscheidenheid van de offerande: sommigen werden geheel verbrand, sommige ten dele, en dan was het overige voor de priester en voor die, in wiens naam het geofferd was, die dat aten voor het aangezicht des Heeren.
- (d) Onder alle muntten uit de offeranden van de Hogepriester, op de grote verzoendag. De Hogepriester moest zich met water wassen, de heilige linnen kleren aandoen,

niet zijn kostelijke, hij moest een var nemen en voor zich en voor zijn huis. Hij moest van de vergadering twee bokken nemen, en over die het lot werpen, en zo de een tot ene zondoffer offeren, en de andere levend voor de Heere stellen, en die vandaar naar de woestijn wegzenden. Dan moest hij die var slachten, met dat bloed in een bekken en met zijn wierookvat zo ingaan in het heilige der heiligen; daar zijnde, maakte hij een wolk van rook van de specerijen, die hij in het wierookvat op het vuur legde; dan nam hij van het bloed des varren en spregde dat open voor het verzoendeksel, en deed alzo verzoening voor zich en voor zijn huis. Dan ging hij uit en nam de ram, die voor het volk was, slachtte die, en nam het bloed en het wierookvat en droeg dat in het heilige der heiligen, en deed daarmee als tevoren met de var, en deed zo verzoening voor de zonden van het volk; dan nam hij het bloed, zo van de var als van de ram, en deed het aan de hoornen van het altaar, en besprengde dezelve met zijn vinger zevenmaal, dus volbracht hij de dienst in het heiligdom, in 't welk geen mens, zelfs geen priester was, van dat hij inging, totdat hij uitkwam; dan nam hij die levende bok en legde de handen op deszelfs hoofd, en zond hem zo door iemand weg naar de woestijn; zodat de hogepriester éénmaal 's jaars inging in het heilige der heiligen, ten opzichte van de dag, dat is niet anders dan op de grote verzoendag, maar op die éne dag ging hij tweemaal in, eerst voor zich en daarna voor het volk.

Bij deze wetten had God nog vele andere inzettingen gegeven, rakende ieders particulier gedrag, zo ten opzichte van de kleding als ten opzichte van de spijs, welke dieren rein en welke onrein waren, en ook van de besmetting en reinheid, die alle waren tot behoudenis van hun gezondheid naar het lichaam, en hun reinheid naar de ziel leerden.

XIV. Dus hebben wij in het kort voorgesteld het voornaamste van de ceremoniële godsdienst. Al deze zaken waren niet gegeven, om daardoor bij God gerechtvaardigd te worden, en om in dat gedane werk Gode te behagen, 't welk de apostel in de brief aan de Hebreëen toont; maar zij waren gegeven om de toekomstige Zaligmaker af te schilderen, en als levend te vertonen in Zijn heilige natuur, in Zijn lijden en sterven, en in de kracht van die tot verzoening van de gelovigen met God, en verwerving van eeuwige zaligheid. Hierin doet zich op de onnaspeurlijke wijsheid van God, zijn ontzaglijke heiligheid, zijn wonderbare goedheid en trouwe voorzorg over dat zijn aangenomen volk. De Heere gaf de priesters en de profeten, die Hij telkens zond, kennis en bekwaamheid om de voorbeelden den volke te verklaren, en hen alzo tot Christus te leiden, gelijk ook de Godzaligen daarvan kennis hadden en daardoor in Christus geloofden. Wij hebben daarvan gesproken, en Christus in de priesterlijke bediening getoond, Deel, 1. Hfdst. 20 Van Christus' Hogepriesterambt, en zullen in het volgende hfdst. verder daarvan spreken, en tonen, dat ze al ingesteld waren vóór de zonde van het gouden kalf, en dat ze na die zonde geen ander aanzien gekregen hebben, en niet zijn geworden straffen van die zonde, maar dat ze enkele Evangelische zegeningen waren en bleven; doch aan de andere kant kan men niet zonder ontroering lezen de boosheid, ongelovigheid 't wantrouwen en de afgoderij van dat volk, aan 't welk God zoveel goedheid en verdraagzaamheid bewees.

Staat van de Kerk.

XV. Deze van God ingestelde godsdienst wilde God onveranderlijk onderhouden, hebben, totdat Christus, het lichaam van de schaduwen, gekomen zou zijn, als wanneer zij uitgediend hadden en afgeschafte zouden worden; maar hoe weinig die

onderhouden, zal blijken uit de korte schets van de staat van de kerk in de Woestijn, daarna in Kanaän onder de Richters, daarna onder de Koningen daarna in de gevangenschap van Babel en in de wederkerig, tot op de dagen van Christus.

Het gedrag en de ontmoetingen.

Dat volk, dat zo vele wonderdaden des Heeren in Egypte gezien had, dat het wonder van het scheiden van de wateren van de zee, op wiens bodem zij droogvoets waren doorgestaan, en het verdrinken van Farao met zijn heer, zelf had ondervonden; dat volk, dat de hand van God gezien had, in het bitter water zoet te maken, en hun koren zonder zaaïen en maaien, zonder hun arbeid, dagelijks vers uit de hemel te laten regenen en neervallen in de steenrots overvloedig water voort te doen brengen, in hen een maand lang met het vlees van de kwakkelen, die het leger, wegens hun menigvuldigheid, bedekten, te verzadigen, in een Amalek voor hun aangezicht te verslaan, die naar de mens, hen als een troep weerloze schapen zou gedood hebben.

Dat volk, dat zo onlangs statelijk in het verbond met zijn God getreden was, en daarop de stem Gods uitsprekende de tien woorden, gehoord had, dat volk 't is onverdraaglijk, begeeft zich terstond tot afgoderij; want als Mozes, nadat hij op de berg geklommen was, in veertig dagen niet wederkwam, zo achtten zij, dat Mozes nooit weer zou komen; zij wilden de Heere dienen naar hun eigen goedvinden, zij wilden iets lichamelijks hebben om daardoor God te dienen, en zeiden tot Aäron: *Maak ons goden!*

Zij geven hem hun gouden oorkringen, hij smelt ze en giet er een kalf van, 't zij omdat hij hen bespotten wilde, 't zij dat hij de afgoderijen van Egypte nabootste; hij bouwt ook een altaar voor dat kalf, en het volk offerde brandoffer en dankoffer, en 't zat neer om te eten, en 't stond op om te dansen en te spelen. Mozes daarop tot het leger komende, verbreekt in heftige ijver voor de Heere de twee stenen tafelen, die de Heere hem gegeven had met de ingeschreven wet, omdat het volk het verbond met zijn God verbroken had; Mozes vergruist het kalf tot stof, en strooide het op 't water, en gaf het hun te drinken, en doet de ijverigen voor de Heere wraak doen over de afgodendienaars, die in 't leger vallen, en omtrent drie duizend man doden. God weigerde daarop met Israël op te trekken, maar laat zich door Mozes verbidde; Mozes klimt wederom op de berg, met twee stenen tafelen, die hij op Gods bevel gemaakt had, en blijft daar wederom veertig dagen, en God schreef zijn wet in die tafelen; Mozes komt af van de berg, met de tafelen in zijn hand en ziet, zijn aangezicht was, buiten zijn weten, zo blinkende, dat het volk vreesde hem aan te zien, en omdat zij de glans niet verdragen konden, zo bedekte hij zijn aangezicht, als hij met hen sprak.

In de woestijn.

XVI. Nadat alles aan Sinaï verricht was, trekt Mozes met Israël naar Kanaän; niet ver van daar, gekomen zijnde, zendt Mozes verspieders uit in Kanaän. Toen de uitgezonden verspieders van Kanaän wederkwamen en een kwaad gerucht brachten, dat het volk te machtig en de steden te sterk waren, dan dat ze het land innemen zouden, zo viel het volk terstond aan het murmureren en muiten, en wilden een hoofd opwerpen en weer naar Egypte keren en Mozes stenigen; God wil het volk doden, maar wordt wederom verbeden. God doodt nochtans de uitgezonden verspieders, behalve Jozua en Kaleb, die het volk aangemoedigd hadden om tegen Kanaän op te trekken; God zegt hun dat zij veertig jaren in de woestijn zouden omdolen, en dat zij allen in de woestijn zouden sterven, en dat Hij hun kinderen in de bezitting van Kanaän zouden stellen; toen zij dat hoorden, wilden zij daarop invallen tegen de

waarschuwing van Mozes; zij begonnen het evenwel vermetelijk, maar zij werden dapper geslagen.

Het duurde niet lang, of dat hardnekkig volk keerde weer tot zijn verdrietigheid en murmureren tegen God; Korach, Dathan en Abiram ruiden het volk op tegen Mozes en Aäron, waarover zij ook levend in de aarde zonken met al de hun en het hun. Het volk, in plaats van de Heere te vrezen, stond daarover tegen Mozes en Aäron op, zeggende, dat zij die mannen gedood hadden; waarover God een plaag in 't leger zond, die, als in een ogenblik, veertien duizend zeventienhonderd mensen wegnam. Maar de Heere liet Zich al wederom verbidden, stilde de plaag en bevestigde de roeping van Aäron tot het priesterambt door zijn staf, (die met de staven van de andere stammen voor het aangezicht des Heeren was weggelegd) te doen bloeien en amandelen voort te brengen.

De koperen slang.

Het volk gaat al voort in het murmureren tegen de Heere, en in het opstaan tegen Mozes; en God zendt vurige slangen onder hen, waardoor veel volks sterft; God laat Zich wederom verbidden en gebiedt Mozes een koperen slang, die wegens de gladheid en kleur van het koper op een van die vurige slangen geleek, te maken; en die op een stang omhoog op te richten met die uitslag, dat, als een van de slangen gebetene de koperen slang aanzag, dat hij levend bleef. Op zulke zonden komen zulke straffen. Deze koperen slang kon hen doen denken aan de eerste zonde, op aanraden van de slang begaan: uit welke zonde hun verdorvenheid was voortgekomen, en uit die verdorvenheid al hun boze daden tegen de Heere, waarover zij ook met slangen gestraft werden. En meteen was dat oprichten van de slang op een stang bekwaam, om hen te doen zien op de toekomstige Verlosser; immers van achteren kunnen wij het zien, nadat de Heere Jezus verklaard heeft, *dat, gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, also de Zoon des mensen moet verhoogd, dat is aan de stang des kruises opgehangen worden.* Deze slang komt niet in overweging, die is nóch voorbeeld, nóch zinnebeeld van Christus; maar het oprichten van de slang en het kruisigen van Christus heeft gelijkenis met elkaar.

XVII. Nadat Israël lang in de woestijn had omgedoold, in vele verdrietigheid en terging tegen de Heere, die hen met grote lankmoedigheid die veertig jaren verdroeg, niet ophield hun brood uit de hemel en water uit de rots te geven, en daarbij hen des daags met een wolk te beschaduwten tegen de brandende hitte van de zon, die 's nachts was als een verlichtend vuur, zodat zij gedurig door wonderen leefden, zo kwamen zij wederom nabij Kanaän, aan een andere kant dan tevoren; Balak, de koning van de Moabieten, huurt Bileam, wel een profeet, maar in zijn leven goddeloos, hebbende het loon van de ongerechtigheid lief, opdat hij Israël vervloeken zou; Bileam het geld wel begerende, wilde evenwel niet gaan, tenzij God het hem toeliet; na veel worstelen om te mogen gaan, laat God het hem toe. In zijn heenreizen ontmoet hem een engel, schijnende hem te zullen doden; de ezel, waarop hij reed, zag de engel, en week telkens, totdat hij niet meer wijken kon; toen legde hij zich neer, en als hij door Bileam geslagen werd, sprak de ezel met mensentaal, hem bestraffende; daarna zag Bileam de engel, waarop hij aanbood weer te keren; maar hem wordt toegelaten te gaan, doch niets te zeggen, dan 't geen de Heere hem beval. Hij, komende om te vloeken, zegende Israël; en als hij trachtte verlof te hebben om te vloeken, en daarom van de ene plaats op de andere ging, zo moest hij toch telkens zegenen. En ziende dat hij het geld niet verkrijgen kon, geeft hij een boze raad om Israël tot lichamelijke en

geestelijke hoererij, dat is afgoderij, te verlokken; over welke raad hij naderhand met de dood, door het zwaard van de kinderen Israëls gestraft werd. De raad gelukte; Israëls bedrijft hoererij met de dochters van de Moabieten, koppelt zich door afgoderij aan Baäl-Peor en boog zich voor de afgoden. God gebiedt de schuldigen met de dood te straffen; de voornaamsten van het volk, die de eerste waren in deze overtreding, werden tegen de zon opgehangen, en de anderen werden gedood. Pinehas, de zoon van Eleazar, vernemende dat een Israëlitisch man bij een Moabitische vrouw lag, gaat in en doodt ze door een heilige ijver beiden, waarin hij God, Die het geboden had zulken te doden, behaagde.

En God beveelt de Moabieten te bevechten om hun verleiding, en geeft Og, de koning van Bazan, en Sihon, de koning, die te Hesbon woonde, in de hand van Israël, die alles doodden, alle steden vernielden in hun land en hun vee tot buit namen. De stammen Ruben en Gad verzoeken, dat deze landen hun ter erfenis gegeven mochten worden, en dat zij dan aan de overzijde van de Jordaan niet zouden erven, belovende nochtans het mede te helpen innemen. Mozes deelt deze twee koninkrijken tot erfenis uit aan de stammen Ruben, Gad en de halve stam van Manasse. Dit was het begin van erven.

Mozes klimt op de hoogte van de berg Pisga, en God toont hem het land Kanaän. Hij ziet het van verre, hij verzoekt dat hij daarin mocht komen, maar God weigert het hem; als hij nu alles aan Israël verricht had, en hun had bekendgemaakt dat hij sterven zou, zo klimt hij op de berg Nebo, op de hoogte van Pisga, en sterft aldaar, honderd en twintig jaar oud, in zijn kracht, en God begraaft hem in een dal, zodat niemand ooit geweten heeft waar hij begraven was; en als de duivel het lichaam van Mozes te voorschijn wilde brengen, zo werd hij daarin door Michaël de Archangel verhinderd. Dus heeft Mozes zijn groot werk en zijn leven geëindigd, wiens getrouwheid Paulus, Hebr. 3:5, roemt. Doch niet als een voorbeeld van de Heere Jezus, maar in vergelijking als een knecht en een Heere; daar zijn wel overeenkomsten tussen Mozes en Christus, die men van achteren toepassen kan, maar overeenkomst maakt geen voorbeeld, daartoe wordt een Goddelijke instelling vereist, die hier ontbreekt.

In Kanaän onder de Richteren.

XVIII. Na de dood van Mozes wordt Israël geregeerd door Richteren, van welke de eerste was Jozua, die van God door Mozes in zijn leven tot opvolger al aangesteld was; zo lang als Jozua leefde, ging het Israël wel, en leefden ze naar de ingestelde godsdienst. Jozua zendt twee verspieters, die, te Jericho komende, vernachten ten huize van Rachab, die hun opening geeft van de verbaasdheid van het volk, hen herbergt en heimelijk laat ontkomen, nadat zij belofte gedaan hadden, dat ze haar en alles wat in haar huis was, verschonen zouden, als de kinderen Israëls Jericho zouden innemen. De verspieters wedergekomen zijnde, verhalen alles aan Jozua; op Gods bevel trekt hij met het volk op; de ark, van de priesters gedragen, gaat voor, en met dat de voeten van de priesters het water even aanraakten, zo scheidt het water van de Jordaan zich van elkaar, en Israël gaat droogvoets daardoor, gelijk tevoren door de Rode Zee. Jozua neemt twaalf stenen uit de Jordaan en stelt ze aan de oever van de rivier tot een gedachtenis. Die plaats werd genoemd Gilgal, *wenteling*, omdat de Heere de smaad van Egypte van hen afgewenteld had, en hen tot eer en aanzien had gebracht. Daar wordt geheel Israël besneden: want in de woestijn was de besnijdenis verzuimd. Zij houden daar het Pascha met ongezuurde broden van het koren des lands, waarop het vallen van het manna ophield.

Jozua, door de openbaring van de Heere Jezus aan hem, gesterkt zijnde, trekt op om Kanaän in te nemen; komende te Jericho, zo vallen de stadsmuren vanzelf om, nadat de ark en 't krijgsvolk zeven dagen, op iedere dag eenmaal en op de zevende dag zevenmaal rondom de stad hadden gegaan; zij nemen de stad in en vernielen alles wat er in is, behalve Rachab en die in haar huis waren. Achan nam van het verbannene, tegen het bevel des Heeren, waarom het Israël kwalijk gelukte met Ai, en zij zes en dertig man verloren, waarover Israëls hart als tot water versmolt, door wantrouwen op de Heere. Jozua, door de Heere versterkt, moedigt Israël aan en straft Achan, daarop wordt Ai ingenomen.

De Gibeonieten vrezende, veinzen uit verre landen te komen, en maken vrede met Israël: vijf Koningen van Kanaän spannen samen, om Gibeon uit te roeien, doch de Heere geeft ze in de hand van Israël en doodt ze met grote stenen uit de hemel, en om ze te meerder te verdelgen, doet de Heere op verzoek van Jozua de zon en maan stilstaan.

Daarop vergaderen alle koningen van Kanaän tegen Israël, maar zij worden geheel vernield en Israël neemt geheel Kanaän in, 't welk Jozua door loten aan de stammen Israëls uitdeelt. De Rubenieten, Gadieten en de halve stam van Manasse worden na hun erfenis naar huis gezonden, en bouwen aan de overzijde van de Jordaan een altaar, 't welk de andere stammen horende, tegen hen optrekken, menende dat zij zich tot afgoderij begaven; zo ijverig waren ze toen; maar de rechte oorzaak verstaande, keerden ze wederom naar huis, tot hun erfenis, waarop Jozua, na een ernstige vermaning aan Israël, sterft, honderd en tien jaren oud zijnde.

XIX. Als Jozua gestorven was, verloor het Israël, geheel zeer, zij verlieten de Heere en begaven zich tot allerlei afgoderij, en dienden de goden van de volkeren, wier land zij ingenomen hadden, van welke zij velen niet hadden uitgerooid, tegen het bevel Gods; daarom ontstak des Heeren toorn tegen Israël, zodat ze niet bestaan konden tegen allen die tegen hen opstonden, en zij werden ter plundering van een ieder. Onder die, welke hen overheersten, waren:

1. Cuschan, koning van Mesopotamië.
2. Eglon, koning van de Moabieten.
3. Jabin, koning van de Kanaänieten.
4. De Midianieten.
5. De Filistijnen.
6. Inlandse oorlogen, waardoor Israël zichzelf verwoestte; zodat Israël dikwijls in een ellendiger staat in Kanaän was, dan zij ooit in Egypte geweest waren.

Doch de Heere wilde zijn volk niet uitroeien; daarom zond Hij hun telkens richters, die Israël verlostten uit de hand van hun vijanden. Doch Israël volhardde in de Heere te verlaten, en in allerlei gruwelijke afgoderij te leven; soms hoorden ze wat naar de richters, maar doorgaans niet; schoon de Heere hen telkens redde. De richters die de Heere gaf, volgden niet onmiddellijk op elkaar, maar God verwekte ze telkens als de nood op 't hoogste was, en als Israël gered werd, zo duurde hun rust niet lang; 't langste dat 't land stil is geweest, was tachtig jaar.

Namen van de Richters.

De Richters zijn geweest:

1. Jozua.
2. Othniel.
3. Ehud.

4. Debora, die Barak gebruikte, en Meros vloekte omdat dit volk niet opgekomen was ten strijde, en prijst de heldin Jaël, die met een hamer Sisera een grote nagel door het hoofd dreef.
5. Gideon, die met driehonderd man het gehele leger van de Midianieten versloeg.
6. Abimelech, die in de inlandse oorlog, door een vrouw, die een grote steen van een stadsmuur wierp welke hem de hersenpan insloeg, gedood werd.
7. Thola.
8. Jaïr.
9. Jefta, die een kwade gelofte deed, dat hij het eerste, dat hem uit zijn huis tegemoet zou komen, als hij met overwinning wederkwam, 't welk hij niet kon denken een var, schaap of bok te zullen zijn, de Heere ten brandoffer zou opofferen, 't welk zijn eigen dochter was. Welke, zo hij ze gedood heeft, de zegen Gods met een gruweldaad heeft beantwoord.
10. Ebzan.
11. Elon.
12. Abdon.
13. Simson, die volgens een belofte Gods door een engel aan Manoach en zijn vrouw geboren werd. en vele wonderdaden heeft gedaan tot redding van Israël uit van de Filistijnen hand, en ten laatste door de hoer Delila verraden, zijn ogen heeft verloren, waarover hij zich wrekende, de afgodentempel omstiet, en zichzelf met een grote menigte Filistijnen doodde.
14. Israël tot de uiterste goddeloosheid vervallen zijnde, zo verwekt de Heere Samuël, de profeet. De ark des Heeren, die tot die einde bewaard was gebleven, of doordien de Israëlieten die verstoken hadden, of omdat de vijanden door beschikking des Heeren te veel ontzag voor dat heiligdom hadden, de ark wordt in het leger van de kinderen Israëls gebracht, waardoor de Israëlieten zich verzekerden van de victorie; doch zij werden verslagen en de ark gevangen; waarover God de Filistijnen zo plaagt, dat zij haar wederom zenden. Van die tijd af kwam Israël door de regering van Samuël in een betere staat, hij stelt zijn zonen tot richters; maar die handelden niet getrouw, waardoor Israël een koning eiste, die zij ook na scherpe bestraffing Gods door Samuël verkregen.

Onder de koningen.

XX. 't Was met de uiterlijke staat van Israël zo ver gekomen, dat er geen smid in Israël gevonden werd, en dat een ieder die wat te maken en te scherpen had, tot de Filistijnen moest gaan. De Filistijnen verdrukten hen alzo, opdat zij geen zwaard of spies zouden maken; maar met de koningen kreeg Israël een ander aanzien.

Saul.

De eerste koning was Saul, wel een bekwaam staatsman maar een slechte godsdienstige, de godsdienst gebruikte hij tot zijn eigenbelang, die ook, omdat hij zijn hand aan de godsdienst legde, van God verstoten werd. Hij vergadert een leger van driehonderd dertig duizend man om Jabes in Gilead te ontzetten; maar daar was niemand die een zwaard had, dan Saul en zijn zoon Jonathan: nochtans gaf God de vijanden in zijn hand, en hij was overal voorspoedig, en redde Israël voor een groot gedeelte uit de hand van zijn vijanden. Maar toen hij zich tegen de priesters aankante en die doodde, doodde God hem in een strijd met de Filistijnen, ook zo, dat hij zijn eigen beul werd en zichzelf doorstak. Hij regeerde **dertien** jaren.

David.

De tweede koning was David uit de stam van Juda, een dapper held in de oorlog, die Israël niet alleen verlostte uit de handen van al zijn vijanden; maar ook vele volkeren overheerste en onder zijn gebied bracht, en het koninkrijk van Israël op de hoogste top van heerlijkheid en ontzaglijkheid bracht. Hij was daarbij een uitmuntend Godvruchtig koning, een man naar Gods hart, de kerk was al zijn lust en al zijn zorg, en bracht ze tot een uitnemende en wel geregelde staat, en regelde op Gods bevel de priesters in vier en twintig orden, die een ieder op zijn tijd de heilige dienst waarnamen. Hij haalde de ark op tot Jeruzalem, en spande voor dezelve een tent, totdat een tempel tot de godsdienst gebouwd zou zijn; hij had in de zin hetzelfde te doen en vergaderde daartoe een overgrote schat van goud, zilver, koper en alles wat tot een groot en heerlijk gebouw kon dienen. Maar God wilde niet, dat hij het deed, omdat hij veel bloeds in alle de oorlogen vergoten had. Zijn begeerte en voornemens was de Heere nochtans aangenaam, Die hem beloofde, dat uit zijn zaad de Messias zou geboren worden. God gaf hem ook een model, waarnaar zijn zoon Salomo de tempel bouwen zou. Hij, kerk en politie in een bloeiende staat gebracht hebbende, stierf hebbende veertig jaren geregeerd.

Salomo.

De derde koning was Salomo, vol wijsheid, rijkdom, eer en heerlijkheid, hij vond het rijk in vrede, bezat het in vrede, en liet het in vrede, hij was de Heere aangenaam, waarom hij hem door de profeet Nathan *Jedidjah* liet noemen. Deze heeft de tempel gebouwd ten voornaamste wel naar het fatsoen van de tabernakel, maar veel groter en heerlijker; zodat het boven alle wonderen van de wereld in kunst, kostelijkheid en heerlijkheid uitstak. Hij heeft geregeerd veertig jaren.

Scheuring van het koninkrijk.

XXI. Onder David en Salomo is de kerk van het Oude Testament op 't heerlijkst geweest. Terstond na Salomo's dood verloor zij hand over hand haar luister en zuiverheid; want het rijk scheurde in tweeën, tien stammen vielen van 't huis van David af en behielden de naam van Israël. De stam van Juda, met welke de stam van Benjamin niet alleen door nabuurschap verenigd, maar ook bijna vermengd was, zodat zelfs een gedeelte van Jeruzalem tot de stam Benjamins behoorde, bleef aan het huis van David en werd genaamd het koninkrijk van Juda.

Namen van de koningen van Israël.

De eerste koning van Israël was Jerobeam, de zoon van Nebat, die Israël zondigen deed; deze, om zijn onderdanen van Jeruzalem, om in de tempel de van God ingestelde godsdienst bij te wonen, af te houden, stelde twee plaatsen tot de godsdienst in, namelijk: Dan en Bethel; in iedere plaats stelde hij een afgod, zijnde een gouden kalf, en omdat de priesters Israël verlieten, en naar Juda en Jeruzalem weken, zo nam hij een deel slecht volk en bekocht die om priester te zijn; en om het volk niet te schielijk van de ware godsdienst af te trekken, zo aapte hij de ware godsdienst wat na, en stelde een feest in de eigenste dag, als te Jeruzalem een feest des Heeren was, en hij offerde de afgoden te Dan en te Bethel. Dus verleidde hij Israël tot afgoderij; deze zijn voetstappen volgden allen zijn navolgers in het koninkrijk; zodat Israël niet één goede, maar alle goddeloze koningen gehad heeft, waardoor ook het gehele koninkrijk in afgoderij is gevallen, hoewel God nog de Zijnen daaronder behouden heeft. Jerobeam heeft geregeerd twee en twintig jaar.

- De tweede koning was Nadab, regeerde twee jaar.

- De derde Baësa, 23 jaar.
- De vierde Ela, 1 jaar.
- De vijfde Zimri, 7 dagen.
- De zesde Omri, 11 jaar.
- De zevende Achab, 12 jaar.
- De achtste Ahazia, 2 jaar.
- De negende Joram, 12 jaar.
- De tiende Jehu, 28 jaar.
- De elfde Joahas, deze riep nog tot de Heere, als hij in verdrukking was, hij regeerde 16 jaar.
- De twaalfde Joas, 16 jaar.
- De dertiende Jerobeam, 41 jaar.
- De veertiende Zacharia, 6 maanden.
- De vijftiende Sallum, 1 maand.
- De zestiende Menahem, 10 jaar.
- De zeventiende Pekahia, 2 jaar.
- De achttiende Pekah, 20 jaar.
- De negentiende Hosea, 9 jaar.

Toen kwam Salmaneser, koning van Assyrië, en nam Samaria en het gehele koninkrijk van Israël in, en voerde hen in zijn land gevankelijk weg; deze zijn nooit weer tegelijk in hun land gekomen, maar ten dele zijn zij onder de Heidenen versmolten, ten dele zijn ze langzamerhand naar Jeruzalem gekomen, en hebben aldaar onder Juda verspreid gewoond; en ten dele zijn ze in de verstrooiing gebleven, behoudende de Joodse godsdienst, gelijk nu de gehele natie is. Het zijn maar fabelen, wat de Joden van de tien stammen dromen. Dus is het koninkrijk Israëls vernietigd.

Namen van de koningen van Juda.

XXII. Het koninkrijk van Juda heeft drie en twintig koningen gehad, alle door een rechte linie van David afkomstig, zodat:

- De vierde koning was Rehabeam, hij verliet God en zijn onderdanen met hem, en deed dat kwaad was in de ogen des Heeren; hij regeerde 17 jaar.
- De vijfde koning was Abia, regeerde 3 jaar.
- De zesde koning was Asa, Godzalig, regeerde 41 jaar.
- De zevende koning was Josafat, Godzalig, regeerde 25 jaar.
- De achtste was Joram, goddeloos, regeerde 8 jaar, 4 met zijn vader.
- De negende was Ahazia, goddeloos, regeerde 1 jaar.
- De tiende was Athalia, de moeder van Ahazia, hoewel het rijk Joas toekwam; zij regeerde 6 jaar.
- De elfde was Joas, die door zijn oom Jojada, de hogepriester, op de troon gebracht werd, oud zeven jaar; hij was goed, zolang Jojada leefde, maar daarna was hij goddeloos; hij regeerde 40 jaar.
- De twaalfde was Amazia, die in het eerst wèl regeerde, maar niet met een volkomen hart, 't welk hij daarna openbaarde in zijn goddeloze daden; hij regeerde 29 jaar.
- De dertiende was Uzzia; hij regeerde ten dele wel; maar toen hij zijn hand aan het heilige sloeg, sloeg hem de Heere met melaatsheid, hij regeerde 52 jaar.
- De veertiende was Jotham, Godzalig, regeerde 16 jaar.
- De vijftiende was Achaz, overgegeven goddeloos, regeerde 16 jaar.

- De zestiende was Hizkia, Godzalig, regeerde 22 jaar.
- De zeventiende was Manasse, eerst goddeloos, daarna bekeerde hij zich, regeerde 55 jaar.
- De achttiende was Amon, goddeloos, regeerde 2 jaar.
- De negentiende was Josia, Godzalig, regeerde 31 jaar.
- De twintigste was Joahas, regeerde drie maanden.
- De eenentwintigste was Jojakim, goddeloos, regeerde 11 jaar.
- De tweeëntwintigste was Jojachim, goddeloos, regeerde drie maanden.
- De drieëntwintigste was Zedekia, goddeloos, regeerde 11 jaar.

Onder deze werd Jeruzalem en de tempel verwoest, en geheel Juda gevankelijk weggevoerd naar Babel. Zodat Juda, na Davids en Salomo's tijden, maar vijf of zes koningen gehad heeft, die hun werk maakten om de godsdienst te herstellen en het volk te reformeren; maar de goddeloze koningen waren de meesten, daar de kerk zeer verdorven werd, en dikwijls geen gedaante zelfs had van godsdienstigheid, maar doorgaans in gruwelijke afgoderij verdronken lag; hoewel de Heere vele profeten tot hen zond, die met veel ernst en vrijmoedigheid hen bestrafden, waarschuwden, vermaanden en onderwezen, waardoor de Godzaligen verwakkerd en vertroost werden, schoon het volk hardnekkig in hun afgoderij voortging. Daar zijn ten allen tijde vele Godzaligen in de kerk van het Oude Testament geweest. Want zo is Israël, ten tijde van Elia, die meende dat er niemand was dan hij alleen, nog zeven duizend, dat is vele duizenden overgebleven waren, hoe groot is dan wel geweest het getal van de Godzaligen, bijzonder ten tijde van David, Salomo en andere vrome koningen! Zodat er stof is van hoogachting van de kerk van het Oude Testament in sommige opzichten, en aan de andere kant van verwondering over de lankmoedigheid Gods over zo'n goddeloos volk.

Gevangenschap in Babel.

XXIII. Na vele bedreigingen zendt God Nebukadnézar de koning van Babel, die Kanaän, Jeruzalem, tempel en alles verwoest, en de roof en al het volk naar Babel wegvoert in slavernij; daar treuren ze en wenen, als ze aan Sion gedachten; toen was tempel en godsdienst hun dierbaar en beminnelijk, waartoe ze tevoren geen lust hadden. God is evenwel nog goed over hen en geeft hun nog Profeten, die hen ondersteunen en met hun herstel vertroosten. De Heere gaf hun nog veeltijds genade te vinden in de ogen van degenen, die hen gevangen hielden, hun wordt een woest land gegeven om dat te bouwen, waardoor het merendeel van de Joden bij elkaar bleef en te bekwamer de ware godsdienst geleerd en behouden bleef; en gelijk zij leefden onder de hoofden van de families in dat hun aangewezen land, zo waren er ook nog aanzienlijken aan het hof van de koning, die hun welstand bezorgden.

Onder deze was Daniël, die door een schikking Gods in groot aanzien aan het hof bij de koning was. In deze gevangenschap bleven zij de tijd van zeventig jaren, de gewone langste tijd van eens mensen leven. Gelijk, niet die uit Egypte trokken, in Kanaän kwamen, maar hun kinderen, zo wilde God ook die niet wederbrengen in Kanaän, waaruit zij, om hun zonden, uitgeworpen waren, maar Hij liet ze in Babel sterven, behalve enige, die stokoud wederkeerden, met de kinderen van de in Babel verstorvenen; deze hadden nog geheugenis van de tempel van Salomo.

Ofschoon daar geen waarschijnlijkheid was, dat de Joden ooit wederom in hun land zouden hersteld worden, zo doet de Heere, - Die de harten van de koningen in zijn hand heeft, wie geen ding te wonderlijk is, - zo doet de Heere het nochtans, nadat de zeventig jaren, die de profeet Jeremia voorspeld had, voleindigd waren; en dat door

Kores, die zo lang tevoren met name genoemd was. Ja, niet alleen het volk komt weer, maar de heilige vaten van de tempel worden hun ook teruggegeven, om ze in de tempel, tot wiens opbouw zij verlof en bevel bekomen hadden, ten dienste des Heeren te gebruiken.

Wederkering uit Babel naar Kanaän.

XXIV. Gelijk de wegvoering naar Babel, zo is ook de wederkomst geschied. De wegvoering geschiedde eerst van weinigen, en daarna van allen; zo kwam ook al het volk niet tegelijk wederom, ja velen zijn nooit wedergekeerd, hoewel zij vrijheid hadden om het te doen; maar bleven vrijwillig, hebbende hun aardse bezittingen, die zij verkregen hadden, liever dan Kanaän en de zuivere godsdienst, hoewel het merendeel bleef bij de Joodse religie en op zichzelf, zonder zich onder de heiden te vermengen. Gelijk Israël met grote rijkdom uit Egypte trok, zo ook uit Babel; zij trokken op onder het bestuur van Zerubbabel, de vorst, uit het zaad van David, Jozua, de hogepriester, Nehemia, die ijveraar, en anderen. Het eerste werk was een altaar te bouwen, en daarop het morgen- en avondbrandoffer te offeren; daarop trekt men vaardig aan het werk, om Jeruzalems muur op te bouwen, 't welk tot verwondering in zeer korte tijd volbracht werd.

Men legt de grond van de tempel, maar de opbouw ging langzaam voort, ijverende een ieder eerst en meest voor zijn eigen huis, waarover zij van de Heere door de Profeet bestraft worden. De tweede tempel was ongelijk eenvoudiger dan de eerste, zodat de ouden die de eerste gezien hadden, weenden als zij het fundament zagen liggen. En in de tweede waren verscheiden zaken niet, die in de eerste waren; nochtans zou de heerlijkheid van de laatste heerlijker zijn dan van de eerste, omdat het lichaam van alle schaduwen, de Heere Jezus Christus, daarin zou komen, en met zijn glans alle donkerheid zou verdrijven. Ook na de wederkomst uit Babel was er weinig rust en eendracht.

De vorsten uit het huis van David hadden weinig te zeggen; de Hogepriesters matigden zich te veel aan in politieke zaken, zodat zij ten laatste meester werden, en onder de Makkabeën de gehele regering aan zich trokken; tegen deze kantte zich die boze Antiochus, zodat nergens in Kanaän rust of zekerheid was.

Ten laatste kwam Israël onder het gebied van de Roomse keizer, die de politie en uiterlijke rust bezorgde door Herodes.

Na de wederkering uit Babel leest men niet, dat Joden zich tot afgoderij begeven hebben, de godsdienst werd, naar het voorschrift van God door Mozes, bestendiger geregeld en onderhouden, dan ooit tevoren, van de tijd af, dat Israël in Kanaän kwam; maar de geveinsdheid, bijgelovigheid en verscheiden dwalingen overstroonden de kerk. De voornaamste waren de Farizeeën, de bescheidenste, de Sadduceeën en Esseën.

Als men dus de kerk in Kanaän, van het begin tot het einde inziet zo is het te verwonderen dat men Kanaän stelt tot een voorbeeld van de hemel, tussen welke geen gelijkenis, en niet dan ongelijkheid is. Doch men kan en mag wel zoete vergelijkingen maken en de reis van de kinderen Israëls aanmerken als een zinnebeeld van de wandeling van een kind Gods naar de hemel, dat én de tegenheden én de hulp Gods naar de ziel bejegt, en die het naar het lichaam ontmoet. Kanaän kan men stellen tot een zinnebeeld van het lichamelijke, dat, als het in de wereld op zijn best is, het dan nog moeite en verdriet is, en dat men hier beneden geen rust te zoeken noch te verwachten heeft. En ook doet de beschouwing van de staat van de kerk onder het

Oude Testament zien de uitnemende heerlijkheid van de kerk van het Nieuwe Testament boven die van het Oude Testament.

Men klaagt, en dat met reden, over de ellendige staat van de kerk in onze dagen, omdat men ze vergelijkt met de bevatting, hoe ze behoorde te zijn; maar als men ze vergelijkt met het Oude Testament, zo is het slechte, dat in waarheid is, nog verre beter dan daar het beste toen. Dus hebben wij stof om de Heere te danken en te verheerlijken.

Hoofdstuk 4

Hoedanige Borg Jezus Christus in het Oude Testament is geweest.

I. Dusverre hebben wij gehandeld van de staat van de kerk onder het Oude Testament in 't gemeen; nu gaan wij voort tot de beschouwing van de staat van de gelovigen in het bijzonder. Hierover zijn de gedachten van de Gereformeerden niet énerlei, welke wij ordelijk zullen voorstellen in het verhandelen van enige vragen, zo ten opzichte van de Borg, als ten opzichte van de gelovigen. Van de Hoedanigheid van de Borg zullen wij in dit hoofdstuk spreken.

Christus was in het Oude Testament *Expromissor* een overnemende Borg.

Hierover is de vraag: *Of de Heere Jezus Christus de schuld en straf van de gelovigen van het Oude Testament van hen af, op Zich volkomen heeft overgenomen. Zich bij God, volgens zijn wil, verbindende, om die te voldoen; dan of de schuld en straf op hen liggen bleef, en God de macht, het recht, de vrijheid aan Zich behield, om hun zonden in hen zelf, te straffen, totdat de Borg zou hebben voldaan?*

Dit is de hoofdzaak en de grond van de volgende verschillende gevoelens; hier hangt de eer van de Heere Jezus aan. Eerst zullen wij de verscheidenheid van de borgen voorstellen, dan enige zaken, waarin men overeenkomt, en dan, waarin men verschilt.

Daar zijn verscheiden soorten van borgen.

1. In de burgerlijke rechten zijn drie borgen bekend.

- De eerste wordt genaamd *Fide-jussor*, onder *beneficie ordinis et excussionis*; dat is, als iemand zich voor een ander tot borg stelt, onder conditie, dat de schuldenaar onder de schuld blijve, en eerst betale, zo veel hij kan, en als er dan te kort komt, dat dan de borg het overige voldoe, tot de volle betaling toe.
- De tweede wordt genaamd, *Fide-jussor*, met *renuntiatie van de beneficie ordinis et excussionis*; dat is, als de borg zich in gelijkheid stelt met de schuldenaar, en dat de crediteur mag aanspreken, en doen betalen, wie hij wil, of de schuldenaar of de borg, blijvende beiden verbonden; zodat de borg eerst wordende aangesproken, en niet ten volle kunnende betalen, de schuldenaar het overblijvende voldoet, of de schuldenaar eerst wordende aangesproken, en niet kunnende betalen, de borg het overige moet voldoen.
- De derde wordt genaamd, *Expromissor*, welke met de bewilliging van de crediteur, de schuld, als eigen, overneemt, om die alleen te betalen, zodat de schuldenaar ontheven wordt van alle schuld, niet meer onder verbintenis blijft, en nooit wederom aansprakelijk is, al ware het, dat de borg in gebreke bleef, en niet wilde of niet kon betalen.

Deze drieërlei borgen hebben alleen maar plaats tussen particulieren in geldschulden, en daarom kunnen die eigenlijk in alle omstandigheden niet overgebracht en gepast worden op de borgtocht van de Heere Jezus; want hier komt God voor als Rechter, recht doende over de gedaagde, vonnis uitsprekende en uitvoerende.

Hier is een schuldenaar, die de dood verdiend heeft, en daarom of zelf moet sterven of de borg; de betaling kan hier niet gedeeld worden.

Hier is de borg God en Mens, die de straf kan dragen en te boven komen; omdat dan die drieërlei borgtochten hier eigenlijk geen plaats kunnen hebben, zullen wij ons ook met die woorden niet ophouden, en ons in de knibbelarijen over 't geen men uit die

borgtochten halen wil, niet inlaten; doch als wij een van die woorden zou moeten gebruiken, zo zeggen wij, dat Christus niet is noch kan zijn borg Fide-jussor, omdat dat een onvolmaaktheid in de borg of borgtocht insluit en zulk een borg een zondaar of geen hulp of geen troost kan aanbrengen; maar wij zeggen, dat Christus is borg Expromissor. Hij heeft de schuld en straf als eigen overgenomen, heeft Zich gesteld voor hen, in hun plaats; de Vader ordeneerde datzelfde, zond zelf de Borg, had genoeg in zijns Zoons borgtocht, was daar wel mede tevreden, en of Hij voldoen zou of voldaan had, dat was bij God even zeker; en het toekomstige is bij God als verleden.

In welke zaak men overeenkomt.

II. 2. De zaken, in welke men overeenkomt zijn deze:

- a. De gelovigen van het Oude Testament zijn terstond na hun dood in de hemel opgenomen, genietende aldaar de eeuwige zaligheid.
- b. Zij zijn niet zonder voldoening aan de rechtvaardigheid Gods zalig geworden.
- c. Zij zijn zalig geworden, alleen door het lijden en sterven van de beloofde Messias, die op de bestemde tijd voor hun zonden zou betalen.
- d. God heeft van eeuwigheid besloten en voorgenomen de zonden van de uitverkorenen nooit in hen zelf, maar alleen en niet anders dan in de borg Jezus Christus te straffen.
- e. God heeft maar een enig verbond der genade met de mens, na de val opgericht, 't welk begonnen is met de eerste belofte in het paradijs, en onveranderlijk is en blijven zal, tot op Christus' komst ten oordeel; door welk verbond de gelovigen van het Oude Testament zijn zalig geworden, en de gelovigen van het Nieuwe Testament zalig worden.
- f. Zo heeft God ook maar een enige kerk op aarde, die van Adam tot het oordeel dezelfde in natuur is en blijft. In deze punten is men eens, en men stelt zich gelijk tegen de partijen, die de ene deze, de andere die waarheden bestrijden, en die in deze punten naar de partijen hellen, rekent men aan beide kanten ook onder de partijen.

In welke men verschilt.

3. Het verschil bestaat hierin, dat het gewone gevoelen van de Gereformeerden is, dat de Heere Jezus in het Oude Testament op dezelfde wijze Borg is geweest als in het Nieuwe Testament; dat Hij al de zonden van alle de uitverkorenen, en zo ook van de gelovigen van het Oude Testament van hen af, en op Zich heeft overgenomen, om voor dezelve te betalen door zijn lijden en sterven, en dat alzo de gelovigen van het Oude Testament alzo vrij van schuld en straf zijn geweest, als de gelovigen in het Nieuwe Testament.

Anderen daarentegen zeggen, dat de Borg in het Oude Testament niet is geweest een volstreckte en schuldovernemende Borg; maar alleen geweest een bijstaande, een te hulp komende Borg, en die zich alleen verbond onder voorwaarde, indien het God behaagde, de zonden van hen niet in hen zelf te straffen, maar in Hem; zodat zij bleven onder schuld en straf, en dat God de macht, het recht en de vrijheid behield, van de zonden in hen zelf te straffen, tot zolang de Borg volkomen betaald had, en in geval de Borg in gebreke bleef, en niet kon of wilde betalen, dat zij dan voor eeuwig zelf gestraft zouden worden.

En wil men het met de woorden van verscheiden Borgtochten uitgedrukt hebben, zo is het verschil hierin, dat 't gemeen gevoelen is, dat Christus in het Oude Testament zo wel Expromissor, is geweest als in het Nieuwe Testament, en dat de anderen zeggen,

dat Christus in het Oude Testament niet is geweest Expromissor, maar alleen Fidejussor.

Vraagt iemand, *hoe deze hun stelling overeenkomen kan met de bovengestelde stellingen, in welke beide partijen overeenkomen?*

Ik antwoord, dat ik het niet weet, en dat ik die niet te samen kan knopen, ik laat dat voor die het beide stellen.

III. Dat de Heere Jezus zo'n volstrekt overnemende Borg in het Oude Testament geweest is, zowel als het Nieuwe Testament blijkt:

Bewijs 1. Daar is maar één verbond. Allen hebben even gelijk deel daaraan.

Daar is een enig verbond der genade, 't welk hetzelfde is en blijft van Adam tot Christus' komst ten oordeel, aan 't welk al de bondgenoten even groot deel en recht hebben; van dit verbond is Jezus Borg. Hebr. 7:22. Omdat dan het verbond één is, en de Borg één is, en alle bondgenoten even groot recht en deel hebben aan 't verbond, zo is Christus ook dezelfde Borg, in alle tijden, en zijn borgtocht heeft dezelfde kracht, zowel voor zijn dadelijke voldoening als na dezelve.

Bewijs 2. Christus is dezelfde Borg in het Oude Testament als in het Nieuwe Testament

IV. De apostel zegt het met uitgedrukte woorden, dat Christus dezelfde Borg was in het Oude Testament, die Hij is het Nieuwe Testament: Hebr. 13:8, *Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde, en in der eeuwigheid. Gisteren* is de verleden tijd, de dagen van het Oude Testament, in welke die leefden, welke de apostel vers 7. stelt tot voorbeelden van geloof en uitkomst van hun wandeling. *Heden* is de tegenwoordige tijd, de dagen van het Nieuwe Testament De kracht van des apostels redenering is, dat wij niet min ons vertrouwen op Christus moeten stellen, en goede uitkomst hebben te verwachten, dan de gelovigen in het Oude Testament, omdat de Heere Jezus dezelfde nu is, die Hij toen was; dat Hij ten opzichte van zijn persoon de eeuwige en onveranderlijke God is en ten opzichte van Zijn borgtocht, dat die dezelfde kracht heeft van verzoening en verwerving van alle heil en zaligheid, zowel in het Nieuwe Testament, als tevoren in het Oude Testament. Dat Hij nu zowel ons een altaar is, vers 10, als Hij hun toen was, dat Hij nu Zijn volk door zijn eigen bloed heiligt, gelijk Hij tevoren deed, omdat het één volk is, vers 12. Dat Hij niet alleen is tot verzoening van de overtredingen die onder het eerste Testament waren, maar ook tot verzoening van de gelovigen in het Nieuwe Testament; en daarom wil de apostel, dat wij nu het hart met genade versterken, en dat [p66] wij nu in geen uiterlijkheden hangen blijven. Omdat dan de apostel de grond van vertroosting en vertrouwen neemt van Christus, zoals Hij zijn volk was in de dagen van het Oude Testament, om ons daarmee te versterken in het Nieuwe Testament, zo is het dan vast dat Christus immers even krachtige Borg was in het Oude Testament, als Hij is in het Nieuwe Testament. Nu is Christus dezelfde in het Oude Testament en in het Nieuwe Testament; en is Christus een volstrekt overnemende Borg in het Nieuwe Testament, zo is Hij het ook geweest in het Oude Testament

Bewijs 3. In de eeuwige Raad des vredes, en in de uitvoering is Hij een volstrekt overnemende Borg.

V. Zodanige Borg is Christus in het Oude Testament, als Hij Zich in het verbond der verlossing, of de enige raad des vredes gesteld heeft, en als Hij in de uitvoering van die Borgtocht is geweest. Nu, in de raad en in de uitvoering is Hij geweest volstreckte,

overnemende Borg. Zo is Hij dan ook in het Oude Testament een volstreckte overnemende Borg geweest.

a. Dat Hij Zich in de eeuwige raad des vredes tot een volstreckte overnemende Borg gesteld heeft, blijkt uit Gods wijsheid, waarheid en andere eigenschappen. God beoogde volstreckte zaligheid van de uitverkorenen, tot prijs van Zijn heerlijke genade, God verkoor hen in Christus, Eféze 1:5. God gaf ze aan Christus over om ze zalig te maken. Joh. 17:6. Christus schreef ze in Zijn boek, Openb. 21:27. Hier is de minste voorwaarde niet; en hoe kon God die onder verbintenis om voor de zonden te betalen houden, daar Hij besloten en van eeuwigheid voorgenomen had, de zonden niet in de uitverkorenen, maar alleen in de Borg te straffen? Waartoe zou God in het verbond van de verlossing de uitverkorenen onder verbintenis van de eeuwige verdoemenis houden. Vertrouwde God zijn Zoon niet? Was Hij niet machtig genoeg? Had de Zoon Gods waarborgen van node, zodat, als Hij te kort schoot, dat de mensen Hem dan te hulp zouden komen en het overige betalen? Of verbond Zich de Zoon onder conditie, dat Hij betalen zou, als de Vader niet op de uitverkorenen, maar op Hem zou believeen te tasten, en dat Hij dat eerst weten zou, als Hij in de volheid des tijds in de wereld komen zou; zodat het had kunnen gebeuren, dat Hij niet te lijden en te betalen had? Of zou God anders met zijn uitverkorenen in de tijd handelen, als Hij het meende, anders denken, anders doen?

Ziet, al deze ongerijmdheden tonen, dat de waarachtige, alwetende, alwijze God in het verbond van de verlossing niet anders kon handelen met de Zoon, dan Hem te verordenen tot een volstreckte overnemende Borg voor al de uitverkorenen, zonder onderscheid van met de ene anders te zullen handelen, dan met de andere, en dat de Zoon niet anders kon, dan zich tot een volstreckte en overnemende Borg stellen voor allen even gelijk.

(b) Gelijk de Borg in het eeuwige voornemen tot een volstreckte en overnemende Borg is gesteld, zo heeft ook Christus als zodanige Borg de borgtocht uitgevoerd. Hij heeft voor de ene zo volkomen betaald als voor de andere, en zonder enige reserve of voorwaarde zich gesteld in de plaats van alle uitverkorenen, en dat op gelijke wijze. *Hij is om onze overtredingen verwond; om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt, was op Hem ... De Heere heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen. Als dezelve geëist werd, toen werd Hij verdrukt*, Jes. 53:5-7. De profetieën waren tot nut van dat volk, dat toen leefde, en aan wie de profetieën gepredikt werden; zo zagen dan de gelovigen in die tijd, dat de Borg hun zonden op Zich had overgenomen, en dat Hij die op de bestemden tijd zou voldoen; daarom zoals Hij de borgtocht heeft uitgevoerd, zodanige Borg was Hij van eeuwigheid verordineerd, en zodanig en niet anders kon Hij voorgesteld worden, als een voorwerp van het geloof; want het voorwerp van het geloof kan niet anders dan waarheid zijn. Zo staat het dan onwrikbaar: Christus is in 't Oude Testament een volstreckte en overnemende Borg geweest.

Bewijs 4. De Borg is in het Oude Testament voorgesteld als overnemende.

VI. 4. De Messias is de gelovigen in het Oude Testament niet anders voorgesteld dan een volstreckte en overnemende Borg, zich instellende in hun plaats, hun zonden van hen af op Zich overnemende, om ze te voldoen. Dit blijkt:

a. Uit de offeranden, die ware voorbeelden van Jezus in Zijn voldoening, door lijden en sterven. Als een zondaar met een offerbeest tot de tempel kwam, en het de priester overgaf om te offeren, zo lag hij zijn handen op het offerbeest, daarmee beduidende, dat hij zijn zonde zo lag op de toekomstige Messias, waarvan dat

offerbeest een voorbeeld was; dat werd dan in zijn plaats gedood, en zo ging hij gerechtvaardigd naar huis. Hier was een volstreekte overdracht van de zonden door de offeranden op de Messias. Hier was geloof in de Messias, als zullende zeker betalen. Hier was rechtvaardigmaking door het geloof, 't welk niet dan waarheid tot een voorwerp hebben kan; zo was dan Christus in het Oude Testament een volstreekte en overnemende Borg.

- b. Hierbij, of de gelovigen van het Oude Testament hebben geweten, dat zij nog onder schuld en straf van de eeuwige verdoemenis lagen, of zij nebben het niet geweten. En ook, of zij hebben geweten, dat God hun zonden niet in hen zelf zou straffen, maar dat Hij ze wilde en zou straffen in de Borg of niet. Zo zij geweten hebben, dat zij onder schuld en straf waren en bleven, en daarbij niet geweten hebben, dat God de zonden niet in hen, maar alleen in de Borg wilde en zou straffen, zo konden zij in de toekomstige Messias niet geloven, omdat daar dan geen zekere belofte was, 't welk het geloof noodzakelijk vereist, omdat zij onder schuld te zijn en te blijven zich bevonden. En hebben zij geen geloof gehad, zo zijn zij niet zalig geworden; maar hebben zij immers geloof gehad, gelijk zij zeker gehad hebben, zo was daar een volstreekte belofte, en zo een volstreekte en overnemende Borg. Hebben zij niet geweten, dat zij onder schuld en straf waren en bleven, zodat God het recht om hen zelf de straf te doen dragen, alleen in zijn verborgen raad behield, en hun dat niet bekendmaakte; en hebben zij wel geweten, dat God de schuld niet in hen, maar in de Borg wilde en zou straffen, zo konden zij Christus niet anders aanmerken dan een volstreekte en overnemende Borg. En in Hem gelovende, konden zij gerust zijn en zich aanmerken als vrij van schuld en straf; of deze bekommering mocht daar overblijven, dat de Borg in gebreke mocht blijven, of in de betaling te kort schieten, en dat zij dan als de voornaamste schuldenaren zelf, of het geheel of het overige zouden moeten betalen. Maar dat is schrikkelijk van God en van de almachtige en getrouwe Jezus zelf te denken; en Hij was zelfs geen volmaakte Borg geweest; en zo Hij met des Vaders toestemming Borg was geworden, zo kon de schuld nooit wederom van de rechten schuldenaar geëist worden, omdat zij overgedragen was.
- c. *Zegt men, dat zij wel geweten hebben, dan Christus alleen en niet zij, betalen zou; maar dat God evenwel hun bekendmaakte dat Hij recht en macht behield, om de zonden niet in de Borg, maar in hen te straffen.*

Ik antwoord: dat het tegenstrijdige dingen zijn, wel te weten, dat Christus zeker betalen zou, en te weten, dat God vrijheid had om niet de Borg te doen betalen, maar hen zelf te straffen; tegenstrijdige dingen kan God niet gebieden te geloven. Zo blijft het dan vast, dat Christus in het Oude Testament een schuld overnemende Borg is geweest.

Bewijs 5. De gelovigen van het Oude Testament zijn terstond na hun dood zalig geworden.

VII. De gelovigen van het Oude Testament zijn zalig geworden en terstond na hun dood in de hemel ingegaan, dit is niet in verschil. Nu, of zij zijn in de hemel, onder verbintenis en schuld van eeuwige verdoemenis geweest en gebleven, tot op de dood van Christus, of zij zijn volkomen gerechtvaardigd van alle schuld en straf, en erfgenamen van de eeuwige zaligheid verklaard, welke zij alreeds bezaten. Zo nog onder schuld in de hemel, zo dan ook onder vreze, dat de straf van hen nog eens mocht geëist worden, en dat zij nog wel eens uit de hemel en in de hel verstoten mochten worden, 't welk waarlijk tegenstrijdige dingen zijn. Zalig in de hemel te zijn en onder schuld en straf, en vreze van wederom verstoten te mogen worden, te zijn.

Zo zij volkomen zijn gerechtvaardigd, zo is dat geschied of zonder volkomen voldoening aan Gods rechtvaardigheid, dat onmogelijk is, of door de volkomen borgtocht van de Messias, die wel nog niet betaald had, maar de schuld volstrekt van hen af op Hem overgenomen had, om ze te betalen op de bestemde tijd. Indien door de voldoening van Christus, zo was Christus een volstrekt overnemende Borg van de gelovigen in het Oude Testament na hun dood; en zo is te zullen betaald worden en betaald te zijn in deze borgtocht even krachtig. Indien Christus na de dood van de gelovigen hun overnemende Borg is, zo ook vóór hun dood; want 't zijn dezelfde uitverkorenen, God verandert naast hen niet, en Christus veranderde niet telkens, als een gelovige stierf, in zijn borgtocht. Zo was dan de Heere Jezus in 't Oude Testament een volstrekt overnemende Borg.

Hebben alle goederen van het verbond in bezitting gehad.

6. De gelovigen van het Oude Testament hebben gehad verzoening met God, de aanneming tot kinderen, het ware zaligmakende geloof, de volkomen rechtvaardigmaking, de vrede met God, enz., gelijk wij dit in het volgende zullen tonen. Dit nu konden zij niet deelachtig zijn dan door een volkomen overnemende Borg. Dus is dan Heere Jezus zodanige Borg in het Oude Testament geweest.

Tegenwerping 1.

VIII. Indien de Borg in gebreke bleef, zouden ze dan zonder voldoening zalig worden? Dat laat de rechtvaardigheid Gods niet toe. Dus moesten de vaders van het Oude Testament onder schuld gehouden worden, totdat de Borg dadelijk voldaan had.
Antwoord

- (a) Zo waren dan de gelovigen onder de belofte vóór Sinaï ook in dezelfde staat met de anderen na Sinaï, daar men nochtans hun staat zeer verre verheft boven deze.
- (b) Zouden dan de zielen van de volmaakt rechtvaardigen ook wederom uit de hemel gestoten zijn geworden, als de Borg in gebreke bleef?
- (c) 't Is schrikkelijk te denken, ik laat staan te zeggen: zo de Borg in gebreke bleef; God kan niet liegen, des Heeren raad bestaat, de Heere Jezus is gehoorzaam en getrouw; waar blijft dan plaats voor zo'n dwaas zeggen?

Tegenwerping 2.

Indien Christus de schuld volstrekt overgenomen had, zo moest Hij voor zijn eigen schuld betalen, en de gelovigen werden verlost, niet door voldoening, maar door overneming.

Antwoord

- a. Ditzelfde kan men zeggen, als men Christus stelt alleen maar tot een belovende Borg, die onder voorwaarde Borg is.
- b. Christus heeft betaald voor de zonden van de uitverkorenen, wier schuld Hij overgenomen had, om ze in hun plaats te voldoen.
- c. 't Zelfde is in het Nieuwe Testament

Tegenwerping 3.

1 Kor. 15:17, *Indien Christus niet opgewekt is, zo is uw geloof tevergeefs, zo zijt gij nog in uw zonden.* Hieruit blijkt dat men zelf moest betalen, indien de Borg in gebreke bleef. Dus was Christus geen overnemende Borg in het Oude Testament; maar de gelovigen bleven nog in schuld, totdat de Borg betaald had.

Antwoord

- a. De apostel spreekt van de tijd van het Nieuwe Testament uw, gij, en in hoedanige staat zij zouden zijn, indien Christus niet opgestaan was; zal men dan hieruit besluiten, dat Christus in het Nieuwe Testament alleen maar is Fide-jussor, een bijstaande en tehulpkomende, een instaaende Borg, als de mens niet betalen kan, of als God of beide, of een van beide wil doen boeten, en dat de gelovigen nog in het Nieuwe Testament onder schuld en straf waren?
- b. De apostel verklaart het een onmogelijke zaak, dat Christus, God en mens niet zou opgestaan zijn uit de doden; hij stelt zeker en vast, dat ons geloof niet vergeefs is, en dat wij niet zijn in onze zonden.
- c. Hij bewijst de opstanding uit de doden, die sommigen ontkenden, uit de opstanding van Christus; en dat Christus opgestaan is. bewijst hij uit absurditeiten of ongerijmdheden, die uit het niet opstaan zouden volgen; zodat de apostel niet beoogt te leren, wat gevolgen het niet opstaan van Christus zou hebben; maar wat absurditeiten en onmogelijkheden daaruit zouden volgen.
- d. Zodat hier niet gesproken wordt van de staat van de gelovigen in het Oude Testament, en dat zij onder de schuld en straf bleven, tot dat Christus betaald had, uit vrees dat Hij in gebreke mocht blijven. *Conditio impossibilis nihil ponit in esse: Een onmogelijke voorwaarde stelt niets.* 't Was onmogelijk, dat Christus niet alles volmaakt zou uitvoeren, wat tot de borgtocht vereist werd; daarom is het dwaasheid, enige zaken zich te verbeelden, die uit het niet voldoen zouden volgen.

Tegenwerping 4.

Omdat de schuld nog niet betaald was, zo bleef ze nog tot de volle betaling toe.

Antwoord

Wat gevolg? Derhalve, zo was Christus geen overnemende Borg? Dat wordt ontkend, maar 't gaat vast; derhalve, Christus was deze overnemende Borg, om ze op zijn tijd te voldoen. De schuld bleef niet op de gelovigen, maar de Borg had ze overgenomen; zij was nog niet betaald, maar de Onfeilbare zou ze voldoen.

Tegenwerping 5.

De gelovigen van het Oude Testament moesten dagelijks een handschrift, dat tegen hen was, passeren, Kol. 2:14. Waarmee zij zich verbonden tot betaling. Dus was Christus niet een overnemende Borg.

Antwoord

't Is onwaarheid, dat de gelovigen zich dagelijks verbonden tot betaling van hun zonden, dat zegt het woord handschrift niet; maar het betekent een bevestiging, dat de offeranden hun zonden niet konden wegnemen, maar dat die zeker door de Borg, Die hun schuld overgenomen had, betaald zouden worden, waarvan de offeranden hen verzekerden; dit handschrift was enigerwijze, niet geheel tegen hen, en dat daarin, dat de beloofde Messias nog niet gekomen was, en alles nog niet volbracht had, doch dat deed niet tot hun bezwaring, noch tot mindere zekerheid van de betaling door de Borg. Alle dwaling in deze zaak spruit daaruit, dat men God en zijn handelingen vergelijkt met de mensen en hun handelingen, tegen Jes. 55:8, en dat men vergelijkt de Borg Jezus Christus in zake van de dood en het rechtvaardig oordeel van God, als Rechter, bij de borgen onder de mensen in geldschulden. Dit nu weerlegt en bevestigt zijnde, dat Jezus Christus dezelfde Borg, en op dezelfde manier, en in dezelfde kracht in het Oude Testament is geweest, als in het Nieuwe Testament in beide de schuld en straf van de uitverkorenen af, en op Zich overnemende, zo volgt daaruit, dat de gelovigen in het Oude Testament in dezelfde staat van verzoening, kinschap, vrede en vriendschap met God zijn geweest, zo veel het wezen van de zaak aangaat, als de

gelovigen in het Nieuwe Testament, van welke wij in het volgende hoofdstuk zullen spreken.

Hoofdstuk 5

Van de Staat van de Gelovigen in het Oude Testament

I. Tussen de Gelovigen in het Oude Testament en in het Nieuwe Testament is groot onderscheid ten opzichte van de trap van licht, van geloof van vertroosting en van verscheiden andere zaken, enige bijzondere heiligen uitgenomen; maar ten opzichte van het wezen van de zaak is er geen onderscheid, zij hebben dezelfde Geest, hetzelfde geloof, dezelfde rechtvaardigmaking en vergeving der zonden, dezelfde vrede van het geweten, hetzelfde kindschap. Maar sommigen stellen 't onderscheid niet in de trap van toepassing, maar *in het wezen en in hun staat zélf*, waarover enige vragen zijn te verhandelen.

Vraag: *Of de gelovigen vóór Christus' komst in het Oude Testament met God zijn verzoend geweest, volkomen zijn gerechtvaardigd door het ware zaligmakende geloof, en volkomen vergeving der zonden, hebben gehad; dan of zij zijn geweest in een onverzoende staat, niet gerechtvaardigd door het geloof, en niet hebben gehad volkomen vergeving der zonden?*

Antwoord.

Die zaken hangen aan elkaar en betreffen het ware wezen van de staat van de gelovigen. De een bevestigt zijnde, zo zijn meteen de andere bevestigt; daarom voegen wij ze bij elkaar en antwoorden op de voorgestelde vraag met ontkenning van het laatste, en vaststelling van het eerste.

Maar anderen ontkennen het eerste en stellen het tweede. Deze stellingen schijnen in de eerste opslag ten enenmale Sociniaans te zijn, en die het zo stellen, zij hebben werk om een Sociniaan te kunnen weerleggen. Maar wij beschuldigen hen daarvan niet; wij erkennen de verstandigen en bedaarden op hun verklaringen en betuigingen vrij van Socianerij, en handelen met hen als broeders, hoewel als zwakke en in sommige opzichten in deze dwalende.

De roekelozen, die niet weten wat ze zeggen en wat ze bevestigen, laten wij daar, die zijn bij beiden niet geacht. Zij zeggen, dat Christus Borg was in het Oude Testament, *niet schuldovernemende* Exprommissor, maar belovende, bijstaande en *tehulpkomende* Fide-jussor, dat God hun bekendmaakte, dat er eens zodanige Borg zou komen, die voor de zonden van de uitverkorenen op de bestemde tijd zou voldoen, en dat ze in de offeranden als voorbeelden moesten zien, en als zodanig in Hem geloven. Maar dat zij, zolang als de Borg niet betaald had, zelf als de voornaamste schuldenaren verbonden bleven onder schuld, en alzo onder de vloek en toorn; welk over hen uit te storten, God recht en macht behield, hoewel Hij het niet wilde noch zou doen.

Zij zeggen, dat God, totdat de Borg betaald had, hen verdroeg, de zonde wel niet vergaf, maar voorbijging, met oogluiking, die door de vingers zag en Zich hield alsof Hij ze niet zag, omdat Hij bij zichzelf wist, dat de Borg dezelve nog eens zou voldoen. Dit voorbijgaan drukken ze uit met het woord, paretis, en willen dat dit woord overstaat tegen het woord afesiv, het eerste eigenen zij toe aan het Oude Testament, het tweede alleen aan het Nieuwe Testament.

In de tijd van mijn jeugd en academische studiën, toen de nieuwe gevoelens eerst opkwamen, en ingang begonnen te krijgen, twistte men heftig over de woorden aphasis en paretis, maar naderhand hebben de verstandigen gezien, dat men uit kracht van die woorden het onderscheid tussen de vergeving in het Oude Testament en

Nieuwe Testament niet kon staande houden, hebben het gesprek over het woord laten staan, behoudende nochtans het onderscheid in de zaak, en gebruiken alleen die woorden om hun bevatting uit te drukken. Dit achten wij de staat van het verschil duidelijk uit te drukken.

Nu begeven wij ons tot het bewijs van ons gevoelen, en daarna zullen wij de kracht van redenen, die voor het tegenovergestelde gevoelen bijgebracht worden, overwegen.

Bewijs 1. **Christus is overnemende Borg.**

II. Dat de gelovigen van het Oude Testament met God zijn verzoend geweest, volkomen zijn gerechtvaardigd door het zaligmakend geloof, en volkomen vergeving der zonden hebben gehad, blijkt uit de borgtocht van de Heere Jezus. Indien de Heere Jezus, in het Oude Testament is geweest een volstrekt en volkomen schuldovernemende Borg, dan zijn de gelovigen in zodanige staat, als gezegd, geweest. Nu, Christus is zodanige Borg in het Oude Testament geweest. Derhalve, de gelovigen waren in zodanige staat.

Het eerste voorstel is vast; wij achten dat niemand hetzelfde zal ontkennen of beknibbelen; want zijn alle zonden, en dat voor alle tijd en dat volkomen, van de gelovigen afgenomen, en op de Borg gelegd, en van Hem, op order en met toestemming van God, de Rechter van hemel en aarde, overgenomen, zo is op hen niets tot hun last, en zij hebben alle verdiensten van de Borg als hun eigen, zij zijn in Hem rechtvaardig voor God verzoend, en hebben volkomen vergeving. Het tweede voorstel is evenzo zeker, gelijk het getoond en bevestigd is in het vorige hoofdstuk. Zo staat dan het besluit vast.

Bewijs 2. **Schriftuurteksten, in welke de woorden.**

III. Het tweede bewijs nemen wij uit klare Schriftuurplaatsen, die niet alleen uitdrukkelijk zeggen, dat de gelovigen van het Oude Testament verzoend en gerechtvaardigd zijn geweest, en vergeving der zonden hebben gehad; maar die het met zulke en dezelfde woorden uitdrukken, met welke de verzoening, de rechtvaardigmaking en vergeving van de gelovigen van het Nieuwe Testament uitgedrukt worden. Wij zullen niet alle, want zij zijn te menigvuldig, maar alleen enige voorstellen.

- A. Hebreeuws: Kippoer. Verzoening doen. Ex 30:15 ... *Als gij het hefoffer des Heeren geeft, om voor uw zielen verzoening te doen.* Lev. 17:11 ... *Om over uw zielen verzoening te doen: want het is het bloed dat voor de ziel verzoening doen zal.* 2 Kron. 30:18, 19. *De Heere, Die goed is, make verzoening voor die, die zijn gehele hart gericht heeft, enz.* Psalm 65:4. *Ongerechtighe dingen hadden de overhand over mij; maar onze overtredingen, die verzoent Gij.* Met ditzelfde wordt de verzoening door de dadelijke betaling van de Borg in het Nieuwe Testament uitgedrukt: Dan. 9:24. *Zeventig weken zijn bestemd ... om de ongerechtigheid te verzoenen.*
- B. Salach; vergeven. Exod. 34:9 ... *Doch vergeef onze ongerechtigheid en onze zonde.* Lev. 4:20. *En de priester zal voor hen verzoening doen, en het zal hem vergeven worden.* Psalm 86:5. *Gij, Heere! zijt goed en gaarne vergevende.* Psalm 103:3. *Die al uw ongerechtigheid vergeeft.* David spreekt van zichzelf, looft God voor de weldaden aan hem bewezen, verblijdt zich over het genot derzelve. Nu, met ditzelfde woord wordt de vergeving in het Nieuwe Testament uitgedrukt: Jer. 31:34. *Ik zal hun ongerechtigheid vergeven, welke plaats met van alle toestemming een profetie is van de dagen van het Nieuwe Testament.*

- C. Nasa; vergeven. Exod. 34:7. *Die de ongerechtigheid, en overtreding, en zonde vergeeft.* Num. 14:19. *Vergeef toch de ongerechtigheid van dit volk, naar de grootte uwer goedertierenheid, en gelijk Gij ze aan dit volk, van Egypteland af tot hertoe, vergeven hebt.* Psalm 99:8. *Gij zijt hun geweest een vergevend God.* Ditzelfde woord staat: Psalm 32:1, 2. *Welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is. Welgelukzalig is de mens, die de Heere de ongerechtigheid niet toerekent.*

Deze plaats drijft men hard en sterk een profetie te zijn van de dagen van het Nieuwe Testament; wij stellen dat eens, alsof het zo was; en dus besluiten wij volgens hun eigen zeggen, dat vergeven, door nasa uitgedrukt, een zulk vergeven is, als geschiedt aan de gelovigen van het Oude Testament Nu, datzelfde vergeven, door hetzelfde woord nasa uitgedrukt, geschiedt aan de gelovigen van het Oude Testament, gelijk uit de boven uitgedrukte plaatsen en uit vele andere blijkt; zo hebben dan de gelovigen van het Oude Testament gehad dezelfde en alzo volmaakte vergeving, welke de gelovigen van het Nieuwe Testament hebben.

Doch wij ontkennen, dat deze tekst alleen ziet op de dagen van het Nieuwe Testament David spreekt van zichzelf, en past de vergeving op zichzelf toe, tot zijn eigen vertroosting. vers 5, *Ik zal belijdenis van mijn overtredingen doen voor de Heere; en Gij vergaaf de ongerechtigheid mijner zonde.* En deze weldaad, aan hem bewezen, stelt hij voor tot opwekking van een ieder om de Heere te zoeken in vindenstijd, vers 6.

De apostel Paulus haalt deze tekst aan, Rom. 4:6-8; niet als een profetie, maar als een bewijs voor zijn stelling, dat de mens om niet gerechtvaardigd wordt, zonder de werken van de wet; en 't is op te merken, dat de apostel het woord nasa vertaalt door aphenai: zodat zij in het Oude Testament baden aphenin; en hij toont, dat de vergeving plaats had in het Oude Testament al ten tijde van Abraham, vóór de besnijdenis, vers 9. *Deze zaligspreking dan, is die alleen over de besnijdenis, of ook over de voorhuid?* Hij antwoordt, vers 10, dat Abraham aan die zaligspreking, bestaande in de vergeving van de zonde, deel had, toen hij nog in de voorhuid was. *Hoe is het hem dan toegerekend? Als hij in de besnijdenis was, of in de voorhuid? Niet in de besnijdenis, maar in de voorhuid.*

- D. Grieks aphasis; vergeving. In het Nieuwe Testament wordt uitdrukkelijk gezegd, dat ze in het Oude Testament en vóór Christus, voldoening, vergeving, door het woord aphasis uitgedrukt hadden: Heb 9:22. *En alle dingen worden bijna door bloed gereinigd naar de wet, en zonder bloedstorting geschiedt geen vergeving, aphasis.*

Johannes de Doper predikte de doop van de bekering tot aphenin, vergeving der zonden, Markus 1:4. De Heere Jezus leerde Zijn discipelen al vóór Zijn dood en opstanding bidden: *vergeef (aphes) ons onze schulden,* Matth. 6:12. Hij zei tot de geraakte: *afewntai, uw zonden zijn u vergeven,* Matth. 9:12. Uit al deze plaatsen blijkt, dat de gelovigen in het Oude Testament vergeving der zonden hebben gehad en zodanige vergeving, als de gelovigen in het Nieuwe Testament hebben, en door het woord *aphesis* wordt uitgedrukt.

Bewijs 3. **Zijn gerechtvaardigd door het geloof.**

IV. Het derde bewijs nemen wij van de rechtvaardigmaking door het geloof, 't welk de Schrift wel duidelijk zegt van de gelovigen, van het Oude Testament Dat zij het ware zaligmakend geloof gehad hebben, blijkt uit Rom. 4:3, *En Abraham geloofde God.* Ja hij wordt zelfs *een vader van de gelovigen* óók van het Nieuwe Testament genoemd. Rom. 4:11 ... *opdat hij zou zijn een vader van allen, die geloven in de voorhuid zijnde,*

ten einde ook hun de rechtvaardigheid toegerekend worde. David geloofde: Psalm 116:10. *Ik heb geloofd.* Psalm 119:66 ... *ik heb aan Uw geboden geloofd.* Daniël geloofde: Dan. 6:24 ... *Omdat hij in zijn God geloofd had.* Paulus verhaalt een groot register van gelovigen van het Oude Testament van Abel af, Hebr. 11. Het geloof is een aannemen, een overgeven, een steunen, een verlaten, een zich aan Jezus toevertrouwen om gerechtvaardigd, geheiligd en verheerlijkt te worden. Door dit geloof zijn de gelovigen van het Oude Testament gerechtvaardigd geworden: Rom. 4:2, 3. *En Abraham geloofde God, en het is hem gerekend tot rechtvaardigheid.* Zie ook Jak 2:23.

De rechtvaardigmaking is een werk van God als rechtvaardig Rechter. Zal God iemand rechtvaardigen, het vrijsprekende vonnis uitspreken, zo moet daar volkomen gerechtigheid zijn, die nu had niemand in het Oude Testament in zichzelf, gelijk wij ook niet in het Nieuwe Testament Zal dan iemand gerechtvaardigd worden, de gerechtigheid van de Borg, moet op hem komen, aan de zijde van God door toerekening uit kracht van de Borgtocht, en aan des mensen zijde door aanneming door het geloof, op de grond van de aanbidding. Hier kan geen oogluiking, geen door de vingers zien, geen als ongemerkt voorbijgaan plaats hebben; Gods oordeel is in rechtvaardigheid en naar waarheid, hier is schuldig of rechtvaardig. Als God dan de gelovigen van het Oude Testament gerechtvaardigd heeft, gelijk Hij zeker heeft, als getoond is uit de rechtvaardigmaking van Abraham zo hebben ze de volkomen gerechtigheid van de Borg op zich gehad, en zij zijn in Hem gerechtvaardigd geweest, en aldus zijn zij volkomen vrijgesproken van hun zonden en verklaard erfgenamen van de zaligheid.

Bewijs 4. Zijn geweest in het verbond der genade.

V. Het vierde bewijs nemen wij uit het verbond der genade. Die dadelijk in het verbond der genade zijn, die hebben dadelijke verzoening met God en vergeving der zonden; maar de gelovigen van het Oude Testament zijn dadelijk geweest in het verbond der genade; zo hebben ze dan gehad dadelijke verzoening met God, en vergeving der zonden. De eerste stelling is door zichzelf klaar en blijkt daaruit, dat het verbond der genade in zich besluit verlossing van alle kwaad, en deel aan alle goed. en bijzonder ook de vergeving der zonden, de wegneming van alle schuld en straf. Jer. 31:33, 34. *Dit is het verbond, dat Ik na die dagen met het huis van Israël maken zal, spreekt de Heere ... Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en hunner zonden niet meer gedenken.* Jer. 33:8, *Ik zal hen reinigen van al hun ongerechtigheid ... Ik zal vergeven al hun ongerechtigheden.*

Uitvlucht

De plaatsen spreken van de dagen van het Nieuwe Testament, zodat men daaruit niet besluiten kan de vergeving in de dagen van het Oude Testament

Antwoord.

Deze beloften zijn goederen van het genadeverbond, en niet van de manier van deszelfs bediening. Het Nieuwe Testament was niet voor, noch in de dagen van het Oude Testament, maar dat is daarna en in deszelfs plaats gekomen; zo dan deze beloften alleen in de dagen van het Nieuwe Testament plaats hadden, en uit kracht van het Nieuwe Testament en niet uit de kracht van het verbond der genade, dat van Adam tot op de dag des oordeels hetzelfde en onveranderlijk is gebleven met toestemming van allen, gegeven werd, zo hadden ze dan in het Oude Testament deze goederen, onder welke is de vergeving der zonden, niet gehad, en die belofte: *Ik zal hun tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn,* die in deze plaats, Jer. 31:33, als ook Jer.

32:38 beloofd wordt, en in dezelfde rang met de vergeving der zonden gesteld wordt, hebben ze dan in het Oude Testament ook niet gehad. Maar was God de God Abrahams, Izaks en Jakobs niet? Was dat niet de uitdrukkelijke belofte van het verbond der genade met Abraham en zijn zaad opgericht? Gen. 17:8. Omdat dan God uit kracht van het onveranderlijk verbond der genade, en niet uit kracht van het Nieuwe Testament, dat geen plaats had in het Oude Testament, was de God van de gelovigen van het Oude Testament, zo hadden dan de gelovigen van het Oude Testament ook vergeving der zonden, niet uit kracht van de nieuwe bediening, maar uit kracht van het genadeverbond zelf; want die beiden: *Ik zal u tot een God zijn, en Ik zal hun ongerechtigheid vergeven*, zijn goederen van dat éne verbond, 't welk in deze tekst genoemd wordt, en genoemd wordt een nieuw verbond wegens de nieuwe bediening.

Ik vraag: *is het Oude Testament niet het verbond der genade?* Zo neen, zo is God de God van de gelovigen niet, en de gelovigen hebben geen vergeving der zonden door het verbond der genade; maar door een ander verbond, dat eerst met de dagen van de Heere Jezus begonnen is, en tevoren niet is geweest. En de gelovigen van het Oude Testament hebben God niet tot hun God gehad, omdat dat verbond toen geen plaats had. Zo ja, zo zijn de gelovigen van het Oude Testament, die waarlijk in het verbond der genade waren, al de goederen van het genadeverbond deelachtig geweest, en zo ook die beloften: *Ik zal u tot een God zijn, Ik zal hun ongerechtigheid vergeven*, en hun zonden niet meer gedenken. Het verbond wordt hier nieuw genoemd, wegens de nieuwe bediening en niet wegens deszelfs wezen.

Bewijs 5. **Staat voor en na hun dood.**

VI. Het vijfde bewijs nemen wij uit de staat van de gelovigen van het Oude Testament voor en na hun dood. Voor hun dood zijn ze wedergeboren kinderen van God geweest. God was hun verzoende Vader, zij hadden wel verzekering van hun gelukzalige staat, en hadden wel vrede in het geweten met God over hun rechtvaardigmaking en blijdschap in God, gelijk wij in het antwoorden op de volgende vragen zullen tonen. Na hun dood zijn ze opgenomen in de hemel in eeuwige zaligheid en heerlijkheid; dit stelt men aan beide zijden vast. Zijn ze dan na hun dood volkomen zalig geworden, zo zijn ze volkomen gerechtvaardigd, hebben volkomen vergeving der zonden gehad, en zijn volmaakt geheiligd. De zielen van de verstorven gelovigen zijn *geesten van de volmaakt rechtvaardigen*, Hebr. 12:23. Niemand kan in de hemel ingaan, dan op volmaakte rechtvaardigmaking van God, als rechtvaardig Rechter. In de hemel volkomen gemeenschap met God, volkomen blijdschap in God, volkomen zaligheid te genieten, en in een onverzoende staat, onder schuld en straf te liggen, ongerechtvaardigd te zijn, zijn tegenstrijdige dingen, en kunnen met elkaar niet bestaan, zo ook niet volkomen heiligheid te bezitten, en evenwel in een verzoende staat, 't een sluit het ander uit. Rechtvaardigmaking en heiligmaking kunnen niet gescheiden worden. *Die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt*. Rom. 8:30. Men moet het ook omkeren, die Hij verheerlijkt heeft, deze waren tevoren verordineerd, geroepen en gerechtvaardigd. Uit al deze is dan zeker en vast, dat de gelovigen van het Oude Testament niet zijn geweest in een onverzoende, ongerechtvaardigde en met schuld en straf beladen staat, maar dat ze volkomen met God zijn verzoend, en van God volkomen zijn gerechtvaardigd geweest en volkomen vergeving van zonden hebben gehad; want de rechtvaardigmaking heeft geen trappen, of geheel en volkomen, of geheel niet.

VII. Nu komen wij tot de bedenkingen van degenen, die hierin van andere gedachten zijn, en hebben hun tegenwerpingen te beantwoorden.

Tegenwerping 1.

Rom. 3:25, *Welke God voorgesteld heeft tot een verzoening, door het geloof in Zijn bloed, tot een betoning van zijn rechtvaardigheid, door de vergeving der zonden, die tevoren geschied zijn, onder de verdraagzaamheid Gods.* Het Oude Testament wordt niet genoemd de tijd van de verdraagzaamheid Gods; daar verdraagzaamheid plaats heeft, daar is geen verzoening, geen vergeving, daar is en blijft vloek en toorn; maar de zonden worden alleen door de vingers gezien, met oogluiking voorbijgegaan, gelijk daarom het woord pæresis gebruikt wordt, 't welk tegen aphesis overstaat, dat eigenlijk vergeven is, en in het Nieuwe Testament alleen plaats heeft.

Antwoord 1.

Wij staan toe, dat het woord verdraagzaamheid hier de tijd van het Oude Testament betekent, dat daardoor klaarder is, omdat de apostel van dezelfde zaak sprekende, die tijd noemt de tijd van het Oude Testament: Heb 9:15 ... *Tot verzoening van de overtredingen, die onder het eerste Testament waren.*

Wij slaan toe, dat hier het woord pæresis staat, *vergeven* wordt overgezet; maar wij ontkennen, dat daarin zo'n gevolg ligt, als men daaruit tracht te trekken.

a. Verdragen betekent niet onverzoend, onvergeven, vloek, toorn, met oogluiking voorbijgaan; maar verdragen is, de zonde als nog niet straffen, de straf uitstellen, gelijk te zien is: Rom. 2:4. *Of veracht gij de rijkdom Zijner goedertierenheid, en verdraagzaamheid?* Zie ook: Rom. 9:22. *En of God, willende zijn toorn bewijzen, en zijn macht bekendmaken, met vele lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns, tot het verderf toebereid.* God ziet der onbekeerlijken zonden niet door de vingers, God gaat ze met oogluiking niet voorbij, maar stelt alleen het straffen uit en geeft door zijn verdraagzaamheid tijd van bekering. Zo heeft God ook de zonden in het Oude Testament verdragen, Hij stelde het straffen van de onbekeerden uit, Hij strafte. Hij roeide dat godloze volk niet uit, maar hij verdroeg het tot na Christus' hemelvaart; toen strafte Hij ze met gehele verwoestingen. De zonden van de gelovigen heeft God ook verdragen, dat is, Hij strafte ze niet aanstonds, Hij stelde de straf uit, niet om ze ongestraft te laten, dat laat de rechtvaardigheid Gods niet toe, en dan hadden wij Christus niet van node, maar om ze op zijn tijd te straffen. Niet in hun zelf, dan waren ze eeuwig verloren geweest; maar om ze op de bestemde tijd te straffen in de Borg Jezus Christus, die als Expromissor, overnemende Borg, der uitverkorenen zonden van hen af op Zich overgenomen had.

De verdraagzaamheid, van welke de apostel hier spreekt, heeft opzicht op de Joodse natie, die in het verbond met God stond, en de kerk Gods was. Zij was godloos en Godtergende; maar God wilde ze niet uitroeien, God verdroeg haar, tot op de bestemde tijd van haar totale verwoesting. Dat is de tijd van de verdraagzaamheid, of van de lankmoedigheid Gods, zodat het ten onrechte en tegen de tekst getrokken wordt tot een enigszinsse vergeving, tot een met oogluiken, en door de vingers zien, voorbijgaan van de zonden van de uitverkorenen Gods.

b. Het woord verdraagzaamheid kan niet gevoegd worden bij vergeving der zonden, ook niet bij die geschied zijn: maar ziet op betoning van Zijn rechtvaardigheid. God heeft Zijn rechtvaardigheid betoond in de tijd van de verdraagzaamheid in het Oude Testament door het vergeven van de zonden door Christus' verdiensten, door het geloof aangenomen. Dit blijkt uit het oogmerk van de apostel in dit hfdst., 't welk is, te vertonen, dat de mens gerechtvaardigd wordt, niet uit de werken, maar door de verzoening, door de verdiensten van Christus, door het geloof aangenomen. Zie dit

vers 20-22, 28. Hij toont, dat de rechtvaardigmaking zonder de werken, door de verdiensten van Christus, door het geloof aangenomen, beide in het Oude Testament en in het Nieuwe Testament plaats had, dat daar geen onderscheid ten opzichte van de rechtvaardigmaking was; dat de Joden daaraan zowel deel hadden in het Oude Testament als de Heidenen in het Nieuwe Testament, ja hij stelt de rechtvaardigmaking door het geloof in het Oude Testament vast, ontwijfelbaar, en als erkend bij allen, en beweert ten voornaamste, dat rechtvaardigmaking door het geloof, zonder de werken, zowel plaats heeft in het Nieuwe Testament onder de Heidenen, als in het Oude Testament plaats had onder de Joden, vers 29, 30, *Is God een God der Joden alleen? En is Hij het niet der Heidenen? Ja, ook der Heidenen. Nadat Hij een enig God is, Die de besnijdenis rechtvaardigen zal uit het geloof, en de voorhuid door het geloof.* De apostel verklaart, dat Christus tot die einde in beide, zo Oude Testament als Nieuwe Testament is voorgesteld tot een verzoening, Gr. hilasteerion, 't welk de naam is van het Verzoendeksel op de Ark, het zonderling voorbeeld van de Heere Christus, en dat in beide Testamenten de rechtvaardigheid Gods blonk door de vergeving der zonden, uit kracht van de voorgestelde en door het geloof aangenomen verzoening. Gods rechtvaardigheid bleek in het geven van de Borg, in het straffen van de zonde in de Borg, en in het vergeven van de zonde, door de voldoening van de Borg; vers 25 verklaart de apostel, dat dit geschied is in de voorleden tijd, in het Oude Testament, *in de tijd van de verdraagzaamheid Gods*; en vers 26 verklaart hij, dat dit geschiedt in het Nieuwe Testament in deze tegenwoordige tijd. Hieruit blijkt, dat deze tekst niet stijft het gevoelen van sommigen, maar zelfs hen krachtig weerlegt.

Antwoord 2.

Niet meer klemt het bewijs, dat men neemt uit het woord pairesis, vergeving.

- a. Dit woord staat hier alleen, en nergens anders in de gehele Bijbel. Het woord aphasis staat noch in dit vers, noch in dit hfdst., noch in de gehele brief tot de Romeinen; alleen Rom. 4:7 wordt het werkwoord, (verbum) apatheesan, gevonden, zodat er de minste schijn niet is, dat het woord vergeven, door pairesis hier alleen uitgedrukt, van de apostel gesteld zou worden tegen vergeven, door aphasis uitgedrukt, en dat het eerste alleen in het Oude Testament en het laatste alleen in het Nieuwe Testament plaats zou hebben.
- b. Ook betekent pairesis niet eigenlijk voorbijgang, oogluiken, door de vingers zien; maar het betekent losmaking, ontbinding. Zo men dan het woord pairesis al wilde passen op de tijd van het Oude Testament zo geeft het niets voor zo'n gevoelen; want het geeft dan te kennen, dat God in het Oude Testament de zonden vergevende, die losmaakte van hen, hen ontbond van de zonde, gelijk het vergeven met verscheiden woorden wordt uitgedrukt, als wegnemen, uitdelgen, niet gedenken, in de diepte van de zee werpen, niet toerekenen, vergeven, verzoenen, enz. Welke woorden alle betekenen een volkomen, eigenlijke, dadelijke ontheffing, van schuld en straf.
- c. De woorden aphasis en pairesis worden nooit tegen elkaar gesteld, maar onverschillig gebruikt, zo in de Bijbel, daar het woord pairesis maar eens en zonder vergelijking of tegenstelling gevonden wordt, als bij de Griekse overzetteren van het Oude Testament en bij de Griekse schrijvers.
- d. De vergeving der zonden door aphasis wordt in de Schrift doorgaans de gelovigen in het Oude Testament toegeschreven, gelijk wij in het bewijs boven, Rom. 3:4 hebben getoond.

- e. De apostel Paulus, sprekende van de vergeving van het Oude Testament in dezelfde omstandigheid, als hier in de tegengeworpen tekst, drukt ze uit Hebr. 9:22, gevoegd bij vers 15, door aphasis, gelijk hij hier doet door paresis.
- f. De tekst zelf toont dat door paresis een volstrekt volkomen vergeving der zonden verstaan wordt; want de apostel spreekt van zulke vergeving, door welke de rechtvaardigheid Gods geopenbaard wordt. Nu, door met oogluiking, met door de vingers te zien, de zonde als niet ziende voorbij te gaan, toont in 't minste de rechtvaardigheid Gods niet, noch door het straffen van de zonden in de Borg, noch door vergeven van de zonden, uit kracht van de voldoening door de Borg, maar dat doet alleen de volkomen vergeving.

Tegenwerping 2.

VIII. Rom. 5:13, *Want tot de wet was de zonde in de wereld; maar de zonde wordt niet toegerekend, als er geen wet is.* Hier stelt de apostel twee zaken vast, eerst dat de zonde vóór Christus' komst van Adam af in de wereld was, en op de gelovigen bleef, totdat de dadelijke voldoening door Christus zou geschied zijn; ten tweede, dat door de geving van de ceremoniële wetten en de zonden van het gouden kalf de zonde niet toegerekend werd, dat is, met stilzwijgen werd voorbijgegaan, van hen niet geëist, en hun niet verweten werd; maar dat de zonden na die tijd de gelovigen al werden toegerekend, dat is, verweten, en zij gehouden waren en bleven de zonden zelf te betalen, en alzo niet hadden verzoening en vergeving, maar bleven onder schuld, toorn en vloek.

Antwoord

- a. De apostel spreekt niet van de gelovigen, noch van het Oude Testament noch van het Nieuwe Testament, noch vóór Mozes noch na Mozes; maar hij spreekt van alle mensen zoals ze in Adam gezondigd hebben en om de zonden sterven, gelijk hij in 't vorige vers verklaart; zodat deze tekst het verschil geheel niet raakt, 't welk is over de staat van de gelovigen.
- b. Toerekenen is iemand iets ten laste leggen, schuldig houden, als schuldig behandelen: Filémon 1:18, 19. *Indien hij u iets verongelijkt heeft, of schuldig is, reken dat mij toe ... ik zal het betalen.* Niet toerekenen is het tegenovergestelde, zonden niet ten laste leggen, onschuldig achten, en als onschuldig en vrij van zonde behandelen: Psalm 32:1, 2, *Welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is.* Welgelukzalig is de mens, die de Heere de ongerechtigheid niet toerekent. Men wil dat deze tekst profetisch is, verklarende hoedanig de gelovigen in het Nieuwe Testament zouden zijn; maar men weerlegt zichzelf met Rom. 5:13 te willen passen op de staat van de gelovigen vóór Mozes; want dan hadden ze zulke vergeving en zo'n niet toerekenen van de zonde gehad als de gelovigen in het Nieuwe Testament, waar niet toerekenen is volkomen vrij verklaren, volkomen vergeven, daar toch Christus nog niet betaald had.
- c. De apostel spreekt niet van de wet van de ceremoniën, van de zonde met het gouden kalf, en daaruit een verandering van de staat van de gelovigen na die tijd van beter tot ellendiger; en daarom is het geheel mis hier zulke verandering uit te trekken.
- d. De apostel stelt in dit hoofdstuk Adam en Christus tegen elkaar; Adam als de oorzaak van de zonde, en Christus als de oorzaak van de rechtvaardigmaking. Hij stelt vast, dat de zonde op alle mensen gekomen is door de val van Adam, vers 12. Hij bewijst dat vers 13, 14 daaruit, *dat de dood van Adam af geheerst heeft.* De dood is de bezoldiging der zonde, Rom. 6:23. Daar dood is, daar is zonde.

Uitvlucht

Daar geen wet is, daar is geen overtreding; nu vóór Mozes was geen wet; want de wet is door Mozes gegeven.

Antwoord.

De apostel zegt, ja, daar was een wet; want daar was de straf van zonde, en Dus ook zonde, en zo zonde, ook een wet. Daar was vóór Mozes de morele wet in de natuur ingedrukt; daar waren ook ceremoniële wetten, van altaren te maken, van offeren, en wat men offeren zou. Maar door de geving van de wet op Sinaï is de zonde klaarder ontdekt geworden, doch de zonde en de straf van de zonde, en dood, was er evenwel tevoren al. Als men deze tekst al wilde verstaan van de gelovigen, over welke het verschil is, hoewel klaarblijkelijk tegen de tekst, die van alle mensen en zelfs van kleine kinderen, die nog geen dadelijke zonden hebben, spreekt, zo kon men niet verder besluiten, dan dat de gelovigen voor de geving van de wet op Sinaï zondigden, en dat de zonden hun niet toegerekend werden, omdat de Borg dezelve al van hen op Zich overgenomen had, om ze te voldoen.

Tegenwerping 3.

IX. Hand. 13:39, *En dat van alles, waarvan gij niet kon gerechtvaardigd worden door de wet van Mozes, door Deze een ieder, die gelooft, gerechtvaardigd wordt.* Hier wordt verklaard, dat niemand in het Oude Testament kon gerechtvaardigd worden, omdat de zonde nog niet was gestraft en voldaan; maar dat de rechtvaardigmaking geschiedt, nadat Christus voldaan heeft.

Antwoord.

Zo'n gevolg is recht tegen de tekst; want de apostel spreekt niet van tijd vóór of na Christus, ook niet van Oude Testament en Nieuwe Testament, maar alleen van de oorzaak van de rechtvaardigmaking, dat de wet van Mozes, noch moreel, noch ceremonieel, dit kon doen; niet de morele, omdat de wet krachteloos was om de mens te rechtvaardigen, omdat die was overtreden. Niet de ceremonieel op zichzelf, zonder vereniging met het tegenbeeld, in de daden afgescheiden van het geloof in het tegenbeeld, omdat die wetten Gode het rantsoen niet gaven, noch konden geven. Maar hij stelt Christus alleen tot de oorzaak van de rechtvaardigmaking van alle dergenen, die in Hem geloven, 't zij in het Oude Testament, in 't welk de gelovigen door de voorbeelden in Christus geloofden, 't zij in het Nieuwe Testament.

Tegenwerping 4.

X. Kol. 2:14, *Uitgewist hebbende het handschrift, dat tegen ons was, in inzettingen bestaande, dat, zeg ik, enigerwijze ons tegen was, en heeft datzelve uit het midden weggenomen, hetzelve aan het kruis genageld hebbende.* De ceremoniën waren een handschrift van verbintenis, tot betaling van een gemaakte schuld, welke zij dagelijks, in het plegen van de ceremoniën, ondertekenden, uit welke kracht God de straf van de zonde van hen mocht eisen, gelijk Hij hen ook de zonde verweet en onder schuld, vloek en toorn hield; waaruit dan klaar te zien is, dat de gelovigen in het Oude Testament geen vergeving der zonden hebben gehad.

Antwoord

- a. Dat hier een oneigenlijke manier van spreken is, zal een ieder toestaan; hier was geen geschrift, maar hier waren dieren, die gedood en opgeofferd werden. De ceremoniële wet, de inzettingen worden een handschriftgenoemd, niet dat de gelovigen aan God gaven; want zij gaven de ceremoniën niet, het waren hun inzettingen niet; maar God had die wetten en inzettingen hun gegeven. De gelovigen met het offeren ondertekenden niets, die verbonden zichzelf daardoor

niet tot betaling, dat was verre daar vandaan; het offeren wees hun aan, dat een Borg zou komen, die zich verbonden had en op zijn tijd betalen zou. Het offeren verzegelde de gelovigen de vergeving der zonden, door de voldoening van de Borg, zodat in deze opzichte het handschrift een kwitantie was, en niet een obligatie te hun laste; maar de inzettingen Gods, de ceremoniële wetten, hadden iets in, dat met een handschrift overeenkomt, namelijk, dat er een betaling moest zijn, en het herhalen van die offeranden gaf te kennen, dat de schuld nog niet betaald was. De Borg Jezus Christus betaald hebbende, heeft het handschrift, de ceremoniële inzettingen, weggenomen, aan het kruis genageld, en alzo als voldaan en uitgediend doen ophouden. Op deze manier waren de ceremonieën handschriften, en uit het gezegde blijkt, dat de gelovigen geen handschrift gaven, in 't welk zij zich verbonden tot betaling van hun zonden.

- b. Als de apostel zegt, dat het handschrift tegen ons was, daarmee geeft hij te kennen, dat het niet was tegen de gelovigen van het Oude Testament, maar tegen de Heidenen; hij zegt, dat het enigerwijze ons tegen was, hypenation; dat is, daar lag iets heimelijks in, daar was iets onder verborgen, dat tegen was; namelijk, dat, zo lang de ceremoniën stand hadden, de Heidenen van de ware godsdienst verstoken waren, dat de ceremoniële godsdienst de kerk van de Heidenen onderscheidde en afscheidde. De gemeente te Kolosse bestond uit Heidenen, immers ten merendele: Kol. 1:21. *En Hij heeft u, die eertijds vervreemd waart.* Deze bekeerde Joden wilden de gelovige Heidenen trekken tot de Joodse ceremoniën; hiertegen kante de apostel zich, toont in deze tekst dat ze nu niet meer nuttig waren, omdat zij uitgediend hadden door de komst van Christus, het lichaam van de schaduwen.
- c. Indien men dit handschrift op de Joodse kerk wilde passen, zo was onder de schaduwen ook iets, dat enigerwijze tegen was, namelijk, behalve dat de ceremoniën hen tot Christus leidden, en hen verzegelden van de vergeving der zonden door Christus, zo zeiden ze, dat de Borg nog niet gekomen was, dat ze de belofte van Christus in het vlees, waarnaar ze zo reikhalsden en verlangden, nog niet bekomen hadden, dat ze de heerlijke staat van de kerk alsnog misten, en niet zien mochten. Dit is de zin van deze tekst.

Tegenwerping 5.

XI. Hebr. 10:18, Waar nu vergeving derzelve is, daar is geen offerande meer voor de zonde. Daar offeranden zijn, daar is geen vergeving der zonden. In het Oude Testament waren offeranden, ergo in het Oude Testament was geen vergeving der zonden.

Antwoord

- a. Indien deze sluitreden vast ging, zo was in het Oude Testament noch aphasis noch paresis, geheel geen vergeving, noch voorbijgang; want daar waren offeranden, die de zonden niet konden wegnemen, noch doen voorbijgaan, omdat Gods rechtvaardigheid niet toelaat zonder voldoening de zonden ongestraft te laten voorbijgaan, de zondaar in de hemel te nemen, omdat de offerande van Christus daar nog dadelijk niet was; behalve dat de Schrift geen onderscheid kent tussen aphasis en paresis, of het een woord of het andere gebruikt wordt dat is evenveel. Zodat men door zulke sluitreden tot de Socinianen moet overgaan.
- b. Deze tekst is een algemene waarheid, die de rede leert en van niemand ontkend wordt, of kan worden; daar vergeving der zonden is, daar heeft geen voldoende offerande meer plaats; want waartoe zou die dienen? Dat dezelve doen zou, is gedaan. 't Is te bijster slecht een gevolg, hieruit te besluiten, dat in het Oude Testament geen vergeving der zonden was, omdat daar offeranden waren; want die

- offeranden waren niet voldoende, maar alleen voorbeeldende de enige voldoende offerande van Christus, welke dezelfde kracht van vergeving der zonden heeft voor zijn dadelijke opoffering, als na dezelve; Hij is gisteren en heden dezelfde.
- c. De apostel handelt niet van de vergeving der zonden, hoe in het Oude Testament en hoe in het Nieuwe Testament; maar van de oorzaak van de vergeving, welke offerande daartoe krachtig was, of de ceremoniële, of die van Christus; deze stelt de apostel tegen elkaar, en hij toont, dat de ceremoniële de zonde nimmermeer konden wegnemen, maar dat Christus met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden. Hij toont de krachteloosheid van de eerste uit de gedurige herhaling; want dat telkens herhaald moet worden, heeft het werk niet afgedaan; dat al wederom geofferd moet worden, dat heeft de zonde niet voldaan, niet weggenomen; maar omdat Christus' offerande volmaakt voldoende is, zo kan ze niet herhaald worden; want daar vergeving is, daar is geen offerande meer. En omdat alles door de offerande van Christus voldaan is, zo hebben de ceremoniële offeranden van het Oude Testament geen plaats meer, die hebben uitgediend.
- d. Deze tekst dan spreekt noch van de offeranden van het Oude Testament noch van Christus' offerande, maar is een algemene waarheid, daar de zonde is voldaan en weggenomen, daar is geen offerande meer, die kan geen plaats meer hebben; want 't is gedaan dat de herhaalde offeranden doen zouden. Op deze grond toont de apostel dat Christus' offerande, die de zonde volkomen weggenomen had, niet herhaald kon worden, en dat de afschaduwende offeranden van het Oude Testament uitgediend hadden.

Tegenwerping 6.

XII. Hebr. 9:15, *En daarom is Hij de Middelaar van het Nieuwe Testament, opdat de dood daartussen gekomen zijnde, tot verzoening van de overtredingen, die onder het eerste testament waren, degenen, die geroepen zijn, de beloften is van de eeuwige erve ontvangen zouden.* Hier toont de apostel dat de zonden, die onder het eerste Testament begaan waren, door de dood van Christus, dat is, op die tijd als Christus stierf, eerst verzoend zijn geworden; zijn ze toen eerst verzoend, zo zijn ze tevoren niet verzoend geweest: maar zij zijn als een openstaande schuld op de rekening van de gelovigen gebleven, en zij hebben geen vergeving der zonden gehad, maar hun zonden zijn alleen voorbijgegaan.

Antwoord

- a. Wij zeggen nogmaals, de Schrift kent geen onderscheid tussen paresis en aphasis, noch ook tussen vergeven en door de vingers zien, met oogluiking voorbijgaan. Gods rechtvaardigheid laat het ene niet meer toe dan het andere; daar Hij de zonden met oogluiking kan voorbijgaan, daar kan Hij ze ook vergeven; ja vergeven en voorbijgaan is hetzelfde; zijn de zonden in het Oude Testament niet verzoend, omdat de dadelijke voldoening nog niet geschied was, zo hebben de gelovigen geheel geen vergeving gehad, met wat naam men het ook wil noemen, zij zijn in een geheel onverzoende staat geweest en gestorven, en zo verloren gegaan: maar zij zijn zalig geworden, zo zijn ze dan verzoend geweest, zo zijn hun zonden dan hun vergeven.
- b. Maakt onderscheid tussen de daad, die de verzoening verwierf, en tussen de kracht van die daad; de daad, de verzoening verwervende, is maar eens, en dat in de tijd des lijdens van Christus geschied. In het Oude Testament was de verzoenende daad nog niet geschied, Christus was toen nog in het vlees niet gekomen, Die had toen nog niet geleden, Die was toen nog niet gestorven, dat is een bekende zaak,

dat staat een ieder toe; maar de kracht van die verzoenende daad, die strekt zich uit niet alleen in het Nieuwe Testament en tot de zonden, die nog niet geschied waren, maar nog bedreven zouden worden; maar die strekt zich ook uit naar voren tot de zonden, die van Adams tijden van de gelovigen in het Oude Testament bedreven waren; men zal toestaan, dat het verdragen, het voorbijgaan van de zonden in het Oude Testament uit kracht van deze daad geschiedde, en dat de gelovigen uit kracht van die verzoenende daad zijn zalig geworden. Zo was dan de verzoenende daad van Christus duizenden van jaren krachtig, al eer zij geschiedde, en was zij krachtig tot voorbijgaan en zaligmaken, zij was krachtig tot verzoening en tot vergeving.

- c. De tekst zelf toont, dat de gelovigen in het Oude Testament verzoening en vergeving gehad hebben; want die zegt duidelijk, dat Christus' dood was tot verzoening van de overtredingen, die onder het eerste Testament waren, zo hebben zij ze dan in het Oude Testament gehad; of hebben de gelovigen van het Oude Testament op de tijd van Christus' dood de verzoening eerst ontvangen? Of hebben de geroepenen de belofte van de eeuwige erve op Christus' dood eerst verkregen en zijn ze toen eerst in de hemel ingegaan? En zijn ze tevoren opgesloten geweest in de paapse getimmerde voorburg; en heeft Christus na Zijn dood eerst hen daaruit gehaald? Nee; zij hebben de belofte van de eeuwige erfenis toen al na hun dood ontvangen, zij zijn in de hemel ingegaan, gelijk de tegenwerpers zelf toestaan en erkennen, en zij zijn ingegaan door de verzoening van hun overtredingen door de dood van de Middelaar, welke hier gesteld wordt te zijn de oorzaak van hun ingaan in de erfenis. In de hemel te zijn, volkomen zaligheid te genieten, en onverzoend te zijn, volkomen gemeenschap met God te hebben, en duizenden van jaren gehad te hebben, en zolang daarna eerst verzoening te verkrijgen, en vergeving der zonden in de hemel te ontvangen, zijn tegenstrijdige dingen.
- d. Dat Christus genoemd wordt de Middelaar van het Nieuwe Testament helpt de tegenwerpers niet; want zij staan zelf toe, dat Christus ook in het Oude Testament Borg en Middelaar is geweest, omdat het een en 't zelfde verbond der genade is, dat van Adams tijden af geweest is, en tot op Christus' komst ten oordeel hetzelfde onveranderlijk blijven zal. Het Testament wordt nieuw genaamd ten opzichte van de bediening; met de toekomst van de Middelaar, het lichaam van de schaduwen, houdt de gehele ceremoniële dienst op, en de uitnemender bediening is met deze Middelaar, begonnen; daarom wordt Hij de Middelaar van het Nieuwe Testament genaamd.

Tegenwerping 7.

XIII. Hebr. 10:1-3, *Want de wet, hebbende een schaduw van de toekomende goederen, niet het beeld zelf der zaken, kan met dezelfde offeranden, die zij alle jaar gedurig opofferen, nimmermeer heiligen degenen, die daar toegaan. Anderszins zouden zij opgehouden hebben, geofferd te worden, omdat degenen, die de dienst pleegden, geen geweten meer zouden hebben van de zonden, eenmaal gereinigd geweest zijnde; maar nu geschiedt in dezelve alle jaar weer gedachtenis der zonden.* Omdat in het Oude Testament alle jaar weer gedachtenis van de zonde was, en zij geweten van de zonden hadden, zo hadden ze in het Oude Testament geen vergeving der zonden.

Antwoord

- a. 't Wordt geheel toegestaan, dat de ceremoniële offeranden de zonden niet wegnamen, noch konden wegnemen, en dat de wet de zaak zelf niet had, maar

- alleen schaduwen, en dat de herhaling van de offeranden een blijk was, dat zij de zonden niet konden wegnemen en het geweten niet konden reinigen.
- b. Als de apostel spreekt van het geweten der zonden te hebben, dan ontkent hij niet, dat de gelovigen vrede van het geweten wegens vergeving der zonden hadden; maar zegt, dat die door de offeranden van het Oude Testament niet kon verkregen worden. Want hij zegt, dat die wet door de offeranden niet kon heiligen, die daar toegaan; en dat zij daarom ook het geweten van de zonde niet kon wegnemen; hij spreekt van de offeranden en haar kracht en stelt die tegen de offerande van Christus; hij ontkent de kracht van de offeranden om de zonde weg te nemen, om te reinigen degenen, die tot de offeranden gingen, om het geweten van de zonden te reinigen van degenen, die de dienst pleegden; en hij schrijft dat toe aan de offerande van Christus en zegt, vers 14, *dat die met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft degenen, die geheiligd worden*, en Hebr. 9:14, *dat Hij door Zijn bloed het geweten reinigt van dode werken*; deze offerande van Christus nu had kracht niet alleen na Zijn dood, maar ook vóór Zijn dood in het Oude Testament, in 't welk Hij zowel Borg was, als nu in het Nieuwe Testament en was gisteren en heden dezelfde. Door die offerande werden de gelovigen in het Oude Testament zowel bevrijd van schuld en straf, geheiligd en zalig, als de gelovigen in het Nieuwe Testament Zodat hier niet is een ontkenning van de zaak, die beneden breder zal getoond worden; maar een ontkenning, dat zij door de kracht van de offeranden kwam.
- c. Als de apostel zegt: *Maar nu geschiedt in dezelve alle jaar weer gedachtenis van de zonden*, dat zegt alleen, dat op de grote verzoendag, op welke de apostel ziet, getoond en beleden werd, dat de daad, waardoor de zonde zou weggenomen worden, dat is, de verzoenende offerande van Christus, nog niet geschied was, dat die in het geloof verwacht werd en dat al de ceremoniële offeranden de zonden niet konden wegnemen; want het is onmogelijk, dat het bloed van de stieren en bokken de zonden wegneemt. Deze woorden voegt de apostel onmiddellijk aan de voorgaande, waaruit blijkt, dat de apostel met die woorden, alle jaar weer gedachtenis van de zonden, toont de onmacht van de offeranden en dat de herhaling hun in het Oude Testament leerde, dat de offeranden de zonden niet wegnamen, niet verzoenden; maar dat die beloofde Middelaar het zou doen, door wiens kracht de gelovigen de verzoening deelachtig werden en niet door de kracht van de afbeeldende offeranden.

Tegenwerping 8.

XIV. Jer. 31:34 ... *Want Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en van hun zonden niet meer gedenken*. Hier is een duidelijke tegenstelling tussen het Oude Testament en tussen het Nieuwe Testament; in die tegenstelling wordt het vergeven van de ongerechtigheid en het niet meer gedenken van de zonden als alleen eigen aan het Nieuwe Testament toegeschreven; en dit vergeven wordt door het woord aphasis uitgedrukt, Hebr. 8:12, en Hebr. 10:17. Dus hebben zij in het Oude Testament geen volkomen vergeving, ja geen vergeving aphasis gehad; maar God gedacht van hun zonden, zij bleven voor Gods aangezicht onverzoend en God verweet hun hun zonden gedurig.

Antwoord

- a. Ziet deze plaats verklaard en verdedigd, Hoofdstuk 2, § 16
- b. De vergeving, die hier beloofd wordt, wordt door het woord salach uitgedrukt, en met datzelfde woord wordt de vergeving der zonden in het Oude Testament

- genoemd, Exod. 34:9 Lev. 4:20 Psalm 103:3 Psalm 86:5. Zie boven § 3. Zo hebben dan de gelovigen in beide Testamenten dezelfde vergeving gehad.
- c. De goederen van het verbond der genade, die haar aan het Nieuwe Testament beloofd worden, hebben zij ook in het Oude Testament gehad, welks somma, die het alles begrijpt, is: *Ik zal hun tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn*, vers 33. Dit wordt aan het Nieuwe Testament beloofd en zij hadden het in het Oude Testament, gelijk het van de tegenwerpers niet ontkend, maar toegestaan wordt, en het anders uit menigte van plaatsen bewezen kon worden. Zo is dan hetzelfde in het Oude Testament geweest, dat aan het Nieuwe Testament beloofd wordt.
- d. Het niet gedenken van de zonden, dat hier aan het Nieuwe Testament beloofd wordt, was ook al in het Oude Testament, en wordt met hetzelfde woord sakhar uitgedrukt: Psalm 25:7. *Gedenk niet de zonden mijner jonkheid, noch mijner overtredingen*. Psalm 79:8. *Gedenk ons de vorige misdaden niet*. Jes. 43:22, 24, 25. *Doch gij hebt Mij niet aangeropen, o Jakob! Gij hebt Mij vermoeid met uw ongerechtigheden. Ik, Ik ben het Die uw overtredingen uitdelg, om Mijnentwil, en Ik gedenk uwer zonden niet*. Ezech. 18:21, 22. *Maar wanneer de goddeloze zich bekeert ... al zijn overtredingen, die hij gedaan heeft, zullen hem niet gedacht worden*. Ezech. 22:19. *Al zijn zonden, die hij gezondigd heeft, zullen hem niet gedacht worden*.
- e. God belooft het verbond der genade in het Nieuwe Testament op te richten, daar het toch met beider toestemming al van Adam af geweest is, en onveranderlijk is tot op de Messias, en blijven zal tot op de komst van Christus ten oordeel. Alzo weinig, als men ontkennen kan, dat het verbond der genade in het Oude Testament geweest is, opdat het in het Nieuwe Testament beloofd wordt, alzo weinig dan kan men de vergeving der zonden en het niet gedenken van de zonden in het Oude Testament ontkennen, omdat aan het Nieuwe Testament beloofd wordt. Uit deze allen blijkt dan klaar, dat alles, wat in deze plaats aan het Nieuwe Testament beloofd wordt, al in het Oude Testament geweest is, en dat de tegenstelling niet is in de zaak zelf; maar in de manier van de bediening en in de trap van toepassing, komende daarin overeen, dat het verbond der genade en alle deszelfs goederen, zowel in het Nieuwe Testament zouden zijn, als zij in het Oude Testament geweest waren.

Tegenwerping 9.

XV. Hebr. 11:39, 40, *En deze allen, hebbende door het geloof getuigenis gehad, hebben de belofte niet verkregen; alzo God wat beters over ons voorzien had, opdat zij zonder ons niet zouden volmaakt worden*. Omdat de gelovigen van het Oude Testament de beloften niet hebben verkregen, het rantsoen nog niet was betaald, en zij niet volmaakt zijn geweest, en de gelovigen van het Nieuwe Testament betere dingen verkregen, zo hebben ze dan geen volkomen vergeving der zonden gehad, en hebben gemist al hetgeen uit de volkomen vergeving in het Nieuwe Testament vloeit.

Antwoord.

De belofte, *die zij in het Oude Testament niet, en wij in het Nieuwe Testament al verkregen hebben*, is niet de vergeving van de zonden, maar Christus in het vlees, vervullende alle voorzeggingen en voorbeelden, door zijn dood het rantsoen voor de zonden van alle uitverkorenen betalende. Het betere, dat de gelovigen van het Nieuwe Testament hebben, is de vervulling van de beloften Gods, is de lang beloofde Zaligmaker zelf, Die was in het Oude Testament nog niet gekomen, maar evenwel beloofd. Nu, de zaak zelf is beter dan de belofte, hebben is beter dan zullen hebben;

het betere gekomen zijnde, zo is ook de bediening beter, zonder schaduwen, in meer geestelijkheid, licht, geloof, hoop, liefde, heiligheid, vrede en blijdschap van het geweten. Zij zijn zonder ons niet volmaakt geworden.

Zo wij dit passen op de kerk in 't gemeen, zo was de kerk van het Oude Testament niet volmaakt in al de leden; want de kerk had nog meer kinderen te verwachten, alle uitverkorenen waren nog niet ingezameld, de gelovigen van het Nieuwe Testament moesten daarbij zijn, eer de kerk volmaakt was in haar leden; in deze zin wordt de gemeente genoemd *Christus' lichaam, de vervulling Desgenen. Die alles in allen vervult*, Efëze 1:23.

Past men dit op de gelovigen in 't bijzonder, zo zegt het, dat de gelovigen van het Oude Testament niet zijn volmaakt geworden zonder de vervulling van de belofte, welke wij genieten, dat is Christus in het vlees dadelijk voldoende. Het ontkent geen volmaaktheid in het Oude Testament, maar het stelt ze wel nadrukkelijk, zij zijn volmaakt geworden; niet zonder ons, dat zegt niet dat de gelovigen van het Nieuwe Testament de gelovigen van het Oude Testament volmaken, ook niet dat de gelovigen van het Oude Testament eerst in de tijd van het Nieuwe Testament volmaaktheden hebben bekomen, en zo lang in de hemel onvolmaakt zijn geweest; want daar heeft zonde, onrein, onvolmaakt geen plaats; maar het zegt, dat zij volmaakt zijn geweest door de voldoening van Christus, die in hun dagen de daad van de verzoening niet had volbracht, maar in onze dagen in het Nieuwe Testament het heeft uitgevoerd. Omdat dan door de belofte de Messias, en door de betere dingen de uitvoering van de Borgtocht, en betere bediening daarop volgende, en door het zonder ons niet volmaakt zijn de verzoening door Christus, die in beide Testamenten even krachtig was, doch in het Nieuwe Testament de daad van de verzoening geschied is, verstaan wordt, zo is hier geen bewijs voor een onvolmaakte vergeving der zonden in het Oude Testament onderscheiden en tegengesteld tegen de vergeving der zonden in het Nieuwe Testament

Dat nu deze zaken zo zijn als gezegd is, blijkt uit die woorden, en deze allen hebben door het geloof getuigenis gehad. Waar zag hun geloof op? Niets anders dan op Christus, Die toen beloofd was, en nu gekomen is. Op Christus zag Abel, toen hij offerde; want hij bekwam daardoor getuigenis, dat hij rechtvaardig was, 't welk niet kon geschieden anders dan door een geloof, dat op Christus zag, vers 4. *Op Christus zag 't geloof van Henoch die weggenomen werd.* vers 5. Op Christus, het beloofde zaad, zag het geloof van Abraham, waardoor hij is gerechtvaardigd geworden, vers 12. Rom. 4:11-22. Gal. 3:16. Op Christus zag Mozes, waardoor hij de versmaadheid van Christus de grootste rijkdom achtte, vers 26. Naar deze Christus verlangden zij allen: schoon zij Hem in het vlees niet verkregen, zo hebben zij nochtans Denzelve van verre gezien, en geloofd, en omhelsd, vers 13.

XVI. Omdat deze twee zaken waarheid zijn, en onzes achtens klaar getoond is, dat ze waarheid zijn, namelijk, dat de Heere Jezus in het Oude Testament dezelfde en volmaakte overnemende Borg is geweest, die Hij in het Nieuwe Testament is; en dat de gelovigen van het Oude Testament zo volkomen met God zijn verzoend geweest, en zo volkomen vergeving der zonden hebben gehad, als de gelovigen van het Nieuwe Testament, zo zijn de volgende vragen met minder moeite te beantwoorden.

Vraag: ***Of de gelovigen van het Oude Testament hebben gehad de Geest der aanneming tot kinderen?***

Men ontkent niet, dat de gelovigen van het Oude Testament de Geest Gods zijn deelachtig geweest, dat ze deel hebben gehad aan de wedergeboorte, dat ze kinderen

van God zijn geweest. Men stelt, dat de gelovigen doorgaans minder licht, minder verzekering, minder troost, enz. gehad hebben. In deze twee zaken komt men overeen; maar men wil dat zij niet gehad hebben de Geest van de kinderen, om met een kinderlijk hart en vrijmoedigheid tot God als hun Vader te gaan, en Hem aan te roepen, *Abba, o Vader!* en om met een vrij en kinderlijk hart God als een verzoende Vader te dienen en te gehoorzamen, dat dit alleen eigen is aan de gelovigen van het Nieuwe Testament. Maar dat zij in het Oude Testament altijd gingen met een bezwaard gemoed, met schrik en vreze, als een slaaf, die voor de slagen vreest, en door die vreze tot zijn werk gedreven wordt, dat die Geest hun hart neigde om zich onder die slaafse dienstbaarheid te buigen en hun schouders te zetten onder het juk van de ceremoniën, onder de drijvende heerschappij van de engelen, priesters, overheden en duivelen, die als oversten hun tot het werk aandreven. Men wil, dat deze Geest der dienstbaarheid geen plaats had vóór de zonde met het gouden kalf? Maar alleen van die tijd tot op het Nieuwe Testament Dat deze Geest der dienstbaarheid ook niet was in de onbekeerden; maar alleen in de gelovigen, omdat de wereld de Geest niet kon ontvangen, en deze Geest in hen werkte gehoorzaamheid aan Gods ingestelde godsdienst, en uitvoering deszelfs in geloof. Arm geloof! Arm kindschap! Wij ontkennen dit alles, en erkennen in hen dezelfde Geest van het geloof, dezelfde Geest der aanneming tot kinderen, dezelfde toenadering, dezelfde kinderlijke gestalte, dezelfde kinderlijke gehoorzaamheid. Dit blijkt:

Bewijs 1. **'t Vorige bewezen.**

XVII. 1. Indien Christus in het Oude Testament zowel was een overnemende Borg, Die al hun schulden volkomen van hen af en op Zich heeft overgenomen, om ze op de bestemde tijd te voldoen; en omdat zij volkomen vergeving der zonden hebben gehad, zowel als wij, zo hebben ze ook een kinderlijke gestalte van het hart, en alzo de Geest der aanneming tot kinderen gehad; want daar is niets dat God en de mens scheidt, dat God belet zijn Vaderlijke gunst en liefde te betonen, dan de zonde; als God de zonden wegneemt, dan omhelst Hij de ziel lieflijk: Jes. 38:17 ... *Gij hebt mijn ziel liefelijk omhelsd ... want Gij hebt al mijn zonden achter Uw rug geworpen.*

Nu, Christus was hun een overnemende Borg, en God vergaf hun al hun zonden: 't welk in het vorige hoofdstuk, en boven in dit hoofdstuk getoond en bewezen is. Zo hebben ze dan gehad een kinderlijke gestalte van het hart en de Geest der aanneming tot kinderen.

Bewijs 2. **Hadden 't geloof.**

XVIII. Zij hadden en oefenden het geloof, en daar het geloof levend en werkzaam is, daar is ook de kinderlijke gestalte, de Geest der aanneming.

- Dat ze het zaligmakende en rechtvaardigmakende geloof hadden in werkzaamheid, blijkt uit het gehele elfde hoofdstuk aan de Hebreëen Hebr. 11. 2 Kor. 4:13. *Omdat wij nu dezelfde Geest des geloofs hebben, gelijk er geschreven is: Ik heb geloofd. Zij betrouwden op God: Psalm 31:15. Maar ik betrouw op U, o Heere; ik zeg: Gij zijt mijn God.*
- Nu, daar het geloof werkzaam is, daar is ook de Geest der aanneming tot kinderen: Joh. 1:12. *Zo velen Hem aangenomen hebben, die heeft Hij ook macht gegeven kinderen van God te worden; namelijk die in Zijn Naam geloven.*
- Daar het geloof is, daar is vrede: Rom. 5:1. *Wij dan, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God, door onze Heere Jezus Christus.*

- Daar het geloof werkzaam is, daar is blijdschap: 1 Petrus 1:8 ... *In Denwelken gij nu, hoewel Hem niet ziende, maar gelovende, u verheugt met een onuitsprekelijke en heerlijke vreugde.*
- Daar het geloof werkzaam is, daar heeft men vriendelijke omgang met God: Jak 2:23 ... *En Abraham geloofde God, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend; en hij is een vriend Gods genaamd geweest.* Zo noemt de Heere Jezus ook Zijn gelovende discipelen zijn vrienden: Joh. 15:15. *Ik heb u vrienden genoemd; want al wat Ik van mijn Vader gehoord heb, dat heb Ik u bekendgemaakt.* Zo is het dan zeker, dat zij een kinderlijke gestalte en de Geest der aanneming hadden.

Bewijs 3. De Geest der aanneming tot kinderen.

XIX. Dat ze de Geest der aanneming tot kinderen hadden, dat is, dat God hun bekendmaakte, dat Hij ze tot kinderen aannam en in hen een kinderlijke gestalte verwekte, blijkt uit de gehele leiding van zijn kinderen.

- a. God maakte hun bekend, dat Hij hun God was: Exod. 20:2. *Ik ben de Heere uw God.*
- b. Hij noemde ze Zijn kinderen: Jer. 31:20. *Is niet Efraïm Mij een dierbare zoon? Is hij Mij niet een troetelkind?* Jes. 63:8. *Zij zijn immers Mijn volk, kinderen, die niet liegen zullen?*
- c. Hij had ze lief, en maakte hun bekend, dat Hij ze lief had: Jes. 43:4. *Van toen af, dat gij kostelijk zijt geweest in Mijn ogen, zijt gij verheerlijkt geweest, en Ik heb u liefgehad.* Jer. 31:3 ... *Ja ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde; daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid.*
- d. God toonde hun Zijn Vaderlijk medelijden in hun benauwdheid en zij erkenden die: Psalm 103:13. *Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt Zich de Heere over degenen, die Hem vrezen.*
- e. De Heere verkwikte ze met Zijn tegenwoordigheid en gaf hun op hun gebed de begeerten van hun ziel: Psalm 145:18, 19. *De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen, allen, die Hem aanroepen in der waarheid. Hij doet het welbehagen van degenen, die Hem vrezen, en Hij hoort hun geroep en verlost hen.*
- f. De Heilig Geest leerde en leidde hen: Psalm 143:10. *Leer mij Uw welbehagen doen; want Gij zijt mijn God! Uw goede Geest geleide mij in een effen land.*
- g. De Heere Jezus handelde vriendelijk met hen, Hij kuste hen met de kus Zijns monds, Hoogl. 1:3. Hij noemde ze vriendin, Hoogl. 5:2. Neemt deze en diergelijke handelingen Gods met de gelovigen van het Oude Testament bij elkaar, en zegt mij eens, handelt God wel anders met de gelovigen van het Nieuwe Testament? Zijn er in het Nieuwe Testament wel andere uitdrukkingen? Die zo handelt met de gelovigen, geeft die hun een slaafse Geest der dienstbaarheid, en niet de Geest der aanneming tot kinderen? Waarlijk, als men dit alles niet achtende, en hen evenwel stellen wil in een ellendige slaafse gestalte, is men dan wel getrouw aan de werkingen van Gods Geest in zijn kinderen? Indien men alzo spreekt, zou men dan niet trouweloos zijn aan het geslacht van de kinderen van God? Wij besluiten dan uit alle deze Vaderlijke handelingen Gods, zij hebben de Geest der aanneming gehad.

Bewijs 4. Een gezegende staat.

XX. Doet hierbij de beschrijving van de gestalte van de kinderen van God in het Oude Testament.

- a. Hand. 3:25, *Gij zijt kinderen van de profeten, en van het Verbond, dat God met onze vaderen opgericht heeft.* Rom. 9:4, *Welke Israëlieten zijn, welker is de aanneming tot kinderen, en de heerlijkheid, en de verbonden.*
- b. Zij hadden dezelfde Geest van het geloof, die de gelovigen in het Nieuwe Testament hebben, 2 Kor. 4:13.
- c. Zij waren verzekerd van Gods Vaderlijk hart en liefde tot hen, en vertrouwden zich gerust op Hem: Psalm 23:1, 4. *De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken. Al ging ik ook in een dal van de schaduw des doods, ik zou geen kwaad vrezen; want Gij zijt met mij; Uw stok en Uw staf die vertroosten mij.*
- d. Zij hadden de vrijmoedige toegang tot de troon der genade: Psalm 51:14. *Geef mij weder de vreugde Uws heils; en de vrijmoedige geest ondersteune mij!* Psalm 73:23. *Ik zal dan gedurig bij U zijn.*
- e. Zij spraken God aan met de Naam van Vader, gelijk de Heere Jezus Zijn discipelen leerde zeggen, Matth. 6:9. Elihu zei: *Mijn Vader, laat Job beproefd worden.* Zo zeiden de gelovigen: Jes. 63:16. *Gij zijt toch onze Vader.* Jes. 64:8. *Doch nu, Heere! Gij zijt onze Vader.* De Heere leidde het woord Vader in hun mond: Jer. 3:4. *Zult gij niet van nu af tot Mij roepen: Mijn Vader! Gij zijt de Leidsman mijner jeugd!* Zij vermaakten en verblijdden zich in de Heere en in Zijn dienst: Neh. 8:11 ... *De blijdschap des Heeren, die is uw sterkte.* Psalm 104:34. *Mijn overdenking van Hem zal zoet zijn; ik zal mij in den Heere verblijden.* Psalm 100:2. *Dient den Heere met blijdschap; komt voor Zijn aanschijn met vrolijk gezang.* Neemt nu al het gezegde bij elkaar; die Jezus hebben tot een overnemende Borg die volkomen vergeving der zonden hebben, die een werkzaam geloof hebben in God door Christus tot vrede en blijdschap. Die God Zijn vrienden en kinderen noemt, en als kinderen gemeenzaam handelt, die God in Christus aanspreken met de naam van Vader, die gemeenzame, zoete, bevredigde omgang met God als hun Vader hebben, en zich in Hem vermaken, die hebben zeker de Geest der aanneming tot kinderen. Nu, dit alles hadden de gelovigen in het Oude Testament zo hadden zij dan geen slaafse, maar een kinderlijke gestalte en de Geest der aanneming tot kinderen.

Tegenwerping 1.

XXI. Rom. 8:15. *Want gij hebt niet ontvangen de Geest der dienstbaarheid wederom tot vrede; maar gij hebt ontvangen de Geest der aanneming tot kinderen, door Welke wij roepen: Abba, Vader!* Hier wordt de Geest der dienstbaarheid gesteld tegen de Geest der aanneming tot kinderen, en de vrucht van de een tegen de vrucht van de ander, welke zijn, vrede, en roepen, *Abba, Vader.* De Geest der dienstbaarheid tot vrede wordt van het Nieuwe Testament geweerd en aan het Oude Testament toegeëigend, die doorgaans gezegd wordt in dienstbaarheid geweest te zijn; en de Geest der aanneming tot kinderen en het roepen, *Abba, Vader,* wordt aan de kerk van het Nieuwe Testament toegeëigend en de kerk van het Oude Testament ontzegd; zodat de Geest der dienstbaarheid alleen plaats had in het Oude Testament en de Geest der aanneming alleen in het Nieuwe Testament

Antwoord

Wij ontkennen geheel en al, dat hier enigszins gesproken wordt van het Oude Testament en het Nieuwe Testament En dat hier onderscheid gesteld wordt tussen de gelovigen van beide Testamenten; dat de Geest der dienstbaarheid toegeschreven wordt aan het Oude Testament en de Geest der aanneming aan het Nieuwe Testament, dat zij daar vreesden en hier roepen, *Abba, Vader.*

Hiermee hebben wij de tegenwerping voldaan, totdat de bewijsredenen bijgebracht worden.

2. 't Tegendeel blijkt uit deze tekst zelf.

- a. Noch in dit vers, noch voor, noch achter wordt een enig woord of zaak gerept van het Oude Testament en het Nieuwe Testament, of iets, dat naar enig onderscheid van de gelovigen in beide gelijkt, men werpt het maar als uit de lucht daarin. Zegt men, dat de woorden dienstbaarheid tot vreze en aanneming tot roepen *Abba Vader*, het te kennen geven; wij zeggen, dat is petitio principii, 't is het verschil zelf, 't wordt ontkend. Dus kunnen die woorden niets bewijzen; te meer, omdat in het Oude Testament de Geest der aanneming tot kinderen was, en zij riepen, *Abba, Vader*, gelijk wij zo even met vier redenen hebben bewezen; en omdat in het Nieuwe Testament vreze is: Hos 3:5 ... *Zij zullen vrezende komen tot de Heere en tot Zijn goedheid in het laatste der dagen.* Heb 4:1. *Laat ons dan vrezen.* Filip. 2:12 ... *Werkt uws zelfs zaligheid met vreze en beven.*
- b. De apostel spreekt hier niet van verscheiden personen, van welke sommigen geweest waren in het Oude Testament en anderen in het Nieuwe Testament, maar hij spreekt van dezelfde personen; namelijk van de gemeente te Rome, zoals zij daar toen tegenwoordig was, gij hebt niet ontvangen, gij hebt ontvangen. Zou hier enige schijn zijn. zo moet eerst blijken, dat deze gemeente alleen of ten voornaamste bestond uit Joden, en dan nog, dat die Joden, vóór hun geloof, dat Jezus de Messias was, ware gelovigen en bekeerden waren geweest; want men zegt ronduit, dat de onbekeerden in het Oude Testament niet hadden de Geest der dienstbaarheid; maar dat de Geest der dienstbaarheid tot vreze alleen aan de gelovigen eigen was; dit nu heeft zelfs geen schijn van waarheid; want de kerk was al overgebracht tot de Heidenen, God had het Jodendom al verlaten, de Godzaligen waren ten eerste al overgekomen, de verwoesting van Jeruzalem was nabij; maar 't is zeker, dat de kerk te Rome uit Heidenen, die bekeerd waren, bestond, gelijk te zien is: Rom. 1:5, 6, 13. *Tot gehoorzaamheid des geloofs onder al de Heidenen ... Onder welke gij ook zijt, geroepen van Jezus Christus! Opdat ik ook onder u enige vrucht zou hebben, gelijk als ook onder de andere Heidenen.*

Zegt men: de apostel spreekt wel van dezelfde personen en van bekeerde Heidenen; maar hij zegt van hen, dat zij niet waren gebracht tot de staat, in welke de Joodse kerk aler geweest was; namelijk, in een Geest der dienstbaarheid om te vrezen en in angst des gemoeds zich te buigen onder de ceremoniën; maar dat zij in een veel beter, in een Evangelische staat waren gebracht.

Antwoord.

Dat is het verschil, dat wij ontkennen, en wat schijn heeft het, dat de apostel tot bekeerde Heidenen zou spreken van een staat van de gelovigen in een lang verleden tijd, en die geleefd hadden in een ver afgelegen land, van welke dienst zij geen kennis hadden en die al vernietigd was? Dat hij tot hen zou zeggen, gij zijt niet gekomen in een staat, in welke de Joodse kerk aler was?

3. Geest der dienstbaarheid tot vreze is een vreesachtige geest, gelijk: 2 Tim.1:7. *God heeft ons niet gegeven een Geest der vreesachtigheid maar der kracht.* Daar vrees is, daar is een helling, om zich te voegen naar de wil van degenen, die dreigen, lijden aandoen, om zich die te onderwerpen. De wereld, de vijanden Gods, vervolgden in die tijd de kerk zeer heftig. Jezus te belijden en te beleven, was zich te stellen tot een prooi van de vervolgers, die van goed en bloed de Godzaligen beroofden. Dit was

bekwaam, om de natuur van de mensen vrees aan te jagen, en om door de vrees af te wijken van het geloof en de godsdienst. Hiertegen sterkt de apostel de gelovige Romeinen, en wekt hen op tot standvastigheid in geloof en Godzaligheid; ofschoon hun daardoor lichamelijk lijden mocht overkomen. Dat hij van de vrees voor lijden spreekt, uit welke een helling voortkomt, om de Godzaligheid te verlaten, en zich in dienstbaarheid aan de wil van de vervolgers te onderwerpen, blijkt uit het volgende: Rom. 8:17, 18, *Indien wij kinderen zijn, zo zijn wij ook erfgenamen, erfgenamen Gods, en mede-erfgenamen van Christus; zo wij anders met Hem lijden, opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden. Want ik houde het daarvoor, dat het lijden van deze tegenwoordige tijd niet is te waarden tegen de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden.* Nu, zegt de apostel, gij zijt kinderen; want gij zijt des Heilig Geestes deelachtig, gij hebt ontvangen de Geest der aanneming tot kinderen, die roept: Abba Vader! en gij zijt erfgenamen Gods. Wel, vreest dan geen lijden, het zal u niet beroven van uw zalige erfenis, en die erfenis is onvergelykelijk heerlijker dan al het lijden, en dan alles, wat gij op aarde, door afvallen van de waarheid, door de vreeze des lijdens zou bekomen. Die Geest, die gij ontvangen hebt, is een Geest van kracht, 2 Tim.1:7. 't Is een vrijmoedige Geest, Psalm 51:14.

De natuurlijke mensen stellen hun deel, rust en vermaak in de zichtbare dingen, zijn slaven van de aardse goederen, en vrezen voor al hetgeen hen daarvan beroven zou. U bekeerd zijnde, hebt die slaafse geest, die slaafse gestalte, *de geest der wereld*, 1 Kor. 2:12, niet ontvangen, om wederom, gelijk tevoren, te vrezen voor verlies van het aardse. Gij hebt ontvangen de Heilig Geest, de Geest der aanneming tot kinderen, die baart geen dienstbaarheid aan de aardse dingen, die doet niet wederom vrezen gelijk tevoren, maar geeft een vrije, kinderlijke, vrijmoedige gestalte, om God als een verzoende Vader aan te spreken, om in verwachting van de erfenis van de kinderen Gods, alle lijden, om Christus' wil, te verdragen.

De geest der dienstbaarheid wederom tot vreeze, is een vreesachtige dienstbaarheid, onder de aardse zichtbare dingen. De *Heidenen* te Rome, bekeerd zijnde, hadden niet ontvangen de geest der wereld, de vreesachtige geest, om wederom, gelijk tevoren, te vrezen voor alles, wat hun van het aardse zou beroven. Maar zij waren van die dienstbaarheid verlost, zij waren nu kinderen van God geworden, zij hadden de Geest der aanneming tot kinderen, die gaf hun vrijmoedigheid om God aan te spreken met de naam van Vader, zij hadden de hoop van de heerlijkheid. Daardoor dringt de apostel hen aan tot Godzaligheid, en door lijden niet te bezwijken, maar met hem te roemen: Rom. 8:35, 37, *Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars, enz. Dit is de zin.*

Tegenwerping 2.

XXII. Tegenwerping Gal. 4:5, 6, *Opdat Hij degenen, die onder de wet waren, verlossen zou, en opdat wij de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden. En overmits gij kinderen zijt, zo heeft God de Geest zijns Zoons uitgezonden in uw harten, Die roept: Abba, Vader!* De staat van de kerk wordt vers 3, gezegd dienstbaar te zijn geweest, en, vers 1. niet te verschillen van een dienstknecht, vers 5, dat Christus in Zijn komst hen verlost heeft. Hiertegen stelt de apostel de staat van de kerk van het Nieuwe Testament, bestaande in de aanneming tot kinderen, die hen God doet noemen: *Abba, Vader!* dus hebben zij dan in het Oude Testament de Geest der aanneming tot kinderen niet gehad.

Antwoord

Laat ons het zo eens stellen: in het Oude Testament was de Geest der dienstbaarheid; in die was de Heilig Geest, werkende in de gelovigen wedergeboorte, geloof, heiligmaking; en in het Nieuwe Testament was de Geest der aanneming tot kinderen en de apostel sprak hiervan in tegenstelling, wat dan? Daaruit zou dan ten uiterste volgen het onderscheid in de trap, en niet in de zaak zelf; want in het Nieuwe Testament werkt de Heilige Geest door vreze.

- a. Paulus beweegt tot het geloof door de schrik des Heeren, 2 Kor. 5:11. Judas vermaant sommigen door vreze te behouden, vers 23. De bekering wrocht in de Korinthiërs vreze, 2 Kor. 7:11. Paulus zelf had van buiten strijd, van binnen vreze, 2 Kor. 7:5. En de gelovigen van het Oude Testament hadden de Geest der aanneming tot kinderen, de vrijmoedige toegang tot de troon van de genade, en riepen: *Abba Vader!* gelijk getoond is in ons bewijs; zij hadden vrede en blijdschap gelijk wij beneden tonen zullen; zodat het onderscheid niet kan zijn dan in de trap, dat wij gaarne toestaan.
- b. De apostel spreekt hier niet van de Geest der aanneming tot kinderen, maar van de aanneming tot kinderen zelf. Indien men daarin een tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament zou maken, zo moest men de aanneming tot kinderen in het Oude Testament geheel ontkennen; want het wordt aan het Nieuwe Testament in vergelijking met het Oude Testament gesteld. Doch dat is tegen de Schrift, en tegen hun eigen gevoelen.
- c. De apostel toont hier de nuttigheid en kracht van Christus' borgtocht in de Heidenen, gelijk de Galatiërs voor hun bekering waren; zij waren afgodendienaars; God niet kennende, dienden ze, die van nature geen goden waren, vers 8. Hier is geen tegenstelling van kerk tegen kerk, maar van natie tegen natie; tevoren alleen Joden, nu ook Heidenen, genieten de goederen van het genadeverbond, die verkrijgen nu ook de aanneming tot kinderen.
- d. Het uitzenden van de Geest zijns Zoons in de harten van de gelovigen, het roepen, *Abba, Vader*, vloeit uit hun kindschap, overmits gij kinderen zijt, zo, enz. en niet uit de staat van de kerk, of die in het Oude Testament was, of in het Nieuwe Testament; daar niemand een kind Gods is, daar stort God de Geest des Zoons uit, die roept: *Abba, Vader*. Omdat nu de gelovigen in het Nieuwe Testament ook, en al zowel kinderen van God waren als in het Oude Testament, zo deed God datzelfde ook aan hen en omgekeerd.
- e. Neemt het zo: hier was een tegenstelling tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament; zo was de tegenstelling niet in de zaak, maar in de trap, als tussen onmondige en mondige kinderen, beiden zijn ze kinderen, beiden hebben ze een kinderlijke gestalte, beiden roepen ze: *Abba, Vader*.

De gelovigen van het Oude Testament hebben gehad vrede van het geweten.

XXIII. Vraag: Of de gelovigen van het Oude Testament hebben gehad vrede van het geweten en geestelijke blijdschap in God; dan of zij geleefd hebben met een gedurige schrik van het geweten, in gedurige vreze en benauwdheid des geestes, wegens hun onverzoende staat, verwijt van de zonden, vloek en toorn van God, die op hem bleef liggen, totdat de Borg betaald had, en wegens slaafse dienstbaarheid onder de ceremoniën?

Antwoord.

Sommigen zeggen ja, doch niet gelijk de goddelozen; maar met die wil Gods, dat Hij de vloek en toorn niet over hen zou uitstorten tot hun verderf.

Wij antwoorden op de vraag: Neen, zij hebben vrede van het geweten en blijdschap in God gehad; zij zijn niet geweest in zodanige ellendige staat. Dit bevestigen wij aldus:

Bewijs 1.

Uit het vorige, waar bewezen is, dat de Heere Jezus in het Oude Testament was een volkomen overnemende Borg; dat de gelovigen van het Oude Testament hebben gehad volkomen rechtvaardigmaking door het geloof, en vergeving der zonden; dat zij hebben gehad de aanneming tot kinderen en de Geest der aanneming tot kinderen. Daar zo'n staat is, daar is geen vloek, toorn, verwijt van onbetaalde schuld, daar is vrede en blijdschap in God; nu, de gelovigen van het Oude Testament hebben al die goederen gehad. Dus, enz.

Bewijs 2.

Uit klare teksten. Ziet onder vele andere deze:

- Psalm 4:7, 8. *Gij hebt vreugde in mijn hart gegeven, ... ik zal in vrede te samen neerliggen en slapen; want Gij, o Heere! alleen zult mij doen zeker wonen.*
- Psalm 62:2. *Immers is mijn ziel stil tot God.*
- Psalm 73:23, 26, 28. *Ik zal dan gedurig bij U zijn ... Zo is God de Rotssteen mijns harten, en mijn Deel in eeuwigheid ... Het is mij goed nabij God te wezen.*
- Psalm 104:34. *Mijn overdenking van Hem zal zoet zijn! ik zal mij in de Heere verblijden.*
- Psalm 106:5 ... *Opdat ik mij verblijde met de blijdschap Uws volks; opdat ik mij roeme met Uw erfdeel.*
- Psalm 139:17, 18. *Hoe kostelijk zijn mij, o God! Uw gedachten ... word ik wakker, zo ben ik nog bij U.*
- Psalm 23:4. *Al ging ik ook in een dal der schaduwe des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij.*

Die deze gestalten aanziet, die zal van zijn hart niet kunnen verkrijgen zulke ellendige gedachten van de gelovigen van het Oude Testament te hebben. Zijn er in de gehele Schrift wel uitdrukkingen, die geestelijker, gemeenzamer en vrolijker gestalten van de gelovigen van het Nieuwe Testament te kennen geven, als deze van de gelovigen van het Oude Testament? Daarbij, hebben de gelovigen van het Oude Testament in de hemel geen volmaakte vrede en blijdschap in God, en gemeenschap met God gehad, schoon Christus voor hun zonden niet dadelijk betaald had? Indien dan de nog niet betaalde schuld niet belette hun volmaakte vreugde na hun dood, waarom zou dat dan een reden kunnen zijn van hun ellendige staat op aarde? Dus besluiten wij dat de gelovigen van het Oude Testament zowel vrede en blijdschap in God gehad hebben, als de gelovigen van het Nieuwe Testament Dat de trap doorgaans verschilde, was niet de nog onbetaalde schuld, maar de wijsheid Gods.

Tegenwerping 1.

XXIV. De gelovigen van het Oude Testament zijn geweest onder toorn: Rom. 4:15. Want de wet werkt toorn; want waar geen wet is, daar is ook geen overtreding.

De wet is de ceremoniële wet, die toonde dat de zonde nog niet was voldaan, die verweet hun de zonde, en gaf hun te kennen, dat toorn over hen was, dat de vloek nog op hen lag; zodat die onder de wet waren. Hiertegen stelt de apostel de staat van de gelovigen van het Nieuwe Testament Dat de ceremoniële wet ophoudende door de voldoening van Christus, daar geen overtreding meer was, namelijk onverzoend.

Antwoord

- a. Deze gedachten dwalen verre af, zij worden geheel verworpen.

- b. Hoewel de overtreding van de ceremoniële wetten ook Gods toorn verdiende, zo spreekt de apostel niet ten voordele van de ceremoniële, maar van de wet der zeden; want hij spreekt van die wet, welke tegen het geloof overslaat; nu, de wet van de ceremoniën staat tegen het geloof niet over. De Apostel stelt hier in dit hoofdstuk, gelijk ook in het vorige, de rechtvaardigmaking uit de wet en uit het geloof tegen elkaar, en verklaart, dat de mens uit de werken van de wet niet gerechtvaardigd kan worden, maar dat zij toorn werkt, en dat, zo de mens gerechtvaardigd zal worden, dat het uit geloof moet geschieden. Dat Abraham niet uit de werken van de wet, maar uit het geloof is gerechtvaardigd geworden, vers 1-5. Waaruit dan volgt, dat allen, die uit de wet van de werken hun rechtvaardigmaking zoeken, dezelve niet zullen bekomen, maar onder de toorn van God blijven, omdat de mens een overtreders van de wet is, tegen welke de vloek wordt uitgesproken. Indien God de mens geen wet gegeven had, zo kon hij ook niet zondigen, omdat hem niets geboden of verboden was, en dan kon hij ook niet gestraft worden; maar nu God de mens een wet gegeven heeft, en de mens die overtreedt, zo verwekt de *overgetreden* wet toorn, en kan de mens niet rechtvaardigen. Dit maakt geen onderscheid tussen de staat van de gelovigen in 't Oude Testament en in 't Nieuwe Testament.
- c. De Apostel zegt niet dat de gelovigen in het Nieuwe Testament geen wet hebben; hij zegt ook niet, dat zij geen overtreding hebben, zij hebben beide, een wet en overtreding. 't Is wel waar, dat zij tegen de wet van de ceremoniën niet zondigen, want die is er niet; maar zij hebben de zedelijke wet, en zondigen daartegen. Geen overtreding te hebben, is niet geen verzoening te hebben, maar niet te zondigen.

Tegenwerping 2.

XXV. De gelovigen van het Oude Testament zijn geweest onder de vloek. Gal. 3:10, *Want zovelen als er uit de werken van de wet zijn, die zijn onder de vloek.* De gelovigen van het Oude Testament waren onder de wet, maar de gelovigen van het Nieuwe Testament niet. Rom. 6:14. *Want de zonde zal over u niet heersen; want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade.*

Antwoord

- a. De vraag is niet over de onbekeerden, maar over de gelovigen van het Oude Testament; over die heerst de zonde, over deze niet, omdat zij wedergeboren zijn; die zijn onder de vloek, deze zijn onder de genade, en niet onder de vloek; als de gelovigen van het Oude Testament onder de vloek waren geweest, dan waren ze niet geweest onder de genade; en zo niet onder de genade, dan hadden zij geen zaligheid verkregen.
- b. De Apostel spreekt Gal. 3, van de rechtvaardigmaking, en toont dat die niet is uit de werken van de wet, noch van de zedelijke, noch van de ceremoniën, welke de Joden in die tijd met de zedelijke vermengden, en van hun tegenbeeld afscheidde, en wilden uit de daden, uit de werken gerechtvaardigd worden, deze verklaart de apostel, dat verre waren van gerechtvaardigd te worden, en stelt ze onder de vloek. Want, voegt hij er in hetzelfde vers bij, als een reden van zijn stelling: er is geschreven: vervloekt is een ieder die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek van de wet, om dat te doen. Daartegen, vertoont hij, *dat de rechtvaardigmaking uit het geloof geschiedt*, welk geloof in de rechtvaardigmaking tegen de wet overstaat, gelijk hij onmiddellijk, vers 11 zegt: *En dat niemand door de wet gerechtvaardigd wordt voor God is openbaar; want de rechtvaardigen zal uit het geloof leven.* Zodat de apostel hier niet spreekt van de gelovigen van het Oude Testament en van hun staat, waarover het verschil is,

maar van de onbekeerden, die uit de wet gerechtvaardigd willen worden, en wie daarom Christus ijdel was geworden.

- c. Wat aangaat de plaats, Rom. 6:14, die spreekt ook in 't minst niet van een tegenstelling tussen de gelovigen van het Oude Testament en van het Nieuwe Testament; want hij zegt, dat de zonde heerst over degenen, die onder de genade zijn. Het heersen van de zonde is de mens in zijn macht te hebben, om hem te gebieden allerlei zonden te bedrijven, zodat de mens de begeerlijkheden gehoorzaamt, gelijk hij zegt, vers 12, *Dat dan de zonde niet heerse in uw sterfelijk lichaam, om haar te gehoorzamen in de begeerlijkheden deszelfs lichaams*. Indien hij nu de gelovigen van het Oude Testament stelde onder de wet, zo zei hij meteen, dat de zonde over de gelovigen van het Oude Testament heerste, 't welk niet zijn kan, 't zijn tegenstrijdige dingen, wedergeboren, gelovig te zijn en onder de heerschappij van de zonde te zijn. De apostel stelt onder de wet en onder de genade zijn tegen elkaar, niet als het Oude Testament en Nieuwe Testament, maar als bekeerde en onbekeerde staat van een mens, wie hij ook zij. Onder de wet te zijn, is onder de macht van de wet te zijn, 't zij in het Oude Testament, 't zij in het Nieuwe Testament, om door de wet gerechtvaardigd te worden, indien zij volmaakt gehoorzaamd wordt; of verdoemd te worden, indien zij overtreden wordt. Zij wijst de plicht aan, zij belooft en dreigt, daardoor wordt de mens overtuigd, dat hij in de natuur in een directe tegenkanting tegen de wet is, dat hij niet dan zonde doet, dat de wet hem noch rechtvaardigen, noch veranderen en heiligen kan; onder de genade te zijn, is Christus te hebben tot rechtvaardigmaking en heiligmaking; die onder de genade is, het bloed en de Geest van Christus heeft, die is van de Goddelijke natuur deelachtig geworden, in die kan de zonden niet heersen; daaruit wekt de apostel de gelovigen op, dat zij ernstig tegen de zonde en tot deugdzaamheid, omdat zij het zaad Gods in zich hadden, Christus hadden tot rechtvaardigmaking en heiligmaking.

Tegenwerping 3.

XXVI. De gelovigen van het Oude Testament hebben geen vrede van het geweten gehad; want zij hadden nog geweten van zonde. Hebr. 10:2, *Anderszins zouden de offeranden opgehouden hebben, geofferd te worden, omdat degenen, die de dienst pleegden, geen geweten meer zouden hebben van de zonden, eenmaal gereinigd geweest zijnde*. De vrede van het geweten is alleen voor die in het Nieuwe Testament na de voldoening van Christus. Hebr. 9:14, *Hoe veel te meer zal het bloed Christus ... uw geweten reinigen van dode werken, om de levende God te dienen*. Na Christus hebben de gelovigen eerst vrijmoedigheid gekregen om tot God te naderen. Hebr. 10:19-22, *Omdat wij dan, broeders, vrijmoedigheid hebben, om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levende weg, welke Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is, door Zijn vlees; en omdat wij hebben, een grote Priester over het huis Gods: zo laat ons toegaan met een waarachtig hart, en in volle verzekerdheid van het geloof, onze harten gereinigd zijnde van het kwaad geweten*. De vrede werd bewaard voor de gelovigen van het Nieuwe Testament: Hebr. 4:9. *Daar blijft dan een rust over voor het volk van God*.

Antwoord

Hebr. 10:2 zegt de apostel niet, dat de gelovigen van het Oude Testament geweten van de zonden, dat is, schrik en beven, wegens straf over begane en onverzoende zonden hadden; maar de apostel spreekt daar van de kracht van de offeranden van het Oude Testament in tegenstelling van de offeranden van Christus en dezelve kracht. Hij

weert de kracht om het geweten te bevredigen van de offeranden van het Oude Testament, omdat die de zonden niet konden wegnemen; maar hij schrijft die kracht toe aan de offerande van Christus, vers 19-22. Dat is de gehele redenering van de apostel in dat hoofdstuk. Hebr. 9:13, 14. Nu de offerande van Christus had dezelfde kracht voor zijn dadelijke opoffering, omdat hij al voren als Borg de zonden overgenomen had, als de na volbrenging van het zoenoffer. Christus is gisteren en heden dezelfde; gelijk ook de gelovigen in beide tijden de kracht en vruchten van zijn dood en onder andere ook de vrede van het geweten genoten hebben, als in 't bewijs is getoond. Ziet hier § 13. Hebr. 4:9 spreekt niet van de rust des N. . T., maar van de rust in de hemel. Zie Deel 2 Hfdst. 4. § 48.

Tegenwerping 4.

XXVII. De gelovigen van het Oude Testament hebben geleefd in een gedurige vrees van de dood. Zij wensten gedurig om een lang leven. Ziet dit in David, Psalm 6, Psalm 30. In Heman, Psalm 88. In Hizkia, Jesaja 38. Paulus zegt het uitdrukkelijk, Hebr. 2:14, 15, *Zo is Hij (Jezus) ook desgelijks derzelven deelachtig geworden, opdat Hij door de dood te niet doen zou degene, die het geweld van de dood had, dat is, de duivel; en verlossen zou al degenen, die met vreeze des doods, door al hun leven der dienstbaarheid onderworpen waren.* Paulus spreekt van de Joden; want deze brief is aan de Hebreëen, hij zegt, dat die der dienstbaarheid onderworpen waren, welke is een dienstbaarheid onder de ceremoniën, deze waren in vreeze van de dood, en dat al hun leven.

Antwoord

- a. De dood is tegen de natuur, hij is de koning der verschrikking; alle gelovigen, zo van het Oude Testament als van het Nieuwe Testament willen met Paulus liever overkleed, dan ontkleed worden, 2 Kor. 5:4. Zodat vrees van de dood niet alleen eigen was aan het Oude Testament; want in het Nieuwe Testament vrezen de gelovigen soms wel zeer voor de dood; waarom zijn andere gelovigen, als zij tot het martelaarschap geroepen zijn, wel bezweken? En waarom zouden de gelovigen van het Oude Testament meer gevreesd hebben voor de dood? Was het, om de zwakheid van hun geloof? Dat is toe te staan. Was het, omdat zij zoveel liefde hadden, om Gods volk wel te doen om Gods naam onder de mensen bekend te maken en Hem te loven en te verheerlijken? Dat was prijselijk. Was het, opdat zij Kanaän dan zouden missen? Onnozel! Die de zaak zelf krijgt, zal die vrezen het pand kwijt te raken, als Kanaän een pand was; dat wij ontkennen. Of hadden ze de aarde liever dan de hemel?
- b. Paulus spreekt Hebr. 2:15, niet van het Oude Testament, niet van de dienstbaarheid onder de ceremoniën, ofschoon hij tot de Hebreëen spreekt; want tot de Hebreëen is het Woord van God, het gehele verbond der genade gesproken, raakt het daarom de Hebreëen alleen? Maar hij spreekt *van de vreeze des doods, als een straf van de zonden, welke gedreigd was*, Gen. 2:17. En over alle mensen gekomen is, Rom. 5:12. Deze dood vrezen alle mensen, de een verdrijft de vreeze door een beestachtige onwetendheid, niet kennende wat erop volgt, de ander door een hoogmoedige moed, om glorie te hebben onder de mensen; een ander door de onvermijdelijke noodzakelijkheid, een ander door een valse inbeelding, dat zij daardoor van hun ellende verlost zullen worden, en sommigen door een ongegronde hoop van zalig te zullen worden. Maar de apostel toont de ware oorzaak, waardoor men verlost kan worden van de vrees van de dood, welke is de dood van de Heere Jezus, door het geloof aangenomen. Om de zonde was de mens

gekomen onder het geweld van de duivel, die de mens geloofd en gehoorzaamd had; zodat onder het geweld van de duivel te zijn en met vrees van de dood der dienstbaarheid onderworpen te zijn, beide gevolgen zijn van de zonden over alle mensen, welke allen van natuur zijn kinderen des toorns. En de mens, door de zonde onder het geweld van de duivel gekomen zijnde, is dienstbaar aan de duivel, ligt onder zijn strikken gevangen tot zijn wil, 2 Tim. 2:26. En wil de begeerten van de duivel doen, Joh. 8:44. Christus maakt Zijn kinderen van deze ellendige staat vrij door Zijn dood, daardoor heeft Hij de duivel de kop vermorzeld volgens de belofte, Gen. 3. En de Zijnen van het geweld van de duivel verlossende, verlost hen ook van het vergezelschapt kwaad, namelijk, van de dienstbaarheid onder de duivel met hun gevolg, de vrees van de dood. Dit blijkt uit de tekst zelf; want *deze, die al hun leven lang onder die dienstbaarheid met vreeze geweest waren*, worden gezegd daarvan verlost te worden; nu wanneer zijn de gelovigen daarvan verlost, en waardoor? Niet in hun leven; want zij moesten daarin blijven tot hun dood toe, naar hun zeggen. Zijn zij daarvan verlost, toen Christus stierf? Zo hebben zij in de hemel ook moeten geweest zijn in de vrees van de dood, dat tegenstrijdig is. Of zijn zij verlost van de vreeze des doods, door hun eigen dood? dat is tegen deze tekst die verklaart, dat zij verlost zijn geworden van het geweld van de duivel en de vrees van de dood, door de dood van Christus. Zodat deze woorden niet kunnen verstaan worden van die versierde vrees van de dood in het Oude Testament. Maar van de verlossing van 't geweld van de duivel en de vrees van de dood, onder welke de mens van natuur is, en waarvan hij door Christus' dood verlost wordt, welke weldaad de mens deelachtig wordt in de wedergeboorte door het geloof, zijnde tot aan die tijd toe met alle mensen onder 't geweld van de duivel en met vreeze de dienstbaarheid van de duivel en de zonde onderworpen. Gelijk als men van een blindgeborene, die ziende is geworden, zegt: hij is al zijn leven blind geweest. Daardoor verstaat men niet tot aan zijn dood toe; maar tot aan zijn ziende worden toe. Zo is ook hier door al hun leven te zeggen, zo lang zij onbekeerd waren, tot op de tijd van de wedergeboorte en geloof in Christus.

XXVIII. Vraag: *Of de gelovigen in het Oude Testament geleefd hebben in een ellendige dienstbaarheid onder de overheden, priesters, engelen en duivelen?*

Sommigen zeggen ja.

Wij neen. Zij hadden wel veel tegenspoeden in dit leven, gelijk ook de gelovigen van het Nieuwe Testament Zij waren verplicht de overheden te gehoorzamen, en te horen naar de priesters en profeten, gelijk wij in het Nieuwe Testament Zij waren onderworpen de aanvechtingen des satans, gelijk wij in het Nieuwe Testament Maar zo'n overheersing en zulke slavernij ontkennen wij geheel.

Bewijs 1.

Omdat de gelovigen van het Oude Testament hebben gehad Christus tot een overnemende Borg, het waar zaligmakend geloof, volkomen rechtvaardigmaking en vergeving der zonden, de Geest der aanneming tot kinderen, de vrede van het geweten en blijdschap in God, gelijk in het vorige bewezen is. Die in zulke staat zijn, wie zal beschuldiging tegen zulke uitverkorenen Gods inbrengen? Die kunnen niet zijn in zulke ellendige dienstbaarheid.

Bewijs 2.

En de gelovige overheden en priesters, onder wiens dienstbaarheid waren die? Onder andere overheden en priesters; Sloegen ze en beukten ze elkaar? Was de stam van Levi dan heer en meester over de andere stammen? En waren de overheden meester

over de godsdienst en kerkelijke personen als kerkelijken? Deze en diergelijke ongerijmdheden volgen uit zulke instellingen, en tonen, dat die stellingen zelf ongerijmd zijn.

Bewijs 3.

Of deze overheersing van overheden, priesters, engelen en duivelen, raakte het lichaam of de ziel; niet de ziel en het geweten noch godsdienst, want die is Gode alleen onderworpen, daarin heeft men God alleen te gehoorzamen; raakte het alleen het lichaam, zo was het of een straf, of een kastijding; niet een straf, want de zonden vergeven zijnde, zo blijft er geen straf; was het een Vaderlijke kastijding, zo raakte het 't verschil niet.

Tegenwerping 1.

XXIX. Gal. 4:1-3, *Doch ik zeg, zo lange tijd als de erfgenaam een kind is, zo verschilt hij niets van een dienstknecht, hoewel hij een heer is van alles. Maar hij is onder voogden en verzorgers, tot de tijd, van de vader tevoren gesteld. Alzo wij ook, toen wij kinderen waren, zo waren wij dienstbaar gemaakt onder de eerste beginselen van de wereld.* De apostel spreekt hier van de kerk van het Oude Testament, verklaart die niet te verschillen van een dienstknecht, van een slaaf, maar dienstbaar te zijn, onder de voogden en verzorgers te zijn, welke zijn engelen, overheden, priesters.

Antwoord

- a. En waarom noemt men geen duivelen daarbij? En ook sommige overheden en priesters waren overgegeven goddeloze mensen; ellendig kind, dat onder zulke voogden en verzorgers is!
- b. De tekst bestaat uit een gelijkenis en uit de toepassing. De gelijkenis is vers 1, 2. De toepassing vers 3. 't Is bekend dat een gelijkenis niet in alle opzichten een gelijkenis is, maar alleen in opzicht van het oogmerk van de gelijkenis. Dat is hier klaarblijkelijk, want voogden en verzorgers zijn over kinderen, wier vader dood is; maar de Vader van de kerk is de eeuwiglevende God. Een kind onder voogden verschilt veel van een dienstknecht, 't gaat beter gekleed, 't heeft betere gerecht, 't wordt liberaler opgevoed, 't wordt gediend, 't wordt niet aan slaafs werk gezet, enz. Maar de gelijkenis is hier alleen ten opzichte van het genot en gebruik van het goed, daaraan het kind eigendom heeft, dat heeft het kind niet meer dan een dienstknecht. Welke zijn nu de goederen, van welke de kerk van het Oude Testament geen bezit had? 't Was Christus, in het vlees hun beloofd, maar nog niet gekomen, aan Wie zij wel eigendom hadden, maar nog geen dadelijk bezit van Zijn komst. Gelijk blijkt uit vers 4, onmiddellijk volgende: Maar wanneer de volheid des tijds gekomen is, heeft God Zijn Zoon uitgezonden, geworden uit een vrouw, geworden onder de wet.
- c. Welke zijn de voogden en verzorgers? Engelen, overheden, priesters? Dat wordt volstrekt ontkend; de tekst zelf zegt, wie die waren te weten, *de eerste beginselen van de wereld, de ceremoniën*; door deze worden ze, als met de hand, tot Christus geleid, deze bewaarden hen voor afdwalingen in godsdienst, in leer en leven. De ceremoniën waren eerste beginselen, het ABC, waardoor zij Christus leerden kennen, en verschilden veel van de zaak zelf, Christus in het vlees. Onder deze waren ze dienstbaar, door die weg dienden ze, niet de ceremoniën, dat zou afgoderij geweest zijn; maar zij dienden God, door die van God ingestelde dienst, de ceremoniën bepaalden hen in de godsdienst, die bestuurden hen tot het geloof in Christus. Zodat hier niets is voor zulke ellendige staat van de gelovigen van het

Oude Testament; maar het beschrijft hun gelukkige staat, zijnde van God zo wel verzorgd, overeenkomstig de tijd, in welke zij leefden, voor Christus' komst.

Tegenwerping 2.

XXX. Kol. 2:15, *En de overheden en de machten uitgetogen hebbende, heeft Hij die in het openbaar ten toon gesteld, en heeft door hetzelfde over hen getriomfeerd.* De overheden en de machten zijn de engelen, overheden en priesters in de Joodse kerk; deze waren als een kleed, waarachter Christus, de eeuwige Koning, verborgen was; Christus nu gekomen zijnde, heeft die allen, als een kleed, afgelegd, en hen alzo van hun ambten afgezet, zo dat ze in het Nieuwe Testament niet meer te zeggen hadden.

Antwoord.

De overheden en de machten hier genoemd, zijn noch engelen noch aardse overheden en priesters; want deze overheden en machten waren vijanden van Christus, die Christus uitgetogen, (Grieks uitgeplunderd) heeft, gelijk men een overwonnen vijand doet; het kleed wordt hier niet gesteld als tussen Christus, en die machten, Christus verbergende; maar het waren kleren, die de vijanden aan hadden, en welke hun uitgeschud werden. En zo *het kleren van de ceremoniën* waren, zo waren het kleren van Christus, en dan had Christus Zichzelf uitgetrokken. Christus heeft de vijanden in triomf omgevoerd, gelijk in die tijden in gebruik was, dat men de overwonnen vijanden gevangen en gebonden omleidde, en aan een ieder vertoonde, als de veldoverste in triomf zijn intrede deed. Nu, engelen en overheden waren Christus' vijanden niet, zo kunnen die hier niet verstaan worden; zelfs waren de engelen geen voorbeelden van Christus, en de overheden en priesters waren Christus' kleren niet. Maar de overheden en machten zijn de duivelen, die dragen die naam: Efëze 6:12. *Want wij hebben de strijd niet ... maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers van de wereld, van de duisternis van deze eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht.* Efëze 2:2. *Naar de overste van de macht van de lucht van de geest, die nu werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid.* Deze heeft de Heere Jezus in zijn dood de kop vermorzeld en te niet gedaan: Hebr. 2:14, 15. En heeft aan het kruis hen openbaar ten toon gesteld, en over hen getriomfeerd.

Tegenwerping 3.

XXXI. Hebr. 2:5, *Want Hij heeft de engelen niet onderworpen de toekomstige wereld, van welke wij spreken.* De wet is door engelen gegeven. Hand. 7:53; Gal. 3:19 Hebr. 2:2. Dus zijn ze in de wetgeving gesteld tot meesters en goden over de kerk van het Oude Testament Maar de kerk van het Nieuwe Testament heeft Hij hun niet onderworpen; zodat uit de ontkenning van het Nieuwe Testament vastgesteld wordt de heerschappij in het Oude Testament

Antwoord

- a. Dat de wet door middel van de engelen in de hand van Mozes is overgegeven, dat geeft hun in 't minste geen heerschappij over de kerk; niet meer, dan dat zij in het Nieuwe Testament de eerste verkondigers van Christus' geboorte en opstanding zijn, hun heerschappij geeft over de kerk van het Nieuwe Testament In beide zijn ze geweest gediensstige geesten.
- b. De tekst is niet een vergelijking tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament, maar tussen engelen en Christus, door welke de apostel de uitnemende heerlijkheid van de Heere Jezus wil vertonen; gelijk hij hier in het vorige hoofdstuk doet door vergelijking met engelen: Heb 1:4, 5. *Zoveel treffelijker geworden dan de engelen ... Tot wie van de engelen heeft Hij ooit gezegd, enz.* En

zo ook hier, Hij heeft de engelen de toekomstige wereld niet onderworpen, maar de Zoon, van welke hij in 't vervolg spreekt.

- c. Uit de ontkenning, dat de toekomstige wereld de engelen niet is onderworpen, te besluiten, dat dan de verleden wereld, dat is de kerk van het Oude Testament, immers de engelen onderworpen is geweest, is tegen zichzelf; want dan was de kerk van Adam op Mozes, en na de geving van de wet, en zo voor de zonden van het gouden kalf, daar men toch het oog op heeft, ook de engelen onderworpen geweest, dat men toch ontkent; want ook in die tijd is het de kerk van het Oude Testament en nergens blijkt, dat de engelen na het gouden kalf meer heerschappij over de kerk gekregen hebben dan tevoren.
- d. Dat het gevolg niet goed is: niet de toekomstige, derhalve, al de voorledene, blijkt ook daaruit. De toekomstige wereld is aan Christus onderworpen: derhalve de voorledene niet. De engelen zijn in 't Nieuwe Testament niet gekroond met eer en heerlijkheid, derhalve in 't Oude Testament, al. En wat ongerijmdheden meer zou men dan uit dat eigen gevolg niet kunnen trekken? De tekst dan is een vergelijking van Christus met de engelen, om de voortreffelijkheid van Christus te tonen, en niet een vertoning van de macht van de engelen in het Oude Testament en hun verkleiningen in het Nieuwe Testament

Tegenwerping 4.

XXXII. Hebr. 12:9, 10. *Voorts, wij hebben de vaders onzes vlees wel tot kastijders gehad, en wij ontzagen hen; zullen wij dan niet veel meer de Vader der geesten onderworpen zijn en leven? Want genen hebben ons wel voor een korte tijd, naardat het hun goed dacht, gekastijd; maar Deze kastijdt ons tot ons nut, opdat wij Zijner heiligheid zouden deelachtig worden.* De vaderen van het vlees waren de priesters en de ouderlingen van het volk, die dwongen het volk tot de onderhouding van de ceremoniële wetten, en straffen ze naar hun believen.

Antwoord

- a. Dat is dan immers goed, dat wij van de vaderen van het vlees verlost zijn, wij wensen, dat wij er van verlost mogen blijven, dat wij zulke vaders van het vlees niet weer krijgen, die naar hun goeddunken ons zouden kastijden, het zou er dan droevig gesteld zijn.
- b. Dat de overheden in het Oude Testament het volk regeerden, de ongehoorzamen tegen God en de overheden straffen, dat de priesters het volk leerden en in de weg van de Godzaligheid leidden en bestuurden en de kerkelijke tucht gebruikten, staan wij geheel toe, en dat het volk die ontzagen, dat was hun plicht. Zo geschiedt het en zo moet het ook geschieden in het Nieuwe Testament Doch beide, zo overheden als onderdanen, zo priesters en opzieners van de kerk en lidmaten moesten en moeten alles doen naar het voorschrift van Gods Woord, en niet hun eigen wil tot hun wet stellen, in het regeren en gehoorzamen.
- c. Maar wij ontkennen volstrekt, dat de apostel hier spreekt van het Oude Testament van de overheden en priesters in die tijd, daarvan is hier noch taal noch teken. Wij ontkennen, dat overheden en leraren van het Oude Testament ooit vaderen van het vlees genoemd worden. Laat een enig bewijs van beide voortgebracht worden.
- d. Maar *de vaders des vlees* zijn de natuurlijke ouders, te welke opzichte hun kinderen genoemd worden, kinderen van het vlees: Rom. 9:8, *Niet de kinderen des vlees, die zijn kinderen van God.* Gal. 4:23, *Die uit de dienstmaagd was, is naar het vlees geboren geweest.* Dit toont de tekst niet alleen daarmee, dat het de eerste eigenlijke zin is, door vaderen van het vlees natuurlijke ouders te verstaan, die hun kinderen tuchtigen, naardat het hun goeddunkt, om ze wel op te voeden; welke

eigenlijke zin men houden moet, tenzij een reden zich opdoe, dat men van die moet afgaan, welke hier geheel niet is.

Hierbij, de apostel wekt de gelovige Hebreëen op tot lijdzaamheid in het lijden voor het geloof, en neemt tot een beweegreden het werk van de natuurlijke ouders, die hun kinderen ten hunnen beste kastijden, en brengt dat over tot het geestelijke, dat God de hoogste is, en met de kastijdingen nog beter einde voor heeft en dat wij daarom ons met lijdzaamheid moeten buigen onder de Vader der geesten, die zo genoemd wordt, niet in tegenstelling met het Oude Testament, maar in tegenstelling van de ziel en lichaam des mensen, welk lichaam is uit het vlees, uit het zaad van de ouderen, **en welks ziel onmiddellijk uit niet in de generatie wordt ingeschapen.**

Tegenwerping 5.

XXXIII. Openb. 12:9-11, *En de grote draak is geworpen, namelijk de oude slang, welke genaamd wordt duivel en satanas, die de gehele wereld verleidt, hij is, zeg ik, geworpen op de aarde, en zijn engelen zijn met hem geworpen ... De verklager van onze broederen, die hen verklaagde voor onze God dag en nacht, is neergeworpen. Zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams en door het Woord van hun getuigenis, en zij hebben hun leven niet liefgehad tot de dood toe.* Hier wordt gemeld van een strijd in de hemel, vers 7, waardoor de kerk verstaan wordt, en de duivel werd overwonnen, en uit de kerk uitgeworpen, ten tijde van Christus' dood, opstanding en hemelvaart. Dienvolgens was hij tevoren in de kerk en had daar macht om de gelovigen schrik en vrees aan te jagen door de nog openstaande schuld.

Antwoord

- a. Wij ontkennen, dat hier door de hemel de kerk verstaan wordt. Johannes was in de Geest; hier wordt een profetisch gezicht verhaald; zo lang niet bewezen wordt, dat hier door de hemel de kerk verstaan wordt, is alles ongegrond.
- b. En hoe was de duivel in de kerk? Als een lidmaat, en zo ja, als een gewoon lid, of als een opziener over de kerk? 't Is dwaasheid, wat men ook kiest. Op een andere manier kan niemand in de kerk zijn, en evenwel zegt men, dat hij in de kerk was, omdat hier was strijd in de hemel, en de duivel op de aarde geworpen werd. Dat hij, niet zijnde in de kerk, van buiten aan de kerk, zo in het Oude Testament als in het Nieuwe Testament bestrijdt, dat staan wij toe; maar dat kan hen niet helpen in hun gevoelen.
- c. De nederwerping en de overwinning van de duivel wordt hier de gelovigen de trouwe martelaren, die hun leven voor Christus' zaak niet hadden liefgehad tot de dood toe, toegeschreven. Zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams en het woord van hun getuigenis; 't welk te kennen geeft, dat het niet geschied is in de tijd van Christus' dood, opstanding en hemelvaart.
- d. Hetgeen hier geschied is, is geschied wel drie honderd jaren daarna, toen de vervolgingen van de Heidense keizers een einde namen, onder de keizer Constantijn de Grote, gelijk wij beneden, als wij over dit hoofdstuk zullen spreken, zullen tonen.

XXXIV. Vraag: ***Of de ceremoniën van het Oude Testament enkele zegeningen Gods zijn, dan of zij tot straf van het gouden kalf Israël zijn opgelegd?***

Sommigen zeggen het laatste, wij het eerste. God heeft zijn kerk met van de tijd doen groeien, men mag in dezelve drie trappen van ouderdom aanmerken. De tijd van Adam tot op Abraham, als de kindsheid; van Abraham tot op Christus, als de jeugd; van Christus tot op het oordeel, als de mannelijke staat; doch onder vele

verwisselingen. Door Christus' komst nam de kerk toe in licht, en hoe nader de komst van Christus kwam, hoe klaarder de profeten die verborgenheid openbaarden; zodat het een misvatting van sommigen is, dat ze de kerk voor Sinai uitnemender stellen, dan daarna, dat God om de zonden van het gouden kalf hen strafte, met de veelvuldige ceremoniën hun als een juk en slaafse dienstbaarheid op te leggen; daar toch de kerk steeds groeide en toenam, en de ceremoniën, als tot het liefelijke en zaligmakende Evangelie behorende, enkele zegeningen waren en bleven, 't welk wij aldus aantonen:

Bewijs 1. Ceremoniën waren voorrechten.

Dat een voorrecht en een uitnemende heerlijkheid en nuttigheid voor een volk is, dat is geen straf om enige zonde hen aangedaan; nu, de ceremoniën en de ceremoniële dienst waren een voorrecht, uitnemende heerlijkheid en nuttigheid voor Israël, na de tijden van Mozes; zo waren ze hun dan geen straf om de zonde van het gouden kalf hun opgelegd. Het eerste voorstel is in zichzelf zo klaar aan de rede des mensen, dat wij achten, dat niemand dit loochenen zal. Het tweede voorstel bevestigt de Apostel: Rom. 3:1, 2. *Welk is dan het voorbeeld van de Jood? Of welke is de nuttigheid van de besnijdenis? Vele in alle manier.* Rom. 9:4. *Welke Israëlieten zijn welker is de aanneming tot kinderen, en de heerlijkheid, en de verbonden, en de wetgeving, en de dienst van God, en de beloftenissen.* Heb 5:4. *Niemand neemt zichzelf die eer aan, maar die van God, geroepen wordt, gelijkewijs als Aäron.* Zo staat dan het besluit vast: De ceremoniën zijn gene straffen, maar zegeningen.

Bewijs 2. Een zegen

De Israëlieten erkenden de gehele ceremoniële dienst in alle delen niet als een straf, maar als een bijzondere zegen.

- a. Zij pronkten daarmee, zij roemden daarop: Rom. 2:17, 23. *Zie, gij wordt een Jood genaamd, en rust op de wet.* Die op de wet roemt.
- b. Zij waren bedroefd en hadden smart, als ze die gezegende dienst moesten missen: Zie Psalm 79, Psalm 80, Psalm 102. Psalm 120:5, 6. *O, wee mij, dat ik een vreemdeling ben in Mesech, dat ik in de tenten Kedars wone!* Psalm 42:5. *Ik gedenk daaraan en stort mijn ziel uit in mij, omdat ik placht heen te gaan onder de schare, en met hen te treden naar Gods huis.*
- c. Zij verlangden zeer naar de oefeningen van de ceremoniële godsdienst. Psalm 42:2, 3. *Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also schreeuwt mijn ziel tot U, o God! Mijn ziel dorst naar God, naar de levenden God; wanneer zal ik ingaan en voor Gods aangezicht verschijnen?* Psalm 27:4. *Eén ding heb ik van de Heere begeerd, dat zal ik zoeken; dat ik al de dagen van het leven mocht wonen in het huis des Heeren, om de liefelijkheid des Heeren te aanschouwen en te onderzoeken in Zijn tempel.*
- d. Uit de ceremoniële godsdienst trokken ze de vreugde en de sterkte van de ziel: Psalm 63:3. *Voorwaar, ik heb U in het heiligdom aanschouwd ziende Uw sterkheid en Uw eer.*
- e. Zij vermaakten er zich in en konden er zich niet in verzadigen: Psalm 36:9. Zij worden dronken van de vettigheid uws huizes. Psalm 65:5. *Wij zullen verzadigd worden met het goed van Uw huis, met het heilige van Uw paleis.*
- f. Zij verblijdden zich uitnemend, als zij het geluk hadden in de tempel te dienen: Psalm 122:1. *Ik verblijd mij in degenen, die tot mij zeggen: wij zullen in het huis des Heeren gaan.*
- g. Zij dankten en verheerlijkten God daarover: Psalm 147:1, 19, 20. *Looft de Heere, want.. Hij maakt Jakob zijn woorden bekend, Israël Zijn inzettingen en Zijn*

rechten. Alzo heeft Hij geen volk gedaan; en Zijn rechten, die kennen zij niet. Hallelujah!

Dit alles toont klaar, dat zij de ceremoniële godsdienst niet als een straf, maar als een grote zegen achtten.

Bewijs 3. Behoren tot het Evangelie.

't Evangelie is geen straf, maar een zegen; nu, de ceremoniën, alles wat ceremonieel was, dat was het Evangelie, die kondigden hun aan, dat Christus komen zou, die leerden hun, waarmee Christus voor hun zonden zou betalen, die verzegelden hun de vergeving der zonden, door Christus, met het geloof, aangenomen. Dus waren ze geen straf, maar een zegen.

Bewijs 4. De kerk is voortreffelijker geweest na Sinaï dan vóór.

De staat van de kerk na Sinaï en na de zonde met het kalf was uitnemender dan de kerk voor Sinaï; zo waren dan de wetten, op Sinaï gegeven, geen straffen, de kerk ellendiger makende dan tevoren: De 5:2, 3. De Heere, onze God, heeft een verbond met ons gemaakt aan Horeb. Met onze vaders heeft de Heere dit verbond niet gemaakt, maar met ons, wij, die hier heden allen levend zijn. Deut. 29:1. Dit zijn de woorden van het verbond, dat de Heere Mozes geboden heeft te maken met de kinderen Israëls, in het land van Moab, boven het verbond, dat Hij met hen gemaakt had aan Horeb. God had het verbond der genade statelijk met Israël opgericht, dat wordt gemeld als een zegen; boven de voorvaders. God vernieuwt hetzelfde verbond wederom statelijk in de velden van Moab. Mozes verheft die staat ook zelfs boven de staat aan Horeb, als hebbende hoven het eerste nu wederom een herhaling en een statelijke bevestiging van datzelfde verbond. Indien nu de ceremoniële wetten een straf waren geweest van het gouden kalf, zo kon de statelijke herhaling van dat verbond, dat voor het gouden kalf gemaakt was, geen plaats hebben; maar God zou zich verder en vreemder van hen gehouden hebben.

Bewijs 5. De ceremoniële wetten zijn gegeven vóór de zonde met het kalf.

De ceremoniële wetten waren al gegeven voor de zonde met het kalf, immers voor 't merendeel, zo kunnen ze geen straf zijn om die zonde, namelijk de offeranden het onderscheid tussen rein en onrein vee, de besnijdenis, het pascha, de eerstgeboorte, de wassingen, de priesters, de hoogtijden of feestdagen, de gehele tabernakel met de altaren, ark en offeranden. Dit alles was alreeds voor de zonde met het kalf ingesteld en gegeven; zo kunnen dan de ceremoniën geen straf zijn van die zonde. Is het Evangelie na de zonde tot een straf geworden? En kunnen de voorbeelden, die Christus aanwezig en tot Christus leidden, een straf zijn? In 't minste niet, het snijdt een tedere Godzalige door het hart, het doet de goedheid Gods te kort.

Tegenwerping 1.

XXXV. Ezech. 20:25, *Daarom gaf Ik hun ook besluiten, die niet goed waren, en rechten, waarbij zij niet leven zouden.* De Gever van deze wetten is God, deze wetten waren niet de wet der zeden; want die waren ten leven voor die ze doen, vers 11, 21. Maar zij waren de wetten van de ceremoniën, die worden genoemd de wet van het vleeselijke gebod, Hebr. 7:16. Zwak en onnut, vers 18. Die niet machtig waren levendig te maken, Gal. 3:21. Deze wetten had God hun gegeven, omdat ze de morele wet verbroken hadden, welke zonde niet anders kan zijn dan de afgoderij met het gouden kalf; zo zijn dan de ceremoniële wetten gegeven tot een straf om de zonde met het kalf.

Antwoord

1. Verre zij van de Almachtige onrecht, verre zij van de heiligen God ongerechte en kwade wetten te geven! Alle wetten, die God ooit gegeven heeft, waren goed en ten leven, en de wet van de Tien Geboden en de ceremoniële wetten. Neh. 9:13, ... *Gij hebt hun gegeven rechtmatige rechten en getrouwe wetten, goede inzettingen, en geboden.* Deut. 10:13, Om te houden de geboden des Heeren en zijn inzettingen, die ik u heden gebiede, u ten goede. De ceremoniën, de offeranden waren in de stof vlees en bloed van dieren; daarom noemt de apostel ze vleselijke geboden. De ceremoniën waren gegeven om verenigd te worden met het tegenbeeld, Jezus Christus, en waren het Evangelie, Christus verkondigende en aanbiedende; maar zij waren niet gegeven om op zichzelf te zijn en gedaan te worden, afgescheiden van het tegenbeeld, en om door haar de verzoening teweeg te brengen; daartoe waren ze zwak en onnut, en waren niet machtig levendig te maken, anders was het niet nodig geweest dat Christus stierf; maar, verenigd met het tegenbeeld, waren ze nodig en nuttig. Wij ontkennen, dat door deze wetten, die niet goed waren, de ceremoniële wetten verstaan worden, laat het bewezen worden.

't Waren wetten, die het opofferen van hun kinderen, met die door vuur te laten gaan, die de versierde afgodendienst raakten, gelijk uit het volgende vers blijkt.

2. De oorzaak, waarom deze wetten gegeven waren, was niet de zonde met het gouden kalf, het wordt zelfs in dit hoofdstuk niet eens genoemd, ja zelfs staat er niet één woord of reden die enige gedachte daarheen leidt, 't is dan enkele versiering het gouden kalf hier in te brengen, en het te stellen tot de oorzaak van het geven van de wet van de ceremoniën; dat ook daaruit blijkt, dat de ceremoniële wetten al gegeven waren voor het kalf, zo kan dan het kalf geen oorzaak van de geving van de wetten zijn. Hier worden andere zonden, als oorzaak van deze wetten, verhaald, namelijk, een gehele trein van zondigen van het volk Israëls, van Egypte af tot de tijd van Ezechiël toe, en onder die wordt zelfs aangetekend de overtreding tegen de ceremoniële wetten, als daar is het ontheiligen van de sabbatten, niet alleen van de sabbat de zevende dag, die tot de morele wet behoort, maar de sabbatten, die verscheiden waren en tot de ceremoniën behoren. Zodat hier noch van de ceremoniën, noch van 't kalf gesproken wordt.

3. God wordt gezegd deze kwade wetten gegeven te hebben, niet door bevel, maar door toelating, straffende zonden met zonden, 't welk uit het volgende vers klaar blijkt, vers 26, En Ik verontreinigde hen in hun giften, omdat zij door het vuur deden doorgaan al wat de baarmoeder opent. Zo als God hen verontreinigde met het bedrijven van de zonde, zo gaf Hij hun ook hier kwade wetten; het geschiedde beide door toelaten, door overgeven aan hun zelf. Zulke spreekwijzen zijn er vele in het Woord van God: Rom. 1:26. *Daarom heeft hun God overgegeven tot oneerlijke bewegingen.* 2 Sam. 16:10. *Want de Heere toch heeft tot hem gezegd: vloek David.* Psalm 81:13. Dus heb Ik het overgegeven in het goeddunken huns harten dat zij wandelden in hun overwegingen. Wat straf God geoefend heeft over de zonde met het kalf, tekent Stefanus aan: Hand. 7:41-43. *En zij maakten een kalf in die dagen, en brachten offerande tot den afgod, en verheugden zich in de werken hunner handen. En God keerde Zich, en gaf hen over, dat ze het heir des hemels dienden.* De zin van deze tekst is: Omdat Israël zo godloos was, zo weerspanning en hardnekkig in de zonde voortging, verliet God hen en gaf ze over tot allerlei schrikkelijke afgoderijen, en liet toe dat ze zelf een godsdienst versierden, en daaromtrent wetten maakten, die niet goed waren, waardoor zij niet

leven zouden, daar zij door het onderhouden van de wetten Gods geleefd zouden hebben; maar deze van hen zelf verzonnen wetten waren hun ter dood.

Tegenwerping 2.

XXXVI. Hand. 15:10, ... *Om een juk op de hals van de discipelen te leggen, dat noch onze vaders, noch wij hebben kunnen dragen.* Gal. 5:1, ... *En wordt niet wederom met het juk der dienstbaarheid bevangen.* Een juk, en een juk der dienstbaarheid is een straf. Nu, dat zijn de ceremoniën, zo dan een straf.

Antwoord

- a. Waar is hier het gouden kalf, dat moest er immers zijn? Zo kan dan uit deze tekst niet besloten worden, dat de ceremoniën zijn een straf van het kalf.
- b. Hier wordt gesproken van de besnijdenis, die behoorde tot de ceremoniële dienst; deze was al enige honderden jaren voor het kalf ingesteld; was die Abraham ook tot een straf, hoe was ze dan een zegel van de rechtvaardigheid van het geloof? Hoe kan een sacrament van het genadeverbond een straf zijn?
- c. Evangelie wordt ook een juk, hoewel een zacht juk, genoemd, Matth. 11:29, 30. Zo kan men dan uit het woord juk geen straf besluiten. God wil niet dan zijn kinderen losbandig zouden zijn, maar bepaalt ze en stelt ze onder Hem, onder zijn wetten, die Hij hun als een juk oplegt om Hem dienstbaar te zijn. Is dan aan God dienstbaar te zijn, onder zijn juk te zijn, een straf?
- d. Een juk zegt dienstbaarheid, een juk, dat niet te dragen is, zegt niet straf, maar moeilijkheid, zwaarheid. Een zaak nu is onmogelijk of in zichzelf, zulke wetten heeft de rechtvaardige God niemand gegeven; of een zaak is ondraaglijk door zwakheid des mensen, in welke hij zichzelf gebracht heeft. Zodanig zijn de morele wetten, welke de zondige mens niet kan onderhouden, de besten struikelen nog dagelijks in velen. Omdat de wet der zeden een ondraaglijk juk is voor de mens, die zondig is, is ze daarom een straf? Zo ook de ceremoniële wetten, zij waren lastig, moeilijk, en zelfs uiterlijk niet wel na te komen, zonder zich hier of daar te besmetten; daaruit volgt niet, dat ze meer een straf waren dan de wet der zeden. Zij waren enkel zegeningen, schoon lastig voor het vlees. Als iemand enige mijlen moet reizen om een predikatie te horen, 't is wel lastig, doch 't is geen straf, maar een zegen; omdat men door de moeilijkheid het Woord nog bekomen kan.

Tegenwerping 3.

XXXVII. Gal. 3:19, *Waartoe is dan de wet? Zij is om van de overtredingen wil daarbij gesteld.* Is dan de ceremoniële wet (want van die wet spreekt de apostel) om der overtreding wil bij de belofte gevoegd? Zo is ze dan een straf van de zonde.

Antwoord

- a. Hier is 't kalf wederom niet, daar het toch om te doen is, zodat het gehele oogmerk, in deze tekst tegen te brengen, mis is.
- b. Wij ontkennen, dat de apostel hier de ceremoniële wet in 't oog heeft, dat moest getoond worden; doch men zegt het maar, die het niet geloven wil, die mag het laten.
- c. De ceremoniële wetten waren voor een gedeelte al toen Abraham de belofte ontving; zo kan de apostel daarop niet zien, meer en min verandert de soort niet. Alhoewel wij in dit hoofdstuk de ceremoniële wetten niet willen uitsluiten, zo blijkt het nochtans, dat de apostel in deze tekst het oog heeft op de wet van de Tien Geboden; want hij spreekt van die wet, onder welke zo iemand is, onder de vloek is, vers 10. *Uit welker werken niemand gerechtvaardigd wordt voor God,* vers 11. Die tegen het geloof overstaat, vers 13. Die door de engelen besteld is in de hand

des Middelaars, vers 19. Deze wet is niet de wet van de ceremoniën, maar van de Tien Geboden.

- d. Paulus vraagt niet waarom, om welke oorzaak, de wet gegeven is, maar waartoe zij gegeven is, tot welk einde, tot welk gebruik. Hij vraagt, omdat de erfenis uit de wet niet is, maar uit de belofte, is dan de wet tevergeefs gegeven? Heeft ze dan geen gebruik? Ja zegt de apostel, zij is (Grieks) charin, *hiertoe*, of *tot een einde*, charin toon parabaseoon, *ten einde van de overtredingen*, of, *om de wil van de overtredingen*, bij de beloften gesteld; ten einde men de overtredingen uit dezelve zou kennen, en alzo van zijn eigen gerechtigheid zou worden afgetrokken, om daardoor gerechtvaardigd te worden en de belofte uit de wet te zoeken; maar om de erfenis te zoeken door het geloof in Jezus Christus. Ziet dit in de volgende verzen 22-24, *Maar de schrift heeft het alles onder de zonde besloten, opdat de belofte uit het geloof van Jezus Christus de gelovigen zou gegeven worden. Doch eer het geloof kwam, waren wij onder de wet in bewaring gesteld, en zijn besloten geweest tot op het geloof, dat geopenbaard zou worden. Zo dan, de wet is onze tuchtmeester geweest tot Christus, opdat wij uit het geloof zouden gerechtvaardigd worden.* Dit einde toont de apostel, Rom. 5:20, *Maar de wet is bovendien ingekomen, opdat de misdaad te meerder worde. Zo is dan om van de overtredingen wil niet de oorzaak van de geving van de wet, alsof het geven van de wet een straf van de zonde ware; maar 't zegt het einde waartoe de wet gegeven is, namelijk om de zonde te kennen.*

Hoofdstuk 6

Van de Kerk van het Nieuwe Testament, van de geboorte van Jezus Christus, tot de Openbaring aan Johannes.

Historie van de geboorte van Jezus Christus.

Gezien hebbende de staat van de kerk, van Adam tot op Abraham, en van Abraham tot op Christus, zijnde de tijd van het Oude Testament, en de bediening van het genadeverbond in die tijden, gaan wij over tot de kerk van het Nieuwe Testament.

Wij beginnen met de geboorte en dood van de Heere Jezus Christus, op welke alle de profetieën waren, en op welke alle de voorbeelden zagen. Als de tijd, die God in Zijn raad bestemd had, gekomen was, welke Paulus noemt *de volheid des tijds*, Gal. 4:4, zendt God de engel Gabriël tot Zacharias, een Priester, die hem aanzegt, dat zijn vrouw Elisabeth (schoon zij beiden in hoge ouderdom waren) een zoon zou baren, en dat hij zijn naam Johannes, dat is, *Jehovah is genadig* zou noemen welke was de voorloper van de Heere Jezus komende, naar de voorzeggingen in de geest en kracht van Elia.

Omtrent zes maanden daarna wordt de engel Gabriël gezonden tot Maria, een zeer Godzalige maagd, uit het geslacht van David, en maakt haar bekend, dat zij door de scheppende kracht van de Heilig Geest bevrucht zou worden, en een zoon zou baren, met bevel dat zij Hem Jezus zou noemen, omdat Hij *de Zaligmaker* zou zijn.

Na verloop van negen maanden baart zij haar eerstgeboren zoon, die omtrent vier duizend jaren van God beloofd, en van de gelovigen al reikhalzende tegemoet was gezien. Daarop raakt hemel en aarde in beweging, een engel maakte de geboorte van de Zaligmaker bekend aan enige herders, 't welk een menigte van heilige engelen bekrachtigde, God verheerlijkende met deze woorden: *Ere zij God in de hoogste hemelen, vrede op aarde, en in de mensen een welbehagen*. De herders gaan daarop naar Bethlehem en vinden de nieuwgeboren Zaligmaker, in doeken gewonden, liggende in de kribbe, en maken het alom bekend. Daarop komen aanzienlijke wijzen uit het Oosten tot Jeruzalem, en vragen naar de geboren Koning van de Joden; dit baart een grote beroering in geheel Jeruzalem: Herodes vergadert de grote raad van de overpriesters en schriftgeleerden, om uit hen te vernemen, waar de beloofde Messias geboren zou worden; hij zendt daarop de wijzen naar Bethlehem, die door een buitengewone ster, die voor hen heenging, en boven de plaats, daar Jezus was, staan bleef, Hem vinden en verheerlijken. Nog meerder wordt de geboorte van de Heere Jezus bekend door de moord van de kinderen, van twee jaren oud en daaronder, in Bethlehem en in alles deszelfs landpalen door Herodes aangericht, om de Messias in zijn kleinheid te doden, achtende dat Hij onder die kinderen zou zijn; maar Jozef en zijn moeder, door Goddelijke openbaring vermaand zijnde, vluchten met Hem naar Egypte. Daarna in het Joodse land wedergekeerd zijnde, nemen hun verblijf te Nazareth in Galilea. Jezus, twaalf jaren oud zijnde, geeft een straal van zijn Godheid van Zich onder de leraren in de tempel, zodat zij zich over zijn verstand ontzetten.

Zijn openbare bediening.

II. Nadat Jezus Zich tot het dertigste jaar van Zijn ouderdom verborgen had gehouden, zo begint Johannes de Doper te prediken, te dopen en de weg voor de Heere Jezus te bereiden. De Heere Jezus komt tot hem en wordt van hem gedoopt, welke Jezus

kennende, Hem aan het volk openbaar maakt. Daarop komt de Heere Jezus openbaar uit, predikt met grote kracht en aangenaamheid, en toont dat Hij de Zaligmaker was, door ontelbare wonderen, die strekten tot genezing en verlossing van allerlei ellendigen, waardoor al het volk Hem aanhing, en zijn gerucht zich niet alleen onder de Joodse natie verspreidde, maar ook uitging in verscheiden gewesten en landen buiten Kanaän. Maar omdat Hij niet kwam met uitwendige heerlijkheid, en niets deed tot oprichting van een aards koninkrijk en verlossing van de Joodse natie van de heerschappij van de keizer, en omdat Hij van het volk boven de Farizeeën en Schriftgeleerden geacht werd, zo werden ze met nijdigheid en haat tegen Hem ingenomen en zochten Hem te doden.

De Heere Zijn loop voleindigd hebbende, stelt Zich tot volbrenging van Zijn offerande, tot een rantsoen voor de uitverkorenen, laat Zich gevangen nemen, alles aan Zich doen wat van Hem voorzeggd was, en laat Zich aan het kruis doden. Hij staat ten derden dage wederom op, en vaart na veertig dagen op ten hemel, en stort tien dagen daarna, op het Pinksterfeest, de Heilig Geest uit over de apostelen, door wier prediken in allerlei talen, drie duizend mensen op één dag bekeerd zijn geworden, en voortvarende met prediken en wonderen te doen, komt een grote menigte van vele duizenden Joden tot het geloof in Christus. Ja het blijft niet bij de Joden, maar het Evangelie wordt ook verkondigd onder de Heidenen, die het met grote begeerte horen, aannemen en bekeerd worden.

Op het paasfeest; pinksterfeest

III. De Heere had voorheen de Joodse natie, door vele beroerten van binnen en van buiten, voor een groot gedeelte verstrooid onder allerlei volkeren onder de zon; van deze kwam alle jaren een ontelbare menigte te Jeruzalem tot de drie feestdagen, naar het bevel Gods, en omdat Pasen en Pinkster kort op elkaar kwamen, zo bleven de meesten, die ver afgelegen waren, die tijd te Jeruzalem, om beide feestdagen waar te nemen. De Heere beschikte het in Zijn voorzienigheid, dat Jezus op het Paasfeest gekruisigd werd, en na drie dagen wederom opstond, en dat de Heilig Geest op een buitengewone wijze op het Pinksterfeest werd uitgestort, en dat zulke grote menigte Joden Christus, als de lang beloofde Messias, aannemen.

Dit baande de weg tot de bekering van de Heidenen; want zij, een ieder wederom in hun land komende, vertelden het alles in het land van hun woning, wat te Jeruzalem gebeurd was, en dat Jezus van velen voor de Messias erkend en aangenomen werd, en de verstrooide apostelen en andere gelovigen daarop in hun land komende, kregen ingang onder de Joden, en door die gelegenheid ingang onder de Heidenen.

Het Evangelie tot de heidenen gebracht.

IV. Terwijl het Evangelie onder de Joden toenam, was de duivel niet stil, maar ruide zijn instrumenten op tegen de Christen-Joden; de ingewortelde haat tegen Christus, en tegen allen die in Hem geloofden, en Hem de Messias te zijn erkenden, zette de overpriesters en schriftgeleerden aan, om naar hun uiterste vermogen de gemeenten in Jeruzalem en Judea te vervolgen, en bewogen daartoe zoveel zij konden de stadhouders, die soms hun hand leenden tot de vervolgingen. Maar hoe groter die vervolgingen werden, hoe krachtiger het Evangelie doorbrak, totdat de bekering onder de Joden ophield, de verharding over de gehele natie uitgegoten werd, en zij het Evangelie eendrachtelijk verstieten; daardoor bleef het Evangelie onder de Heidenen. 't Is te verwonderen, dat het Evangelie zo snel onder de Heidenen voortliep, en in korte tijd geheel Azië, Afrika en Europa vervulde ... *Hun geluid is over de gehele wereld uitgegaan en hun woorden tot de einden der wereld*, Rom. 10:18. En de Heere

is gevonden van degenen, die Hem niet zochten, en is openbaar geworden degenen, die naar Hem niet vraagden, vers 20. Dus werden al de profetieën van de roeping van de Heidenen vervuld, en de Heere Jezus ontving de belofte, Psalm 2:8, *Eis van Mij, en Ik zal de Heidenen geven tot uw erfdeel, en de einden van de aarde tot uw bezitting.* Psalm 72:8, *Hij zal heersen van de zee tot aan de zee, en van de rivier tot aan de einden der aarde.*

Jeruzalem verwoest.

V. Het Evangelie onder de Heidenen bevestigd en de Joodse natie verhard zijnde geworden, zo heeft de Heere zijn toorn op een buitengewone manier over dat ondankbaar, boosaardig, Godvergetend volk, die het bloed van de Heere Jezus, Die zij verworpen en ter dood geëist hadden, over zich en hun kinderen gewent hadden, uitgegoten, heeft Jeruzalem in de handen van Titus Vespasianus gegeven, die de tempel en geheel Jeruzalem in de as heeft gelegd en tot de grond toe geslecht, omtrent zeventig of twee en zeventig jaar na Christus' geboorte, en omtrent veertig jaar na Christus' hemelvaart, en heeft de Joodse natie onder alle volken des aardbodems verstrooid met de uiterste versmaadheid en verachting, die overal op hen liggen blijft tot op de huidige dag. Dus is de stad, die weleer was een sieraad van de gehele aarde, de volkomenheid van de schoonheid, de verzamelplaats van het volk van God tot zijn dienst, zo verwoest, dat men de plaats niet meer kent. Dus in de tempel, in welke de ceremoniële godsdienst gepleegd werd, in welke God weleer tussen de Cherubs woonde, met al de ceremoniële diensten, die al lang uitgediend hadden en onnut waren, weggenomen; maar het Evangelie werd in heerlijkheid en klaarheid onder de Heidenen, die God dienden in Geest en waarheid verbreid.

Onderscheid tussen het Oude- en Nieuwe Testament in manier van godsdienst.

VI. Daar is zeer groot onderscheid tussen de kerk en de manier van Godsdienst in het Oude Testament en de kerk en de godsdienst in het Nieuwe Testament; deze munt zeer uitnemende uit boven die, onder andere ook in deze vier zaken:

1. In het Oude Testament, schoon hetzelfde Verbond, dezelfde Middelaar Jezus, dezelfde geestelijke goederen, daar zowel waren als nu, zo geschiedde de dienst daar door lichamelijke en zichtbare zaken, afschuwende de toekomstige Messias en zijn verrichtingen. 't Was wel een uitnemende zegen, dat de Messias hun dagelijks zo zichtbaar voor ogen afgeschilderd werd, en dat zij door uiterlijke reinigingen tot de inwendige reinigingen van de ziel geleid werden; maar 't was naar het lichaam zwaar en lastig. Wat was daar een menigvuldigheid van plichtplegingen; de smartelijke besnijdenis, gedurige wachthouding van niet te raken noch te smaken, menigte van lichamelijke besmettingen, en daarop wassingen en offeranden. Maar in het Nieuwe Testament zijn al die dingen vernietigd, en in de plaats van alle lichamelikheden heeft de Heere een geestelijker, verhevener, onzichtbaarder, en in die opzichte een onmiddellijker manier van godsdienst ingesteld; men gaat nu tot de zaak niet door schaduwen. Maar de ware aanbidders aanbidden de Vader in geest en in waarheid, Joh. 4:23. Nu mogen wij zonder schaduwen rechtuit in het heiligdom ingaan. Hebr. 10:19-22. *Dewijl wij dan, broeders! vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levende weg, welke Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is, door zijn vlees; en omdat wij hebben een grote Priester over het huis Gods; zo laat ons toegaan met een waarachtig hart, in volle verzekerdheid des geloofs, onze harten gereinigd zijnde van het kwaad geweten, en het lichaam gewassen zijnde met rein water.* Niemand heeft ons nu te oordelen in spijs of drank, of in het stuk des feestdag, of van de nieuwe maan, of van de sabbatten;

welke zijn een schaduw van de toekomstige dingen, maar het lichaam is van Christus, Kol. 2:16, 17. Gal. 5:13. Wij zijn tot vrijheid geroepen, alleen gebruikt de vrijheid niet tot een oorzaak voor het vlees.

En in de uitbreiding van het Evangelie onder allerlei volken.

VII. 2. Of wel vóór de roeping van Abraham de kerk bestond uit allerlei naties zonder onderscheid, zo had toch de kerk weinig voorgang, licht en heerlijkheid; maar nadat God het verbond met Abraham oprichtte, zo scheidde de Heere alle andere naties van hem af en liet ze wandelen in hun wegen; maar de kerk werd besloten in de nakomelingen van Abraham door Izak. *Hij maakt Jakob Zijn woorden bekend, Israël Zijn inzettingen en Zijn rechten. Alzo heeft Hij geen volk gedaan, en Zijn rechten kennen zij niet, Psalm 147:19, 20. Maar na de komst van de Heere Jezus is dat onderscheid van de naties weggenomen; ja de Heere Jezus heeft de verharding [p116] over zijn oud volk uitgestort, en de Heidenen tot zijn volk aangenomen. In alle volke, die Hem vreest en gerechtigheid werkt, is Hem aangenaam, Hand. 10:35. Maar nu in Christus Jezus, zijt gij, die eertijds verre waart, nabij geworden door het bloed van Christus, want Hij is onze vrede, Die deze beide één gemaakt heeft, en de middelmuur des afscheidsels gebroken hebbende, heeft Hij de vijandschap in Zijn vlees te niet gemaakt, Efëze 2:13-15. Nu hangen de Heidenen de Silo aan, en gehoorzamen Hem, Gen. 49:10. Nu staat de wortel van Isai tot een banier der volken, Jes. 11:10. Nu gaan vele volkeren heen, en zeggen: ... Komt, laat ons opgaan tot de berg des Heeren, tot het huis van de God Jakobs, opdat Hij ons lere van Zijn wegen, en dat wij wandelen in Zijn paden, Jes. 2:3.*

Het was nodig, zegt de Apostel, dat eerst tot u het Woord Gods gesproken zou worden; doch nadat gij hetzelfde verstoot, en u zelf het eeuwige leven niet waardig oordeelt, ziet, wij keren ons tot de Heidenen; want alzo heeft ons de Heere geboden, zeggende: Ik heb u gesteld tot een licht der Heidenen, opdat gij zou zijn tot zaligheid, tot aan het uiterste van de aarde. Als nu de Heidenen dit woord hoorden, verblijdden zij zich, Hand. 13:46-48. Dus is Abraham een erfgenaam van de wereld geworden, Rom. 4:13. En een vader van vele volkeren. vers 17. Omdat Abraham, een afgodendienaar zijnde, onmiddellijk geroepen is, door hem zijn zaad onderwezen is, en door zijn zaad het Evangelie aan de Heidenen verkondigd en overgebracht is, door welke zij in Christus, het beloofde zaad Abrahams, hebben geloofd: Rom. 9:7. Noch omdat zij Abrahams zaad zijn, zijn zij allen kinderen; maar, in Izak zal u het zaad genoemd worden, dat is niet de kinderen van het vlees, die zijn kinderen van God; maar de kinderen van de belofenis worden voor het zaad gerekend.

Gestrenger.

VIII. 3. In het Oude Testament was de gehele dienst gestrenger, en meer op een wettische wijze; maar in het Nieuwe Testament is alles op een Evangelischer en liefelijker wijze. Ziet de vergelijking: Heb 12:18, 22. *Want gij zijt niet gekomen tot de tastelijke berg, en het brandende vuur, en donkerheid, en duisternis, en onweer ... Maar gij zijt gekomen tot de berg Sion, en de stad des levenden Gods, tot het hemelse Jeruzalem, en de vele duizenden van de engelen.*

Schaarser.

IX. 4. In het Oude Testament was alles schaarser, minder mensen geloofden waarlijk, en die al gelovigen waren, hadden de geestelijke goederen doorgaans in minder trap en mate. Maar in het Nieuwe Testament is alles overvloedig.

- a. Meerder mate van Geest: Jes. 44:3, 4 ... *Ik zal Mijn Geest op uw zaad gieten, en Mijn zegen op uw nakomelingen. En zij zullen uitspruiten tussen in het gras, als de wilgen aan de waterbeken.* Joël 2:28. Daarna zal het geschieden, dat Ik Mijn geest zal uitgieten over alle vlees. De Heere Jezus gekomen zijnde, doopt Zijn kinderen met de Heilig Geest en met vuur, Matth. 3:11, en stort die rijkelijk over hen uit, Titus 3:6.
- b. Hieruit vloeit een meerdere mate van licht; zo was het geprofeteerd ... *De aarde zal vol van kennis des Heeren zijn, gelijk de wateren de bodem van de zee bedekken,* Jes. 11:9. Zo is het ook geschied. 1 Joh. 2:27, *En de zalving, die gijlieden van Hem ontvangen hebt, blijft in u, en gij hebt niet van node, dat iemand u lere; maar gelijk dezelve zalving u leert van alle dingen, zo is zij ook waarachtig.*
- c. Hieruit vloeit een meerdere trap van heiligheid: Jes. 60:21, 22. *En uw volk zullen allen te samen rechtvaardigen zijn; zij zullen in eeuwigheid de aarde erfelijk bezitten; zij zullen zijn een spruit van Mijn plantingen, een werk van Mijn handen, opdat Ik verheerlijkt worde. De kleinste zal tot duizend worden, en de minste tot een machtig volk. Ik de Heere zal dit te zijner tijd snellijk doen komen.* Zach. 12:8 ... *En die onder hen struikelen zou, zal te die dage zijn als David.* Zach. 10:3, 5 ... Hij zal hen stellen, gelijk het paard van Zijn Majesteit in de strijd. Zij zullen zijn als de helden. Joël 3:10 ... De zwakke zegge: ik ben een held.
- d. Een gemeenzamer en vrijmoediger omgang met God: Heb 4:14, 16. *Omdat wij dan een grote Hogepriester hebben, Die door de hemelen doorgedaan is, namelijk, Jezus, de Zoon van God, laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen, en genade vinden, om geholpen te worden ter bekwamer tijd.*
- e. Een meerdere troost, vrede en blijdschap. Jes. 54:13. *Al uw kinderen zullen van den Heere geleerd zijn, en de vrede uwer kinderen zal groot zijn.* Psalm 72:7. *In zijn dagen zal de rechtvaardige bloeien, en de veelheid van vrede totdat de maan niet meer zij.*

Zich over de dagen van het Nieuwe Testament te verblijden.

X. Vergelijkt dikwijls de staat van de kerk van het Nieuwe Testament en bij de Heidenen, die geheel vervreemd zijn van het Evangelie, en met de ketterse vergaderingen, onder de naam van Christelijke, en ook met de staat van de kerk van het Oude Testament in de gezegde en in andere opzichten, en beschouwt hoe heerlijk onze tijd is boven die. Daarom:

- (1) Verblijdt er u over. O! hoe reikhalsden de gelovigen van het Oude Testament naar deze tijd, zij baden daarom, zij zongen er van, zij verblijdden zich daarover. En nu wij hem hebben, zou ons hart dan niet verwijd worden, en zich vervrolijken over al de gewenste zegeningen?
- (2) Dankt en verheerlijkt God daarover. Indien de kerk van het Oude Testament zo dankbaar was over de beloften en voor de afschaduwende dienst, hoe vrolijk moest onze ziel de Heere loven? Onze mond moest vervuld worden met zijn lof, en Hem gedurig eer en heerlijkheid geven.
- (3) Wandelt nu in dat licht in heiligheid: Jes. 2:5. *Komt, gij huis van Jakob? en laat ons wandelen in het licht des Heeren.* Efëze 4:1 ... *Wandelt waardig der roeping, met welke gij geroepen zijt.* Filip. 1:27. *Alleen, wandelt waardig het Evangelie van Christus.*

De gehele Joodse natie zal wederom tot bekering komen.

INHOUD van paragraaf 11 t/m 39

11. **De Bekering van de hele Joodse natie**
Eerste bewijs uit het Nieuwe Testament:
12. Bewijs uit Romeinen 11, 1ste deel
- 13-20. Bewijs uit Romeinen 11, 2ste deel
21. Bewijs uit Romeinen 11, 3ste deel
Tweede bewijs uit het Nieuwe Testament:
- 22-26. Bewijs uit 2 Korinthe 3
- 27-28. Derde bewijs uit Mattheüs 23:38, 39 en Lukas 21:24
29. Vierde bewijs uit Jesaja 61
30. Vijfde bewijs uit Jeremia 31
31. Zesde bewijs uit Hoséa 3
Bijkomende opmerkingen

32. **Terugkeer van de Joden in hun vaderland**
33. 1ste bewijs voor terugkeer uit Deut. 30
34. 2de bewijs voor terugkeer uit Amos 9:14, 15
35. 3e bewijs voor terugkeer uit Ezechiël 37
36. 4e bewijs voor terugkeer uit Jesaja 62
37. 5e bewijs voor terugkeer uit Zacharia 2
38. Eén uitvlucht en één tegenwerping beantwoord
39. Onze oefeningen en plichten hieromtrent en slotbede

XI. Dus hebben wij gezien de verstoting van de Joden en de aanneming van de Heidenen tot het volk Gods. Hier is een bedenking te beantwoorden, namelijk:

Of de Joodse natie voor altoos zal verstoten blijven, dan of de gehele natie nog eens tot bekering zal komen, gelovende en belijdende dat de Messias al gekomen is, en dat Jezus is de Christus?

Als wij spreken van de bekering der Joden, zo verstaan wij daardoor de gehele natie, niet alleen Juda en Benjamin, die uit Babel wedergekeerd zijn en in Kanaän waren, tot op de verwoesting van Jeruzalem, maar ook de Tien Stammen. Deze zijn niet bij elkander gebleven, en elders in een onbekende hoek van de wereld verborgen, zoals de Joden beuzelen, maar zijn ten dele vermengd onder de Oosterse volkeren, de Joodse godsdienst verlaten hebbende, en zijn ten dele bij hun godsdienst gebleven. Zij hebben zich verspreid onder de volkeren van de aarde.

Maar een zeer grote menigte is ook wedergekeerd naar Kanaän, en zijn onder de anderen vermengd. Hanna, de profetes, de dochter van Fanuël, uit den stam van Aser, diende God te Jeruzalem in de tempel, Lukas 2:36. Ook zijn zeer velen van den stam van Juda, Benjamin en Levi niet teruggekeerd uit Babel. Van de teruggekeerden hebben ook zeer velen, door de inlandse beroerten, hun vaderland verlaten, en zijn verspreid geworden over de gehele wereld onder allerlei volkeren, behoudende de Joodse godsdienst.

Jakobus schreef aan de twaalf stammen, die in de verstrooiing zijn, Jak. 1:1. De verstrooiden kwamen uit allerlei natiën op de feestdagen te Jeruzalem tot de godsdienst, zoals te zien is Hand. 2:5-11. Na de verwoesting van Jeruzalem is de gehele Joodse natie verstrooid, en hebben geen eigen plaats van verblijf.

Van deze natie zonder onderscheid spreken wij, en geloven, dat die zullen erkennen, dat Jezus is de Christus, de Messias, in het Oude Testament beloofd, en van de vaderen verwacht. Dit is het algemeenste gevoelen van de Godgeleerden van alle eeuwen, zelfs ook van de Lutherse en de Roomsse. Maar daar zijn er ook, die daaraan twijfelen, en sommigen ontkennen het.

Om deze zaak te bevestigen zullen wij niet alles bijeenhalen, wat daarvan gezegd zou kunnen worden, maar zullen alleen twee bewijzen nemen uit het Nieuwe Testament. Die wij in de eerste plaats stellen, omdat ze aan geen uitvluchten van enige schijn onderworpen zijn, en die klaar getoond zijnde, zullen de weinige bewijzen, die wij uit vele van het Oude Testament zullen voorstellen, aan ons meerder klaarheid en vastheid geven.

1ste bewijs

XII. Het eerste bewijs nemen wij uit Romeinen 11, welk geheel hoofdstuk wij in 't kort zullen openen, omdat de kracht van ons bewijs in de samenhang ligt.

Dit hoofdstuk heeft drie delen:

1. Een vraag bij wijze van een tegenwerping voorgesteld, vs. 1- 2.
2. De beantwoording van die vraag vs. 3-32.
3. Het besluit, vs. 33-39.

HET EERSTE DEEL.

De vraag is, vs. 1. *Heeft God Zijn volk verstoten?* Door het volk Gods verstaat de apostel de Joodse natie, welke hij doorgaans, en ook in dit hoofdstuk *Israël* noemt. God had aan Jakob de naam van Israël gegeven, nadat hij met de Heere geworsteld had. Met die naam werden zijn nakomelingen genoemd. Om alle heimelijke twijfelingen te voorkomen, heeft men te weten, dat in het gehele Nieuwe Testament door het woord *Israël* nooit de gelovigen, *de kerk des Nieuwen Testaments* genoemd wordt. Maar dat daardoor altijd *de Joodse natie* verstaan wordt, in tegenstelling en afscheiding van alle andere.

Twee plaatsen alleen dienen opgehelderd, te worden, zoals Romeinen 9:6. *"Doch ik zeg dit niet, alsof het woord Gods ware uitgevallen; want die zijn niet allen Israël, die uit Israël zijn. Noch omdat zij Abrahams zaad zijn, zijn zij allen kinderen; maar in Izak zal u het zaad genoemd worden. Dat is: niet de kinderen des vleses, die zijn kinderen Gods; maar de kinderen der belofenis worden voor het zaad gerekend.* Noemt de apostel hier de gelovigen uit de Heidenen niet Israël?

Antwoord. Nee, de apostel spreekt hier in het geheel niet van heidenen, maar alleen van Joden. Hij beoogt te bewijzen, dat God zijn verbond met Abraham en zijn zaad niet vernietigd heeft, al was het dat het grootste gedeelte den Messias verwierp, en in Hem niet geloofde, het Evangelie ongehoorzaam was. Vs. 6, Het Woord Gods is niet uitgevallen. God heeft Zijn beloften en verbond niet vernietigd, omdat allen die uit Abraham waren, niet behoorden tot het verbond en de beloften.

Ismaël en de kinderen van Ketura behoorden daar niet toe, maar alleen Izak; en verder ook alle kinderen van Izak behoorden tot het verbond en de beloften niet. Ezau werd als een onheilige verstoten; maar het verbond en de belofte was op Jakob, en zo verder, schoon vele van Jakobs nakomelingen ongelovig zijn, en God in hen geen behagen heeft, zo blijft het verbond Gods met hem en zijn zaad vast, in zijne gelovige nakomelingen, die worden voor het zaad gerekend. En dus zijn zij niet allen Israël, die uit Israël, dat is Jakob, zijn.

Doet hierbij, dat de bekering der Heidenen het verbond met Abraham en zijn zaad niet bevestigde; want dan zou het verbond met Abraham en zijn zaad bevestigd zijn geworden, al was er niet één van zijn natuurlijk zaad bekeerd geweest, dat ongerijmd is. Paulus spreekt van zijne maagschap naar het vlees, en het verbond Gods met die, en hij toont, dat het verbond vast blijft met hen, in de bekeerden van hen, ofschoon velen ongelovig bleven. Zodat deze tekst geheel niet van Heidenen, maar alleen van Joden spreekt, en dat de kerk des N. T. niet wordt genoemd Israël. Gal. 6 :16, *zo velen als er naar dezen regel zullen wandelen, over denzelfden zal zijn vrede en barmhartigheid, en over het Israël Gods.*

Worden hier niet alle gelovigen, zo Joden als Heidenen, *Israël* genoemd?

Neen, de kerk bestond toen uit Joden, in welke de Heidenen, als wilde takken, den olijfboom ingeënt werden. De gelovige Joden wilden, dat de Heidenen, die tot hen kwamen, en in de kerk met hen verenigd werden, besneden zouden worden; hiertegen kant zich de apostel, en verklaart; *dat noch besnijdenis, noch voorhuid in het geloof enige kracht heeft, of enig voorrecht geeft; maar alleen een nieuw schepsel*, vs. 15. En blijvende in de samenvoeging van besnijdenis en voorhuid, verklaart hij, dat over beiden vrede en barmhartigheid zou zijn, als zij maar naar de regel wandelden, dus én over de gelovigen die de voorhuid hebben, én over de gelovigen uit de besnijdenis; welke laatste hij noemt *het Israël Gods*; dit geeft het woordeke *en* te kennen.

Indien hij van beiden, zo Joden als Heidenen niet sprak, zo kwam het en hier niet te pas. Maar daarmee zegt de apostel, dat én over de gelovige Heidenen vrede en barmhartigheid was, én ook over Israël, dat Gods was, namelijk, welke waren de gelovige Joden; waardoor hij hen vermaant, over de besnijdenis en de voorhuid niet te twisten. Zodat hier Israël betekent: de gelovige Joden, en niet de gelovige Heidenen.

Gelijk overal door Israël *de Joodse natie* verstaan wordt, zo ook in dit hoofdstuk. 't Welk blijkt uit de ganse redenering van de apostel, welke dient om te bevestigen, dat God Zijn verbond met Abraham en zijn zaad niet vernietigt, ofschoon velen ongelovig blijven; niet door de bekering der Heidenen, maar door de bekeerde Joden, in de tijd van Paulus, en in hen die daarna nog zullen bekeerd worden. Maar dat God, Zijn verbond wel zou vernietigen, indien de Joodse natie geheel verstoten werd, en verstoten bleef. Merkt op de gedurige tegenstelling van Israël en heidenen.

Rom. 10:20. ... *Ik ben gevonden van degenen die Mij niet zochten. Deze zijn de heidenen.* Vs. 21. *Maar tot Israël zegt Hij...*

Zo ook hfdst. 11:11, . . . *Hun val is de zaligheid der heidenen.* Vs.12: *Indien hun val de rijkdom is der wereld.* Vs. 13, *Ik spreek tot u, heidenen.* Vs. 14, *Of ik enigszins mijn vlees tot jaloesheid verwekken mocht.* Vs. 15, *Indien hun verwerping de verzoening is der wereld.* In vs. 24 worden de heidenen als takken van een wilde olijfboom gesteld tegen de Joden, als natuurlijke takken.

Uit al deze teksten is het duidelijk, dat de apostel spreekt van de Joodse natie, die hij Israël noemt, gesteld tegenover de gelovige heidenen. Hij noemt de Joodse natie, hen die na de bekering der uitverkorenen in die tijd verhard en van God verlaten waren, *Gods volk.* "Heeft God Zijn volk verstoten?" Hij noemt hen Gods volk, niet wegens hun geloof en bekering; want zij waren ongelovig en ongehoorzaam, maar wegens het verbond, *welke God met Abraham en zijn zaad had opgericht,* Gen. 17:7. Gelijk Petrus het ook toont: Hand. 3:25, *Gijlieden zijt kinderen der profeten en des verbonds, hetwelk God met onze vaders opgericht heeft, zeggende tot Abraham: en in uw Zaad zullen alle geslachten der aarde gezegend worden.*

Dit hebben wij uitvoeriger behandeld, opdat in het vervolg geen uitvlucht mocht genomen worden met te denken, alsof de apostel sprak van gelovige heidenen, of ook gelovige Joden.

De vraag is: *heeft God zijn volk verstoten?* Zij heeft haren oorsprong uit het gezegde in het vorige hoofdstuk, in 't welk de apostel, bevestigd hebbende, dat het geloof uit het gehoor is, verklaart in vs. 18, dat beiden, Joden en heidenen, het Evangelie gehoord hebben, en dat de heidenen dat hebben aangenomen, vs. 19, 20, maar dat de Joden de Messias hebben verstoten, verworpen, en geworden zijn een ongehoorzaam en tegensprekend volk, 't welk de apostel bevestigt uit de voorzeggingen, Dan. 12:11 en Jes. 65:2.

Hieruit rijst nu de bedenking: dewijl God met Abraham en zijn zaad een eeuwig verbond heeft opgericht, dat Hij hun God, en zij Zijn volk zouden zijn, maar het zaad van Abraham de Messias heeft verworpen, en God Zijn Geest en genade van hen heeft weggenomen en hen heeft verlaten, of God dan Zijn verbond met die natie heeft verbroken, of dezelve geheel, eindelijk en allen heeft verstoten? Dit is de vraag, het eerste deel van het hoofdstuk.

XIII. HET TWEEDE DEEL van het hoofdstuk is de beantwoording van de vraag, 't welk tweezins geschiedt. Eerst kortelijk, daarna door verscheidene bewijsredenen.

- Het korte antwoord bestaat in een ontkenning, en is een vaststelling van het tegenovergestelde.

De ontkenning geschiedt niet met woorden alleen, maar met heftigheid, met een indignatie of verontwaardiging: *dat zij verre!* 't Is zoveel als "*het moet niet in de gedachten komen, 't is zonde het in twijfel te trekken, want het is twijfelen aan de getrouwheid en waarheid Gods.* Zou God Zijn volk verstoten? Zou God Zijn eeuwig verbond, met Abraham en zijn zaad opgericht, verbreken? Zou God ontrouw zijn? Zou God Zijn woorden geen stand doen houden en Zijn beloften niet vervullen? Dat is onmogelijk." De vaststelling geschiedt met herhaling van de woorden der vraag, tezamen met een heimelijke overtuiging. *God heeft Zijn volk niet verstoten, 't welk Hij tevoren gekend heeft.* God zal het niet doen, God wil het niet doen, en 't is onmogelijk, dat Hij het doe. Want Hij is de getrouwe God, 't is Zijn volk, 't is Zijn eigendom uit alle geslachten der aarde. Hij heeft het tevoren gekend, de voorkennis Gods, makende een voorbeschikking en voorbepaling, maakt een zaak onwrikbaar. God heeft het zaad van Abraham tot Zijn volk gekend, verordineerd, en in een eeuwig verbond met Hem opgenomen; daarom is het onmogelijk, dat God Zijn volk verstoten zou. 't Is Zijn volk en het zal Zijn volk blijven. Hij heeft het daarvoor gekend, en zal het daarvoor kennen.

XIV. Hierbij voegt de apostel verscheiden bewijsredenen, daarheen strekkende, dat God Zijn volk noch geheel verstoten heeft, noch eindelijk verstoten zal. Dat God Zijn volk niet geheel verstoten heeft, bewijst de apostel met zijn eigen voorbeeld; *ik ben ook een Israëliet, uit het zaad Abrahams van de stam van Benjamin.* Nu, ik ben niet verstoten, maar aangenomen, gelovig, en een apostel; zo is dan geheel Israël niet verstoten.

En niet alleen ben ik gelovig en behouden, maar ook een grote menigte Israëlieten met mij. 't Is nu als in de dagen van Elia, die meende dat geheel Israël God verlaten had, en dat hij alleen was overgebleven; *maar God antwoordde hem, dat er nog wel zeven duizend overgebleven waren:* zo zijn er nog vele duizenden Israëlieten in het verbond getrouw, die de Heere Jezus erkennen als de beloofde Messias, en die in Hem geloven. Dat is dan een zeker bewijs, dat God Zijn volk niet verstoten heeft, maar dat er nog een overblijfsel is naar de verkiezing der genade.

Vandaar gaat de apostel over tot een bewijs, dat God Zijn volk niet eindelijk, voor altoos, geheel en al verstoten zal. Vs. 7-10 maakt de apostel een onderscheid tussen *het gelovig overblijfsel* van de Joodse natie, en *de meerderheid* van die natie, 't welk niet alleen ongelovig was, maar daarenboven verhard is geworden tegen het Evangelie, en toont daarvan de oorzaak en de voorzegging uit Jes. 29:10 en Ps. 69:23. Hij laat het overblijfsel nu voortaan rusten en spreekt daar niet meer van, maar handelt vervolgens van *de verharde natie*. Dit blijkt bijna uit ieder vers.

Hij spreekt vs. 11 *van hen die gestruikeld hadden.* Vs. 12, *die gevallen waren.* Vs. 15, *die verworpen waren.* Vs. 17, 18, *van natuurlijke takken, die afgebroken waren door ongeloof.* Vs. 25, *van het verharde deel der natie.* Vs. 28, *die vijanden waren geworden, aangaande het Evangelie.* Van die verharde natie verklaart Paulus, dat zij niet voor altoos verstoten zou blijven, maar God hen nog eens bekeren en tot Zich zou brengen en in hun afgedwaalde staat alsnog Zijn oog op hen had, om de natie apart te gehouden, opdat hun bekering en alzo de onveranderlijkheid van Gods verbond met Abraham en zijn zaad des te duidelijker zou gezien worden.

XV. Van *het verharde Israël* vraagt de apostel, vs. 11: *Hebben zij gestruikeld, opdat zij vallen zouden?* Dat is, opdat zij vervallen zouden blijven liggen? Hij antwoordt eerst in 't kort, en daarna vermeerderd en bewijst hij zijn antwoord met vier krachtig overtuigende bewijsredenen. Hij antwoordt: *dat zij verre*, met dezelfde ernst, verontwaardiging, en verfoeiing, omdat God dan Zijn verbond zou breken en in Zijn beloften niet getrouw blijven, en dat des mensen ontrouw de getrouwheid Gods zou te niet doen, dat onmogelijk is. Daarom antwoordt hij met verontwaardiging: *dat zij verre*, ganselijk niet. Het zal niet geschieden. Zij hebben niet gestruikeld, opdat zij vallen, vervallen en blijven liggen zouden, maar zij zullen wederom opstaan, zij zullen weer bekeerd worden, *tot jaloersheid worden verwekt*, vs. 11. *De gehele volheid der Joden zal wederom inkomen*, vs. 12. *Zij zullen wederom aangenaam worden*, vs. 14. *Zij zullen wederom ingeënt worden, nadat zij afgebroken waren*, vs. 24. *Na hun volharding en het ingaan van de volheid der heidenen zal geheel Israël zalig worden door de Verlosser die uit Zion zal komen, en de goddeloosheid zal afwenden van Jakob*, vs. 16. *Zij zullen wederom barmhartigheid verkrijgen*, vs. 31, 32.

XVI. Vastgesteld hebbende dat het verharde Israël nog wederom tot bekering zou komen, vermeerderd hij het *met de uitnemendheid en nuttigheid daarvan*, vs. 11-15. *Indien hun val de rijkdom is der wereld, hoeveel te meer hun volheid!* Want zal dat een uitnemende verandering zijn!

- (a) *Hun val is de zaligheid, de rijkdom der Heidenen, der wereld. Niet een eigenlijke oorzaak, maar een gelegenheid waardoor, nl.*
- (b) *Hand. 13:46.* Het was nodig, dat eerst tot u het Woord Gods gesproken zou worden; doch nademaal gij hetzelve verstoot, en uzelfen des eeuwigen levens niet waardig oordeelt, ziet, wij keren ons tot de heidenen.
- (c) *Het bestendig geloof en het Heilig leven der heidenen zal het verharde Israël tot jaloersheid verwekken, hen doen ijveren om de Messias, - Die hun beloofd en uit hen was, - te erkennen, in Hem te geloven, en in Hem te leven. De apostel wist wel, dat het nog hun tijd niet was, daarom arbeidde hij, of hij nog enigen uit hen behouden mocht. Welke verplichting ook op ons ligt, ofschoon hun algemene bekering nu nog niet zijn zal.*
- (d) *De algemeen bekering van het nu verharde Israël zal veel meer zegen, licht, leven, ijver verwekken onder de heidenen, dan hun val veroorzaakt heeft.*
Vs. 12, hoeveel te meer hun volheid!
Vs. 15, wat zal de aanneming wezen, anders dan het leven uit de doden? Als God die verharde natie vervullen zal met Geest en genade in het herkennen en aannemen van den Messias, David, hunnen koning, dan zal zich in hen vertonen een wonderbare liefde, blijdschap en heiligheid in het geloof, 't zal een uitnemender tijd zijn, dan in de dagen der apostelen; de kerk uit de Heidenen zal zo verwakkerd en verlevendigd worden door de bekering van Israël, dat hun vorige staat er zo bij verschijnen zal, als een dode bij een levende, en de onbekeerden zullen met grote hopen bekeerd worden, en de bekeerden zullen een wonderbare vermeerdering in den trap van genade deelachtig worden.
O, wat zal dat een heerlijke tijd zijn! Wie zal dan leven?

XVII. Hierop toont de apostel de volstreckte zekerheid van hun bekering, door vergelijking met twee zaken. Vs.16. *En indien de eerstelingen Heilig zijn, zo is ook het deeg heilig; en indien de wortel Heilig is, zo zijn ook de takken heilig.* De ene

gelijkenis is genomen van den ingestelde godsdienst, de andere van een natuurlijke zaak, bij allen bekend.

Onder de eerstelingen moesten ook *de eerstelingen des deegs* Gode toegeëigend en geheiligd worden, Num. 15: 20, 21. Israël werd genoemd *de eersteling Gods*, omdat God die natie uit de geslachten der mensen Zich geëigend had, Jer. 2:3. Zo ook de gelovigen, Jak. 1:18. Hier verstaat de apostel door de eerstelingen niet zozeer Joden, die in de eerste tijd der apostelen bekeerd werden, want die noemt hij *een overblijfsel*, vs. 5. En de conclusie schijnt niet krachtig, namelijk, omdat in het begin vele Joden bekeerd zijn geworden, zou daarom namaals de gehele natie bekeerd worden. Maar door *de eerstelingen* verstaat de apostel bijzonder Abraham, Izak en Jakob, waarbij men voegen kan de gelovigen in het Oude Testament. Door *de wortel* verstaat de apostel óók Abraham, Izak en Jakob, uit welke de gehele natie als takken gesproten is. Hij zegt: *indien het éne Heilig is, dan is ook het andere heilig*. Heilig betekent hier niet de inklevende heiligheid en deugdzaamheid; maar

- (a) een afzondering van anderen; zo was Israël een afgezonderd volk tot de godsdienst, Deut. 7:6.
- (b) Een devotie, een overgave, of toe-eigening aan God, Exod. 13:2. Dit geschiedt door ingaan in het verbond, 't zij in waarheid, 't zij in schijn. Exod. 19:6; 2 Kor. 7:14. Abraham moet men hier niet aanmerken als vader van zijn natuurlijke nakomelingen, waarbij ook Ismaël behoort en de kinderen uit Ketura; maar als vader des verbonds, met hem en zijn zaad opgericht in Izak door Jakob.

Met *het deeg* wordt een klomp deeg bedoeld. Daarvan werd eerst iets afgenomen en Gode toegeëigend, waardoor de gehele klomp hun geheiligd en gezegend werd.

Een wortel geeft zulke takken uit, die van dezelfde aard zijn als de wortel; van hoedanige natuur de wortel is, van zodanige natuur zijn ook de takken en de vruchten. *Indien nu*, zegt de apostel, de eerstelingen en de wortel heilig, Gode toegeëigend, Gods eigendom is, dan is ook het deeg, dan zijn ook de takken heilig. Indien Abraham, Izak en Jakob Heilig zijn wegens het verbond, zo is ook de gehele natie heilig, Gods eigendom. Daaruit besluit de apostel, dat de natie niet voor altoos verstoten zal, noch kàn blijven, maar zeker tot bekering zal komen, en wederom van God aangenomen worden. Want als dat niet geschiedde, maar zij voor altijd verstoten bleven, zou het deeg door de eerstelingen, en de takken door de wortel niet geheiligd worden; maar het wordt daardoor geheiligd. Nu, dan zal de natie wederom bekeerd worden.

XVIII. Dit past de apostel, in vers 17-24 toe tot waarschuwing van de bekeerde heidenen. In die waarschuwing geeft de apostel klare uitdrukkingen van de bekering der Joden. Hij waarschuwt de heidenen niet te roemen tegen de afgebroken takken, niet trots en hoogmoedig te zijn met verachting van het verharde Israël, want de Joden zijn natuurlijke takken van de olijfboom, maar zij waren als wilde olijftakken, in hùn stam, - in het verbond met Abraham, Izak en Jakob opgericht, - ingeënt. Zij hebben het u niet te danken, dat zij in het verbond met God gekomen zijn; maar zij zijn het middel, dat gij in hetzelfde verbond, met hen opgericht, zijt overgebracht. *Gij draagt den wortel niet, maar de wortel u!* En daarbij, gij hebt niet te roemen tegen hen, denkende, dat God hen voor altijd verstoten zal, neen, zij, als natuurlijke takken, zullen in hun eigen olijfboom wederom ingeënt worden. Dat komt meer met de natuur overeen, dat is gemakkelijker en van beter aard, dan dat gij, van nature wild, in hun stam zijt ingeënt.

XIX. Dit bewijst de apostel uit de Schriften van het Oude Testament, vs. 25-27. Hij noemt de bekering van het verharde Israël een verborgenheid. Het was geen verborgenheid, dat in de tijden der apostelen een grote menigte van Joden in de Messias geloofden, dat was voor allen kenbaar. Maar dat dit verstokte Israël wat zo boosaardige tegen het Evangelie is, dat Evangelie, dat zij nu zo haatten, nog eens met geloof, liefde en blijdschap zouden omhelzen, daar scheen niet waarschijnlijkheid. En nochtans zou het geschieden. Het zou niet zijn een bekering van enige weinigen, hier en daar één, maar het zou een gehele nationale bekering zijn, alzo zal geheel Israël zalig worden. Dat Israël, over 't welk de verharding gekomen was, dat Israël zou nog eens zo gelukkig worden, dat het zich nog tot de Messias zou bekeren. Niet dat zij allen waarlijk wedergeboren, en de eeuwige zaligheid zouden deelachtig worden, maar dat zij allen erkennen en belijden zouden dat Jezus is de Christus, de beloofde Messias, de Zaligmaker.

En wanneer zou dat zijn? De verharding is voor een deel over Israël gekomen, totdat de volheid der heidenen zal ingegaan zijn. Zólang zou ze duren, en niet langer. Totdat de oogst der heidenen, de bepaalde menigte, vóór der Joden bekering tot bekering zou gebracht zijn. Niet dat er geen menigte meer zou overblijven, maar als het Evangelie zijn vrucht onder de heidenen zou gedaan hebben, dan zou het ook weer komen tot de verharde Joodse natie. Die zou ook gelovig worden; dat een wonderbare verandering en herleving zou zijn.

Dit noemt de apostel een verborgenheid. Niet omdat God het hem nu eerst openbaarde, niet dat het in de profetische Schriften niet was voorgezegd, maar omdat het niet opgemerkt en verstaan werd. Hij wil dat men het wist, en dat men het aanzag en verwachtte als een zekere zaak, opdat men tegen hen niet trots werd, niet eigenwijs bij zichzelf werd, en de Joodse natie niet verachtte, maar met medelijden aanzag en hun bekering verwachtte.

Het was te voren al geprofeteerd en Paulus noemde enige spreuken der profeten, namelijk uit Jes. 59:20: *En er zal een Verlosser tot Sion komen, namelijk voor hen, die zich bekeren van de overtredding in Jacob, spreekt de Heere.* Jer. 31:33, 34: *Dit is het verbond, dat Ik na die dagen met het huis van Israël maken zal Ik zal hun ongerechtigheid vergeven, en hun zonden niet meer gedenken.*

Hier valt niet te knibbelen, noch te twisten, of die teksten niet op een ander tijd gepast moeten worden, dat is twisten tegen Paulus, die onmiddellijk en onfeilbaar door de Heilige Geest sprak en schreef. Hij zegt, dat het ziet op die tijd, als de volheid der heidenen, zou ingegaan zijn. Hij zegt, dat die teksten aanwijzen, *dat het verharde Israël alsdan wederom tot bekering zou komen.* En daarmee is het twisten uit.

XX. Hierbij voegt de apostel ten laatste nog een bewijs, genomen van de onveranderlijkheid des verbonds met Abraham en zijn zaad opgericht vs. 28-32. De bondgenoten worden vs. 28 beschreven van hun staat, in tweeërlei opzichten. Namelijk,

- Eerst ten opzichte van het Evangelie. Daartegen zijn ze vijanden, en meteen tegen maar al de heidenen, die het Evangelie aannemen.
- Tweede zij zijn beminden, niet ten opzichte van hun tegenwoordige staat, en in hun particuliere personen, maar ten opzichte van het Verbond met hun voorvaders, Abraham, Izak en Jacob; [en beminden] vanwege de verkiezing, niet ten opzichte van de eeuwige verkiezing tot zaligheid, maar van hun verkiezing tot bondgenoten. Deut. 7:6 *U heeft de Heere, uw God, verkoren, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zoudt zijn.* Ps. 135:4 *De Heere heeft Zich Jakob verkoren, Israël tot Zijn eigendom.*

Dit verbond met hen, hoewel nu vijanden van het Evangelie, verklaart de apostel onverbreeklijk en onveranderlijk, vs. 29: *Want de genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk*. Dit is altijd, in alle gelegenheden, in alle personen en zaken waarheid. En zo ook ten opzichte van de roeping van Abraham, en het verbond met hem en zijn nakomelingen, door Izak en Jakob, 't welk God uit vrije genade met hen opgericht had. Dat verbond kan en zal niet veranderd worden, omdat God onveranderlijk is. Daarom zal Israël, dat nu verhard is, niet voor altijd verstoten blijven, maar dat Israël zal nog wederom barmhartigheid verkrijgen.

Vs. 30-32. Gelijk gij, die nu van nature heidenen zijt, en voor dezen Gode ongehoorzaam waart, barmhartigheid verkregen hebt bij gelegenheid van Israëls ongehoorzaamheid, en verstoting en vervolging van het Evangelie; also zullen ook zij, ofschoon nu ongehoorzaam, barmhartigheid verkrijgen gelijk tevoren, bij gelegenheid van de barmhartigheid, die gij van God verkregen hebt. Als de Heidenen in grote menigte tot het Evangelie zullen vloeien, en met veel Geest, genade en heiligheid zullen vervuld zijn, dan zal het verharde Israël jaloers worden, dat de heidenen God dienen en van God bemind worden, terwijl zij toch het volk van God zijn, uit kracht van het verbond. En tot ijver verwekt wordende door de barmhartigheid en de genade Gods over de heidenen, zullen zij zich tot de Heere bekeren. En nadat God *die gehele natie* onder de ongehoorzaamheid lange tijd besloten zal hebben, - met hen over te geven aan en te laten in hun verstoktheid en boosheid - alzo zal Hij ze *allen* barmhartig zijn en in genade wederom aannemen.

XXI. HET DERDE DEEL van het hoofdstuk, is het besluit, vs. 33-36. Zijnde een erkenning van de ondoorgrondelijke wijsheid Gods in alle Zijn handelingen en bijzonder met Zijn volk, zo ten opzichte van de oordelen en zegeningen, als ten opzichte van al de wegen, waardoor God Zijn kerk regeert en de uitverkorenen tot zaligheid brengt.

Neemt nu dit alles bij elkaar, en het aandachtig en waarheidlievend gemoed zal overtuigd worden, dat de apostel eerst vaststelt, dat God Zijn volk, het volk Israëls, niet geheel verstoten heeft, omdat hijzelf, en met hem zo vele duizenden, in Christus, de beloofden Messias, geloofden.

En dat Hij daarna, onderscheid gemaakt hebbende tussen de bekeerde Joden in die tijd en de verharde Joden, verklaart, verzekert en bevestigt, dat dit verharde Israël nog wederom bekeerd, aangenomen, wederom ingeënt en ontfermd zal worden, nadat ze lang in de verharding zullen geweest zijn, wanneer de volheid der heidenen zal zijn ingegaan.

2^e bewijs

XXII. Het tweede bewijs van de nog verwachte bekering der Joden nemen wij uit 2 Korinthe 3. De bekering wordt uitdrukkelijk vastgesteld, vs. 16, *Doch zo wanneer het (Israël) tot den Heere zal bekeerd zijn, zo wordt het deksel weggenomen*. Om de kracht van dit vers klaarder te verstaan, moet men letten op den samenhang. De duisterheid, die sommigen hierin menen te zijn, komt uit de misvatting van *het deksel*. Zij verstaan door 'het deksel' *de wet der ceremoniën*, en door 'het einde desgenen, dat te niet gedaan wordt', *Christus*. Hoe verre dat dit mis is, zal uit de vertoning van de samenhang blijken.

De apostel is doorgaans bezig met te vertonen, dat *de rechtvaardigmaking van de arme zondaar* niet kan bekomen worden door de wet, noch morele, noch ceremoniële, op zichzelf genomen door hun daden, zonder vereniging met het tegenbeeld Christus, Die de Ziel der ceremoniën is. Want de Joden vatten de ceremoniële wetten op en achtten die van dezelfde natuur te zijn met de morele wet. En in de volbrenging daarvan zochten zij hun rechtvaardigmaking. Dit aan te tonen, is het oogmerk van de apostel in dit hoofdstuk, sprekende *van een bediening des doods en der verdoemenis*, en van *een bediening der rechtvaardigheid*.

In dit hoofdstuk wordt het Oude Testament en haar bediening naar de instelling Gods, niet gesteld tegenover het Nieuwe Testament en haar bediening. De gehele inhoud van dit hoofdstuk is daartegen, gelijk blijken zal, en de zaken, die tegen elkander gesteld worden, spreken het tegen. Wie zal durven zeggen, dat het Oude Testament en de bediening der ceremoniën of de ceremoniële godsdienst, zoals God die ingesteld heeft, een bediening des doods, een bediening der verdoemenis was? Kan de heilige en goede God zo'n bediening ordineren aan de mens? Verre zij dat van de Almachtige!

Als de ceremoniële dienst geschiedde naar de instelling Gods, dat is, door het geloof het voorbeeld brengende tot het Tegenbeeld, en het Tegenbeeld Christus, verenigende met de voorbeelden, dan dienden ze de Heere geestelijk, en de bediening was hun ten leven.

Integendeel, als men in het Nieuwe Testament in de uitwendigheden blijft hangen en niet doordringt met een waarachtig geloof tot Christus, dan is de bediening van het Nieuwe Testament voor zodanigen een bediening ten dode en ter verdoemenis, *een reuk des doods ten dode*, 2 Kor. 2:16. De oude bediening kon wel *geestelijk* verricht worden, en de nieuwe bediening wel *lichamelijk*. Zodat hier geen tegenstelling is tussen het Oude Testament en Nieuwe Testament maar tussen de letter en de Geest, wordende *de bediening des Geestes* verheven boven de bediening der letter.

XXIII. De verheffing van *de bediening des Geestes* boven *de bediening van de letter*, geschiedt in drieërlei opzichten.

1. Ten opzichte van het gevolg, vs. 6, 7, 9.
2. Ten opzichte van de heerlijkheid, vs. 7-11.
3. Ten opzichte van de manier, vs. 12-18.

Vooreerst.

Het effect van letter en Geest is: *de letter doodt, maar de Geest maakt levend*, vs. 6. Door *de letter* wordt *het Oude Testament en haar bediening* niet verstaan. (Dat het Oude Testament geen *uiterlijk* verbond is, en niet bestaat in de erfenis van Kanaän, is op zijn plaats getoond.) Want in het Oude Testament was ook de Heilige Geest, en die bediening was ook geestelijk, want anders had niemand in het Oude Testament zalig kunnen worden en de Heere kunnen behagen. Zelfs Abel niet, in wiens offeranden God een behagen had, Hebr. 11:4. Zodat het Oude Testament niet tegenover *de Geest* kan gesteld worden, en nergens zó tegengesteld wordt. Zomin het Oude Testament ook ooit *letter* genoemd wordt.

Ook worden door de letter 'de ceremoniën' niet verstaan. Want de apostel ziet in dit hoofdstuk bijzonder en eigenlijk op de wet der zeden: "Indien de bediening des doods in letteren bestaande, en in stenen ingedrukt", vs. 7. En wanneer Mozes' aangezicht blonk, toen hij van de berg afkwam, had hij de twee stenen tafelen, waarop de wet der zeden geschreven was, in zijn hand, Exod. 34:29, 30.

Maar door de letter verstaat de apostel de wet der zeden in haar eis: doet dat! En in haar belofte: de mens die deze dingen doet, zal door dezelve leven. En in haar bedreiging: vervloekt is een iegelijk mens, die niet blijft in al hetgeen geschreven is.

Als een mens in het uitwendige van de wet blijft en als hij uit die wet zijn rechtvaardigheid en zaligheid zoekt, kan hij niet zalig worden; die bediening is hem een bediening des doods en der verdoemenis. Neemt het zo (hoewel het zo niet is) dat de apostel door de letter verstond de ceremoniële wetten, - zoals de Joden dezelve aanmerkten, namelijk, van één natuur met de wet der zeden, afgescheiden van het Tegenbeeld, - in de uiterlijke daden, dan was die bediening óók een bediening des doods en der verdoemenis; daardoor was geen zaligheid te bekomen.

Door de letter wordt dan verstaan de wet der zeden in haren eis, belofte en bedreiging, als een voorwaarde van het verbond der werken; neemt erbij de wet der ceremoniën, in de uitwendige daden, afgescheiden van het Tegenbeeld, deze letter noemt de apostel de bediening des doods, vs. 7. De bediening der verdoemenis, vs. 9. Omdat de mens die niet volbrengt, maar overtreedt, en daardoor de vloek over de overtreders op zich brengt.

Hiertegen stelt Paulus het effect, de uitwerking, van de Geest. Door *de Geest* verstaat hij Christus, vs. 17, *De Heere nu is de Geest*. Christus als Borg, heeft alle schuld betaald door Zijn lijden en dood, en heeft door Zijn gehoorzaamheid volkomen heiligheid voor de Zijnen verworven. *De bediening des Geestes is het Evangelie*, aanbiedende en de mens lokkende tot Christus, om door Zijn verdiensten gerechtvaardigd te worden. Deze bediening maakt levend, daardoor wordt de mens wedergeboren, gerechtvaardigd, geheiligd en tot de eeuwige zaligheid geleid. Door het verbond der werken, *door de wet, kan geen vlees gerechtvaardigd worden*. 't Is voor de wet onmogelijk. Want de wet is krachteloos gemaakt door het vlees, Rom. 8:3. Maar door Christus is de bediening des Evangelies, zowel der belofte in het Oude Testament als der vervulling in het Nieuwe Testament, voorgesteld tot rechtvaardigmaking en leven.

Dit is de eerste tegenstelling, door welke de bediening des Geestes, dat is van Christus, zo uitnemend wordt verheven boven het verbond der werken, welks voorwaarde is de wet der tien geboden, met letteren in stenen tafelen ingeschreven, in haar inwendige eis aangemerkt. Zodat er geen ander comparatief of vergelijking overblijft, dewijl de één doodt en de ander levend maakt.

XXIV. Het tweede onderscheid tussen de letter der wet en de Geest, waardoor blijkt dat de bediening des Geestes uitnemender is dan der letter, is de heerlijkheid die zich vertoont in hun bediening, vs. 7-10.

De letter der wet had heerlijkheid ten opzichte:

- (a) Van de zaak zelf; de inhoud is liefde, zuivere heiligheid tot verheerlijking Gods.
- (b) Van de wetgeving op de berg Sinaï; alles was daar ontzaglijk, de stem, het vuur, de uitspraak, de inschrijving in stenen tafelen.
- (c) Van den bode Mozes; wiens aangezicht zó blonk, wanneer hij met de tafelen der wet van den berg kwam, dat men de glans van zijn aangezicht niet kon verdragen.

De Geest had heerlijkheid:

- (a) Ten opzichte van de Persoon Christus, het afschijnsel van des Vaders heerlijkheid; tot Wie de Vader met luidbare stem uit de hemel riep: *Deze is mijn welgeliefde Zoon, in Welken Ik Mijn welbehagen genomen heb*. Van welke heerlijkheid Hij een straaltje liet zien op de berg der verheerlijking.
- (b) Ten opzichte van de uitstorting van de Heilige Geest; zowel op de Pinksterdag over de apostelen, waardoor zij de grote daden Gods in allerlei talen

verkondigden tot verwondering van allen die hen hoorden, alsook daarna over de gelovigen, waardoor de vergadering der gelovigen zo ontzagwekkend werd, dat niemand van de anderen zich bij hen durfde vervoegen.

- (c) Ten opzichte van de zaken der bediening; die is de rechtvaardigmaking van de zondaar, tot verheerlijking van de rechtvaardigheid, wijsheid en vrije genade Gods.
- (d) Ten opzichte van de kracht der bediening; verlichtende, bekerende en verblijdende de zielen.

Neemt deze twee bij elkaar en vergelijkt ze met elkaar en u zult vinden, dat "het verheerlijkte zelfs niet verheerlijkt is in dezen dele", (vers 10) ten aanzien van de uitnemende heerlijkheid van de Geest boven de letter. Want de wet die verdoofd daarbij, wordt verduisterd en als zwart.

XXV. Het derde, waardoor de Geest uitnemender is dan de letter, is de manier van bediening. De bediening van de letter door Mozes ging samen met *een deksel, een bedekking*, vs. 13. Maar de bediening des Geestes is *met ongedekt aangezicht*. Niet de heerlijkheid van Mozes, maar de heerlijkheid des Heeren in het aangezicht van Christus aanschouwende, vs. 18. Op dit deksel staat de apostel wat langer, om het onderscheid tussen de letter en de Geest, de wet en Christus, te tonen.

Door het deksel worden de ceremoniën niet verstaan; want:

- (a) Hier wordt eigenlijk gesproken van de wet der zeden, met letteren in de stenen tafelen ingeschreven, vs. 7.
- (b) De ceremoniën zijn niet gegeven om Christus het Tegenbeeld daarvan te bedekken en te verbergen, maar om Hem te openbaren, en de mens daardoor tot Christus te leiden.
- (c) Zij mochten in het Oude Testament wèl sterk zien op Christus. Ja, dat niet te doen, was zonde.

Uitvlucht 1. *'t Oogmerk van de ceremoniën was wel niet om Christus te verbergen, maar 't werd de uitkomst [een oordeel] vanwege de dwaasheid der mensen.*

Antwoord.

- (a) 't Is tegen de tekst, die spreekt niet van een uitkomst door *toeval*, maar expres [met opzet] nl. het einde en oogmerk, *o p d a t*, enz.
- (b) Velen zagen door de ceremoniën op Christus, en dat wel sterk en met verlangen en reikhalsden naar Hem. Dus had het die uitkomst in allen niet. Die waren de beste, *die niet sterk zagen op het einde desgenen, dat te niet gedaan wordt*. Zo dan, door *het deksel* kan de ceremoniën niet verstaan worden. De voornaamste uitkomst van de ceremoniën was dan ook niet het verbergen van Christus. Maar door het deksel op Mozes' aangezicht werd afgebeeld de bedekking van de heerlijkheid, van de wet der zeden in haar eis, beloften en bedreigingen, om daarin te blijven hangen en zijn rechtvaardigmaking en zaligheid daaruit te zoeken. Dát zou hen bederven! Daarom was dit bedekken van Mozes' aangezicht een zegen, om hen af te houden van een weg, die hen tot zaligheid niet zou brengen. Er was wel heerlijkheid in de wet, maar zij kon de mens niet *rechtvaardigen*, omdat ze krachteloos was geworden door het vlees. Daarom moet men daarop niet blijven staan om gerechtvaardigd te worden.

Het einde desgenen, dat te niet gedaan wordt, is Christus niet; want:

- (a) Christus wordt hier gesteld tegenover de letter der wet, zo is Hij dan het einde van de letter niet.

- (b) En ook zij mochten wèl sterk op Christus zien, zij moesten het doen, het niet doen was zonde. Maar hier is het deksel juist om niet sterk op *het einde* te zien, maar om hen daarvan af te houden. Maar door *het einde van de letter* wordt de *rechtvaardigmaking des mensen door de werken der wet* verstaan. Tot dat einde was de wet aan Adam gegeven, en in de onderhouding der geboden is het eeuwige leven. *De mens die deze dingen doet, zal door dezelve leven*. Dat einde kan noch mág niet beoogd worden in het leven naar die regel. Want de mens kan dat einde door onderhouding van de wet niet bekomen. En als hij daarin staan bleef, hij zou zich ten laatste bedrogen vinden.

Dat te niet gedaan wordt, is de letter, de wet der zeden. Niet ten opzichte van het einde, waartoe zij van Sinaï gegeven is, dat is, om te zijn een regel des levens voor de bondgenoten, die hun rechtvaardigmaking niet in de wet, maar in Christus zoeken; maar zij wordt te niet gedaan door de gelovigen:

- (a) Om daardoor gerechtvaardigd te moeten worden, 't welk voor de wet onmogelijk is vanwege de zonde. Maar Christus komt hiervoor in de plaats, in welke opzicht de apostel zegt, Rom. 10:4: *Het einde der wet is Christus tot rechtvaardigheid een iegelijk die gelooft*.
- (b) De wet wordt tenietgedaan door de gelovigen, ten opzichte van haar verdoemende kracht over allen, die ze overtreden, gelijk de gelovigen gedaan hebben en dagelijks doen. *Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons*, Gal. 3:13. Mozes' deksel gaf te kennen, dat men van de wet moest afzien, om daardoor gerechtvaardigd te worden, maar door de wet, als een tuchtmeester tot Christus, geleid te worden.

XXVI. Dit past de apostel toe op den tegenwoordige staat der Joden in hun verharding, bijwijze van overbrenging tot een andere zaak, vs. 14-16. Door *het deksel* verstaat de apostel nu niet dat deksel, dat op Mozes' aangezicht lag, maar bij gelijkenis iets, dat op hen, als een verbergend deksel, ligt. Niet op hun aangezicht, maar op hun hart, verstand en wil. Hij verstaat daardoor de onwetendheid en de verharding des harten, van welke de Profeet spreekt: Jes. 5:9, 10: *Ga henen, en zeg tot dit volk: Horende hoort, maar verstaat niet, en ziende ziet, maar merkt niet. Maakt het hart dezes volks vet, en maakt hun oren zwaar, en sluit hun ogen, opdat het niet zie met zijn ogen, noch met zijn oren hore, noch met zijn hart versta, noch zich bekere, en Ik het geneze*. 't Welk de apostel op het verharde Israël in zijn tijd toepast, Hand. 28:26.

Deze duisternis ligt op hen als een deksel in het lezen van het Oude Testament. Waarin Christus duidelijk wordt voorgesteld, maar zij zien Hem daar niet. *En dit deksel blijft op hen liggen tot op dezen huidigen dag*. En zal op hen blijven liggen, totdat het in hen, door Christus, te niet gedaan wordt.

En het zal nog eens te niet gedaan worden, en zij zullen nog eens bekeerd worden; gelijk de apostel met ronde woorden zegt, vs. 16. *Doch zo wanneer het* (het volk Israëls, niet deze of die) *tot den Heere zal bekeerd zijn, zo wordt het deksel weggenomen*. Dan zullen zij Christus kennen, Hem aannemen en in Hem geloven, en met ons, *met ongedekten aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwen en naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd worden, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest*. Amen.

3^e bewijs

XXVII. Het derde bewijs nemen wij uit Matth. 23:38, 39: *Ziet, uw huis wordt u woest gelaten. Want Ik zeg u: Gij zult Mij van nu aan niet zien, totdat gij zeggen zult: Gezegend is Hij, Die komt in den Naam des Heeren.* Hier is een voorzegging van de verwoesting van Jeruzalem, vs. 38. Daarop een verberging van Christus voor hen, dat is een verharding over Israël, waarvan wij over Romeinen 11 gesproken hebben.

Hier is een bepaling van tijd: *Totdat gij zult zeggen: Gezegend is Hij, Die komt.* Men zal eens zeggen: *Gezegend is Hij, Die komt*, Rom. 11:26: *De verlosser zal uit Sion komen, en zal de goddeloosheden afwenden van Jakob.* Zólang zullen ze Jezus niet zien, niet kennen noch erkennen, maar langer niet. Dan zal Christus wederom tot Zijn oud volk Israël komen. Dus, zij zullen dan wederom bekeerd worden.

XXVIII. Luk. 21:24: *En zij zullen vallen door de scherpte des zwaards, en gevankelijk weggevoerd worden onder alle volken. En Jeruzalem zal van de heidenen vertreden worden, totdat de tijden der heidenen vervuld zullen zijn.*

De Heere Jezus voorzegt de verwoesting en de verstrooiing van de Joodse natie onder alle volken. En de langdurigheid van de verwoesting van Jeruzalem. En Hij bepaalt de tijd, wanneer die verstrooiing en verwoesting zou eindigen: *totdat de tijden der heidenen zullen vervuld zijn.* Dat is 't zelfde, dat de apostel zegt in Rom. 11:25, 26: *Ik wil niet, broeders! dat u deze verborgenheid onbekend zij... dat de verharding voor een deel over Israël gekomen is, totdat de volheid der Heidenen zal ingegaan zijn.* *Totdat* wil niet zeggen, nimmermeer, maar *zeker dan*, "na die tijd, als de volheid der heidenen zal ingegaan zijn, dan zal Israël niet meer verhard blijven; dan zal Israël zich bekeren", gelijk het nadrukkelijk vs. 26 gezegd wordt: *Alzo zal geheel Israël zalig worden.* De bekering van een gedeelte in de tijd der apostelen, was niet de gehele bekering van Israël, maar van een klein overblijfsel. Maar het verharde gedeelte zou óók bekeerd worden, als de volheid der heidenen zal ingegaan zijn, *en alzo zal geheel Israël zalig worden.*

Zal dan hun verstrooiing en de vertreding van Jeruzalem duren, totdat de tijden der Heidenen zullen vervuld zijn, zo zal dan zekerlijk een herstel van de natie zijn, niet alleen ten opzichte van het geestelijke, maar ook ten opzichte van het lichamelijke, van welke wij beneden zullen spreken.

4^e bewijs

XXIX. Het vierde bewijs nemen wij uit Jes. 61:1. *De Geest des Heeren HEEREN is op Mij, omdat de Heere Mij gezalfd heeft, om een blijde boodschap te brengen... om de gevangenen vrijheid uit te roepen. Vs. 2. Om uit te roepen het jaar van het welbehagen des Heeren. Vs. 3. Om den treurigen Sions te beschikken, dat hen gegeven worde sieraad voor as... opdat zij genaamd worden eikebomen der gerechtigheid, een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde. Vs. 4. En zij zullen de oude verwoeste plaatsen bouwen, de vorige verstoringen weder oprichten, en de verwoeste steden vernieuwen; die verstoord waren van geslacht tot geslacht. Vs. 6. Doch gijlieden zult Priesters des Heeren heten, men zal u dienaren onzes Gods noemen; gij zult het vermogen der Heidenen eten, en in hun heerlijkheid zult gij u beroemen, Vs. 7. Voor uwe dubbele schaamte en schande, zullen zij juichen over hun deel; daarom zullen zij in hun land erfelijk het dubbele bezitten, zij zullen eeuwige vreugde hebben.*

Hier wordt voorzeggd een uitnemend herstel van Israël na hun verwoesting, en dat naar ziel en lichaam. Hiertegen kan niets bedacht worden, dan dat men zou zeggen, dat de Profeet spreekt van de verlossing uit Babel. Maar omdat het zeker is, dat ná de verwoesting van Jeruzalem door de Romeinen, en de daarna volgende verstrooiing van de Joden, veertig jaren na Christus' [dood], nog een algemeen herstel der Joden zal zijn, - gelijk wij in het vorige uit het Nieuwe Testament getoond hebben - moest men uit deze tekst tonen, dat hier van de verlossing uit Babel en niet van hun laatste bekering gesproken wordt. Men zal zeggen, dat dit hét verschil is, *of er nog een bekering te verwachten is*. Ik antwoord: indien de zaak zelf uit andere plaatsen zeker bevestigd is, en men komt dan tot deze tekst, is het verschil, van welke van die twee verlossingen deze tekst spreekt. Zegt men van de eerste, dan moet men het bewijzen. Maar laat ons deze tekst op zichzelf nemen, zo bewijst die, dat hier niet gesproken wordt van de verlossing uit Babel, maar van een verlossing van Israël, die nu nog niet geschied is, maar nog te komen staat; want:

- (a) Deze verlossing uit een langdurige verwoesting zou geschieden ná de komst van de Messias, zoals blijkt uit vs. 1-3, vergeleken met Lukas 4:14, 21, waar de Heere Jezus deze profetie gelezen hebbende, zegt: Heden is deze Schrift in uw oren vervuld.
- (b) Deze bekering en dit herstel zouden geschieden ná een verwoesting van Kanaän; van geslacht tot geslacht. Hetwelk van de gevangenschap in Babel, die maar zeventig jaren duurde, niet kan gezegd worden van geslacht tot geslacht geweest te zijn. Want hetzelfde geslacht keert weder, en onder die waren er, welke nog goede geheugen hadden van de heerlijkheid van de eerste tempel, Ezra 3:12.
- (c) Zij hebben na de verlossing uit Babel *het dubbele niet ontvangen*. Nóch naar de ziel; want zij waren doorgaans in een diepe onwetendheid, bijgelovigheid en godloosheid begraven. Hoe ellendig was het met hen gesteld, toen Christus kwam! Echter zou Israël ná deze verlossing zijn *als eikenbomen der gerechtigheid, een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde*. Nóch naar het lichaam; want zij hebben al de tijd van het herstel uit Babel tot aan de verwoesting van Jeruzalem, - 't welk een tijd is van omtrent 500² jaren - in gedurige onrust, beroerten, oorlogen en overheersingen geweest. Zij hebben het land niet erfelijk bezeten, maar zijn daaruit geworpen; *gelijk het is te dezen dage*.
- (d) Ná deze verlossing zou bijzondere glans en heerlijkheid op Israël liggen. Zij zouden priesters des Allerhoogsten genoemd worden. In het Oude Testament bleef het priesterambt aan de stam van Levi, uit het huis van Aäron, en andere stammen werden daarvan geweerd. Maar hier wordt een tijd voorzeggd, dat de gehele natie zo verheerlijkt zou zijn, en allen zo'n toenadering tot God zouden hebben, als de priesters. Na hun verlossing uit Babel zijn ze nooit in die staat geweest, in welke zij zullen zijn ná de verlossing, die hier beloofd wordt, vs.9. *"En hun zaad zal onder de Heidenen bekend worden, en hun nakomelingen in het midden der volken; allen, die hen zien zullen, zullen hen kennen, dat zij zijn een zaad, dat de Heere gezegend heeft."* Uit dit alles blijkt duidelijk, dat deze tekst niet spreekt van de verlossing uit Babel, maar van een bekering en herstel, die nog te verwachten staat, en hier zeker beloofd wordt.

² 536 v. Chr. tot 70 ná Chr. = 600 jaar

5^e bewijs

XXX. Het vijfde bewijs nemen wij uit Jer. 31:31: *Ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat Ik met het huis van Israël en met het huis van Juda een nieuw verbond zal maken. Vs. 33, . . . Ik zal Mijne wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven, en Ik zal hun tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn. Vs. 34, . . . Zij zullen Mij allen kennen, van hun kleinste af tot hun grootste toe, spreekt de Heere; want Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en hun zonden niet meer gedenken. Vs. 36, Indien deze ordeningen (van de dag en nacht) van voor Mijn aangezicht zullen wijken, spreekt de Heere, zo zal ook het zaad Israëls ophouden, dat het geen volk zij voor Mijn aangezicht, al de dagen. Vs. 37, Indien de hemelen daarboven gemeten, en de fundamenten der aarde beneden doorgrond kunnen worden, zo zal Ik ook het ganse zaad Israëls verwerpen, om alles, dat zij gedaan hebben, spreekt de Heere. Vs. 38, Dat deze stad den Heere zal herbouwd worden. Vs. 40, . . . En het ganse dal der dode lichamen en der as, en al de velden tot aan de beek Kidron (dat onreine plaatsen waren) . . . zal den Heere een heiligheid zijn; daar zal niets weder uitgerukt noch afgebroken worden in eeuwigheid.* Dat de geestelijke goederen, vs. 33, 34 verhaald, goederen van het Nieuwe Testament zijn en dat de heidenen die deelachtig zijn geworden, is een zekere zaak. De heidenen zouden die goederen alleen niet bezitten; maar de tekst zegt, dat Israël, en Juda die ook deelachtig zouden worden. Israël, Juda is de Joodse natie. De kerk, de gelovigen uit de heidenen worden daardoor niet verstaan, die dragen nooit de naam van Israël, Juda, in 't Nieuwe Testament. Daar zou niet alleen een overblijfsel gelovig worden; maar zij zouden *allen, van hun kleinste, tot hun grootste* de Heere kennen; het ganse zaad Israël 's zou niet verwerpen, maar behouden worden. Dit zou geschieden ná een grote verwoesting en verstrooiing. Jeruzalem zou herbouwd en verder uitgebreid worden, ook zouden de onreine plaatsen in Jeruzalem ingetrokken worden.

- (a) Hier kan geen uitzondering plaats hebben, dat hier van de verlossing uit Babel gesproken zou worden; want het zou zijn ná de komst van de Messias, vs. 22. Na de kindermoord te Bethlehem, vs. 15.
- (b) Na de herstelling uit Babel heeft Israël deze goederen niet gehad, noch de geestelijke, noch de lichamelijke, gelijk onbetwistbaar is.
- (c) Zij zijn vijfhonderd jaar daarna uitgerukt en afgebroken; maar na dit herstel zou dat *in eeuwigheid* niet geschieden.
Zodat het dan uit deze plaatsen blijkt, dat de Joodse natie nog eens zeker bekeerd en in haar land hersteld zal worden.

Het 6e bewijs

XXXI. Het zesde bewijs nemen wij uit Hoséa 3:4, 5: *Want de kinderen Israëls zullen vele dagen blijven zitten, zonder koning, en zonder vorst, en zonder offer, en zonder opgericht beeld, en zonder efod en terafim. Daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeren, en zoeken den Heere, hunnen God, en David, hun koning; en zij zullen vrezende komen tot den Heere en tot Zijne goedheid in het laatste der dagen. De tekst spreekt van de kinderen Israëls, van de Joodse natie. Hen wordt voorzien een langdurige verlatenheid, in welke zij nóch hoofd over zich zouden hebben, nóch ware godsdienst, noch afgodische dienst. Hierop wordt voorzien, dat ze in het laatste der dagen zich wederom zullen bekeren, en Christus voor de Messias erkennen en aannemen. Waaruit dan duidelijk te zien is, dat er nog een algemene bekering der Joden te verwachten is, die nu in dien toestand nog zitten, die hier beschreven wordt.*

De uitvlucht zou kunnen zijn, dat hier van de verlossing uit Babel gesproken wordt. Maar de tekst toont het tegendeel.

- (a) Israël is in die staat welke hier beschreven wordt, in Babel niet geweest. Daar hadden zij nog vorsten en overheden, die hen regeerden, door toelating van de koningen van Babel; zij hadden noch priesters om hen te leren, en profeten, en ook was hun gevangenschap niet lang.*
- (b) Israël heeft zich noch in, noch ná de Babylonische gevangenschap zó bekeerd tot de Heere.*
- (c) Zijn herstel zou zijn ná de komst van de Messias, zij zouden David, hun Koning, welke de Messias is, zoeken, zich tot Hem bekeren, Hem erkennen voor de ware en beloofde Messias.*
- (d) Dit zou geschieden in het laatste der dagen. Met welke uitdrukkingen doorgaans de tijd van het Nieuwe Testament verstaan wordt. Jes. 2:2; Joël 2:28 vergeleken met Hand. 2:17; Micha 4:1; Jer. 23:20. Zodat dit niet kan verstaan worden van het herstel uit Babel; maar bewijst, dat nu nog een zodanige bekering te verwachten is.*

Die meer teksten begeert, in welke de bekering voorzeggd wordt, zie de volgende, die wij aantekenen zullen, om te bewijzen, dat de Joden zich niet alleen tot de Messias zullen bekeren, maar dat ze nog wederom in Kanaän zullen wonen.

Bijkomende opmerkingen

Ten zevende. Merkt bij de reeds aangetoonde zes bijgebrachte Schriftuurplaatsen over de bekering der Joden, die nog te verwachten is:

1. Dat de Joodse natie door de gehele wereld op zichzelf blijft, hoewel hun geslachtsregisters verloren zijn; dat zij zich met de natiën, onder welken zij leven, niet vermengen, noch met huwelijken, noch met hun godsdienst; en dat ze uit alle volkeren uitgekend worden, in welk land zij ook zijn.
2. Dat ze zich nog houden aan de uiterlijkheden van de Joodse kerk, de besnijdenis, de feestdagen, het onderscheid van spijszen, en dat zij zich zorgvuldig wachten van afgoderij.
3. Zij bewaren zeer zorgvuldig de Heilige Schriften en erkennen de Goddelijkheid ervan.
4. Zij verwachten alsnog, dat de Messias komen zal om hen te verlossen. Hoewel deze zaken hun bekering niet bewijzen, nochtans gevoegd bij de aangetoonde profetieën, halen het gemoed te rasser en krachtiger over om de voorzeggingen te geloven, omdat des Heeren voorzienigheid nog zo klaarblijkelijk over die natie is, en haar tot hun bekering bewaart, opdat men daarna klaarblijkelijk zie de vervulling van de profetieën aan haar.

Het komen tot hun vaderland

XXXII. Nu is nog overig deze vraag: *Of de Joodse natie uit alle gewesten van de wereld, en van onder alle volkeren van de aarde, waaronder zij verstrooid zijn, wederom bij elkander vergaderd zullen worden, en in het land Kanaän en alle die landen aan Abraham beloofd, zullen komen en wonen, en Jeruzalem herbouwd zal worden?*

Wij geloven, dat het geschieden zal. Maar wij ontkennen, dat de tempel herbouwd zal worden, dat daarin de vorige wijze van godsdienst gepleegd zal worden, die vóór Christus komt *voorbeeldende* was, alsof die alsdan *nábeeldende* zou zijn; dat Israël dan het gebied over de ganse wereld hebben zal, en dergelijke dingen, die de Joden zich verbeelden en sommige Christenen dromen. Maar dat zij een republiek op zichzelf zullen zijn onder de allerwijste, goedaardigste en heerlijkste regering; dat Kanaän uitnemend vruchtbaar zal zijn, en de inwoners uitstekend Godzalig zullen leven, en dat zij zullen uitmaken een gedeelte van de heerlijke staat der kerk van de duizend jaren, welke in Openbaring 20 voorzegd is.

Wij zullen ons hier niet uitbreiden om iedere plaats te beschermen tegen de uitvluchten, die men maken kon, alsof die teksten spraken van de verlossing uit Babel, omdat die gemakkelijk uit de antwoorden, nu op die uitvluchten gegeven, opgemaakt kunnen worden, als men de teksten aandachtig inziet en met de staat van hun herstel uit Babel vergelijkt.

Wij bewijzen dit uit de twee verhandelde teksten, Jes. 61:1-9, § XXIX 29 en Jer. 39:31-40, § XXX, die wij tegen de uitvluchten hebben verdedigd, en welke uitdrukkelijk zeggen, dat de Joden wederom in hun land zullen komen, dat de verwoeste plaatsen en Jeruzalem zullen herbouwd worden. Ziet hierbij ook deze teksten:

XXXIII. Deut. 30:1: *Wanneer al deze dingen over u zullen gekomen zijn, ... - namelijk: dat de ganse aarde zij zwavel en zout der verbranding; die niet bezaaid zal zijn, en geen spruit zal voortgebracht hebben, noch enig kruid daarin zal opgekomen zijn, gelijk de omkering van Sodom, volgens Deut. 29:23; wat in de Babylonische gevangenis niet is geschied, het land bleef vruchtbaar en werd bebouwd; maar zodanig is Kanaän geweest na de verwoesting van Jeruzalem, en 't is bijkans nog zo ... Zo zult gij het weder ter harte nemen, onder alle volken waarheen u de Heere, uw God, gedreven heeft. Vs. 2, En gij zult u bekeren tot den Heere, uw God ... met uw ganse hart en met uw ganse ziel - dat nóch in de wederkering van Babel, nóch daarna geschied is.- Vs. 3, En de Heere, uw God, zal uw gevangenis wenden en Zich uwer ontfermen; En Hij zal u weder vergaderen uit alle de volken, waarheen u de Heere, uw God, verstrooid had. Vs. 4, Al waren uw verdrevenen aan het einde des hemels, van daar zal u de Heere, uw God, vergaderen, en van daar zal Hij u nemen. Vs. 5, En de Heere, uw God, zal u brengen in het land, dat uw vaderen erfelijk bezeten hebben, en gij zult dat erfelijk bezitten, en Hij zal u weldoen, en zal u vermenigvuldigen boven uwe vaderen.*

Dat is geheel niet geschied ná de Babylonische gevangenschap. Die tijden hebben niet geleken bij de tijden van David, Salomo en andere koningen. Er was een gedurige strijd en overheersing van buiten, en daar waren gedurige beroeringen van binnen. Vs. 6, *En de Heere, uw God, zal uw hart besnijden en het hart van uw zaad, om den Heere, uwen God, lief te hebben met uw ganse hart en met uw ganse ziel, opdat gij leeft.* Omdat deze dingen zeker aan Israël geschieden zullen, en zij nóch naar lichaam, nóch naar ziel geschied zijn, ná de Babylonische gevangenschap, zo is dan nu nog zodanige bekering naar de ziel en zodanig herstel in Kanaän te verwachten.

XXXIV. Amos 9:14, 15. *En Ik zal de gevangenis van mijn volk Israël wenden, en zij zullen de verwoeste steden herbouwen ... En Ik zal ze in hun land planten; en zij zullen*

niet meer worden, uitgerukt uit hun land, dat Ik hunlieden gegeven heb, zegt de Heere, uw God.

Doch, na de Babylonische gevangenis hebben ze het land maar vijfhonderd jaar bezeten, en zijn toen daar uitgerukt tot op deze dag. Derhalve is dit nog wederom te verwachten.

XXXV. EzechHeilig 37:21,... *Ik zal de kinderen Israëls halen uit het midden der heidenen, waarheen zij getogen zijn, en zal hen vergaderen van rondom en brengen hen in hun land. Vs. 22 En zij zullen allen tezamen een enigen Koning tot Koning hebben. Na Babel hebben ze zelfs geen koning gehad. Vs. 24, En Mijn knecht David (Christus) zal Koning over hen zijn, en zij zullen allen tezamen één Herder hebben. En zij zullen in Mijn rechten wandelen, en Mijn inzettingen bewaren en die doen. Vs. 25, En zij zullen wonen in het land, dat Ik Mijn knecht Jakob gegeven heb, waarin uw vaders gewoond hebben; ja, daarin zullen zij wonen, zij en hun kinderen en hun kindskinderen tot in eeuwigheid; en Mijn knecht David zal hunlieder vorst zijn tot in eeuwigheid.*

Dit is na de Babylonische gevangenschap aan Israëel niet geschied, nóch naar de ziel, nóch naar 't lichaam. Het zou geschieden in de dagen van de Messias, ná Zijn komst, waarna de Joden het land Kanaän niet bewoond hebben, van geslacht tot geslacht. Maar het land is verwoest en zij zijn verstrooid. Derhalve zal de tijd nog eens komen.

XXXVI. Jes. 62:1-4, *Om Sions wil zal Ik niet zwijgen, en om Jeruzalems wil zal Ik niet stil zijn; totdat hare gerechtigheid voortkome als een glans, en haar heil als een fakkel, die brandt. En de heidenen zullen uw gerechtigheid zien, en alle koningen uw heerlijkheid; en gij zult met een nieuw naam genoemd worden, welke des Heeren mond uitdrukkelijk noemen zal. En gij zult een sierlijke kroon zijn in de hand des Heeren, en een koninklijke hoed in de hand uws Gods. Tot u zal niet meer gezegd worden: De verlatene, en tot uw land zal niet meer gezegd worden: het verwoeste. Maar gij zult genoemd worden: Mijn lust is aan haar; en uw land: het getrouwde; Want de Heere heeft een lust aan u, en uw land zal getrouwd worden.*

Israëel wordt zó op deze dag genoemd en is *de verlatene*, en hun land *het verwoeste*. Daarom kan dat niet gezegd worden van hen ná de Babylonische gevangenschap, in welken tijd Israëel ook niet in die heerlijken staat, die hier gemeld wordt, geweest is. Derhalve zal die nog komen.

XXXVII. ZacHeilig 2:4, ... *Jeruzalem zal dorpswijze bewoond worden, vanwege de veelheid der mensen en der beesten. ZacHeilig 12:6, ... En Jeruzalem zal nog blijven in hare plaats te Jeruzalem. Vs. 8, Te dien dage zal de Heere de inwoners van Jeruzalem beschutten, en die, die onder hen struikelen zou, zal te dien dage zijn als David, enz. ZacHeilig 14:10. ...En zij (Jeruzalem) zal verhoogd en bewoond worden in haar plaats. Vs. 11, En zij zullen daarin wonen, en er zal geen verbanning meer zijn, want Jeruzalem zal zeker wonen.*

Jeruzalem is na de Babylonische gevangenschap in zo'n staat niet geweest, is nu ten enenmale verwoest, het is nu verbannen. Daarom past het niet op de wederkering uit Babel, maar op een tijd, die nog komen zal.

Uit al deze teksten blijkt klaarblijkelijk, dat de Joodse natie nog wederom zal bekeerd worden, en in haar land Kanaän komen en dat bewonen.

Uitvlucht 1

XXXVIII. Uitvlucht 1. Alle die bovenverhaalde teksten spreken van de heerlijken staat der Kerk in het Nieuwe Testament en al die uitdrukkingen moeten van geestelijke zaken verstaan worden, maar niet van de bekering der Joden en van hun herstel in Kanaän.

Antwoord: dat wordt gezegd, maar niet bewezen. Bij iedere schriftplaats is wel nadrukkelijk getoond, dat ze spreken van Israël, en wat hun wedervaren zal, én naar ziel en ook naar lichaam.

Tegenwerping. Daniël 9:26, *En een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven, en zijn einde zal zijn met een overstromenden vloed, en tot het einde toe zal er krijg zijn, en vastelijk besloten verwoestingen.* Vs. 27 ... *En over den gruwelijken vleugel zal een verwoester zijn, ook tot de voleinding toe, die vastelijk besloten zijnde, zal uitgestort worden over den verwoeste.* Hier wordt gezegd, dat er vastelijk besloten verwoestingen zullen zijn tot het einde toe. Dus zal de Joodse natie niet wederom bekeerd worden, en in Kanaän komen om dat te bezitten.

Antwoord. De engel Gabriël maakt aan Daniël bekend niet alleen de verlossing uit Babel, maar ook de tijd, wanneer de Messias in Kanaän geboren zou worden, lijden en sterven. En hoe het met de Joden in Kanaän gaan zou; gedurig zou daar krijg zijn. Totdat Jeruzalem tot de grond toe verwoest zou zijn, welke vast besloten, en daarom ook zeker komen zou. Hier wordt niet gesproken wat nog aan de Joodse natie en aan Jeruzalem ná haar verwoesting geschieden zou. Maar wat aan haar verwoesting zou vóórgaan, en wat haar kort na de dood van Christus zou overkomen: *krijg tot het einde.* Niet het einde van de wereld, maar van Jeruzalem, de krijg zou niet eerder ophouden, totdat Jeruzalem schrikkelijk verwoest zou zijn door de Romeinen. In welke verwoesting de krijg, bij Jeruzalems einde, zou eindigen. Zodat deze tekst niet tegenspreekt de bekering der Joden en hun herstel in hun land.

Onze oefeningen en plichten hieromtrent

XXXIX. De bekering der Joodse natie en haar herstel in Kanaän hebben wij niet voorgesteld om dat alleen te weten, en om daarin als een stof van beschouwing te eindigen. Maar opdat wij daarnevens werkzaam zouden zijn in het oefenen van verscheidene plichten.

1. *Ziet daarin aandachtig de onveranderlijkheid van het verbond Gods met Abraham en zijn zaad opgericht.* Dat God, niettegenstaande al hun zonden en hardnekkigheid daarin, Zijn belofte niet breekt en niet één van alle die goede woorden, tot hen gesproken, op de aarde zal laten vallen. Verheerlijkt God daarin en wordt daardoor gesterkt in de onveranderlijkheid van het verbond der genade en Zijn beloften, die God zeker aan u, gelovigen, zal vervullen, en verwacht ze in het geloof met lijdzaamheid.
2. *Veracht de Joodse natie niet.* Rom. 11:18, *En roemt niet tegen de takken.* Die natuurlijke takken zijn van die olijfboom, waarin gij, als takken van een wilde olijfboom, tegen de natuur ingeënt zijt. Vs. 20, *Zijt niet hooggevoelende, maar vreest.*
 - (a) Zij zijn genoeg veracht van de onbekeerden.
 - (b) Zij zijn in hetzelfde verbond met Abraham, hun vader.
 - (c) *Zij zijn beminden om der vaderen wil,* Rom. 11:28. Laat dan de liefde der toegenegenheid tot hen uitgaan. Zij zijn kinderen des verbonds. Hand. 3:25.

- (d) Zij zullen nog eens wederom bekeerd worden, en een heerlijk en Heilig volk zijn boven alle volkeren op de aarde. Daarom acht ze, eert ze, liefst ze.
3. *Hebt medelijden met hun staat, die zo zeer ellendig is naar het lichaam, zijnde tot verachting en versmaadheid onder alle volkeren, een rechtvaardig oordeel van God over hen, wegens de verwerping van Christus.* En nog ellendiger zijn zij naar de ziel, hatende de Heere Jezus, de ware Messias, met een boosaardige haat; levende zonder de ware godsdienst, ja hebbende een godsdienst die naar geen [ware] godsdienst gelijkt, en vergenoegen zich nochtans wonderlijk in dezelve. Zodat ze in een toestand leven, waarin zij niet zalig kunnen worden, maar niet dan de eeuwige verdoemenis te verwachten hebben.
 4. *Bidt voor hun bekering.* Hoe hebben zij gebeden, om de bekering der heidenen! Hoe verblijdden zij zich in de profetieën, dat de heidenen nog eens zouden bekeerd worden! Doet gij dan ook zo voor hun bekering; want gij kunt dat in het geloof bidden, omdat zij zeker nog bekeerd zullen worden.
 5. *Toont door een Heilig leven, dat u wandelt in de voetstappen van hun vader Abraham.* Het leven van veel zogenaamde Christenen ergert hen en houdt hen af van het geloof in Christus. Zij weten niet, immers zeer weinig, dat er onder de Christenen nog velen zijn, die Jehovah, de God Israëls vrezen en liefhebben. Vertoont dan het beeld van de Heere Jezus door een heilige wandel, opdat zij er van overtuigd mogen worden; of het hen nog tot jaloersheid verwekken mocht. Neemt soms de gelegenheden waar om vriendelijk met hen te spreken, en uw toegenegenheid tot hen aan hen bekend te maken, alsook dat u nog hun herstel in Kanaän verwacht. Spreekt onder de naam van *Messias* van de Heere Jezus; spreekt van de verschrikkelijkheid der zonde en van de eeuwige verdoemenis, op de zonde volgende, en toont dat aan, indien u kunt, uit de Schriften van het Oude Testament.
 6. *Toont aan hen, dat de mens uit de werken niet gerechtvaardigd kan worden voor God, en dat al hun doen hen niet rechtvaardigen kan.* Toont hen uit het Oude Testament dat de Messias met Zijn dood de zonden zou voldoen, de mens met God verzoenen en zielen bekeren. Dat bewijzende uit Jesaja 53; Jesaja 61; Daniël 9. Misschien zou u nog één behouden. In elk geval hebt u uw plicht gedaan, en 't zal uw ziel vermaken, dat u het gedaan hebt. Maar wacht u zeer zorgvuldig van twisten, om hen geen gelegenheid van lasteren te geven, en uzelf te krenken door hun smaadreden.
Hun nationale bekering zal in onze dagen niet komen, maar zij zal nog komen. De Heere zal het op Zijn tijd, snellijk doen komen.

De Heere zij zijn oude volk genadig! Och, dat de Verlosser uit Sion kwame, en de goddeloosheid afwendde van Jakob! Dan zou zich Israël verblijden en de Heidenen zouden juichen en gezamenlijk zouden ze de Heere eer en heerlijkheid en dankzegging geven. Halleluja!

Tot hiertoe hebben wij voorgesteld den staat der kerk en de handelingen Gods met dezelve van Adam tot op Abraham, van Abraham tot op Sinaï, van Sinaï tot op Christus, van Christus tot op de Openbaring aan Johannes. Nu is overig. Dat wij vertonen de staat der kerk en de handelingen Gods met dezelve, van de Openbaring aan Johannes tot aan de voleinding der wereld, zoals die ons beschreven wordt in de Openbaring.

ZIE VOOR VERKLARING OPENBARING APART DOCUMENT OP DEZE SITE

Geestelijke aandachten op de twaalf maanden.

Geestelijke aandachten op de twaalf maanden van het eerste jaar van de achttiende eeuw, 1701.

Januari, Louwmaand.

*Is 't jaar en de eeuw zo heengegaan!
Met schaamte en smart denk ik daaraan.
Welaan, mijn ziel! begin met vreugd
De nieuwe eeuw, met nieuwe deugd;
Almachtig God! schep toch in mij
Een reine ziel en voeg daarbij
Een vasten geest, dat ik niet weer,
Tot zonde en vorig leven keer'.*

Februari, Sprokkelmaand.

*Met klaarder licht klimt nu de zon,
Van de wereld vreugd, van de hitte bron.
O, Zonne der gerechtigheid!
Bestraal met licht en heiligheid.
Mijn duist're ziel, opdat ik kenn',
En wie Gij zijt, en wat ik ben;
Want deze nare duisternis,
Van zonde en schrik de oorzaak is.*

Maart, Lentemaand.

*Het land en 't hof wordt nu bereid,
Beploegd, besnoeid, tot vruchtbaarheid.
Zo ploegt ook God het werelds hart
Door kruis, dat lijf of ziele smart:
En zonde, die te weeldrig groeit,
Wordt door een scherpe roe besnoeid.
Och, werd ik dus in staat gebracht.
Om voort te gaan van kracht tot kracht!*

April, Grasmaand.

*De dorre boom, de zwarte kluit,
Geeft nu weer jeugdig groente uit.
Och! dat ik ook eens zo ontsproot,
En loof en vrucht droeg voor mijn dood!
Of 't hart van binnen leven heeft.
't Genoegt mij niet, zo 't niet en geeft
Des levens blijk; en tot Gods lof.
Niet staat als een gewaterd hof.*

Mei, Bloemaand.

*Dit in de zang- en bloementijd,
 Waarin zich dier en mens verblijdt;
 Doch 't is mij enkel droefenis,
 Zolang ik Jezus' liefde mis.
 Maar als Hij eens mijn ziel toezeit:
 Gij mijns, Ik uws in eeuwigheid;
 En maakt mij 't zondig leven kwijt,
 Dan is 't mijn zang- en bloementijd.*

Juni, Zomermaand.

*De zon op 't hoogst duldt weinig nacht.
 Verwarmt de aard', geeft wasdomskracht.
 O Heer! voer zo mijn' ziel ook op
 Tot in de hemel, en ten top
 Van licht, en vreugd en liefdegloed,
 Die 't hart in deugd herleven doet;
 Zo wenst' ik 't wel; maar 't is een staat.
 Die zelden komt, en ras weer gaat.*

Juli, Hooimaand.

*De zonne daalt, het gras is hooi,
 De bloem is weg; zo is al 't mooi.
 Wat ben ik dwaas, die naar dit niet
 Nog zie, en lief mijnszelfs verdriet!
 Daar ligt de wereld met haar draf;
 Ik wend mijn hart van 't zichtbaar af.
 Tot God alleen, mijn zaligheid,
 't Bestendig goed in eeuwigheid.*

Augustus, Oogstmaand.

*De oogst is rijp, rept nu uw hand,
 Of hebt gebrek en reine land.
 Dus er is ook een vindenstijd,
 Een tijd voor werk, een tijd voor strijd;
 Indien ik die voorbij laat gaan,
 Ik raak misschien daar nooit weer aan
 Ik ga met ernst dan aan het werk,
 Tot nut van ziel, ten oogst van kerk.*

September, Herfstmaand.

*Voor felle koud', na heten brand,
 Geeft d' herfst nog eens een jeugdig land,
 Als droevig kruis u nu aankleed,*

*Daarna God weer verkwikking geeft.
En hebt gij nu een zoete vreugd,
Naar druk gij u wel zetten meugt;
In kruis wil ik dan moedig zijn
En nedrig in een zonneshijn.*

Oktober, Wijnmaand.

*Met de wijnoogst, zo komt de wind,
De wijn verkwikt, de storm verslindt,
Die naar de hemel zet zijn voet,
Heeft niet te wachten enkel zoet;
Maar zeker in dit tranendal,
Hem storm op storm ontmoeten zal;
Maar die tot God dan bidt en schreit
Die wordt daardoor tot deugd geleid.*

November, Slachtmaand.

*Wat land, of zee, of beest voortteelt,
Wordt voor de mens vergaard, gekeeld,
Dit alles voor mij, zondig dier!
Voor wie ben ik? Wat doe ik hier?
Ik moet, ik wil niet zijn voor mij.
Maar tot Gods eer mijn leven zij.
O, zalig mens! die dit beoogt,
En God in al zijn doen verpoost!*

December, Wintermaand.

*Zo loopt het jaar te post ten eind',
Al rasser dan men merkt of meint.
Dus eindigt ook mijn tijd; 'k ga heen
Om eens, maar eens, die stap te treên,
Waar de eeuwigheid aan hangt, o Heer!
Mij voor mijn sterven, sterven leer.
Wend van de tijd mijn oog en lust
Tot de eeuwigheid, mijn ware rust.*

***Die mij gevoed hebt en bewaard,
Als kind, als jongeling, bejaard,
Mij nu, o Heer! te hulpe kom
In mijn grijzen ouderdom
Doe mij toch steeds voorzichtig gaan,
En als een rots voor waarheid staan.
Mijn laatste tijd, mijn beste zij,
Mijn leven vreed', mijn einde blij!
Amen.***

Algemene rouwklacht over WILHELMUS Á BRAKEL

DOOR

ABRAHAM HELLENBROEK

Algemene rouwklacht in de straten van Rotterdam, over het afsterven van de heer Wilhelmus á Brakel TH. F.

Uit Pred. 12:5, *Want de mens gaat naar zijn eeuwig huis, en de rouwklagers zullen in de straten omgaan.*

De ouderdom wordt niet ongepast *een levende dood* genoemd. Het is waar, men vindt de schriften van de ouden bezaaid met vele lofredenen ter ere van de ouderdom; en daar zijn ook hoedanigheden aan eigen, die haar prijs verdienen, waarom ook, onder meest alle volken, mensen van hoge jaren gekeurd zijn voorwerpen te wezen van passende achting en eerbied, bijzonder ook onder de Joden. Dat neemt echter niet weg, dat ook de ouderdom, op zichzelf aangemerkt, als een levende dood is; daar de levensbloei vervallen, de krachten gebroken, de zwakheden vermenigvuldigd zijn, en zo de dood zich al begint te vermengen met het leven, met een onvermijdelijk gevolg van een zekere nabijheid van de dood. Daar zijn er, die daarom menen, dat een oud man bij de Latijnen *Senex is* genoemd, quasi *Seminex*, als *half dood*. *Senilis anima in primis labris est, een oude ziel is voor op de lippen*. Senéca verdedigt elders die samenvoeging van Virgilius:

Subeunt morbi tritisque senectus:

De ziekten en droevige ouderdom komen.

Non mehercule, zegt hij, immerito; senectus enim insanabilis morbus est,

niet zonder reden in waarheid; want de ouderdom is een ongeneeslijke ziekte.

Cicero noemt hem daarom *occasum vitoe, de ondergang van het leven*. Een ander, *primitias mortis, de eerstelingen van de dood*. Stobaeus verhaalt van zekeren Alexis, die, door jaren afgemat, zeer langzaam voortging, wanneer hij van iemand werd gevraagd, hoe het hem al ging? Dat hij tot antwoord gaf: *ik sterf allenskens*. Zeker, hoe hoger jaren en hoe meer verzwakkingen in dezelve, hoe nader aan de dood. Dat is immers de zaak, die ons in deze onze tekstwoorden wordt aangetoond.

Nu had de Prediker de jongeling aangezegd, dat hij aan zijn Schepper gedenken zou in de dagen van zijn jongelingschap. Hij had als een drangreden daartoe bijgebracht, dat zijn jongelingschap niet lang duren zou, dat er haast een tijd des ouderdoms op volgen zou, kwade dagen, jaren, van welke hij zeggen zou: ik heb geen lust in dezelve; hij wijst aan, met wat gebrekkigheid en natuurverval die ouderdom vergezeld en zo als een stervend leven zijn zou, onder zeer poëtische en verbloemde uitdrukkingen, vers 2-5. Maar bijzonder ook nu in onze tekst, hoe onder en op die zwakke oudheid ook zeker de dood zou naderen; hij zou, zo doende, naar zijn eeuwig huis, en met het ene been in het graf gaan, en het zou eens komen, dat de rouwklagers over hem in de straten zouden omgaan.

U kunt haast zien, Toehoorders, waar ik met deze mijn tekst heen wil; en ik kan wel merken aan uw overkroppende menigte aan deze plaats, dat gij het al, eer ik hem aflas, hebt verwacht, wat mijn grote oogmerk in deze ure zijn zou. De beklaglijke dood van

uw overdierbare Leraar en mijn zeer geliefde ambtgenoot Wilhelmus a Brakel roept u en mij hier samen, om over hem te rouwklagen. Ofschoon hij in nederigheid wel liefst wilde, dat men hem door geen lijkpredikatie zou gedenken, hebben wij echter dit noch kunnen, noch willen beloven. Zijn gedachtenis is er te waardig en te dierbaar toe, en het zal nog aan velen nuttig zijn. Daartoe zullen ons de nu afgelezen woorden een passende geschiktheid geven.

Twee zaken zullen wij er kort in opmerken:

- I. 's Mensen sterven: *de mens gaat naar zijn eeuwig huis.*
- II. De rouwstaatsie daarop volgende: *en de rouwklagers zullen in de straten omgaan.*

Het hangt alles met het voorgaande samen door het woordje want, omdat, toonde:

- a. Dat al die voorgaande zwakheden de mens, in de bestelling van Gods voorzienigheid, als geordineerde middelen overkomen tot zijn einde; want Hij, Die het einde bepaalt en maakt, doet ook zo met de middelen.
- b. Dat ook derhalve de mens, als hij die dingen ziet komen, dezelve wel voor memento mori, een *gedenk te sterven*, gebruiken mag, en vaststellen, dat hij op de rand staat van de eeuwigheid.
- c. Dat derhalve de jongeling, misschien wel eerder, maar immers uiterlijk door die weg, ook zullende naar zijn eeuwig huis gaan, waar vandaan hij in dit leven nooit zou terugkeren om verzuim te verbeteren, wel had zorg te dragen, om zijn tijd in het gedenken aan zijn Schepper te gebruiken, eer hij naar dat eeuwig huis verhuisde.
- d. Dus spreekt dan hier de prediker ook algemeen, opdat de jongeling niet denken zou, dat hij zou vrijgaan. De mens, wie hij ook zij, gaat naar zijn eeuwig huis.

In de grondtaal is het woord *Adam* die naam, gelijk bekend is, waarmee de Heere aanstonds de eerste mensen benoemde. Gen. 1:26, *Laat ons mensen (Adam) maken*; waarmee vervolgens Mozes dan ook de eerst geschapen mens en bijzonder de manmens benoemt. Gen. 2:19 beginnen het onze overzetters als een eigennaam van de eerste mens, onvertaald door Adam uit te drukken en zo vervolgens. Over de oorspronkelijkheid van die naam wordt verschillend geoordeeld.

1. Ik ga voorbij, hetgeen Drusus als een misvatting in Theodoretus aanmerkt, schijnende Adam af te leiden van Edem, voor Eden; de naam van het paradijs.
2. Allergemeenst is het, dat die naam afvloeit van des mensen oorspronkelijkheid uit aarde, en wel, zo men acht, *rode aarde*; bij de Hebreëen *adamah* genoemd.
3. Het is echter ook bedenkelijk, ***of het niet ziet op de mens, nu reeds gemaakt, bestaande uit een bloedig vlees; stoffelijke aarde, en zó rode aarde, terwijl hij leeft.***
4. Of gelijk onze overledene ergens heeft aangemerkt, omdat de mens, als hij op het gezondst en sierlijkst is, roodachtig is. Klaagl. 4:7, *Zij waren roder van lichaam dan robijnen.*
5. Daar het niet veraf zou zijn, hetgeen iemand heeft opgemerkt, dat het woord Adam zijn betekenis zou kunnen hebben vanwege des mensen schoonheid en bevalligheid, uit een gelijkkluidend woord, dat bij de Abyssijnen *schoon en vermakelijk zijn* betekent.

Wat er van zij, immers die benaming is van de eerste mens in de taal van de Hebreëen overgegaan tot een algemene naam van alle mensen, en in die ruimte komt hij hier ook

voor; en wel zo, dat men onder de mens in het enkelvoudig, hier in een meervoudige zin, als een collectivum, *alle mensen*, al wat mens is moet verstaan. Zó algemeen, dat er niemand, op wie als een afkomeling van Adam, zijn naam Adam, dat is mens, is overgegaan, van is uitgezonderd; en de ruimte als Hebr. 9:27, *Het is de mens gezet eenmaal te sterven. Wat man leeft er, die de dood niet zien zal; en die zijn ziel zal bevrijden van het geweld des grafes*, Psalm 89:49. Groot of klein, jong of oud, arm of rijk, het is van allen waar:

Quae magnos parvosque teris; quae fortibus aequas Imbelles; populisque duces, seniumque juventae.

Dewelke (de dood namelijk) grote en kleinen slijt, welke de dappere en laffe, onderdanen en vorsten, ouden en jongen elkaar gelijk stelt.

Het zijn echter, hier in het oogwit bijzonder mensen van jaren en ouderdom op wie de Prediker ziet; zij mogen door ouderdom zo'n hard hoofd gekregen hebben als zij willen, en rekenen het leven in erfpacht te hebben, zij moeten er ook aan; ja zij gaan al stervende in hun schoenen. Van Minander, die een leerling was van Simon Magus, in de eerste kerk, verhaalde Eusebius, dat hij voorgaf, dat allen, die met zijn doop gedoopt werden, noch oud worden, noch sterven zouden. Welk een dwaasheid, die door de ervaring zo weerlegd is; en van geen betere waarde, dan de Joden voorgaven, dat binnen de stad Luz niemand sterven kon. Neen, neen!

Omnes una manet nox, Et calcanda. semei via lethi, Mista senum ac juvenum densantur funera:

Allen hangt dezelfde nacht boven het hoofd, en men moet eens de weg van de dood betreden; de gemengde lijken van ouden en jongen worden daar opeen gepropt.

Het is onbepaalde waarheid, *de mens gaat naar zijn eeuwig huis*. Bedenklijk is het, dat door dat eeuwig huis te verstaan is.

1. Sommigen menen, dat men het best voor de eeuwig staat van de mensen kan nemen, die tweërlei is, of van de zaligheid, of van de verdoemenis; en zo was dan dit huis, waar de mens heengaat, of de hemel, of de hel, en dan zou dit heengaan daarheen op des mensen ziel zien, naar welke hij aanstonds op de dood of naar de hel, of naar de hemel gaat. Dan zou ook het woord eeuwig in een onbepaalde zin, naar zijn meeste nadruk, kunnen genomen worden; wat die staat in de hemel of hel zal volstrekt eeuwig zijn. Het is al opmerkelijk, dat Cicero de gelukkige staat van de zielen na de dood ook met deze eigen uitdrukking van Salomo benoemt: *Nos vero, si quid tale acciderit, ut a Deo denuntiatum videatur, ut exeamus e vita, laeti et agentes pareamus, emittique nos e custodia et levare vincules arbitremur, ut in aeternam et plane in nostram domum remigremus.*

Doch wij, zo ons iets zodanigs overkomt, dat ons van God schijnt geboodschapt te worden, dat wij uit het leven zullen uitgaan, laat ons vrolijk en dankzeggende gehoorzamen, en het daarvoor houden, dat wij uitgelaten worden uit de gevangenis en van de boeien ontlicht, om naar het eeuwig huis, en dat geheel het onze is, te verhuizen.

Schoon inderdaad van een Heiden! Paulus schijnt ook de eeuwig staat zo te noemen *een gebouw van God, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen*, 2 Kor. 5:1.

2. Anderen menen evenwel, dat men door dit huis best *het graf* verstaat; het is zeker, dat dus die benaming meer in des Heeren Woord gebruikt wordt, Job 17:13, *Zo ik wacht, het graf zal mijn huis wezen, in de duisternis zal ik mijn bed spreiden.* Job

30:23, *Ik weet, dat Gij mij ter dood brengen zult, en tot het huis van de samenkomst van alle levenden.* Zo ook Jes. 14:18, 19, *Al de koningen van de Heidenen, zij allen liggen neer met eer, een ieder in zijn huis; maar gij zijt verworpen van uw graf als een gruwelijke scheut, als een kleed van de gedoden, die met het zwaard doorstoken zijn.* Bij de Egyptenaars was het, volgens getuigenis van Diodorus, zeer gemeen, dat zij hun graven *een huis* noemden.

De Feniciërs noemden ze beth-hakeb, *het laatste huis*; waarvan Bochart de fabel van het graf van Hecuba afleidt.

Zo Petronius: *Idem omnium exitus est, idem domicilium. Alle mensen hebben één uitgang, één huis.*

Horatius: *Et domus exilis Plutonia. En het kleine Pluto's huisje.*

Tibullos: *Atque in marmoreo ponere sicca domo.*

En laat ze mijn droge (beenderen namelijk) in een marmer huis leggen.

Dus de benaming van een huis hier genomen zijnde, zou het heengaan daarheen zien op de mens, naar zijn lichaam aangemerkt: en dat zou dan een eeuwig huis, of een huis van zijn eeuwigheid, van zijn eeuw, (gelijk er eigenlijk in de grondtaal is) genoemd worden. Niet in die zin, gelijk de Heidenen veel aan de dood en aan het graf een onbepaalde eeuwigheid hebben toegeëigend; sommigen, omdat zij met de dood alles, en lichaam en ziel, voor eeuwig dood rekenden. Anderen, ofschoon zij het overblijven van de ziel geloofden, omdat zij echter geen opstanding van het lichaam verwachtten. Hier vandaan dit antwoord van Epectetus op die vraag van Adrianus: *wat de dood was?* Hij antwoordde: *een eeuwige slaap.*

En een Latijns dichter: *Ferreus urget. Somnus et aeterna clauduntur lumina nocte. Een ijzeren slaap prangt hen, en de ogen worden met een eeuwigen slaap gesloten.*

Catullus: *Nox est perpetua una dormienda. Men moet een gedurige nacht slapen.*

Diodorus Siculus toont dus, dat de Egyptenaars ook hun graven eeuwige huizen noemden. *Een huis waar men altijd bewaard wordt*, noemt het Sophocles.

Hier vandaan die opschriften op de grafsteden van de ouden: *Hanc aeternam sedem sibi posuit. Deze eeuwige rustplaats heeft hij zich gemaakt, enz.*

Haec domus aeterna est, hic sum situs, hic eRom. semper. Dit is mijn eeuwig huis, hier ben ik gelegen, hier zal ik altijd zijn.

Maar wat ook de Heidenen dus van de dood en het graf gesproken hebben, men moet met Ambrosius zeggen: *Fleant mortuos suos qui putant esse mortueo; ubi resurrectionis fides est, non mors, sed species, quietis est. Laat die hun doden bewenen, welke menen, dat zij dood zijn; waar het geloof is van de opstanding, is geen dood, maar een soort van rust.*

Als derhalve het graf hier een *eeuwig huis* zou genoemd worden, moet men dat woord, gelijk dikwijls, in een bepaalder zin nemen; zoals het bij de Hebreëen doorgaans gebruikt wordt, of om een lange duurzaamheid in het gemeen uit te drukken, of om die duurzaamheid uit te drukken, die aan zo'n zaak waarop het gepast wordt, eigen is. Dus dan hier tot het graf gebracht zijnde, drukt het zo'n huis uit.

- (1) Daar de mens zeer lang in is en blijft, Pred. 11:8, *Indien de mens vele jaren leeft, en verblijft zich in die allen, zo laat hem ook gedenken aan de dagen van de duisternis; want die zullen vele zijn.*
- (2) Een huis dat zo lang een huis blijft, als de graven graven blijven zullen.
- (3) Een huis van de eeuwen, dat door al de eeuwen blijven zal, zo lang de eeuwen en de aarde blijven zullen; in die eigen zin als er Pred. 1:4 gezegd wordt: *de aarde staat in eeuwigheid.*

- (4) Een huis dan, waarin de mens naar zijn lichaam blijven zal tot aan de voleindiging van de eeuwen, totdat de eeuwigheid begint; waaruit hij derhalve in dit leven, in deze wereld en eeuwen nooit zal terugkeren, dan in de opstanding, om in een eindeloze eeuwigheid over te gaan.

Wat men nu van beide deze verklaringen kiest, de ene en de andere heeft gevoegelijkheid. Maar waarom zouden wij die ook niet beide bij elkaar voegen? Verstaande door dit eeuwig huis alles, waar de mens naar toe gaat als naar zijn huis, met dat hij sterft; het graf ten opzichte van zijn lichaam, en hemel of hel ten opzichte van zijn ziel. Laat het ons dan hier in die ruimte nemen, omdat wij door geen omstandigheden van de tekst bepaald worden.

Daarheen nu, zegt de grondtaal, is de mens gaande, *wandelende*; hij gaat naar zijn eeuwig huis.

1. Dat gaan begint hij al zodra hij is geboren, het gehele leven van de mens is niet anders dan een gaan naar zijn einde; door ogenblikken, uren, dagen, weken, maanden, jaren gaat hij en nadert hij al van stap tot stap van zijn wieg naar zijn eeuwig huis. Wij brengen onze jaren door als een gedachte, Psalm 90:9.
2. Bijzonder echter, waar hier nog naast op wordt gezien, de mens gaat naar zijn eeuwig huis; als hij nu tot stokoudheid en hoge jaren is gekomen, gelijk zijn lichaam dan al begint te bukken en te krommen naar het graf, zo breken ook zijn levenskrachten dan alle dagen af, en dus gaat hij al stervende; hij sterft al gaande. En men ziet het als op het oog, gelijk men het ook in onze taal wel noemt, dat hij naar huis gaat: die gaat naar het graf, zegt men ook, als alles begint te vervallen, en de machteloosheden en zwakten van de ouderdom, als zo vele voorboden van de dood, daar zijn. In de dagen, wanneer de sterke mannen zich krommen, in het voorgaande derde vers.
3. En dit gaan naar 't eeuwig huis, sluit dan hier ook in een komen in dat huis; hij gaat er zo naar toe, dat hij er ook zeker komt. *De mens gaat naar zijn eeuwig huis*, is dus even hetzelfde alsof er stond: de mens sterft; eer gaan ook eigenlijk de rouwklagers niet om in de straten, en daarom moet men dat hier noodzakelijk insluiten. Daartoe is nu de een wel wat langer onder weg, om naar zijn eeuwig huis te gaan, dan de ander, elk komt er echter op zijn bepaalde tijd. Daar zijn er, die de geest al geven eer hen nog een oog gezien heeft, eer zij uit de baarmoeder voortgebracht worden, Job 10:18, *Als een verborgen misdacht, of als de kinderkens, die het licht niet gezien hebben*, hfdst. 3:17; en welker moeder hun graf is, Jer. 20:17. Immers die de geest geven, als zij uit de buik voortkomen en sterven van de baarmoeder aan, Job 3:11. En zo van 's moeders buik tot het graf gebracht worden, Job 10:19. Anderen weer voeren hun leeftijd op tot een grijze ouderdom, die met Job sterven, oud en van de dagen zat, Job 42:17. En die zo in ouderdom ten grave komen, gelijk de korenhoop te zijner tijd opgevoerd wordt, Job 5:26. De een gaat er ook wel door een andere weg en op een andere wijze heen, dan de ander; allen komen zij echter in het eeuwig huis; sommigen, in plaats van er heen te gaan, worden er door een geweldige dood, op duizenderlei wijzen, door anderen in gestoten; sommigen ook, in plaats van gaan, lopen er heen, door honderd wegen, als haastende naar het graf, en dikwijls door een roekeloze smoordood zich daarin neerstortende. Anderen gaan er langs de gewone doodwegen, doch ook zo op een geheel verschillende wijze heen. Allen echter komen zij in dezelfde verzamelplaats van de levenden; en zij gaan, vroeger of later, dus of zo, naar hun eeuwig huis.

Daarmee is dan de mens weg; hetgeen verder omtrent hen gedaan wordt, en maar voor een korte tijd, is, *dat de rouwklagers in de straten omgaan*. Dat wordt hier als een gevolg van het sterven in de overblijvende levenden aangetekend. Sommigen hebben dit wel genomen voor het treurig heengaan van de vrienden en bekenden, wanneer zij hun stokoude of zwakke vriend terwijl hij nog leeft, bezocht hebbende, van hem met droefheid weggaan, ziende niet anders dan zijn dood tegemoet. Doch dat schijnt zo gevoegelijk niet; daarom past het klagen en het rondom gaan in de straten zo niet eigenlijk.

Het grondwoord betekent een wijk, Hoogl. 3:2; een straat, Spr. 7:8 Pred. 12:4. De betekenis ontleend zijnde van omlopen, ginds en wederlopen, dat op de straten eigen is. Dus hier ook met omgaan, rondom gaan, gepaard; een betekenis doorgaans aan dat woord ook eigen, 1 Sam. 7:6; Hoogl. 3:2; Jozua 6:3; Pred. 1:6. Dit zouden nu de rouwklagers doen; dit grondwoord beduidt doorgaans zo'n rouwklagen en treurbedrijving, die met enig uiterlijk misbaar en tekenen van droefheid is vergezeld. Enige weinige malen komt het buiten betrekking op gestorvenen voor, maar anders vind ik het doorgaans slaande op rouwbedrijf over doden en zo vertaald:

- Door beklagen, Gen. 23:2; 2 Kon. 14:13, 18; Jer. 16:4, 6; 23:18; 25:33; 34:5.
- Door leed dragen, van Bathseba over haar man Uria, 2 Sam. 11:26.
- Door misbaar maken, Jer. 6:26.
- Door weeklagen, 2 Sam. 9:12 3:31 1 Kon. 13:30.
- Door rouw bedrijven, 1 Sam. 25:1, 28:3; 1 Kon. 13:29.
- Door rouwklagen, Jer. 16:5; Ezech. 24:16; Zach. 12:10. Alle teksten, uit welke het algemeen gebruik van rouwbedrijf over afgestorvenen geheel openbaar is; en het is ook algemeen onder alle volken zo gewoon geweest. Het is waar, men vindt hier en daar een voorbeeld van volken, die zich over het afsterven van de hunnen verheugden. De Stoïsche filosofen hebben ook alle treurbewegingen daarover willen uitschudden; doch dat was iets zeldzaams, en de natuur te verkrachten. Anders zijn de rouwbedrijvingen over de doden bij allen algemeen geweest, en bijzonder ook onder de Joden; doch van zo veel verscheidenheid en soorten, dat het een onmogelijkheid is, die hier op te tellen. Dus vindt men hier dan ook rouwklagers in de straten omgaande. Verscheiden kan men daaronder begrijpen:

(1) De treurende gemeente, onder welke iemand sterft, vooral wanneer het iemand van enige uitmuntung is, die in zijn leven aan het gemeen, of in het burgerlijke, of in het kerkelijke zonderling nuttig was, en over wiens afsterven men dan een algemene en openbare treurigheid draagt in het hart, ziet in de aangezichten en hoort uit de monden, in wijken, straten van dorpen, steden en wel van een geheel land. Dusdanig was dat rouwklagen van al het volk over het afsterven van Aäron. Num. 20:29. Van Mozes, Deut. 34:8. Van Samuël, 1 Sam. 25:1. Van Josia, 2Kr 35:24. Van Mattathias, 1 Makk. 2:70. Van Judas Makkabéus, hfdst. 9:20, 21. Van Jonathan, hfdst. 12:52.

(2) De naaste vrienden, die men dan met treurige aangezichten, en met rouwklederen en betuigingen van hun droefheid ziet en hoort langs de straten; gelijk Maria en die met haar waren, ja ook Jezus zelf weende over de afgestorven Lazarus, Joh. 11:33, 35, Jezus dan, als Hij haar zag wenen, en de Joden, die met haar kwamen, ook wenen, werd zeer bewogen in de geest, en ontroerde zichzelf. Jezus weende.

(3) De bekend makers van des overledenen dood door de straten en langs de huizen, gelijk nu onze doodbidders, aansprekers, begrafenisbezorgers, zoals men ze noemt. Dit placht oudtijds wel te geschieden door gehuurde rouwklagers, die zodra iemand

was gestorven, dat dan met veel gejammer gingen uitroepen door de straten. Daar sommigen denken, dat de gestorvenen bij de Romeinen conclamati, *beroepen*, over wie nu geroepen was, om werden genoemd. Hoewel anderen denken, dat zij zo genoemd werden, omdat er, als er de geest uit was, of ook wel even eer men ze verbrandde, enige malen met hun naam zeer sterk van de bijstaanden over hen werd geroepen, om verzekerd te zijn, dat zij waarlijk dood waren.

(4) De rouwstatige begrafenis zelf; wanneer het lijk op een rouwklagende wijze door de straten ter begraafing, ter verbranding of anderszins, werd heengevoerd; daarbij vond men dan wederom meer dan ééne soort van rouwklagers.

- a. Dan zag men de naaste vrienden nog wel in kleding en in gemoedsbewegingen allerdiepst in rouw bij de lijkstatie: men vindt dat in Jakobs gezin bij het begraven van hun oude vader, Gen. 50:7, 8, 10.
- b. Dan zag men andere bekenden, en wel de gehele menigte, noch vooral rouwklagende, de overledene navolgen en betreuren, gelijk van David en zijn volk bij de begrafenis van Abner is te zien, 2 Sam. 3:31-34. Ziet ook 1 Sam. 25:1; 1 Kon. 14:18; Hand. 8:2.
- c. Dan zag men ook oudtijds gehuurde mensen, mannen en vrouwen, bij de Latijnen *praefici* en *praeficae* genaamd, die daarop afgericht waren om met hun stemmen en ook met speeltuigen, door hun tranen en allerlei nare treurgebaren de naarste tekenen en betuigingen van droefheid te vertonen, en anderen ook tot treuren, schreien en rouwklagen te bewegen; op dezulken ziet het, als er Jer. 9:17, 18 wordt gezegd: *Roept klaagvrouwen, dat zij komen, en zendt heen naar de wijze vrouwen, dat zij komen en haasten, en een weeklage over ons opheffen; dat onze ogen van tranen nederdalen, en onze oogleden van water vlieten.* En Amos 5:16, *Rouwklagen zal zijn bij degenen, die verstand van kermen hebben.* Men zag dat in het huis van die overste, wiens dochtertje gestorven was als er Jezus inkwam, Hij zag er de pijpers en de woelende schare, en degenen, die zeer weenden en huilden, schreiende en misbaar makende over hetzelfde, Matth. 9:23; Markus 5:38; Lukas 8:52. Een gewoonte en onder Heidenen, en onder Joden, vanouds zeer bekend; doch daar ik mij nu niet inlaat. Deze vergezeld dan bijzonder ook *de lijkstaatsie*, en daar zal zonderling ook hier al op gezien worden.
- d. Daar kwamen dan ook wel openbare lijkredenen bij, waarin, naast het melden van de levensbedrijven van de overledene, dan ook zijn verlies statelijk beklagd werd. Immers dat onder de Egyptenaars, onder Grieken en Romeinen, gelijk ook vanouds onder de Christenen dit gewoon geweest is, is bekend. Onder de Romeinen was het zo gemeen, dat zij zelfs over vrouwspersonen zodanige lijkredenen gedaan hebben, gelijk ons hun geschiedschriften van Livia, Pompea, Sabina, Faustina, Julia, de lievelingen van Augustus, Nero, Hadrianus, Aurelius, Antonius, Severus, aantonen. Dat er onder de Joden ook iets dergelijks heeft plaats gehad, mag men afleiden uit Davids lijkrede en openbare weeklacht over Saul en Jonathan. 2 Sam. 1:17, enz. Over Abner, 2 Sam. 3:33, 34. Uit de weeklacht die gemaakt werd over die man Gods uit Juda, 1 Kon. 13:30, en die openbare klaagliederen, welke en Jeremia, en andere zangers en zangeressen maakten over Josia, 2 Kron. 24:25.

Ziet op al deze wijzen kan de Prediker hier zeggen: *als de mens gegaan is naar zijn eeuwig huis, dat dan de rouwklagers in de straten omgaan.* En dat zal genoeg zijn tot de tekstverklaring, die tegenwoordig onze grootste toeleg niet is.

Nu roept mij de tijd, veelgeachte Toehoorders! dat ik de toepassing van deze gewone waarheid tot het bijzonder onderwerp brenge, waarop ik met dezelve doel. Laat mij derhalve toe, dat ik een zwart gordijn openschuive, om u in te leiden in een allertreurigst gezicht; dat ik u van verre op de lijkbaar vertone de dode romp van een allerkostelijkste ziel, dat is het graf voor u opene van hem, die u dierbaarder geweest is dan de appel van uw oog; ***ik meen uw kostelijke zielevriend en getrouwe zielverzorger Wilhelmus a Brakel.***

U behoeft mij niet tegemoet te voeren, u zult het ook niet doen, gelijk eens Martha de Heere Jezus deed, omtrent de begraven Lazarus, wanneer Jezus gelastte het graf te openen: *hij riekt nu al, want hij heeft vier dagen aldaar gelegen*, Joh. 11:39. Het is waar, het is nu ook de vierde dag, dat hij in het graf gelegen heeft; doch daaruit zal geen stank voortkomen, maar een allerliefelijkste wasem, die een geur zal geven en laten van een blijvende gedachtenis tot zegening, welke als een olie zijn zal, die uitgestort is; al veel liefelijker dan die men bij de specerijbrandingen over de lijken van de ouden placht te rieken.

Hoe groot de man ook was, van wie ik nu spreken zal, wat ook iemand zij, alreeds is zijn naam genoemd, en het is bekend, dat hij een mens is, Pred. 6:10. Dit zeg ik vooraf, om u al aanstonds te doen zien, dat het van hem ook volgens mijn tekstspreuk, als van een mens, is moeten waar worden, dat hij gegaan is naar zijn eeuwig huis. O, ja! al was de schat, die de Heere in hem gelegd heeft, wonder groot, het was nochtans maar in een aarden vat, 2 Kor. 4:7. Dat is ook bij de uitkomst gebleken; hij is gestorven als een mens. Psalm 82:7. En het is van hem ook waar geworden: *Immers is een mens, hoe vast hij staat, enkel ijdelheid*, Psalm 39:6.

Zijn naam was dan ook Adam, mens. Doch ik mag en moet echter ook zeggen, en niemand uwer zal mij, niemand kan mij dat betwisten, hij was *Ha*-adam, zoals ons grondwoord heeft en zoals het dikwijls met een nadruk bij de Hebreëen gebruikt wordt, hij was *een groot mens*, een mens bij uitstek.

Dignus monstrari et dici: hic est. *Waardig dat men op hem wees en zei: dat is hij!*

Waarvan men derhalve, nu hij gestorven is, ook zeggen mag en moet, gelijk David van Abner! *Weet gij niet, dat te deze dage een grote in Israël gevallen is*. 2 Sam. 3:38. Zeker, hetgeen de Heere eens tegen David, als een voorganger over zijn volk, liet zeggen: *Ik heb u een grote naam gemaakt, als de naam van de groten, die op de aarde zijn*, 2 Sam. 7:9.

Dat moet men ook (laat er alle nijdige misduiding af zijn) van deze uw voorganger in des Heeren huis zeggen; daar zijn al heel weinig Nederlandse Leraren, die zo'n naam van nabij en van verre gemaakt hebben als onze zalige overledene. Zal ik aan mijn bestek en het bewijs in deze voldoen, het is nodig, dat ik u de man van zijn wieg tot zijn graf, een weinig nader onder het oog stel.

Het is al iets, dat in de kleine beginselen van iemands geboorte hem groot maakt, als hij zijn afkomst heeft uit ouders, die hem tot een sieraad zijn. *Der kinderen sieraad zijn hun vaders*, Spr. 17:6. Wat heeft de wereld niet altijd daarmee op gehad, als men zijn afkomst rekenen kon van ouders, die door loffelijke daden naar de wereld, of door adeldom beglansd waren? Dat deed de Patrici, de adel van Rome, oudtijds pronken met de afbeeldsels van hun voorouders van was in hun voorhuizen, en bijzonder ook als zij begraven werden, droeg men ze voor het lijk heen. Maar die wat hoger zien, kennen geen adel dan de deugd.

Tota licet vetres exornent undique cerae, Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.

Ofschoon de wassen beelden van de ouden de voorportalen aan alle kanten versieren, de deugd is de enige en enkele adeldom.

En dan behoeft onze overledene voor weinigen te wijken; ik mag van zijn oudere beeltenissen ook billijk hier vooruit dragen. Gelijk geschiedschrijvers vanouds af, Suetonius, Plutarchus, Xiphilimus, Elius Spartianus, Julius Capitolinus, Julius Lampridius en anderen, in de beschrijving van iemands leven altijd beginnen van het sieraad van hun afkomst en de deugden van hun ouders; zo mag en moet ik billijk die erekroon ook zetten op het hoofd van de overledene, gelijk het Lukas in de geschiedenis van Johannes de Doper tot zijn roem aantekent, *dat zijn ouders beiden rechtvaardig waren voor God, wandelende in al de geboden en rechten des Heeren onberispelijk*, Lukas 1:6. Zo is het ook van onze overledene waarheid.

- Hij heeft tot een vader gehad Theodorus Gerardus a Brakel, geboren uit Paapse voorouders, oorspronkelijk uit Brabant, in het jaar 1608 binnen Enkhuizen, zoals hij in een opdracht aan de regering van die stad aantekent. In bediening een Predikant; eerst te Beers en Jellum in Friesland, waar hij beroepen werd de 13 Maart 1638, oud zijnde omtrent 30 jaren; toen in het jaar 1652 aan de Burg op Texel; vervolgens in het jaar 1653 te Makkum in Friesland; te Huizum, bij Leeuwarden, is hij ook beroepen geweest in het jaar 1658, doch die beroeping is bij hem afgeslagen. In genade was hij een voorbeeld van allertederste Godsvrucht in zijn tijd, en (uit hetgeen zijn nagelaten schriften, bijzonder zijn "Geestelijk Leven en de trappen van het Geestelijk Leven, " ons van hem vertonen) nog tot een verwondering voor de nakomelingschap en een zegen bij alle vromen. Zijn gedurigheid in het bidden, zijn nabij leven met God, de meer dan gewone ontdekking en openbaringen van de Heere aan hem, zijn blinkende heiligheid moeten ons tegen hem doen opzien als een Henoch, die met God wandelde; als een Noach, rechtvaardig en oprecht in zijn geslachten; als een Mozes, die met God sprak van aangezicht tot aangezicht; recht een Theodorus, een gave Gods, een kostelijk en dierbaar geschenk des Heeren aan zijn kerk in die tijd.
- Zijn moeder was Margaretha Homma, vermaagschapt aan de zalige Laurentius Homma, eertijds zo begaafd, vermaard en ernstig leraar binnen Amsterdam; ook een Margaretha, een parel in Godsvrucht, een sieraad onder de vrouwen in haar tijd.

Uit dit kostelijke paar is onze overledene geboren binnen Leeuwarden op de 10^e Januari 1635, nieuwe stijl, of de 31^e December 1634, oude stijl; zo als men toen in Friesland rekende. Onder meer andere kinderen, hun enige zoon: een Izaäk des lachens.

Onder de gelukkige opvoeding van zo'n Godvruchtige vader en moeder behaagde het God al vroeg te doen blijken, dat hun zaad, in deze hun zoon, ook voor de Heere geheiligd was. Al is genade geen erfgoed van de ouders, de Heere schenkt ze echter ook wel al zeer vroeg aan kinderen van begenadigden; daar zijn er, die hij al van de baarmoeder af heiligt, Jer. 1:5; Lukas 1:15. Dit is ook van onze overledene waarheid geweest; hij was een andere Obadja: *Ik, uw knecht, vrees de Heere van mijn jonkheid af*, 1 Kon. 18:12. Een Abia, waarin al vroeg wat goeds werd gevonden voor de Heere, de God Israëls, 1Kon 14:13.

De eerste tijd van zijn verandering heeft hij altijd getuigd, niet onderscheidenlijk te weten, maar dat hij van zijn eerste geheugtijd af onder een tedere indruk van God en vol liefde tot de Heere Jezus was geweest; en nauwelijks kunnende lopen, al vele tedere bewegingen daaromtrent had gevoeld. Tot een staaltje daarvan wel een

verhalende onder andere, hoe hij nog zeer jong zijnde, eens onder een kerstmispredikatie van zijn vader wonderlijk was aangedaan geweest; en dat de bijblijvende indruk van die, hem dikwijls kinderlijk had doen vragen: *Vader! wanneer zal het weer kerstmis wezen?* Zonder de reden te zeggen, waarom hij dat vroeg. Dat hij ook wel van ongewone genieting en bewegingen al zeer vroeg iets ontdekt had aan zijn moeder, die hem daarop had geantwoord: *kind! dat gaat boven je verstand;* en dat hem dat daarna afkerig had gemaakt om iets te zeggen; merkende ook daaruit van achteren op, hoe voorzichtig ook al ouders moeten zijn omtrent kinderen in behandeling, om niet iets goeds zonder achterdocht te stuiten. Dat hij ook van zijn eerste jeugd af zeer veel werks van bidden had gemaakt.

Die beginsels van de genade en van des Heeren werk in hem, werden wonderlijk opgewakkerd door het heilig voorbeeld en de ernstige vermaningen van zijn vader en zijn moeder, en niet weinig geholpen door hun onvermoeide gebeden voor hem. Hij verhaalde, hoe zijn moeder meermalen hem gezegd had, dat zij zo aanhoudend en gedurig worstelende voor hem in gebeden was, dat zij zichzelf vergat, in die betrekking dikwijls met veel nadruk had gezegd: o! wat zult gij te verantwoorden hebben, zo gij God niet vreest! Een rechte Eunice, een Monica. En evenzo van zijn vader, dat die hem, toen hij te Leeuwarden op de school ging, en wekelijks des Zaterdag te huis kwam, dan gewoon was des Maandags tot een zekere afstand buiten Beers, waar hij toen Predikant was, uit te leiden, en dat die daar dan, (men kan er uit besluiten, wat hij gedaan heeft in zijn binnenkamers) bleef staan, voor hem de Heere biddende en hem na-ogende zolang hij hem zien kon; en dat dit hem ook dikwijls zeer biddende op de weg gemaakt had. Een rechte Abraham; daarop gezet, dat zijn zoon mocht leven voor des Heeren aangezicht.

Een zoon van zovele tranen en gebeden, hoe kon die verloren gaan? De Heere zegende hem merkkelijk in zijn studiën en hij werd uit de scholen van Leeuwarden welhaast gebracht op de academies van Franeker en Utrecht, waar hij ook al iets in de medicijnen, voornamelijk echter in de talen, in de wijsbegeerte, geschiedenissen, en voor onder de professoren, Nicolaus Arnoldus, Christianus Schotanus, Johannes Valkenier te Franeker, de beroemde Gijsbertus Voetius, Andreas Essenius en anderen te Utrecht, in de Godgeleerdheid, met veel naarstigheid, en (zo hij dikwijls heeft betuigd) met vele biddingen tot God, zijn studiën zo gelukkig voortzette, dat hij onder de loffelijkste getuigenissen zijn meesters en blijken van zijn bekwaamheid tot proponent werd bevorderd *met een algemene zending daarbij en macht, om de sacramenten te bedienen*, gelijk men in Friesland gewoon is; dat hij dikwijls betuigd heeft, hem, waar hij predikte, tot een merkkelijk steunsel te zijn geweest.

Welhaast behaagde het de Heere, dat vat, dat Hij zich geheiligd had om Zijn Naam te dragen voor Nederland, ook te gebruiken ten dienste van bijzondere gemeenten. Allereerst werd hij beroepen te Exmorra in Friesland, de 27^e Juni, nieuwe stijl 1662, zijnde de derde plaats, die er open kwam in Friesland, nadat hij proponent was geworden, want daar waren er toen geen openstaande. Aldaar vond hij in het begin veel hardheid onder het volk, doch voor zijn vertrek verkreeg hij al merkkelijke roering en zegen onder hen, houdende zich zo dicht en naarstig bij en binnen zijn kudde, dat hij (gelijk hij meermalen zei) als buiten Exmorra niet bekend was.

Daar zijnde, begaf hij zich op de 19^e Maart van het volgende jaar in het huwelijk met Sara Nevius, onder de Godzaligen in die tijd binnen Utrecht zeer bekend, en voor weinige jaren onder ons begraven; nagelaten hebbende door haar wandel, en ook al door iets, dat zij heeft geschreven, geen kleine voetstappen van haar Godvruchtigheid,

en van een gezegende gedachtenis. De kinderlijke afhanging en onderworpen gehoorzaamheid aan de raad en het bestel van zijn vader in dat huwelijk, als een andere Izak en Jakob, ofschoon hij toen al predikant, en 29 jaren oud was, heb ik hem met veel verwondering en billijking, (alle kinderen ten voorbeeld) horen verhalen.

Uit dat huwelijk vier dochters en een zoon geteeld zijnde, is nu alleen overig een dochter, Sulamith, die ook de Heere vreest; de vrouw van de zeer eerwaarde, Godvruchtige, en van de Heere in zijn dienst merkelijk gezegende Ds. Franco van der Kluit, thans Predikant te Alblaserdam.

Hoe hij zich binnen Exmorra verborg, haast ging zijn gerucht verder uit; de Heere wilde hem tot wat groters gebruiken. Hij werd de 11^e November 1665 beroepen te Stavoren, waar hij eerst alleen was, doch met veel moeite bracht hij het zover, dat de vorstin van Friesland van haar zelf een traktement toestond voor een tweede Predikant. En om het werk, dat veel tegenstand had, gemakkelijker te maken, stond hij het vaste traktement, dat er was, af voor de tweede Predikant, en waagde het voor zichzelf op het hoftraktement, dat, bij verandering van tijden en personen, zo verzekerd niet scheen, doch dat hem altijd zeer wel betaald is. De zonderlinge vrucht, die hij binnen Stavoren gehad heeft, is zeer groot en wereldkundig geweest.

Het gerucht daarvan maakte ook welhaast, dat die van Harlingen uitgelokt werden om hem tot hun Predikant te roepen, op de 3^e Oktober 1670. Het aangezicht Gods, tot schijnsel over zijn dienst, ging ook daar zo zichtbaar met hem, dat de zegen, die hij daar gehad heeft, en de liefde van de gemeente tot hem, nauwelijks is uit te drukken wonderlijke verandering kwam daar onder zijn bediening; een menigte van geestelijke kinderen heeft hij daar geteeld.

Harlingen was te na bij Leeuwarden, dat ook dit zich niet zou hebben zoeken te verheugen in zijn licht; daarheen werd hij dan welhaast geroepen op de 5^e Oktober 1673. Hij bleef daar omtrent tien jaren, met een onuitsprekelijke vrucht en liefde; nochtans ook niet zonder tegenstand en moeilijkheden, wel meest over de bijzondere oefeningen, ook van diegenen, wie het het minst paste. Nochtans was zijn werk in de Heere daar ook wonderlijk voorspoedig, en des Heeren volk, wandelde in de vreze des Heeren en in de vertroosting des Geestes, werd zeer vermenigvuldigd.

Ondertussen vloog zijn naam over zeeën en provincies heen; hij werd te Middelburg in Zeeland beroepen de 19^e Juni 1678, doch die beroeping wees hij af.

Nu was de grote en zeer beroemde Franciscus Ridderus binnen Rotterdam op de 11^e Januari 1683 overleden. Billijk, dat hij door een groot man werd gevolgd. De zucht van de grote kerkvergadering alhier was thans tot de allerernstigste dienst. Niemand kon daaraan beter voldoen dan Brakel; dat grote licht van de Friezen. Lang genoeg had het in Friesland geschenen, nu moest ook Holland in dat licht delen. Hij werd derhalve binnen Rotterdam beroepen op de 23^e Juni 1683. Veel werks was er om hem te overreden. Al eens had hij de beroeping geheel afgeslagen, doch bij een vernieuwde bezending door een opzettelijke boodschapper, met brieven van de Gr. Achtb. Heren van de wet, zo aan hem als aan de overheidspersoon van Leeuwarden; gelijk ook van de grote kerkelijke vergadering, en aan hem, en aan de kerkenraad aldaar, met alle bedenkelijke beweegredenen, en onder vele gebeden van de Godvruchtigen, werd hij eindelijk overgehaald, en kwam tot u over.

Onderweg werd hij door een allervreselijkst onweer belopen op de Zuiderzee, en in levensgevaar gebracht, hebbende zich elk in het schip al tot de dood geschikt. Door die storm zeer ver buiten streek gedreven zijnde, kwam het geroep, tot veler dodelijke

beroering, hierheen, dat Brakel was verongelukt. Hij daagde echter, onder een wonderlijke voorzienigheid ten goede over deze gemeente, eindelijk op, en hij werd onder u bevestigd op de 21^e November door de zaligen Petrus Tilanus, met de woorden van Jes. 52:7, *"Hoe liefelijk zijn op de bergen de voeten desgenen, die het goede boodschap, die de vrede doet horen; desgenen, die goede boodschap brengt van het goede, die heil doet horen; desgenen, die tot Sion zegt: Uw God is Koning."*

Wanneer hem naderhand over een predikatie, Jezus tot Koning uitgeroepen, moeilijkheden overkwamen, bedacht hij van achteren met opmerking, dat die hem juist bij zijn bevestiging was toegeroepen; gelijk hij ook bij die gelegenheid zich wel herinnerde een zekeren droom, die hij zeer opmerkelijk vooruit gehad had; namelijk, dat hij, in een zekere kerk komende, de voorlezer met zeer verhemelde gebaren hem hoorde toeroepen: De eeuwige God zij u een woning; Die tot Sion zegt: uw God is Koning.

Zijn inleiding of eerste predikatie nam hij de volgende rustdag, de 28ste November, uit 2 Kor. 5:20, *"Zo zijn wij dan gezanten van Christus' wege, alsof God door ons bade; wij baden van Christus' wege, laat u met God verzoenen."* Ik heb de predikatie van iemand, nu al in de zaligheid, nageschreven, nog onlangs gezien. Dat is er opmerkelijk in, dat hij van zichzelf, wie hij was, waar vandaan hij kwam, waar hij ooit meer was geweest, wat hij ooit had gedaan of doen zou, niet een enig woord in die gehele predikatie heeft gemeld. Waardig, tot een bewijs van 's mans zedigheid, hier ook te worden aangetekend, en ter beschaming van zulken, die dikwijls met zoveel winderig gezwaai en gezwets omtrent zichzelf in gemeenten inkomen.

Dus kwam Brakel, naar veler verlangen op vele gebeden, tot u over, en hij werd de uw, toen al omtrent 49 jaren oud; men meende te oud, om er veel dienst van te verwachten; maar het is gebleken, hoe God de latere jaren ook kan sterken en zegenen. Gij hebt hem nog omtrent 28 jaren, genoegzaam met vernieuwde krachten als van een arend, onder u gezien en gehoord, en het is niet de zemel, maar wel de fijnste bloem geweest, die bij u heeft opgedist.

Sedert werd hij nog eens voor de tweede maal te Middelburg beroepen, de 11^e Januari 1688, doch ook dat beroep heeft hij afgeslagen; hij bleef onder nieuwe liefdeverbintenissen bij u.

Wat voor een man hij geweest is, hebt gij toen van nabij ondervonden; als ik mij daarmee zal inlaten, weet ik niet waar te beginnen en waar te eindigen. Ik moet noodzakelijk de zeilen intrekken, of ik stak zo diep in zee, dat ik niet weer ter ree zou raken.

- Die hem gekend hebben, weten dat hij, tot merkelijke steun van zijn dienst, tot weinige jaren hierheen, is van God begiftigd geweest met een gezegende gezondheid en sterke lichaamsgestalte; weinige ziekten heeft hij onder u gehad, en is daardoor tot weinig bezwaring, maar tot merkelijke hulp en verlichting van anderen geweest, waartoe hij ten uiterste gewillig en gereed was.
- Naar de ziel bezat hij een scherp en schrander verstand en een doorzichtig en vooruitziend oordeel, een vlug en vaardig begrip van zaken, alles wat hem voorkwam zeer wel schiftende en onderscheidende.
- Zijn gaven waren ook zeer beminnelijk; begiftigd met een wakkere, ver doordringende stem, gemengd met een aangename bevalligheid en geschiktheid naar de zaken; om dan als een Boanerges te donderen, dan als een Barnabas te troosten, dan als een Paulus te onderwijzen, dan als een Johannes liefelijk te strelen en te lokken; de stijl onopgepronkt en nochtans krachtig, schriftuurlijk,

deftig; zodat men zien en horen kon, dat hij uit het hoofd niet alleen, maar ook uit het hart predikte.

- Hij heeft bezeten een merkelijke schat van geleerdheid; was in talen geoefend, in de Godgeleerdheid, tot weerlegging van dwalingen, tot bevestiging van de waarheid, door en door gegrond; en (laat het de nijd vrij horen) in het stuk van de beoefening van de Godzaligheid zonder weerga. Ik betwist anderen hun eer niet; maar dat er iemand in het behandelen van gewetens en haar gevallen, in het innige merg van wezenlijke Godsvrucht en alle bijzondere zielsgestalten uit te halen, in bedrogenen te ontdekken, ware en schijndeugden te onderscheiden, duistere kinderen Gods op te klaren, treurigen op te beuren, dwalenden terecht te brengen, onzekeren te besturen en door een recht geestelijke handelwijze des Heeren volk de weg te wijzen, zijnde de grote sterkte van onze overledene geweest; dat hem, zeg ik, daarin iemand is voorbijgelopen en wellicht bijgekomen, beken ik niet te geloven.

Door dit alles heeft hij ook een naam gemaakt, de gehele wereld door; van verre en van nabij zag men tegen hem op, als tegen een ziener en man Gods, waar men naar toe ging, om zijn mond te vragen. Dit is de grond geweest, dat aanzienlijke personen (die ik om redenen verzwijg) met hem briefwisseling gehouden en hem geraadpleegd hebben; dat hij in Oost- en West-Indië, met de broeders op de galeien en ver heen briefwisseling heeft gehouden. De grond, dat hij van buiten en van binnen, van alle kanten de toevlucht is geweest van kerken en bijzonder in hun verlegenheden; de toevlucht van beroerden, overtuigden, benauwden; van duisteren, van twijfelenden, van onwetenden; de toevlucht en het vermaak van meer gesterkten tot hun opbouw, verkwikking en verdere vaststelling. Het was al Brakel, waar het Godzaligen, die van buiten inkwamen, om te doen was, om hem te spreken, hem te horen, zodat er wegens hem een naam uitging van onze Rotterdamse kerk, aan wiens erekroon hij een hoofdparel was.

Wat hij onder de verdrukking van de Schotse Presbyterianen, tot hun ondersteuning, en bezorging van proponenten, die hij hier, onder de hulp van vermogenden, ter studie bestelde, heeft gedaan, en het gevaar, dat hem daarover dreigde, was het door de goede regering van onze stad, en een zonderlinge voorzienigheid van God niet getrouwen genadig afgewend, weten velen. Zo evenwel, dat hij een doodsvijand was van alle oproer en muiterij, en in al zijn briefwisselingen met die Schotse broeders hen nooit daartoe aan, maar in tegendeel met allen ernst daarvan af maande.

Ik weet het van iemand, nu mede een Godvruchtig leraar in Nederland, die hij in die tijd wel gebruikte, willende zijn eigen hand verbergen, om zijn brieven, die hij daarheen zond, uit te schrijven, dat hij onder andere eens die uitdrukking in zijn brief had: *zo zij zich tot muiterij uitlieten, dat zij hun lichamen aan de galg, en hun zielen ten verderve zouden brengen*. Ik weet ook dat hij iemand, die de Bisschop van St. Andréw had helpen vermoorden, en hierheen gevlucht was, nooit heeft willen zien noch spreken.

Zijn Godzaligheid is ook aan allen openbaar geweest. Gelijk hij anderen de weg wees, zo ging hij die ook zelf; hij had ook zelf de Godsvrucht lief, en bezat haar; zijn wandel was voorbeeldig voor allen, zodat het ook op hem paste: *Weest mijn navolgers, gelijkewijs ook ik van Christus*, 1 Kor. 11:1. De Godvruchtige beginselen van zijn jeugd zijn doorgeslagen tot een gezette en voorbeeldige Godzaligheid, zijn gehele leeftijd door. Een Godzaligheid echter, die gemengd was met een vrolijke en vriendelijke aangenaamheid; waar het op waarheid Godsvrucht, en op de zaak Gods,

het belang van de kerk aankwam, standvastig en onbeweeglijk, naar de les van Paulus, 1 Kor. 15:58; maar anders, wat ook de laster in deze heeft verzonnen, van een zeer vrolijke en aangename aard; gelijk diegenen, die met hem omgaan hebben, weten; en vervullende die les van Petrus, *zijt vriendelijk*, 1 Petrus 3:8. Uit hoofde van deze zijn Godsvrucht, was zijn levenswijze matig en nederig; nochtans ook gescheiden van vrekkingheid en gierigheid; de Heere had hem een hart gegeven, om de behoeftigen ook tot nooddruft zeer milddadig te gedenken; en zo, naar de les van Paulus: *niet genegen tot de wijn; die gaarne herbergt; die de goeden liefheeft; matig, rechtvaardig, heilig, kuis*, Titus 1:7, 8.

Voor zijn overheden heeft hij altijd een diep ontzag gehad, en betuigde, nooit uit kleinachting tegen hen iets te hebben gedaan; maar was er ooit iets, dat daarvoor opgevat werd, hij heeft nog op zijn doodsbed betuigd. Als men de oprechtheid van zijn oogwit, de overreding van zijn gemoed, menende in gehoorzaamheid aan God zo te moeten doen, gekend had, en de krachtige overhelling van zijn geneigdheid om de liefde van mensen te behouden, en zijn overheden alle eerbied te geven, onverminderd de ere Gods; ja hoeveel eerbied altijd daaronder nog gebleven was in zijn hart, hij zich verzekerde dat men hem nooit enige moeilijkheid zou hebben willen maken.

Zijn ontzag voor God blonk in hem uit, zo haast hij zich zette om iets te doen, waarin de Heere gemengd was; in samenspraken, in oefeningen, in gebeden, o wat blonk er terstond een deftigheid in hem uit! Wat heb ik hem dikwijls onder de godsdienst zien zitten met een inspanning en eerbied, die voorbeeldig was! Wat een bidder hij in het verborgen is geweest, hoe onderhandelende met God, hoe nederig, hoe ootmoedig, hoe gelovig echter ook doorgaans, daarvan zijn zijne binnenkamers getuigen.

Hoe bekommerd hij was voor de kerk, voor de waarheid, voor de Godsvrucht in deze donkere tijden, daarvan zijn wij dikwijls getuigen geweest. Hoe gemoedigd en gesterkt in God hij altijd geweest is onder personele ongevallen, ja, hoe wonderlijk en Goddelijk, hij op een meer dan gewone wijze, daaronder door ongewone voorzienigheden, opdat ik niet iets hogers zegge, is bemoedigd en van de uitkomst verzekerd, zou ik kunnen zeggen, zo de hatelijkheid mij niet gebood daarvan te zwijgen.

Gelijk ik ook, om de misduiding, voorbijga hetgeen hij, in nederigheid en alleen tot eer van God, van wonderlijke ontdekkingen Gods wel aan vertrouwden eens gezegd heeft, dat dikwijls in het algemeen, en ook nog op zijn doodsbed zeggende: *de geest van de profetieën en van de openbaringen houdt in de kerk nog niet geheel op*.

Onder bijzondere lasteringen en kwaadsprekingen hield hij altijd een wonder effen en onbewogen gestalte, hebbende van Paulus geleerd te gaan door eer en oneer, door kwaad gerucht en goed gerucht, 2 Kor. 6:8. Want daarvan heeft hij ook al zijn deel gehad; trouwens, hoe kan het anders wezen? De rechtvaardige is een verachte fakkel naar de mening desgenen, die gerust is, Job 12:5. *Die Godzalig willen leven in Christus Jezus, zullen vervolgd worden*, 2 Tim.3:12. Zulke geeft men kwade namen, men werpt er lasteringen op; hun hemeltaal is een verkondiging van vreemde goden; hun ijver razernij. Doch dit alles trof hem niet het minste; ja veeleer, hij rekende het voor vreugde om de naam van Christus smaadheden te lijden, Hand. 5:41.

Dikwijls toonde hij wel een verborgen wens, als er de Heere hem genade toegaf, om door bloedgetuigenis Jezus Christus te verheerlijken; *en zo met Paulus ook bereid zijnde om te sterven voor de Naam des Heeren Jezus*, Hand. 21:13.

Dus betoonde hij zichzelf; naar de les aan Titus, in alles een voorbeeld van goede werken; maar bij dit alles, zo als hij als Leraar onder u verkeerd heeft, *ook in de leer*

onvervalstheid, deftigheid, oprechtheid, het Woord gezond en onverwerpelijk, Titus 1:7, 8.

Hoeveel achting hij voor de predikdienst gehad heeft, mag men afleiden uit hetgeen bij elders zelf getuigt: Ik acht een verkondiger van het Evangelie te zijn duizendmaal heerlijker voor mij, dan een koningskroon; niet ongelijk hetgeen ik elders van Dometius, Thalassus, Petronius, een vorst van Anhalt, Georgius en anderen heb aangetekend.

Zeer node kwam hij er daarom toe, om aan iemand (vooral die hij voor geen begenadigd predikant hield) zijn predikbeurt over te geven; ja ook zelfs om enige, die hem door bezwaring was opgekomen, weer af te staan; gelijk hij daarom ook wonder getrouw geweest is, ook nog onder de later zwakke jaren van zijn ouderdom, om buitenbeurten op de openstaande plaatsen door koude, onweer en ongemakkelijke wegen waar te nemen. Alles, waartoe hij rekende roeping te hebben, deed hij gaarne zelf, hij zaaide ook gaarne aan alle wateren, of hij er ook nog enige vrucht mocht hebben, gelijk hij ook dikwijls wonderlijk heeft gehad.

Zijn arbeid onder u is ook openbaar geweest. De teksten onder u gepredikt, de verhandelde stoffen zijn onnoembaar, meest alle deugden zo krachtig verhandeld; de verklaring van de 45ste, 46ste en 84ste Psalm, van de gehele Openbaring van Johannes, van de gehele brief aan de Hebreeën en nog laatstelijk van de eerste zendbrief aan de Korinthe die hij gebracht heeft tot aan hfdst. 16:13, waarvoor hij is blijven staan; en zo (gelijk, hij met het begin van die brief al zei te denken) is hij onder de verhandeling van die gestorven.

Behalve zijn predikwerk, was hij in het kerkbestuur ook onvermoeid; zelfs nog onder zijn afgematte ouderdom en pijnlijke ongestalten als sleurende naar de kerkvergaderingen, die altijd getrouw bijwonende; in klassen en synoden nam hij ook getrouw zijn post waar; in de laatste (zoekende nooit iets voordeligs voor zichzelf, maar wachtende op ongezochte roeping) heeft hij ook de eer gehad om als president meer dan eens met veel lof voor te zitten, te Leeuwarden, Gouda. Leerdam. In dit alles was hij zo ernstig gezet op een strenge oefening van de kerkelijke tucht; ijverig gekant tegen goddeloosheden en inbrekende ijdelheden, tegen dwalingen en ketterijen.

En in het algemeen ijverende tegen alles, waardoor kerk, waarheid of Godsvrucht gevaar liepen. Wat hij tegen de Labadisten in hun opkomst heeft gedaan, is uit hetgeen hij tegen hen geschreven heeft, wereldkundig; en niet uit een blinde drift, vindende zelfs al eerst vele overhelling om tot hen over te gaan, maar na alvorens met Anna Maria Schuurman, Labadie zelf, Ivon en anderen, van hun gezelschap gesproken en alles nauwkeurig onderzocht te hebben; ja na voorgaande afzondering in eenzaamheid en gebeden gedurende een geruime tijd, om bij de Heere licht en raad te zoeken, en na een zeer Goddelijke onderrichting en overreding daarop gevolgd, om bij de kerk te blijven, gelijk hij zelf elders aantekent uit kracht van welke hij velen, die aan het wankelen waren, heeft gestuit, anderen weer teruggebracht. En dikwijls van Leeuwarden, waar hij toen stond, naar Harlingen, zijn voorgaande gemeente, heen en weer reisde, gezet eenmaal in de maand daar nog bijzondere oefening hebbende, om de Godvruchtigen en door zijn dienst bekeerden, die daar zeer hellende waren, vast te stellen en weer op te bouwen in de weg des Heeren.

Hoe ijverende hij geweest is tegen de opkomende dwalingen van Bekker, van Leenhof, van Roël, en alles wat langs de regel van een verkeerde wijsbegeerte en losse Schriftuurverklaring zich tegen de waarheid en achtbaarheid van des Heeren woord in deze tijd, binnen en buiten de kerk, allergevaarlijkst verhief, en hoe ernstig hij zich

daartegen altijd aanzette, is bekend; hij verklaarde nog op zijn doodsbed zijn blijdschap daarover en de vrede, die hij daardoor ondervond.

Doet hier nu nog eens bij de ongewone dienst, die hij aan het gemeen en aan u gedaan heeft door zijn loffelijke geschriften. Ik ga voorbij

- het *Halleluja*;
- de *waarschuwing tegen de Labadisten, leer en leidingen van de Labadisten*;
- Yvon van vele dwalingen overtuigd;
- de Heere Jezus tot Koning uitgeroepen;
- waarachtig verhaal, verdedigende het recht van de kerk;
- brief aan de heer Bleiswijk;
- brief aan N. N., koopman in Nieuw-Nederland;
- waarschuwend besturing tegen de Piëtisten en Quietisten;
- dit alles is als verzwolgen in zijn Redelijke Godsdienst, een werk in het stuk van de waarheid en bijzonder in de kracht van een innige en recht geestelijke beoefening zo doorwrocht, zo nuttig, zo dierbaar, dat het de tijd wel zal verduren. Onder veel nachtwaken en ernstige biddingen tot God opgesteld; binnen en buiten het land, tot in Oost- en West-Indië toe, onbedenklijk verspreid en getrokken in steden en dorpen van ons land; nauwelijks vindt men ergens tedere Godvruchtigen, of men vindt er Brakel's Redelijke Godsdienst, daarom ook (ik weet niet of daarvan in een werk van die grootte en zwaarte een weerga is) binnen de tijd van elf jaren nu al voor de vierde maal ter perse; in het jaar 1700, toen in het jaar 1701, wederom in het jaar 1707, en nu wordt het weer gedrukt. Geen gezin behoort het te missen. De vrucht, die het alleszins gedaan heeft en nog doet, is ongewoon; van verre en van nabij hoort men daarvan de allergrootste en opmerkelijkste getuigenissen. Door hetzelfde zal hij nog blijven spreken, nadat hij gestorven is.

Voeg nu bij dit alles nog eens zijn ijverige en getrouwe werkzaamheid onder u, zo lang het zijn lichaam toeliet, in huisbezoeken, in het bezoeken van zieken, in het aanspreken van mensen, waar het nodig was en zijn getrouwheid daarin, om ergerlijken te bestraffen, dwalenden te waarschuwen, zwakken te versterken, treurigen te troosten, twijfelenden vast te stellen.

Nog al zijn bijzondere oefeningen onder u, aan zijn eigen huis, aan de huizen van anderen, en, dat vooral niet te vergeten is, die overnuttige en gezegende oefening in de kapel, waaraan zo velen uwer nog met zo veel, blijdschap gedenken moeten; niet alleen uit onze stad, maar van ver afgelegene dorpen, een aanzienlijke menigte uitlokten; het was een wonder om te zien, hoe er van Bleiswijk, van Zevenhuizen en van rondom een gehele menigte mensen afkwamen, die dan bij de uitgang van de deur vader Brakel nog eerst eens even toespreken moesten, en dan een zegen op hun weg van hem ontvangende, door de donkere nacht, niet minder dan de kamerling van Candace, hun weg reisden met blijdschap, Hand. 7:31. Wat nuttigheid, wat opbouw, wat besturing, wat versterking, wat bewerking velen daaronder wel gehad hebben, is nog niet te vergeten.

Veel minder de vrucht, die hij met zijn dienst in het algemeen, door het een en ander, onder u heeft gehad. Hoe kan ik het uitdrukken? Wat heeft Zijn komst en verblijf onder u een wonderlijke zegen, een ongewone beschijning van des Heeren begunstigend aangezicht gehad! Wat kwam er een glans, een sierlijkheid en deftigheid

van Godsvrucht, een verwakkerde ernst en ijver, een ongewone samenvoeging, in liefde onder de vromen! Wat heeft hij een aantal leerlingen gemaakt! Hoe menigeen is er nu al in de zaligheid; hoe menigeen leeft er nog, die door hem, als een middel is bekeerd, en die hem nu, als hun Vader in Christus Jezus, moeten naschreien? Hoe menigeen, die al op de weg was, is er door hem verder opgeleid, bevestigd, volmaakt? Wat heeft hij een licht onder u gebracht omtrent de onderhandeling van de ziel met de Heere Jezus op het verbond van de genade, en hoe men, langs zo'n verbondmaking, God op de beloften aanneemt en zich aan de Heere Jezus overgeeft? Misschien met zoveel klaarheid en zo Evangelisch als nooit voorheen, zijnde dat zijn bijzonder talent. Hoe velen, die meer wettisch geleid werden en handelden, is hij daarin tot een zeldzame handeling geweest?

Wat heeft hij door die weg een liefde en plaats gewonnen van genegenheid in uw harten? Wat heeft zijn dienst en prediken, wanneer het een weinig begon bevat te worden, een opgang gemaakt onder u? hebbende niet alleen het gehele hart in de Godzaligen, maar ook een algemene achting en naloop gekregen van kleinen en groten, van geringen en aanzienlijken, (een zeldzaam gevolg van de oudheid) tot aan de ure van zijn dood.

Dus beantwoordde de Heere de zegen, die zijn stervende vader, daags voor zijn dood, welke voorviel op de 14^e Februari 1669, omtrent 61 jaren oud op des overledenen voorafgaand bezoek, zeer statelijk over hem had uitgesproken, hem boven alles toebiddende, *dat de Heere door hem vele zielen bekeren en het koninkrijk van Christus opbouwen wilde*. O, de Heere is overal, maar bijzonder onder u, daartoe met hem geweest; en het is waar geworden, hetgeen de overledene wel verhaald heeft, dat hij eens in de beginselen van zijn dienst te Stavoren veel tegenstand en weinig vrucht vindende, en daarover zeer verdrietig, treurig en biddende zijnde, het hem voorkwam alsof hij een luide stem hoorde, die hem toeriep: in de grijzen ouderdom zult gij vruchten dragen. Zeker, die belofte eens rechtvaardigen, Psalm 92:14, 15, is in hem wonderlijk vervuld.

Zijn laatste dienst binnen Rotterdam was boven andere gemeenten nog het meest gezegend, tot aan de laatste adem toe vrucht dragende, en vet en groen zijnde, om te verkondigen, dat de Heere recht is. Met wat kracht van stem en ijver hij tot het einde toe heeft gepredikt, en zelfs wanneer hij, wegens zwakheid en pijn, als langs de trappen moest opgelicht worden op de predikstoel, weet gij; als hij er maar op was en aan het werk, dan scheen al de zwakheid weg. Zo werd hij dan weggevoerd in des Heeren werk, zijnde dat dikwijls zijn wens geweest, dat hij op de predikstoel mocht sterven, en dat, opdat hij immers op zijn ziekbed in geen ding tot oneer van God door ongestalten zijn mocht, en of er nog iemand door zijn sterven mocht overtuigd en bewerkt worden.

Ziet daar, mijn Toehoorders! doch maar als met een flauw penseel, de hoofdtrekken van een man, die dat gemeen had met de mensen, dat hij een mens was; doch die echter ook onder de mens een mens bij uitstek is geweest. Is het niet jammer, dat zo'n mens ook heeft moeten sterven? Dat hij immers geen Nestors geen Methusalems jaren heeft mogen bereiken? Het is van hem ook waar geworden: *Aangaande de dagen van onze jaren, daarin zijn zeventig jaren, of zo wij zeer sterk zijn, tachtig jaren*, Psalm 90:10. Dusver bezag u hem met blijdschap en met vrolijke herinnering, maar nu gaat het treurig rouwtoneel open; het is genoeg om u het hart te doorgrieven, als ik u zeg: *die mens is ook gegaan naar zijn eeuwig huis, het lichaam naar het huis des grafes, de ziel naar het huis des hemels*. Hoe sterk hij altijd was geweest en van een zeer gezond

lichaamsgestel, het bleek echter op het laatst ook, dat hij een lemen hut omdroeg, en dat de ouderdom ook in hem, hoewel zeer laat, naar het gewone spreekwoord, kwam met gebreken. Zielsverzwakking kwam er weinig, alleen, gelijk meest in alle ouden, enige vermindering in het geheugen. Doch sedert weinige jaren hierheen behaagde het God, hem met zware aanvallen van graveel te bezoeken, dat hem dikwijls als een worm deed kruipen en smartelijk prangde uit te schreeuwen; doch altijd met wonderlijke stilheid en onderwerping naar binnen. Daardoor werd, als door zo vele beukslagen, de tabernakel zijns lichaams geschud, gekrenkt en ten val bereid. Langzamerhand braken de krachten af, de ouderdom begon door te breken, totdat de dodelijke dag naderde.

Op de rustdag, de 30ste Augustus van dit jaar, predikte hij voor de laatste keer nog tweemaal; des morgens in de vroegpredikatie uit Psalm 63:2. *O God, Gij zijt mijn God;* en des namiddags in deze Nieuwe kerk, over *de voorrede van het Gebed des Heeren*. Staande dus voor de laatste maal waar ik nu sta; daar hebben uw ogen deze uw Leraar allerlaatst gezien, maar zij hebben ook gezien met hoe veel zwakheid hij er kwam en stond. Hoe hij des morgens over de straat sleurde, verscheiden malen moetende onderweg ergens op gaan zitten rusten, hebben zij getuigd, die hem met medelijden zagen sukkelen en aanboden te ondersteunen, des namiddags genoodzaakt zijnde, zich met een sleetje naar de kerk te laten rijden, en zeer afgemat, met hulp van de koster op de predikstoel geraakte.

De 4de September, op een Vrijdag, werd hij door een hevige ziekte aangeprepen, vergezeld van een dodelijke benauwdheid in de borst, die zo hevig doordrong, dat men in het begin al dag op dag de dood verwachtte. Het behaagde echter de Heere, hem voor een tijd nog te oefenen op het ziekbed. De onuitsprekelijke benauwdheden, waarin wij en andere hem dikwijls gezien hebben, waren nauwelijks te aanschouwen. Die duurden al enige weken. Daarna kwam er echter in de laatste weken een weinig meer ruimte; soms een flikkerhoopje van herstel; doorgaans echter onder weinig gebruik van voedsel en niet veel slaap, langzamerhand verzwakkende en uitlevende, tot dat zijn kostelijke ziel, juist acht weken na het begin van de ziekte, op de 30ste Oktober, ook een Vrijdag, het lichaam verliet en overstak naar de eeuwigheid.

Het zou te kort zijn, Toehoorders, indien ik u zo maar even zijn ziekbed liet zien, en u daarmee heenmond; neen, ik moet er u nog een weinig bij staande houden; en u verwacht het ook, zo ik acht.

U denkt misschien al, *hoe kostelijk zal zo'n man zijn gestorven! och, mocht ik eens weten, wat daar al omgegaan is!*

Ja kostelijk mijn vrienden, en ik zal er u ook wat van zeggen. Maar dat moet ik vooraf u ook zeggen, dat niet juist altijd grote Godzaligen grote gestalten op hun doodsbed hebben, en wacht u wel daarnaar te oordelen over iemands genadestaat; de Heere laat er wel van zijn lieve kinderen duister heengaan. Evenwel, zo is het hier niet geweest. God is hem wonderlijk goed geweest op zijn ziekbed. Gij moet het mij echter vergeven, dat ik u van dag tot dag niet zeg, wat er die acht weken lang al is omgegaan, daarvan is geen aantekening gehouden, het ware ook niet te doen geweest; en vooral kon het het kort begrip van mijn prediking niet bevatten. Ik zal u met één woord zeggen, dat hij een doordeftig voorbeeld geweest is van iemand, die in den Heere sterft.

Komt, leert dan bij zijn ziekbed ook sterven; ik zal de zaken tot hoofden brengen.

1. Naar des Heeren last aan Hiskia op zijn ziekbed: *Alzo zegt de Heere, geeft last aan uw huis*, Jes. 38:1, is hij ook in deze niet achterloos geweest. Schoon zijn aangezicht anders met Hiskia ook zeer afgewend was van de dingen naar buiten, heeft hij echter ook daaromtrent het nodige besteld, en daaronder ook de orde van zijn begrafenis. Doch wat het meest bij hem woog, was, dat hij, als een stervende vader, aan zijn huis bevelen gaf van veel groter gewicht; ieder, bij velerlei gelegenheden heilzame lessen en zeer ernstige zegeningen toesprekende; als een andere Abraham hun belastende de weg des Heeren te houden, om te doen gerechtigheid en gericht, Gen. 18:19.

Voorals een stervende Jakob, zijn gezin en onder die bijzonder zijn kindskinderen, zeer dikwijls met de uiterste tederheid en zielsberoeringen, zeggende; ook soms zeer statelijk en plechtig, met een bedaardheid en deftigheid, dat men iets Goddelijks zag liggen in zijn taal en op zijn aangezicht, en onder zeer zielroerende bewegingen, zeggende onder andere: *de zegeningen van mijn God en mijns vaders God, blijven over u*, enz.

Zegenende ook in het bijzonder zijn oudste kleinzoon, Willem Brakel van de Kluit, in zijn studi:en en vooral wensende, dat de Heere hem een gezegend werktuig wilde maken in Zijn hand, tot welstand van zijn kerk; hem opwekkende tot alle naarstigheit, met die bekende spreuk: *ora et labora, bid en werk*, en bijzonder ook om te blijven bij de zuivere waarheid, en hem waarschuwend tegen alle insluipende verderfelijke dwalingen, zeggende met een zeer grote nadruk: *Gij hebt anders mijn zegen niet te verwachten*; en hem aansporende tot een ernstige Godzaligheid, ook door zijn eigen voorbeeld, waarin hij hem tot een goed voorbeeld was geweest.

Verder vertroostte hij ook al de zijnen zeer teder, zeggende onder andere: *De Heere zal in alles Zijn raad over u uitvoeren, maar het zal enkel liefde en goedheid zijn; want Die ook zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ook ons met Hem niet alle dingen schenken? Wie zal beschuldiging inbrengen*, enz., uit Rom. 8:32 en vervolgens.

Dan wederom op een andere tijd: *Hier ligt de laatste van die stam, die zolang in één persoon of mannelijk oir bestaan heeft, wiens voorouders Paaps zijn geweest, van wie God de twee laatsten gebruikt heeft ten goede van Zijn kerk*.

Dan wederom: *Hier ligt die boom; die zesenzeventig jaren heeft gestaan, vele zomers en winters heeft verduurd, Jezus had hem geplant, gesteld in Zijn hof, groot gemaakt en nu neemt Hij hem weg*.

2. Zijn gestalte naar binnen is zijn gehele ziekte door zeer effen, bevredigd en opgeklaard geweest, met een zeer groot en sterk geloof. Zijn uitdrukkingen, welke zijn ruimte daaromtrent hebben getoond, zijn niet te noemen. Dan eens: *ik heb een vast testament, want Jezus heeft gezegd: Ik verordineer u het Koninkrijk, gelijkterwijs Mijn Vader Mij dat verordineerd heeft; en ik heb de dood des Testamentmakers, ik heb het zegel en onderpand, ja ik heb God Zelf. Ik geloof zo vast, alsof ik het al had, en met mijn oog zag*.

Dan eens: *ik heb de goede strijd gestreden, ik heb de loop geëindigd, ik heb het geloof behouden; voorts is mij weggelegd de kroon van de rechtvaardigheid, welke mij de rechtvaardige Rechter, mij, mij, mij, (herhalende dat met nadruk) geven zal; en niet alleen mij, maar ook allen, die zijn verschijning liefhebben*.

Dan eens: *ik heb vrede van rondom*. Een rechte Abraham, die vader van de gelovigen, niet verzwakt in het geloof, maar gesterkt, en ten volle verzekerd, Rom. 4:19-21. Een voorrecht, dat anders niet zo algemeen is, waaromtrent al velen van des Heeren kinderen zo ruim niet zijn. Maar men moest, op hem ziende, ook zeggen, gelijk eens de Heere Jezus tot die Kanaänese vrouw zei: *groot is uw geloof*, Matth. 15:28. Een

andere Stéfanus, een Barnabas, een man vol van het geloof en des Heiligen Geestes, Hand. 6:5 11:24, waarin de Heere vervuld had het werk van het geloof met kracht, 2 Thess. 1:11, zijnde geworteld en opgebouwd in Hem, en bevestigd in het geloof, overvloedig zijnde in hetzelfde met dankzegging, Kol. 2:7. Billijk mag ik hem dan ook op de lijst brengen van die allen, die in het geloof zijn gestorven, Hebr. 11:13, en in opzicht van deze uw voorganger tot u zeggen: *volgt zijn geloof na*, Hebr. 13:7.

3. Uit dat zijn geloof vloeide ook een gedurige, zeer doorstralende, allertederste en brandende liefde tot God en tot de Heere Jezus, die hij door allerlei zoete uitdrukkingen betoonde; bijzonder veel in het Latijn de bekende versjes van Bernardus herhalende; waarmee hij (evenals de stervende Voetius) zeer veel ophad, en waardoor hij wonder verkwikt was, God dankende, dat die verzen gemaakt waren.

O Jesu mi dulcissime,
Spes suspirantis animae!
Te quaerunt piae lacrymae,
Te clamor mentis intimae, &c.

*O, mijn allerzoetste Jezus,
Hope van een hijgende ziel!
U zoeken de Godvruchtige tranen,
U het geroep van een allerinnigste ziel; enz.*

Eenmaal drukte hij zich tegen iemand van zijn ambtgenoten dus uit: *ik weet niet hoe iemand te moe is, die de liefde van de Heere Jezus mist; ik heb Hem liefgehad van mijn jeugd af.*

Terecht dan een geloof, door de liefde werkende, Gal. 5:6. Had Jezus hem in die toestand ook gevraagd, *hebt gij Mij lief?* Het antwoord zou een ruime borst geweest zijn: *Heere, Gij weet alle dingen, Gij weet, dat ik U liefheb*, Joh. 21:17. *Omdat Christus door het geloof in zijn hart woonde, was hij ook als in de liefde ingeworteld en gegrond; ten volle begrijpende met al de heiligen, welke de breedte, en lengte, en diepte en hoogte zij; en bekennende de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat*, Efése 3:17-19.

4. Dat geloof en die liefde konden niet anders dan de grond zijn van een zeer vaste en verzekerde hoop, die gevoegd was met een zeer vast toebetrouwen in het midden van zijn allerdiepste benauwdheden, dat de Heere het maken zou. O! wat heeft hij zich daaromtrent krachtig uitgedrukt!

Dan eens: *ik heb een anker van de ziel, dat zeker en vast is, en ingaat in het binnenste van het voorhangsel.*

Dan: *nog een kleine tijd, en Hij, Die te komen staat, zal zeker komen; zo Hij vertoeft, verbeidt Hem, want Hij zal gewis komen, Hij zal niet achterblijven.*

Zeer dikwijls uit Psalm 130:5, 6: *Ik verwacht de Heere, mijn ziel verwacht, en ik hoop op zijn Woord. Mijn ziel wacht op de Heere, meer dan de wachters op de morgen, de wachters op de morgen.* Dus bleek het ook in hem zonneklaar, dat de hoop niet beschaamt, als de liefde Gods in het hart uitgestort is door de Heilig Geest, Rom. 5:5, en daarom hebbende toeleiding door het geloof, kan hij ook roemen in de hoop van de heerlijkheid Gods, Rom. 5:2.

Het was of men in het midden van zijn allerdiepste benauwdheden een andere Job zag: *Ziet zo Hij mij doodde, zou ik niet hopen?* Job 13:15. Als een andere David: *wat buigt gij u neer, o mijn ziel, en wat zijt gij onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal Hem*

nog loven; Hij is, de veelvuldige verlossing mijns aangezichts, en mijn God, Psalm 42:11. O, wat sterft hij veilig, die zo sterft! Aangedaan hebbende het borstwapen van het geloof en van de liefde, en tot een helm, de hoop van de zaligheid, 1 Thess. 5:8. O! volgt hem ook op dit spoor na; dezelfde naarstigheid bewijzende, tot de volle verzekerdheid van de hoop, tot de einde toe; opdat gij niet traag wordt, maar navolgers zijt van degenen die door geloof en lankmoedigheid de beloftenissen beërven, Hebr. 6:11, 12.

5. Onder dit alles was hij ook zeer biddende: dan tegen de vijanden van de kerk, gelijk hij altoos daartegen een zeer ijverige en krachtig bidder is geweest; dan voor de welstand van de kerk in het algemeen; in het bijzonder voor de gemeente te Rotterdam, dat de Heere Zich daarover wilde ontfermen, en haar bewaren bij de waarheid; zeggende met nadruk: *Heere, hoor het gebed van uw stervende knecht!* Bijzonder ook voor zichzelf, om verlossing uit zijn grote benauwdheid, om een kleine verkwikking, om bewaring voor zonde, en bij zijn verstand, opdat hij niet tot oneer van God mocht wezen. Telkens ook, als hij maar het minste zou gebruiken, zeer eerbiedig om een zegen daarover smekende.

Biddende ook dikwijls, dat de Heere wilde verhoren al de gebeden van de gemeente voor hem, ook wel als hij dacht dat de godsdienst omtrent eindigde, zich daar dan bijvoegende, en zeggende: *de Heere verhore al de gebeden van de gemeente voor mij, om Christus' wil, amen.* Dus toonde hij op allerlei wijzen, dat hij ook ten einde toe voldoen wilde aan die les van Paulus: *Bidt zonder ophouden, 1 Thess. 5:17.* En dat hij onder de Abrahams, de Mozessen, de Jozua's, de Samuëls, de Elia's, de Daniëls, ook hier op aarde wilde getrouw zijn, om het goede bij de Heere, niet alleen voor zichzelf, maar ook voor Sion te zoeken. Hij was in datzelfde begrip van vader Augustinus:

Oratio justi est clavis coeli, ascendit precatio, & descendit Dei miseratio.

Het gebed des rechtvaardigen is een sleutel van de hemel; het gebed klimt op, en des Heeren ontferming komt neer.

En daarom ook tot zijn laatste adem toe, *met alle bidding en smeking, biddende ten allen tijde in de geest, en tot hetzelfde wakende met alle gedurigheid, en smeking voor al de heiligen, Efëze 6:8.*

6. Zijn bidden kon ook niet gescheiden zijn van danken. O, wat was hij daarin ook overvloedig; God lovende en prijzende voor alles, wat hem voorkwam, en bijzonder als hij hoorde, dat de Heere nog hier en daar met zijn Geest in enige gemeente werkende was. In het bijzonder zeer dikwijls allerhartelijkst dankende voor Jezus' borgtocht; voor des Heeren genade in hem, en dat hij Hem al van de jeugd af had gekend, geliefd, gezocht; dat Hij al vroeg de Geest van de gebeden over hem uitgestort had; meldende ook veel tot lof van God, verscheiden van zijn ondervindingen, en zijn leidingen onder verscheiden gestalten. In het bijzonder, dat de Heere hem altijd bewaard had voor alle lichamelijke ontmoetingen van de satan, en alle verzoeken tot nadeel van zichzelf. En voor het tegenwoordige, dat de Heere hem zo bewaarde bij zijn verstand, dat hij als een Predikant kon spreken op zijn ziekbed. Dus toonde hij ook de les van Paulus geleerd te hebben: *dankt God in alles, 1 Thess. 5:18* Die allersierlijkste gestalte van een Christen was ook zijn sieraad: *Dankende altijd over alle dingen God en de Vader, in de Naam van onze Heere Jezus Christus, Efëze 5:20, en zo dat werk hier al beginnende; waarin hij nu gedurig is met de zaligen voor de troon, zeggende: Hem, Die op de troon zit, en het Lam, zij de dankzegging, en de eer, en de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid.*

7. Zeer dankbaar en vol van liefde gedroeg hij zich ook omtrent de mensen; uitdrukkelijk gaf hij bevel, dat door de kerkelijke bedienaar uit zijn naam de heren Burgemeesters, en zo in hen de gehele regering, zouden worden bedankt voor al het goede en de liefde, die zij in zijn leven aan hem hadden gedaan en betoond. Bovendien de rust en bescherming, die hij onder hun regering had genoten; en door een ander, dat al zijn ambtgenoten zo worden gezegd, dat hij hen bedankte voor de goede omgang, en dat hij wenste met hen allen verheerlijkt te worden; verscheiden van zijn bijzondere vrienden heeft hij ook bijzondere dankzeggingen gedaan; en die hem uit de gemeente, door waken of anderszins, uit liefde enige dienst of verkwikking toegebracht hebben, kunnen niet genoeg uitdrukken zijn verlegenheden over hun liefde, die hen zelfs verlegen maakte. Zeer dikwijls zeggende de Heere vergelde de arbeid van de liefde aan mij bewezen. Het kleinste was bij hem groot; niet ongelijk aan die vermaarden monarch Artaxerxes, die de sobere watergift, welke hem een huisman op de weg met een zonderlinge vrijmoedigheid in het hol van zijn hand aanbood, met een ongewoon vergenoegen aannam. Zo vergat hij ook niet de liefdeplichten omtrent zijn naasten, om aan de koninklijke wet van de liefde ook in deze te voldoen. Dat had hij van Paulus ook geleerd: *Zijt niemand iets schuldig, dan elkaar lief te hebben; want die de anderen liefheeft, die heeft de wet vervuld.* Rom. 13:8. Dat was hem van God geleerd, 1 Thess. 4:9. Dat had hij ook van de Heere Jezus geleerd: *Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkaar liefhebt; gelijk Ik ook u liefgehad heb, dat gij ook elkaar liefhebt. Hieraan zullen zij allen bekennen, dat gij mijn discipelen zijt, zo gij liefde hebt onder elkaar.* Joh. 13:34, 35. Volgt ook diezelfde liefdestappen op, en de Heere vermeerdere u, en make u overvloedig in de liefde jegens elkaar, en jegens allen, 1 Thess. 3:12.

8. Die dankbaarheid vloeide en was gevloeid uit en met een zeer klein en nederig gezicht van zichzelf. Hij mocht niet horen, dat er in zijn tegenwoordigheid iets tot zijn lof werd gezegd; toonde men hem, hoe nuttig hij echter in des Heeren hand geweest was, het was terstond: *ja met veel zwakheid.* Hij wilde wel, had het de tijdsgewoonte kunnen dulden, zonder enige staatsie, zonder lofgedichten, zonder lijkpredikatie ter aarde zijn besteld geworden. Dat past een rechte leerling van de nederige Jezus. Hij had het ook in zijn school geleerd: *Leer van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart,* Matth. 11:29. En wanneer nog meer, dan als men gelijk een worm, onder des Heeren hand wordt verbrijzeld; paste het David voor de ark, hij rekende ook, dat het hem niet minder voegde op zijn ziekbed, en in het gezicht van de eeuwigheid. *Ik zal mij nog geringer houden dan alzo, en zal nederig zijn in mijn ogen,* 2 Sam. 6:22. Al wat hij ooit bezeten had of gedaan, verdween uit zijn oog; hij had niets, dan dat hij had ontvangen, wat zou hij roemen alsof hij het niet ontvangen had? 1 Kor. 4:7.

9. Dat nederig gezicht van zichzelf bracht hem ook al onder een levendige beschouwing van de schrikkelijkheid van de zonde, met betrekking op zich en op de smarten, die hij gevoelde; biddende wel met zijn muts af en gevouwen handen: *Och, wat is de zonde een bitter ding! Is dat nog geen sterven? Trouwens, niemand kan het tegen de dood uithouden; maar wat kan het mij anders doen dan overbrengen in mijns vaders huis; o! heilige en rechtvaardige God, maar ook barmhartige Heere, goede Heere Jezus, ik dank U voor Uw borgtocht! O, het is alles wel!* De Joden zeggen, dat hij een rechte discipel is van Abraham, die een goed oog, een verbroken geest en een nederige ziel heeft, maar zeker, daarin toonde hij ook recht een leerling van Abraham te zijn, die onder het Heilig oog van God zo vernederd werd, dat hij zich maar rekende stof en as te zijn, Gen. 18:27. Dikwijls werd hij in het gezicht van zondigheid zeer

diep ingeleid, en dat maakte hem zo klein, dat hij wel met Job zou hebben uitgeroepen: *Ziet, ik ben te gering, wat zou ik U antwoorden? Ik leg mijn hand op de mond, Job 40:4, Nu ziet U mijn oog; daarom verfoei ik mij en ik heb berouw in stof en as, Job 42:5, 6.*

10. Uit die eigen grond vloeide een voorbeeldige en verwonderlijke lijdzaamheid en geduld. Onuitdrukkelijke benauwdheden heeft hij weken achtereen geleden; bijzonder ook vreselijke verschrikkingen en naarheden, waardoor hij, als hij zou beginnen te slapen, werd aangegrepen, die het hem wel dikwijls bitter naar het lichaam maakten; dit echter altijd betuigende, *dat zij enkel lichamelijk waren* en geheel uit geen ongestalte van de ziel, of schuddingen omtrent zijn deel aan Christus vloeiden. Onder dezelve klaagde hij wel eens, bad hij wel eens om verlichting, doch altijd met zo veel heilige vrees en beschroomdheid, dat er geen enkele wederstreving in zijn hart of mond tegen des Heeren wil en raad over hem mocht opkomen, dat hij zich terstond in de minste menselijke klacht bestrafte, en zijn kinderlijke stilheid en onderwerping, zeer overtuigende en voorbeeldig voor elk, die hem bezocht, vertoonde, werpende zich telkens met een wonderlijke berusting op des Heeren goedheid en welbehagen. Niet één enkel onbedachtzaam woord kwam uit zijn mond. Het was ten uiterste eens: *ik ben zo benauwd!* Maar terstond daarop weer: *doch ik klaag niet; ik mag wel gevoelig wezen; ei! kom Heere Jezus nu, mijn Heere! Ik lig hier voor U neer; in Uw handen beveel ik mijn geest; nu kan ik niet meer; nu zal ik stil zijn; nu wacht ik het einde van het geloof.* Tot ondersteuning van zijn lijdzaamheid bad hij zeer veel op met enige versjes uit geestelijke liederen, en bijzonder met dat bekende lied uit Lodensteijns gezangen:

Zoet gezelschap, dat met mij

's Hemels Heerser vrij en blij,

Placht te loven met gezangen, enz.

En bijzonder met het 7de, 10de, 12de, en 13de vers daarin.

Voor al gebruykte bij ook zeer veel tot zijn versterking die drie laatste verzen uit Psalm 91, *Omdat hij Mij zeer bemint, spreekt God, zo zal Ik hem uithelpen, Ik zal hem op een hoogte stellen, want hij kent Mijn Naam. Hij zal Mij aanroepen en Ik zal hem verhoren. In de benauwdheid zal Ik bij hem zijn, Ik zal er hem uittrekken en zal hem verheerlijken, Ik zal hem met langheid der dagen verzadigen; en Ik zal hem Mijn heil doen zien.* Waarbij dan ook dikwijls die spreuk van Jakobus kwam: *de lijdzaamheid hebbe een volmaakt werk.*

Eens op het inkomen van een van zijn ambtgenoten, zei hij, dat hij daar zeer ingeleid was geweest in het beschouwen van de deugd der lijdzaamheid, dat het een wonder schone deugd was, en dat hij er nog nooit zoveel beminnelijkheid en dierbaarheid in gezien had, sprekende daarover met zeer veel hartelijkheid.

Zeker onder al zijn sierlijke gestalten op het ziekbed, en wel onder nare lichamelijke benauwdheden (waardoor het te groter was) blonk zijn wonderlijke lijdzaamheid uit als een flonkerparel. Het was of men een andere Job zag in zijn verdraagzaamheid; een andere Calvijn, welke op zijn ziekbed zo dikwijls die woorden gebruikte van David uit Psalm 39:10, *Ik ben verstomd, ik zal mijn mond niet opdoen, want Gij hebt het gedaan.* Dus zag men ook onze overledene gedurig in die onderwerping, die hij van zijn grote Meester geleerd had. Het mocht eens zijn: *Vader! laat deze drinkbeker van mij voorbijgaan, maar daar volgde dan aanstonds op: doch niet gelijk ik wil, maar gelijk Gij wilt, Matth. 26:39.*

11. In dit alles vertoonde hij zijn standvastigheid tot het einde toe. Eens zeer vroeg op een morgen klaagde hij, dat de satan op hem was losgelaten geweest; doch niet in het stuk, zei hij, van mijn rechtvaardigmaking, daar heeft hij geen vat op mij, maar in opzicht van enige scherpzinnigheden, enkel om mij te kwellen, maar ik heb hem overwonnen, roepende daarop: *satan, komt gij nu, gij komt te laat, ik ga heen*. Geen wonder; want hij had dat schild des geloofs, waarmee hij al de vurige pijlen des bozen kon uitblussen, Efése 6:16.

In het stuk van de waarheid toonde hij ook zijn onverzettelijke volharding. Eens riep hij uit: *laten de engelen, en al die het horen, getuigen zijn; ik ken geen andere weg, dan Christus tot rechtvaardigmaking, heiligmaking en heerlijkmaking aan te nemen, en zich door geloof met Hem te verenigen*.

En op een andere tijd: *Ik houd het met de eerste vraag uit de Catechismus, niet als de grond van mijn geloof, maar als zo overeenkomstig met des Heeren Woord*.

's Nachts, als doodsbenauwdheden hem troffen, zei hij tegen diegenen, die bij hem waren: *Zegt aan de gemeente uit mijn naam (en ik zeg het nu voor haar) dat ik haar de waarheid heb gepredikt, die ik heb gekend, die ik heb gemaakt, daar men vast op gaan kan, daar men de zaligheid door zal verkrijgen, en daar ik op sterf*.

Kunnende toen door zwakheid niet meer spreken. Deze zijn krachtige overreding van de waarheden, zo als hij dezelve altijd geleerd had en in zijn schriften beweerd, bovendien zijn zeer zware bekommering over insluipende verkeerdheden, en de indruk daaruit op tedere Godsvrucht voortvloeiende, gelijk zij door zijn gehele ziekte ongemeen doorbraken, zo schenen zij hoe langer zo meer te verwakkeren, toen zijn einde naderde, hebbende daarom aan verscheidenen, over welke hij bekommerd was, niet alleen binnen deze gemeente, maar ook buiten haar bijzondere aanmaningen en zeer ernstige waarschuwingen laten doen, om immers bij de zuivere en rechte waarheid getrouw te blijven, als de enige grond van ware Godsvrucht, die op een verzekerdheid van de waarheid moet gebouwd zijn. Zo voldeed hij aan de les van Paulus: *hebt acht op uzelf en op de leer, volhardt in deze; want dat doende zult gij én uzelf behouden, én die u horen*, 1 Tim.4:16.

12. Zijn gehele ziekte door betuigde hij ook zijn onbelemmerde gereedheid en uitgestrekt verlangen naar de hemel, en naar de komst van de Heere Jezus, met vele hemelse uitdrukkingen. Doorgaans evenwel ook met een betuiging van zijn onderwerping en van niet te willen haasten. Toen hem eens onder zijn ziekte, zeer krachtige begeerte naar ontbinding betonende en betuigende, door iemand werd tegemoet gevoerd: *Vader Brakel, ik heb u wel horen zeggen, al moest gij tot honderd jaren toe prediken en al ware het met pijn en smart, wanneer daardoor maar één ziel uit de klauwen van de satan mocht gerukt worden, dat gij er gewillig toe waart*, was zijn antwoord: *dat wil ik nog wel doen, als het zo de wil van mijn Heere is*.

Maar anders waren zijn begeerten voor zichzelf zeer, met de apostel, om ontbonden en met Christus te zijn, om verlost te zijn uit het lichaam dezes doods. En hoe meer zijn einde naderde, hoe meer blijdschap men in hem bespeurde, hoe meer glans van heerlijkheid men op zijn aangezicht als kon zien, de laatste nacht nog uitroepende met een zeer luide stem: *Kom, Heere Jezus! ja kom haastelijk*. En zo, als een andere Jakob, maar uitzierende: *op uw zaligheid wacht ik, Heere*, Gen. 49:18.

Is het wonder? Hij zag de dood voor zich al verslonden tot overwinning, de satan al onder zijn voeten, en van de zonden verlost, en bij de zalige God te zijn was zijn allerwenselijkste goed, dat deed hem daarom ook zo dorsten en verlangen:

*God des levens; ach wanneer
Zal ik nad'ren voor Uw ogen.
In uw huis Uw Naam verhogen? Psalm 42.*

Ziet daar, dus heb ik al wat lang bij zijn ziekbed houden staan, en met reden. De laatste woorden van de stervenden zijn altijd van een zonderlinge opmerking, en boven alle anderen gelijk prikkelen en nagelen diep ingeslagen van de meesters van de verzamelingen, die gegeven zijn van de enige Herder. Het is ook tot een getuigenis over de weg van de Godsvrucht, als er de Heere zo over schijnt tot het einde toe.

Onder al deze schone gestalten wachtte hij de dood af en naderde zijn einde. O! wat een volkomen voorbeeld van wél sterven. Op de dag voor zijn dood was ik nog in de namiddag bij hem, toen hij nog zeer hartelijk en met veel ernst, onder zeer tedere bewegingen met mij sprak; doch een weinig verward van taal, wegens de dorre en stijve droogte van zijn tong.

Onder verscheiden betuigingen van zijn verlangen naar de zalige eeuwigheid, en de onzondige volmaaktheid van de hemel, en van zijn ruimte omtrent die verwachting, voegde hij er zeer onverwacht in, dat hij echter enige vrees voor de lichamelijke bitterheden van de dood had.

En toen ik hem tegemoet voerde: *o! de Heere, Die u zo lang tot een steun geweest is, zal u ook daar doorhelpen*, antwoordde hij met een zeer ernstige herhaling: *ja, ambtgenoot! ik heb het gesmaakt, ik heb het gesmaakt, hoe bitter de dood is*; ogende, zo ik denk, op de dodelijke benauwdheden, die hij meermalen op zijn ziekbed had gevoeld.

Toen ik hem daarop antwoordde: *Mijn goede ambtgenoot! de Heere zal buiten uw verwachting wellicht uw overgang zoet en liefelijk maken*; (gelijk ook de Heere heeft gedaan) zo antwoordde hij met een zeer veranderd wezen en opheffing van zijn aangezicht: *gij hebt gelijk. O, dat is nog al onverloochendheid; de Heere is goed*. En zei daarop met een zonderlinge nadruk dit berijmde vers uit Psalm 138:

*Als ik door angst en tegenspoed
Ben in klein moed,
Gij mij verkwikket;
Ook tegen mijn wreedsten vijand,
Uw rechterhand
Mij hulp beschikket.
Gij zult mijn kruis eindigen hier,
Want goedertier
Zijt Gij gesta-adig!
Het werk Uwer handen zult Gij,
Volvoeren vrij
O Heer'genadig.*

En daarop met zegeningen van hem gescheiden zijnde, nam de zwakheid de volgende nacht al meer toe, tot op de volgende dag, toen hij, nog genoegzaam met verrassing, tegen de middag zeer schielijk veranderde. Nog in de laatste uur voor zijn dood, door iemand gevraagd zijnde: *hoe het al met hem was?*

Antwoordde hij: *heel wel, ik rust in mijn Jezus, ik ben met Hem verenigd, ik wacht maar, dat Hij komt doch ik onderwerp mij met alle stilheid*.

Kort daarop, enige benauwdheid en verandering in hem bemerkte zijnde, kwam zijn schoonzoon, Ds. van de Kluit bij zijn bed, en ziende, dat de dood kwam, sprak hij hem

met vele bewegingen en tranen in de ogen toe: *Mijn lieve vader! gedenk, dat de Heere Jezus met de kroon nu in de hand staat en tot u zegt; zijt getrouw tot de dood en Ik zal u geven de kroon des levens. En hoewel het ons tot grote droefheid en smart is, u te verliezen, kunnen wij echter ons verblijden, dat wij u in het geloof kunnen nazien, als gaande door de dood naar de zalige eeuwigheid.*

Waarop hij met zijn gelaat en opslaan van de ogen nog toonde, dat hij het verstond, toestemde, geloofde en vrolijk heen ging. Sluitende daarop wederom zelfs zijn ogen toe, zonder dat men dezelve daarna weer open heeft gezien. En zo gaande, evenals zijn zalige vader tot het laatste ogenblik toe sprekende en bij het volle verstand op een wonder zachte wijze in weinige ogenblikken naar de eeuwigheid over, zonder dat men enige doodsnikken, rekkingen of bewegingen bespeurde. Blijvende zo met zijn aangezicht in zijn hand, gelijk een slapende liggen, en zo de geest gevende des voormiddags omtrent ten 11 ure. Die zon gaat ook op de middag onder, de 30ste Oktober 1711; oud zijnde 76 jaren, 10 maanden en 20 dagen.

De Joden tellen 903 soorten van dood, maar de allerzoetste, zeggen zij, is de dood met een kus, waardoor zij zeggen dat Mozes is gestorven; wanneer God als met een kus de ziel wegneemt. Maar door die zachte dood is uw Mozes, uw dierbare zielevriend, ook heengegaan. De Heere Jezus heeft als onder een kus Zijns monds zijn ziel weggenomen, en hij heeft zoetelijk op de borst van zijn lieve Jezus gerust.

Ziet, daar gaat uw lieve en dierbare Brakel heen, vrienden en vriendinnen Gods, die u zo liefelijk was in zijn leven. Ja, wiens liefde u ook wonderlijker was dan de liefde van de vrouwen. *Die mens gaat ook naar zijn eeuwig huis*, en hij is er nu al in; zijn lichaam is verleden Donderdag, de 5de November, onder de aarde in het graf gelegd, en zijn ziel is al in het eeuwig huis van de hemel. En wat volgt er?

De rouwklagers gaan in de straten om. De naaste bloedvrienden ziet men met druk en tranen de overledene beschreien, en daar is een beroerte des doods. De begrafenisnodigers gaan in rouw door de straten; treurige boodschappers van een nare tijding. De gehele stad is in rouw, en men ziet de aangezichten met treurigheid betrokken over een verlies, dat bij velen niet was uit te staan geweest, zo er hen de Heere door een lang verloop van ziekte en een vooruitzien van de zaak, niet langzamerhand toe voorbereid had.

Op de begrafenistijd gaat de nare rouwstatie van het huis naar het graf; men sleurt het kostelijke vat, waarin zo'n grote ziel had gewoond, met de lijkkoets langs de straten. Duizenden zien met hartzeer en treurige ogen, met klachten en droefheid hun Leraar na, en men schuift hem weg onder de donkere aarde van de grote kerk, tot de zalige opstanding. Daar ligt dat aangezicht, dat dikwijls zo glansrijk blonk, van hemelernst op de predikstoel, nu betrokken in het graf. Daar ligt die gulden mond, die honing tong, die door het kerkgewelf zo placht te galmen, nu stijf en stom, met aarde overdekt. Die wakende ogen en wakkere oren, die op Sions muren zo de wacht hielden, liggen daar nu bedekt met donkerheid. Die als een andere Ezechiël zo sloeg met de hand, zo stampte met de voet, ligt daar stijf en levenloos ontzield. Dat lichaam, dat gij 28 jaren met zo veel nut en vreugde hebt gezien langs uw straten, dat zult gij nu niet meer zien, dat ligt nu onder een koude zerk, dat zal welhaast een prooi zijn van de wormen.

Brakel, uw vriend, slaapt. Hij sláápt echter ook maar; gij hebt, hoop ik, niet minder geloof dan Martha: *Ik weet, dat hij zal opstaan in de opstanding ten laatste dage*, Joh. 11:24. Ja, ja, mijn vrienden! Het ruim van de grote kerk zal hem niet houden; dat lichaam, dat wij daar neergelegd hebben, zal eens weer loven onder de koren van de

engelen. Ja, ja Godvruchtigen, u zult uw Brakel nog eens weer zien. Het graf mag voor hem een huis der eeuwen zijn, maar zijn zalige ziel is al vooruit naar het eeuwig huis van heerlijkheid. Daar wacht hij u al in; daar bezit hij nu die Jezus al, die hij hier zo liefhad. Daar is hij nu al bij velen van Zijn kinderen, uw zalige vrienden en bekenden; daar weet hij en geniet hij nu al die dingen, die hier nog niet geopenbaard zijn.

Laat ons dan vrij op zijn graf schrijven, gelijk de Joden wel op de hun; niet alleen wensender, maar stelliger wijze: *Zijn rust is in de hof Eden* (verstaat er de hemel door) *met de overige rechtvaardigen van de wereld. Zijn ziel is gebonden in de hof Eden. Amen. Amen, Amen, Sela!*

Wat is er nu voor ons te doen, die overblijven?

1. Rouwklagers mogen er nu ook wel in de straten omgaan. Het zou een ondankbare bezoedeling van de gedachtenis van de overledene zijn, zo het hier ook was: *uit het oog, uit het hart*. O! daar kunnen nog wel smarten volgen, die u pijnlijk deden nadenken over zijn verlies. De grootheid van de man moet u de grootheid doen opmerken van het verlies. U bent hem kwijt en met hem al de vrucht, al de troost, al de opbouw, al de raad, al de stichting, die u zo nuttig bij hem vond. Nu zal hij geen onbekeerden meer bekeren, geen bekeerden meer verwakkeren. U bent hem kwijt, die zo'n voorbidder was voor land en kerk, een andere Mozes, een Samuël, een Daniël, een steun en stut van waarheid en Godsvrucht. O, ja! klaagt hem en treurt hem vrij achterna; het is groter, dat u verloren hebt, dan u weet. In een tijd, waarin de rechtvaardige zo ontbreekt, waarin de getrouwen zo weinigen en schaars zijn, hoe nodig hadden wij zo'n Lot, zo'n Elia nog gehouden op de aarde! Als de pilaren worden weggerukt en omgestoten, hoe licht neigt het huis ten val!

In een buitengewoon geruime tijd was er geen sterfgeval geweest onder uw Leraren, en gij ziet er daar nu zo schielijk twee na elkaar weggerukt. Uw **Doesburg** op de 21^e Juni verleden, en nu volgt er aanstonds uw Brakel op; twee zulke hoofdstunsels. *De fundamenten worden omgestoten; wat heeft de rechtvaardige bedreven?* Maakt dan ook vrij een weeklacht, en roept hem na: *Mijn vader, mijn vader, wagen Israëls en zijn ruiteren!*

2. Merkt er dan ook vrij een slag van God in op; immers, laat het er u heilig voor doen vrez en beven. Als God een Noach uit de eerste wereld in de ark neemt, een Lot uit Sodom, zo is er verderfelijke regen voor de deur. Ezechiëls verhuizen en gereedschap om te vertrekken, voorspelt Israël een dodelijk verderf. Augustinus uit Hippo, Paraeus uit Heidelberg weg, vreselijke oordelen voor de deur; de Heere neemt wel rechtvaardigen weg voor de dag des kwaads. Jes. 57:1. Ging des overledenen vader in de rust in, kort voor het vreselijke jaar van 1672, de Heere behoeft ons, dat des zoons dood onder ons geen gevolgen hebbe van een beklaglijk onheil!

Zeker velen walgen van de geestelijke zielespijs; de verharding, indien niet tegenkanting, tegen de ernstigste soort van bedieningen, geeft grond om te duchten, dat er een kwaad tegen ons uitziet; dan doet de Heere wel de Leraren als met vleugelen wegvliegen, Jes. 30:20. En Hij zegt wel eens: *Ik zal ulieden niet meer weiden; wat sterft, dat sterve, en wat afgesneden is, dat zij afgesneden*, Zach. 11:9. O! de levende legde het in zijn hart, Pred. 7:2.

3. Ondertussen evenwel, mag uw treuren en vrez en ook met een passende dankbaarheid voor het grote geschenk van God, dat gij zolang gehad hebt, gepaard

gaan. Nog veel beter is het, hem verloren, dan nooit gehad te hebben. Als de Heere ergens een oogst heeft, zo beschikt Hij er middelen toe; daartoe heeft Hij ook de overledene onder u gezonden. Dat is gebleken uit al dat koren, dat de Heere door hem, als een allergezegendst middel, heeft ingeogst in de korenschuur, en in die wondere beschijning van des Heeren verlichtend aangezicht over zijn dienst onder u. O, Godzaligen! gij zult daar immers *amen* op zeggen. Ja, beter verloren dan nooit gehad; zo velen als er onder u door hem bekeerd zijn, zo velen als er door hem opgebouwd zijn, menigmaal zo levend ontdekt, zo klaar bestuurd, zo vrolijk verkwikt, zo aangenaam vertroost, wat hebt gij reden om God te danken, dat uw ogen die Leraar gezien hebben! U zult u over hem en met hem nog verheugen in de eeuwigheid.

Wel dan, verblijdt u, dat gij hem gehad hebt, dat gij hem zo lang gehad hebt, meer dan gij u bij zijn komst had durven beloven; dat gij hem tot het laatste toe zo bekwaam gehad hebt; en daarom, laat u dat stil en dankbaar maken. Hij was een brandende en lichtende kaars, en gij hebt u in zijn licht, niet voor een korte tijd, gelijk er van Johannes de Doper wordt gezegd, Joh. 5:35, maar voor een zeer lange tijd verheugd. Is die kaars nu uitgebrand, zijn tijd was uit, hij had Gods raad uitgediend, en is ontslapen; gelijk er van David wordt gezegd, Hand. 13:36.

4. Gebruikt nu te ijveriger uw Leraren, die gij nog hebt en krijgen zult; gij zult ze ook niet lang houden; gij zult haast van hen, of zij van u worden weggenomen. Bidt dan voor hen, dat er twee delen van de geest van die Elia (en och, of ik er ook iets van hebben mocht!) mogen rusten op de overgeblevene Eliza's, en volgt die ook nu na, als de zonen van de Profeten, in plaats van de overledene. Gebruikt hun werk in de Heere, en zoekt er onder op te wassen in de kennis en in genade van onze Heere Jezus Christus. U hebt en houdt er nog onder u, die de Heere met veel genade naar binnen, met allersierlijkste talenten naar buiten, met een schat van wijsheid, met een vuur van heilige ijver, met een kracht en glans van Godsvrucht, met een ernst voor de waarheid, met een getrouwe waakzaamheid over uw zielen, heeft vervuld. En over wier bedieningen de Heere schijnt tot merkelijke vruchtbaarheid. Waardig, dat gij op hen ook uw hart zet, dat gij hen liefhebt, gelijk die van Galatië hun Paulus, van wie hij dat getuigenis geeft, dat zij, zo het mogelijk ware, hun ogen zouden uitgegraven, en hem gegeven hebben, Gal. 4:15. De liefde en achting welke de eerste Christenen aan hun Leraren hebben opgedragen, is nauwelijks uit te drukken; zij wisten als geen tekenen daarvoor genoeg uit te drukken, in het kussen van hun handen, het omhelzen van hun voeten en knieën: bij hun uitgaan, bij hun te huis komen, bij hun aankomst ergens, hen op te wachten met een algemene toeloop en gejuich; de kerkgeschiedenissen zijn daarvan tot verwondering toe vol.

Mijn vrienden, wij eisen wel deze dingen niet van u, het mag echter te uwer uitlokking wel eens gemeld worden. Het staat zo schoon, als men in de kerkgeschriften de wondere liefde van de gemeente van Constantinopel tot haar Nazianzenus, van die van Antiochië tot Chrysostomus, zo lofrijk gekenschetst, vonden, dat zij liever wensten, dat de zon niet schijnen mocht, dan dat Chrysostomes niet prediken zou. En wanneer Tertullianus in het gemeen gelijke lof geeft aan het Christendom in zijn tijd. O! het moest ook uw lust zijn, dat die roem van u uitging. Zult gij de kroon des roems zijn voor uw Leraren in des Heeren toekomst, 1 Thess. 2:20. Ei, wees hun hier ook al tot geliefde en zeer gewenste broeders hun blijdschap en kroon, gelijk die van Filippi voor Paulus waren, Filip. 4:1. En dat kunt gij nergens gevoeliger en wezenlijk door zijn, dan door in hun arbeid in te gaan. Wees dan ook in deze uw voorgangers gehoorzaam en wees hen onderdanig. *Want zij waken voor uw ziel, als die rekenschap*

geven zullen, opdat zij dat doen mogen met vreugde, en niet al zuchtende, want dat is u niet nuttig, Hebr. 13:17.

5. Maar vergeet ook zo de overledene niet, dat gij zijn leer en lessen zou vergeten. O! neen, houdt die toch in een gezegende en nuttige gedachtenis. De waarheid, die hij u geleerd heeft, de tedere en innige Godsvrucht, waarop hij aangedrongen heeft, de geloofsweg, die hij u gewezen heeft, houdt die toch vast, en laat men het nog lang in de Rotterdamse gemeente kunnen zien, dat er een Brakel in geleefd heeft. *Houdt hetgeen gij hebt, opdat niemand uw kroon neme*, Openb. 3:11. Gedenkt ook aan hem als uw voorganger, die tot u het Woord van God gesproken heeft, en volgt zijn geloof na, aanschouwende de uitkomst zijner wandeling, Hebr. 13:7.

Och, dat hij voor niemand uwer hier geweest zij, om tegen u op te staan, en u te helpen veroordelen in het gericht, maar dat u zijn kroon zijn moogt in de dag des oordeels! Hoe menigeen is er die onder dat grote werktuig des Heeren onbewerkt is gebleven; onder de hamer Gods onverbrijzeld; onder het hemel vuur van zijn ernst even koud; onder dat scherpe zwaard zonder gevoel! O! onbekeerden, wat zult gij te verantwoorden hebben! Ach, deed het u nog van achteren omzien! Zoveel lankmoedigheid verwaarloosd, zoveel nodigheden verworpen, zoveel overtuigingen verdoofd, en nog onbekeerd! O! wat zal het einde zijn?

Mijn vrienden, ziet daar al wederom een Leraar ten uwen laste; een kaars, door u te dienen, onder u verteerd. Bewaart toch zijn licht, kinderen van God, en blijft er altijd in wandelen; herinnert u dikwijls hetgeen gij van hem hebt gehoord, en bouwt er u nog al door op in de Heere. Gaat dikwijls naar die spijze, die zoetheid, welke uit die dode leeuw nog overgebleven is in zijn gezegende geschriften. Daar kunt gij uw Brakel nog horen spreken of hij leefde. Niemand, die maar één penning kan bijeen schrapen behoorde die te missen. Dat zweet, die arbeid van uw dode Leraar moet hem nog levend houden bij u en uw nakomelingen.

6. En om daartoe te sterker worden aangespoord, gelijk hij u nu vooruitgegaan is, zo gedenkt wel, dat u ook zelf haast eens gaan zult naar uw eeuwig huis. Gij zijt ook allen een mens, zeggen de Joodse Kabbalisten, door hun notaricon van iedere letter een woord makende:

*Wat as, wat bloed en wat gal;
een zwak en slecht mengsel en gestel,
dat niet lang blijven zal.*

O! u gaat ook naar uw eeuwig huis; gij sterft al in uw schoenen; elke dag nadert ge uw graf, en u zult er haast inkomen. Maar door dat graf gaat u ook nog naar een ander eeuwig huis, en het is niet evenveel naar welk. Daar is een verschrikkelijke woning, een spelonk van wanhoop, een eeuwig huis van het verderf, en daarheen gaan de meesten; maar daar is ook een hoge en eeuwige woning, een huis van vreugde en van heerlijkheid in de hemel, en daarin gaan er maar weinigen. Naar een van beide snelt uw leeftijd heen, en gij zult er in zijn, eer gij het denkt. Och, dat de nabijheid, de onvermijdelijkheid van die overgang u altijd in het oog ware, om uw dagen te leren tellen, opdat gij een wijs hart mocht bekomen! Psalm 90:2.

O, de overdenking van dood van ons naderend einde, is zo'n nuttige school; zelfs Heidenen hebben er zoveel mee opgehad, dat een Plato zeggen kon: *Het gehele leven van de wijzen moet een overdenking van de dood zijn*. Wij moeten dan ook al vooruit denken, wat wij eerlang zullen wezen, en dat of wij willen of niet, niet langer kan worden uitgesteld. Van de oude Perzianen getuigt Strabo, dat zij, met datzelfde oogwit, op hun gastmalen fluiten gebruikten, van mensenbeenderen gemaakt hetgeen

Plutarchus van de doodsgeraamten op de maaltijden van de Egyptenaren verhaalt, is bekend. De heiligen hebben daarom ook altijd dat gebruik gehad. Van de Godzalige Marcella verhaalt Hieronymus, dat zij zo leefde, als altijd gelovende, dat zij aanstonds zou sterven, en nooit haar kleren aantrok, of dat zij zich haar graf, en het doodshemd, waarin zij in het huis van de stilzwijgendheid zou worden gewonden, te binnen bracht. Dat was immers ook Davids oefening: *Heere, maak mij mijn einde bekend, en welke de maat mijner dagen zij, dat ik wete hoe vergankelijk ik zij*, Psalm 39:5.

Hebt gij dan uw Leraar nu zien dragen naar het graf, houdt er dat ook met Job, te uwen opzichte, gedurig door in uw gedachten: *Ik weet, dat Gij mij ter dood brengen zult, en tot het huis van de samenkomst van alle levenden*, Job 30:23.

Qui quotidie recordatur se moriturum, contemnit praesentia, et ad futura festinat:

Die alle dagen denkt, dat hij sterven zal, veracht de tegenwoordige, en snelt naar de toekomstige dingen, zeg ik ook met Hieronymus.

Het was de les eens van Maecenas aan Augustus, en neemt ze ook voor u mee, *dat hij nooit méér onsterfelijk sterven zou, dan zo hij alle dagen gedacht had, dat hij sterven zou*. Nunquam magis moriturum immorlalem, quam si se mortalem quotidie meminisset.

7. Maar bijzonder, och, dat het grote voorbeeld van uw overleden Leraar u tot spoor en handleiding ware, om het rechte eeuwig huis te vinden! Mijn vrienden! daaraan hangt het alles, om in het huis des Vaders, waar vele woningen zijn, dat gebouw, dat zonder handen gemaakt is eeuwig in de hemelen, te komen. Het graf zult u wel krijgen, maar met die woonstede, die in de hemel is, overkleed te worden, dat is zo algemeen niet. Zou u daarin dan gaarne wezen? Komaan, draagt het grote voorbeeld van de overledene gedurig bij u, en volgt zijn voetstappen na; hij is voorgegaan, u zult langs dezelfde weg ook binnenraken.

Ik zal al de bijzonderheden nu niet optellen, waarin hij ons vooraf als **een volstrekt voorbeeld van Godsvrucht en plicht**, zo voor Leraren als voor elk gelovige, tot prijselijke navolging is voorgekomen; daaraan was geen einde. Ik zal maar enige hoofdverplichting uit zijn voorbeeld aantekenen, die in de betrekking van middelen, om hem te volgen naar het eeuwig huis, hier wel haast plaats vinden.

a. Zoekt en vreest de Heere al van uw jeugd af; gedenkt aan uw Schepper in de dagen uwer jongelingschap, Pred. 12:1. Stelt toch het grote werk van uw zaligheid niet uit tot later tijd. Dat gij met een dood van de grijsheid, zoals de Joden de dood boven de 70 jaren, tot aan de 80 toe, noemen, gelijk onze overledene, sterven zult, staat voor uw voorhoofd niet geschreven. Haast komt de dood u verrassen, eer gij het weet; het dwaze opgeven van de Joodse beuzelaars, om door zekere middelen het leven tot een hoge ouderdom te kunnen uittrekken, is door de ervaring genoeg beschaamd. En nochtans, gij moet op de weg zijn voor uw dood, of gij geraakt niet in het eeuwig huis van de zaligheid. Vroege Godsvrucht is ook overal de Heere zeer behagelijk; de allerzoetste honing wordt uit de knopjes van de eerste lentespruitjes gezogen, en uit de bloempjes en bloesems, die zich maar eerst beginnen te openen. O! de honing van de Godsvrucht, uit de eerste bloesem van onze groene lentetijd, is ook allerzoetst en aangenaamst voor God; de eerstelingen moeten voor de Heere zijn, niet de nalezingen. En wat is het uitstellen gevaarlijk! Aan weinige ogenblikken een eindeloze eeuwigheid te wagen! Wel dan, op het spoor van uw overledene al vroeg naar de hemel toe. Als de dood komt (en hij komt dikwijls zo onverwachts) wordt de deur toegesloten; het naberouw in de hel is te laat. De dwaze rijkard, die niet alleen een

heer van vele goederen, maar ook van vele jaren meende te zijn, en nochtans geen meester was van één nacht, wat kwam hij er ongelukkig af! Lukas 12:19, 20.

Cur dubium expectas cras? hodierna salus est: *Wat toeft gij naar een onzekere morgen? De behoudenis is aan een heden gebonden.*

Zoekt dan toch al vroeg de hemel, en begint al in de morgenstond van uw tijd te leven, of er geen late avond voor u kwam.

Quidam vivere tunc incipiunt, cum desinendum est:

Sommigen beginnen dan eerst te leven, als zij moeten eindigen.

Vivere tota vita descendum est, et quod magis fortasse miraberis, tota vita descendum est mori:

Men moet zijn gehele leeftijd door leren leven; en, waarover gij u wellicht nog meer zult verwonderen, men moet zijn gehele leven door leren sterven, zegt de wijsgeer Seneca.

b. Draagt toch zorg om oprecht te zijn in zijn navolging. Zorgt, dat u op een verstandige wijze eens met God verbond maakt in de Borg van het verbond, de Heere Jezus. O! wat was dat zijn grote sterkte; en, onder alle verwisselingen van gestalten in de heiligmaking, tot de schaduw van een zware rotssteen! Dat is ook de grote en vaste spil, waarop uw zaligheid draait, waaraan leven of dood hangt. Buiten zo'n verbondsovergang in de Heere Jezus is er niet dan toorn en verwachting van eeuwige rampzaligheid; en aan de andere zijde is er in die verbondsweg gerechtigheid en leven. En dat wel verordineerde verbond wordt u nu nog aangeboden, de Verbondsborg met al Zijn volheid en zielverzadigende algenoegzaamheid, en de schone verbondsgoederen voor de tijd en voor de eeuwigheid. Leert dan toch ook dat verbond maken, en verzuimt het niet, Jezus alleen is de Weg, de Waarheid en het Leven; niemand komt tot de Vader dan door Hem, Joh. 14:6. Jezus alleen is de deur tot het eeuwig huis; men moet door Hem ingaan, wil men behouden worden, Joh. 10:9. En dat moet men door dat verbond sluiten, dat aannemen van alle volheid tot rechtvaardigmaking en dat overgeven ook wederom van zichzelf aan Hem, op een persoonlijke, bedaarde, hartelijke, onbepaalde wijze. O! die zo in de Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven. Joh. 3:36.

c. Hebt dan ook de Heere Jezus, uit kracht van die vereniging, in navolging van de overledene, zeer hartelijk lief; wie veel vergeven is, moet ook veel liefhebben, met die gerechtvaardigde zondares. Lukas 7:47, *Indien iemand de Heere Jezus Christus niet liefheeft, die is een vervloeking: Maranatha!* 1 Kor. 16:22. In het eeuwig huis, waar Jezus is, mag niemand in dan zijn liefhebbers; want bij dezulken alleen maakt Hij woning, aan die alleen wil Hij Zich openbaren, Joh. 14:21, 23. Immers met dezulken, die onze Heere Jezus Christus liefhebben, is de genade in onverderfelijkheid, Eféze 6:24. Wie zijn de erfgenamen des koninkrijks, en wie heeft Hij het beloofd? Degenen, die Hem liefhebben, Jak 2:5. En wat is Hij alle liefde waardig! Hij, die veel schoner is dan de mensenkinderen, Psalm 45:3. *Al wat aan Hem is, is geheel begeerlijk*, Hoogl. 5:16. O, zet dan toch uw liefde op Hem vast; de oprechten, de maagden, hebben hem lief, Hoogl. 1:3, 4. Noemt Hem ook: O! Gij, die mijn ziel liefheeft, vers 7, en toont zo op Hem gezet te zijn, dat u buiten Zijn genietingen als niet bestaan kunt, gelijk de rusteloos omzwervende bruid, Hoogl. 3:1-3. Ja, dat geen duizend werelden u dan stillen kunnen. Het moet even bij u zijn als bij die bloedgetuige: *Niemand dan Jezus! Niemand dan Jezus!*

d. Gaat ook de weg op van een tedere en innige Godvruchtigheid, waarin hij u zo is voor gewandeld, die hij u altijd zo ernstig heeft aangeprezen. Algemene zedelijkheid en uiterlijk sleurwerk, is de weg niet maar een enger weg, een nauwer poort is het, die ten leven leidt, Matth. 7:14. Het eeuwig huis is een heilig huis; men komt niet dan door heiligheid tot heerlijkheid. *Zonder heiligmaking kan niemand God zien*, Hebr. 12:14. *Het is een heilige stad, in haar zal niet inkomen iets, dat ontreinigt, en gruwelijkheid doet, en leugen spreekt*, Openb. 21:2, 27. Wel dan, zet het toch op een allerernstigste Godsvrucht. Het is met een gedaante van Godzaligheid, met enige uiterlijke zweem van Godsvrucht, een geraamte van uitwendige plichten en godsdienstigheden niet te doen, maar het komt op de kracht van de Godzaligheid aan, waarop onze overledene, volgens Paulus, 1 Tim.3:5, altijd zo ernstig aandrong. Een Godzaligheid, die uit een innig en vernieuwd beginsel van wedergeboorte voortvloeit, die moet er de ziel en het leven aan geven. Een Godzaligheid, welke zich boven alles ontdekt in de allerinwendigste hartsgestalten omtrent God, een allertederste liefde, vreze en gehoorzaamheid omtrent de Heere. Een Godzaligheid, die verzegeld is van een allerzuiverste oprechtheid, gewilligheid en vermaak in des Heeren wet, naar de inwendige mens, Rom. 7:22, en waaronder zo de krachten van het hart zijn aangestoken; een Godzaligheid, die zich onverdeeld en algemeen uitlaat tot alle plichten met een heilige nauwgezetheid, en wel vooral tot zulke die wel de geestelijke, de innigste, de wezenlijkste en zo ook de moeilijkste zijn, in de navolging van de Heere Jezus; met een algemene toeleg tegen alle zonden en op alle deugden, en dat overal en altijd, evenals David, Psalm 119:128, *Ik heb al Uw bevelen, van alles, voor recht gehouden; maar allen valse pad heb ik gehaat*.

O! ziet daar, die Godsvrucht is de hemelweg en geen andere. Volgt die dan toch ook op, en ziet hoe gij voorzichtig wandelt, Eféze 5:15. *Weegt de gang uws voets, en laat al uw wegen wel gevestigd zijn. Wijkt niet ter rechter- of ter linkerhand; wendt uw voet af van het kwade*, Spr. 4:26, 27. Dat is de weg van het leven, die de verstandige naar boven leidt, Spr. 15:24.

e. Komt ook ernstig uit voor de zaak Gods in het openbaar. Wat heeft zich onze overledene in oneindige gevallen mannelijk en moedig laten zien, zonder schroom voor mensen! O! zo moet ook uw weg naar de hemel zijn; die in het eeuwig huis in wil, moet zich ook hier laten zien in het huis van God, dat nog onder de tijd is. Men moet geen schuilchristenen, geen smoorchristenen zijn, die maar voor zichzelf leven. Neen! Laat u openlijk zien op de weg; komt uit voor waarheid, voor Godsvrucht, voor de zaak Gods, voor het groot belang van Jezus. Wilt u maar zo bedekt insluipen in het eeuwig huis? Het mag eens gebeuren, maar het gelukt zo zelden. Het is immers niet plechtig, niet sierlijk, niet nuttig voor anderen, niet tot eer van God te zijn. Neen! Laat uw licht schijnen voor de mensen, opdat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader, Die in de hemelen is, verheerlijken, Matth. 5:16. *Schijnende als lichten in de wereld, in het midden van een krom en verdraaid geslacht*, Filip. 2:15. Als het er op aankomt, al zou men alleen staan, moet men als Elia ijveren voor de Heere tegen de Baal, als Micha getrouw zijn, al spraken al de mensenvleiers en valse profeten uit een anderen mond. Zo is u uw Meester voorgegaan, zijn vijanden zelfs getuigen zijnde, wij weten dat Gij waarachtig zijt, en naar niemand vraagt, want Gij ziet de persoon van de mensen niet aan, Matth. 22:16.

f. Wees ook een grote bidder, gelijk onze overledene. Het gaat ver, dat Maximus Tyrius van Socrates getuigt: *Het leven van Socrates was vol van gebeden*. Maar een Christen moet zijn gehele leeftijd door bidden, trachtende door zijn gebeden met God

te verkeren, om de woorden van Clemens, de Alexandrieër, te gebruiken. Of gelijk het de grote Paulus uitdrukt: *met alle biddingen en smekingen, biddende ten allen tijde in de Geest, en tot hetzelfde wakende met alle gedurigheid en smeking*, Efëze 6:18. O! het gebed, gelijk het ons onder alle plichten en gevallen helpen moet, zo brengt het ons ook zeer voorspoedig over weg naar de hemel. Het is als de ladder, langs welke men opklimt; het is de klopper, waarop ons wordt opengedaan; biddende Christenen leven al als in het voorportaal van de hemel. Elia, die krachtige bidder, Jak 5:17, 19, voer met een wagen naar de hemel. Wel dan, bidt ook zonder ophouden, 1 Thess. 5:17. *Houdt sterk aan in het gebed, en waakt in hetzelfde met dankzegging*; Kol. 4:2. O! dat zal u de weg zo ruim houden!

g. En dan eindelijk nog, hetgeen Jakobus van Job zegt, Jak 5:11, dat zeg ik ook met toepassing op onze overledene: *Gij hebt zijn verdraagzaamheid gehoord, en gij hebt het einde des Heeren gezien, dat de Heere zeer barmhartig is en een Ontfermer*. Wel volgt ook zijn lijdzaamheid en verdraagzaamheid na, die zo voorbeeldig geweest is. Mijn broeders, neemt tot een voorbeeld van de lankmoedigheid ook deze uw profeet, die in de naam des Heeren gesproken heeft: *Ziet, wij houden ze gelukzalig, die verdragen*, vers 10, 11. De hemelweg is een kruisweg, die daarop stil achter Jezus volgt, zal niet verloren lopen. Door vele verdrukkingen moet men ingaan in het koninkrijk van God, Hand. 14:22. Zet u daar dan ook lijdzaam toe: met stilheid, met onderwerping, met inwachting, met vertrouwen. Niet één haar uit uw hoofd zal verloren gaan; *bezit uw zielen in uw lijdzaamheid*, Lukas 21:18, 19.

Komt u in de wil van God iets ongemakkelijks over, wat het ook zij, draagt het geduldig; zo heiligt gij er de Heere allermeest door, zo valt het ook voor u te lichter: *Leve fit, quod bene fertur onus*.

De last, die men wel draagt, wordt daardoor te lichter.

Ad contemnendam malorum potentiam animus patientia pervenit:

Door verdraagzaamheid komt des mensen gemoed zo ver, dat het het vermogen van alle kwaad verachten kan.

O! een gemoedigde verdraagzaamheid een wonder kostelijk sieraad in de ziel, heeft een Heidens wijsgeer er van kunnen zeggen: *Quid est praecipuum? Posse laeto animo adversa tolerare; quicquid acciderit, sic ferre, quasi tibi voluerie accideri; debuisses enim velle, si scisses omnia Exod. decreto Dei fieri*:

Wat is het allervoornaamste? Met een blijmoedig gemoed tegenspoed te kunnen dragen; al wat er gebeurt, zo te dragen, alsof gij wilde, dat het u zou gebeuren; want gij zou het hebben moeten willen, zo gij geweten had, dat alle dingen volgens een goddelijk besluit geschieden.

Wat is dan een geheiligde lijdzaamheid niet een pronkster in het hart van des Heeren volk! Recht, als de diamant onder de stenen op Aärons borstlap; door geen hamer van geweld te verbreken. Men gaat, onder dat schootvrij harnas, veilig door alle gevaren heen; men kan er zijn weg voorspoedig onder aflopen. *Lopende met lijdzaamheid de loopbaan, die ons voorgesteld is*, Hebr. 12:1. En het is ook een allerzekerste weg naar het eeuwig huis.

Ziedaar de kroon van de lijdzaamheid: *zalig is de man, die verzoeking verdraagt; want als hij beproefd zal geweest zijn, zo zal hij de kroon des levens ontvangen, welke de Heere beloofd heeft degenen, die Hem liefhebben*, Jak 1:12. *Indien wij verdragen, wij zullen ook met Hem heersen*, 2 Tim.2:12.

Welaan, volgt op die beloften uw zalige Leraar na, en u zult het einde van zijn wandeling ook vinden. Henoch wandelde met God, en hij was niet meer, want God

nam hem weg, Gen. 5:24. Is uw leven Christus, het sterven zal ook uw gewin zijn, Filip. 1:21. Uw ziekbed zal ook als een voorportaal des hemels zijn. De dode romp mag voor een tijd van de eeuwen nog eerst gelegd worden in het eeuwig huis des graf; de rouwklagers mogen voor een korte tijd over u langs de straten omgaan, maar ondertussen zal uw ziel met de zalige Brakel al in een ander eeuwig huis, het paleis van de heerlijkheid, voor de troon van God zijn en het Lam.

En de tijd zal komen, dat gij met hem ook ontwaken zult in uw lot, wanneer de Heere Jezus komen zal om verheerlijkt te worden in Zijn heiligen, en wonderbaar in allen, die geloven, in die dag.

Godzaligen! die met hem in één stad, in één kerk begraven zijt geweest, u zult ook daar eens met hem oprijzen uit het stof. En dan zal de tijd komen, dat u naast hem ook met verheerlijkte lichamen zult opgenomen worden in de wolken, de Heere tegemoet in de lucht, en zult ingaan in het eeuwig huis van de hemel, en dat om eeuwig bij de Heere te zijn. Daar, waar hij zal blinken als een Leraar, die er velen gerechtvaardigd heeft, gelijk de glans des uitspansels, en u ook met hem, gelijk de zon in het koninkrijk uws Vaders. *Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid, en hun werken volgen met hen.* Amen.

Let op de vrome, zie naar de oprechte, want het einde van die man zal vrede zijn.

**Rouwtranen over het afsterven van de welgeleerde heer Wilhelmus a Brakel,
getrouw dienaar van Jezus Christus in de Gereformeerde Gemeente te
Rotterdam.**

Overleden 30 Oktober 1711.

*Wat nare doodwond treft nu 't puik van de kerkdienaren!
Die nare doodkreet klinkt bij ons aan 't scheeprijk IJ;
Al waait, o Amstelaar! deez' wind uw deur voorbij,
Zij treft nochtans een zuil van Jezus kerkpilaren,
Een steunsel van het land, een deel van 's werelds zout,
't Geen voor 't verderf behoudt.*

*Een grote val, helaas! van duizend uitgekoren,
Een held in Israël, een bidder voor de staat.
Geen wonder, dat de rouw ons diep ter harte gaat.
Te meer, die zijt gewoon zijn hemels woord te horen.
Zijn wandel staag te zien, wiens onbezwalkte licht
Scheen uit zijn aangezicht.*

*Die ieder blinkt in 't oog, als op een berg gelegen,
Wiens splinter tot een balk zou worden uitgeleid,
Waar nijdt het oog op heeft, en afgunst netten breidt.
Het moet een rotssteen zijn, die, zonder te bewegen,
De nijdt en tijd verduurt, waarvoor de laster zwijgt,
Mits zij geen voedsel krijgt.*

*Zijn fakkel, van der jeugd in godsdienst opgestoken,
Van zijn heer vader, die bijna geen weêrga vindt:
Dit tuigt de hoofdstad nog van 't Wester Friesland,
Of die zo zwegen, zelfs de stommen zouden spreken,
In zwarte lett'ren tot een ieder die ze leest,
Wie hij eens is geweest.*

*'t Was hem ook niet genoeg, slechts voor zijn eeuw te preken,
En stedelingen, neen, zijn Godgeleerde licht,
Daarvan moest eeuwen door kerke zijn gesticht,
Ten trots van de sterfelijkheid, zijn schriften zullen spreken.
O stad van de Maas! veel meer van zijn verhemeld licht,
Dan die men beelden sticht.*

*'t Was Brakel, die het volk de Heere toebereidde,
Gelijk een Braakland, voor het zaad van 's levens Woord,
Dat uit zijn gulden mond met ijver werd gehoord:
Wanneer hij willig 't volk naar Koning Jezus leidde,
In zachte liefde, 't lichaam was wel in de kerk,
De geest ver boven 't zwerk.*

*Zijn wezen gaf ontzag, zijn licht was als van de sterren,
 Dat door een dikke wolk de nare schaduw breekt,
 Zo spreekt een leraar zelf, ook als hij niet en spreekt,
 Gelijk een hemellicht, dat toont zijn glans van verre,
 De kind'ren van het licht, schoon dat zij zijn op aard',
 Die vliegen hemelwaart.*

*Daar was zijn vaderland, zijn wandel was naar boven,
 Daar was zijn burgerschap, hij ging door 't rijk van de tijd,
 Maar had nochtans het oog staag op de eeuwigheid.
 Zijn einde was alleen om God in 't licht te loven.
 Zijn vader was voorheen, en wachtte hem aldaar,
 Bij al der engelen schaar.*

*Wel zwakt dan Mozes' hand, laat Hur en Aron samen
 Hervatten in 't gebed! Vaart Eli hemelwaart.
 Daar blijven nog bij ons Eliza's op de aard!
 Zijn jaren liepen hoog, hoe zou 't God juist betamen,
 Mirakelen te doen, Hij heeft deez' levenswet
 De mense eens gezet.*

*Op Salems predikstoel zingt hij nu: Eer zij Gode!
 Daar volgt hij 't zalig Lam, ook waar het henegaat,
 O! waren wij met hem ook al in deze staat!
 Hij was op aard, om u tot deze vreugd te noden;
 Treed zijn gewezen weg, zo komt g' aan 't eind der tijd,
 Bij hem in d' eeuwigheid.*

**Lijkgedachtenis van de eerwaardige, Godzalige, geleerde heer Wilhelmus a
 Brakel, leraar in Gods Gemeente te Rotterdam.**

Dus zien we uw levenszon dan eindelijk verdwijnen,
 En ons, helaas te vroeg, van haar gezicht beroofd!
 O Brakel, afgesloofd door smart en bittere pijnen,
 Haar glansrijk licht is nog te ontijdig uitgedoofd.
 Dat licht, dat ons zo blij en vriendlijk heeft beschenen,
 Is ons ontrukkt, en scheidt voor eeuwig van ons af;
 De ziel is hemelwaart uit ons gezicht verdwenen,
 Terwijl het lichaam rust in 't onverzaad'bre graf
 Gelijk een reiziger, die zijnen weg met kommer
 En arbeid heeft volbracht, zich van zijn last ontslaat,
 En rust, vermoeid en mat, in 't aangename lommer,
 Zo rust nu zijn ziel in heerlijken staat.
 En laat ons hier alleen 't herdenken van die gaven,
 Die Brakel, ons voorheen zo lief en waard bezat,
 Van zijn wakkerheid en onvermoeibaar slaven,
 Tot opbouw van Gods kerk, van een dierbren schat
 Van wijsheid, Godsvrucht, en van onbesproken zeden,

Van zijne boetstem, die de zondaar klonk in 't hart,
 Dat hij door 't Woord van God vermurwen kon en kneden,
 En redden uit de strik, waarin het was verward.
 En van zijn tong, zo mild met hemeldauw begoten,
 Waar hij Gods kind'ren mee vertroostte in hun strijd,
 En 't nooit volprezen werk, uit zijn pen gesproten
 En voortgebracht, een werk, dat de afgunst en de tijd
 Verduren, en zijn lof d' onsterfelijkheid zal wijden.
 Treur, Maasgemeente! treur dan met gebogen hoofd,
 Nu Brakel, als voorheen, u niet meer zal verblijden;
 En dat zijn luister door een grafzerk wordt verdoofd.
 Treur om de slag, die Zions tempeldeuren
 Doet kraken, dat de klank de gehele kerk vervult,
 En muur en wanden op de weergalmen scheuren.
 Zwart rouwfloers dekke uw hoofd; uw haar hange ongehuld,
 Ten blijk van droefheid, en van uw tederheden.
 Doch wilt gij door uw held het meeste zijn gesticht,
 Volgt dan zijn voorbeeld na in Godsvrucht en in zeden,
 Die schatten, waar het aards gesteente in prijs voor zwicht.
 Leeft als hij leefde, en leert van hem Godzalig sterven;
 Voleindigt zo de loop, dan zult gij ook het loon.
 Het hemelse gebouw, tot uw rustplaats erven;
 Want God omhoog onthoudt rechtvaardigen geen kroon.
 Dat zijn gedachtenis nooit uit uw boezem glij,
 Zo lang u 't licht bestraal'. Dankt zijn ambtgenoot,
 Die hem in deze blaân als in een schilderij
 Gemaald heeft en vertoond. Dus leeft hij na zijn dood
 In 't hart van Hollands kerk en van hun nageburen!
 De roem van de helden zal de tijd en nijd verduren.

Joh. Obreen.

**Lijktranen, gestort over het smartelijk afsterven van de welgeleerde en
 hoogwaardige heer Wilhelmus a Brakel, Th. F.,
 Leraar van de Gemeente van Jezus Christus te Rotterdam.**

Hoe heftig wordt mijn geest van twee verscheiden tochten,
 Dan eens van blijdschap, dan van droefheid aangevochten,
 O grote Man! daar gij het lot der sterfelijkheid
 Reeds ondervindt, en hebt uw doodsschuld afgeleid.
 Verbeeldde ik mij, hoe gij, nu oud en zat van dagen,
 In kerkdienst afgesloofd, op 't krankbed neergeslagen,
 Geperst door angst en smart, moest worst'len met de dood,
 Dat telkens 't klamme zweet van uw wangen vloot;
 Terwijl uw ziel, als in Gods liefde geheel verslonden,
 Gedurig wenst' om eens van 't aards te zijn ontbonden,
 En 't eind des strijdens te zien, reikhalzend naar het loon,

Naar d' opgehangen en reeds u toegeriekte kroon;
 Totdat ze in 't eind vol vreugds, als op een zegewagen,
 Van Cherubijnen werd ten hemel ingedragen,
 Uw Jezus te gemoet; - dan is mijn geest verblijd
 In uw verwisseling. Maar 'laas! wij zijn u kwijt!
 Ach, vader, vader, ach! wij hebben u verloren.
 Nu noopt de droefheid weer mijn geest met scherpe sporen,
 En dompelt mijn gemoed in een diepen rouw,
 Wanneer ik Jozefs breuk en 't kerk verlies beschouw.
 O Maasgemeente! wie, wie kan uw smart bepalen?
 Hoe wordt uw glans verdoofd, hoe krimpen uw stralen!
 Gij zijt zo rijk in roem, als ramp en tegenspoed.
 Nog nauwelijks is de storm en hoge tranenvloed
 Om vader Doesburg aan het ebben en bedaren,
 Of 't droeve doodgerucht. (o slag niet t' evenaren!)
 Des grote Brakels stort de kerk in 't algemeen,
 Als in een oceaan van tranen en geweën.
 Zo valt een tweede storm veel feller op de lenden
 Der dijken aan, en dreigt het alles om te wenden.
 Legt af, o Rotte en Maas! legt af uw hoofdsieraad,
 Betreurt bij beurt de ramp van 't priesterlijk gewaad;
 Uw kerkgezanten gaan, en volgen vast elkandren,
 't Is breuk op breuk, d' een slag is d' echo van de andren.
 O smartelijk verlies! o onwaardeerbare schat!
 O middagklare blijk van 's hemels ongena!
 Wie schrikt niet voor 't gevolg, als 's Heeren hand verheven
 Zijn huis en tempel slaat, dat grond en posten beven,
 En rukt de vromen weg voor 't nijpen van de nood?
 Dit voelt' Hippone eertijds bij Augustinus' dood.
 Wie weet niet, welk een ramp de Joodsen kerkstaat drukte.
 Wan' God d' orakelstem zijn heiligdom ontrukte?
 Het moet een vreemdeling, zijn die thans niet ziet, wat zwerf
 Van bittere tegenheid drijft boven Neerlands kerk.
 Betreur dan Rotterdam de grote Willem Brakel,
 Die wakkren Barnabas, dat klinkend kerk-orakel,
 Die nergens weerga vond! een man van God geleerd,
 Nooit hoog genoeg van die hem kenden, gewaardeerd,
 Die in zijn levensbloei, als Frieslands afgezonden,
 Om d' Eenvangelie-leer de volke te verkonden,
 Doorluchtig blijken gaf, wat kostelijk talent
 Zijn grote ziel bezat; wat krachtig instrument
 Hij was in 's Heeren hand om zielen te bekeren,
 Om waarheid voor te staan, om dwalingen te weren.
 Doch zo'n zon, die niet dan hemelstralen schoot,
 Werd door haar glans welhaast de Friese kerk te groot.
 Dat flonkerlicht was u, o Maasgemeent'! beschoren
 Door 't Opper-kerkbestuur; met welk een vollen horen
 En stroom van zegen hij weleer, o Rotterdam!
 Tot u, zelfs met gevaar van leven, overkwam;
 Hoe hij van 't algemeen, na smartelijk zielsverlangen,

Met teedre liefde en zucht en blijdschap is ontvangen,
 Hoe door zijn preekdienst deez' gemeent' is aangegroeid,
 In ware Godsvrucht boven andre heeft gebloed;
 Op welk een hemelspijs en dierbre zielbanketten,
 Hij elk t' onthalen wist en rijklijk voort te zetten;
 Wat oefenscholen in 't geheim en openbaar,
 Hij opgericht heeft, is bekend en zonneklaar.
 Men verg' mij geen bewijs, daar 't spreekt met duizend monden:
 Hoe was zijn ziel steeds aan de ziel van 't volk gebonden,
 En 't hart van 't algemeen aan Brakels hart geboeid!
 Wat zag m' een aantal, van alle oorden toegevoeid
 Tot zijn beruchten dienst, terwijl de tempeldeuren
 Vast dreigden door de drift en drang van het volk te scheuren!
 Wat diep ontzag voor God viel niet op elks gemoed,
 Wan' hij ten kansel trad. en uit de overvloed
 Van het hart liet, niet schaars, zijn wijsheidsschatten horen!
 Hoe overtuigend drong zijn boetbazuin door d' oren
 In 't hart van velen, die vol beving aangeraakt,
 Gelukkig uit de slaap der zonden zijn ontwaakt!
 Hoe krachtig wist hij elk aan zijn gemoed t' ontdekken,
 De treur'gen Zions op het troostrijkst op te wekken!
 Hij was van de blinden oog, de kreuplen tot een voet;
 De voortgedrevenen kon hij in tegenspoed
 Verkwikken door de staf van de Goddelijke waarheid;
 De twijfelmoedigen verzorgd' hij licht en klaarheid.
 Wie was zo doorgeleerd, tot elks verwondering,
 Door eigen ervarenis in zielsbehandeling?
 Hoe kon hij niet de weg tot ware blijdschap banen,
 En elk doen zwemmen in een zee van vreugdetranen;
 Zo dat 't verwijderd hart scheen een gebroken grond,
 Wan' hij de schatten van het Godlijk heilverbond
 In hun voortreffelijkheid en overvloed ontvouwde,
 En Jezus in zijn schoon- en dierbaarheid beschouwde!
 Hoe meen'ge ziel door zo'n heilleer in der tijd
 Gelokt is en bekoord, des satans macht ten spijt;
 Wat schijnsel 's Heeren Geest heeft op zijn dienst gegeven,
 Staat velen niet aan 't hoofd, maar in het hart geschreven.
 Maar ach! waarom 's mans deugd en gaven afgemaaid?
 Dit maakt voor ons de rouw te groot en t' onbepaald,
 't Gedenken aan 't gemis slaat 't hart in enger boeien,
 En doet de bittren stroom der tranen hoger vloeien.
 Helaas! waar berg' ik mij; maar grote Man! Gedoog
 Dat ik, zo ver ik kan, u volg' met hart en oog,
 En zie uw lijk omstuwd met troosteloze rijen,
 Met statig achtbaarheid vol druk ten grave leien;
 Wat handgewring, wat borstgeklop, wat naar gezucht
 Vertoont zich van rondom en barst in d' open lucht,
 Ten tempel uit, terwijl gij wordt in 't graf gezonken,
 En aan uw lijkbus 't hart van de vromen vastgeklonken.
 Zo is die zon der Godgeleerdheid dan gedaald,

Die ruim een halve eeuw de kerk heeft overstraald.
 Daar ligt die held van tienmaal zeven en zeven jaren,
 O Rotterdam! 't sieraad der tempelredenen;
 Daar ligt dat waardig hoofd, dat zo'n wijsheidsschat
 En onnavolgb're deugd en gaven heeft omvat;
 Daar ligt dat statig en niet min ontzaglijk wezen,
 Waarin een hemelse gestalte was te lezen,
 Wanneer het Pinkstervuur doortintelde zijn geest;
 Daar ligt die gulden mond, die eertijds onbevreesd
 Een strenge gesel was der feilen en gebreken,
 Die onbeschroomd voor 't heil en 't recht van de kerk dorst spreken,
 Voor Koning Jezus trouw het rechtsgeding voldong,
 Schoon drieste onwetendheid hem dreigde en fel besprong;
 Daar ligt die tonge van de geleerden nu in boeien,
 Van welke 't hemels man en balsem af kwam vloeien,
 Die elk naar zijn gestalt' gemoedsbesturing gaf;
 Daar rust die wakk're hand voor altoos in het graf,
 Die, onvermoeid, nooit rust in schrijven heeft genoten,
 's Mans grote geest en ernst en gaven heeft besloten.
 In een weergadeloos en nooit volprezen werk,
 Zo doorgeleerd, zo nut en heilzaam voor de kerk,
 Vol melk en vaste spijs van Gods getuigenissen,
 Voor een, die Godsdienst mint na reën, niet wel te missen;
 Waarvan zo menigmaal de drukpers gaat bevrucht,
 (Wat zeldzaams, nooit gehoord) een werk, dat zijn gerucht
 (Verspreid van daar de zon verrijst en neer komt dalen.
 En 't Godlijk flonkerlicht der waarheid schiet zijn stralen)
 Ver overtreft; dat als een kerkjuweel behoudt
 Zijn stand, en pronkt gelijk een diamant in 't goud.
 Daar liggen nu terneer die kille en koude voeten,
 Weleer zo vaardig om 's mans ij verlust te boeten
 In zijnes Heeren dienst, wen hij tot aller uur
 Vol dapperheid en moed bewaakte Zions muur;
 En stond gelijk een rots in 't barnen van de baren,
 (Mijn zangnimf meldt liefst niet zijn smart'lijk wedervaren)
 In 't dringend kerkgevaar. Daar ligt dat lijf terneer
 Van hem, die tot zijn dood getrouw was zijn Heer.
 Het ga toch nimmer uit de zin van onz' gedachten,
 Hoe hij de zwakheid van zijn lichaam kon verachten;
 Wat vruchten hij nog droeg in grijzen ouderdom;
 Hoe dikmaals hij, wen hij ten hogen kansel klom,
 Hoe moe en mat, gelijk een arend weer verjeugde,
 Elks hart verrukte tot verwondering en vreugde;
 Ja, hoe dat zelfs, ten trots des naderenden dood,
 (Het uitgemergeld lijf geperst door angst en nood)
 Hem 't smart'lijk leger nog ten predikstoel verstrekte;
 Hoe elk vermaand' en om getrouw te zijn opwekte;
 Wat rekenschap hij gaf van zijn gegronde hoop,
 Terwijl zijn bleke mond met vader Jakob droop
 Van zegenwens op wens, totdat zijn oog verduisterd,

Zijn lippen toegeklemd, zijn grote ziel ontlusterd,
Van 't aardse Nebo werd in 't hemels Kanaän
Gevoerd, daar zij reeds smaakt van het verborgen man.
Dus leefde en stierf die man van 's Heeren welbehagen,
Wel waard voor 't heil der kerk te leven Nestors dagen;
Hoe oud, nog veel te vroeg ons van 't hart gescheurd.
Nooit hoog genoeg geschat, nooit lang genoeg betreurd.
Maar lang genoeg geasd op bitt're doodbanketten,
Gelijk al 't aards' zijn eind, heeft droefheid ook haar wetten.
O Maasgemeent'! geen rouw zo zwaar, geen schreigeluid,
Hoe naar van toon, haalt ooit onz' vriend ter grafzerk uit.
Men wenst' Augustus nooit gestorven of geboren.
Om 't kwaad gevolg zijns doods; maar Brakel liefst verloren,
Als nooit, zijn trouwen dienst genoten; wijl de kerk
Zijn hemelschatten erft; men zet dan droefheid perk.
Indien 's mans geest alsnog van 't aards' kon kennis dragen,
Hij stremde zelf uit liefde uw onophoudlijk klagen.
Doch wilt gij klagen, klaag om uwer zonden schuld.
Die 's Heeren wraakzwaard wet en tergt zijn taai geduld.
Gods doen is majesteit, zijn oordeel is rechtvaardig,
Ons Jeschurun was deez' en zwaarder straffen waardig.
Erken in ootmoed dit, zo wordt Gods hand gestuit,
Berouw en smeking blust toch 't vuur van de gramschap uit,
Verschoon en spaar uw volk, laat af uw toornig woeden,
O Heer! Verzacht ons leed in 't snerpen van die roeden;
Genees deez' zware breuk en balsem Zions smart,
Zend wakkre mannen uit, geef helden naar uw hart!
Ja, Heer! dit zij onz' beê, ontsluit uw hemelzalen,
En laat Elias' geest op onze Eliza's dalen!
Zo zij de Maasgemeent', hersteld door uw hand,
Altoos de sterkste zuil van Kerk en Nederland!

Grafschrift

Grafschrift, ter gedachtenis van de eerwaarde, hooggeleerde, vrome, Godvruchtige heer Ds. Wilhelmus a Brakel, in zijn eerwaard leven getrouw uitdeler van de verborgenheden Gods in de Hervormde Gemeente van Jezus Christus te Rotterdam.

Job 5:26. ***Gij zult in ouderdom ten grave komen, gelijk de korenhoop te zijner tijd opgevoerd wordt.***

*Deez' grafzerk dekt de mond des heren Willem Brakel;
De balsem Gileads, en hemelsen Triakel, (een zeker geneesmiddel)
Schonk hij aan 't volk van God, hen leidende langs 't pad,
't Welk de verstandige brengt in de hemelstad.
Hij was een voorbeeld in zijn leer en in zijn leven,
Hij heeft de Godsdienst, die zeer reed'lijk is, beschreven,
Een boek tot viermaal, om zijn deftigheid, hervormd;
Hoe heeft hij, in zijn tijd, op het gemoed gestormd
Dergenen, die voor God, noch godsdienst willen buigen!
't Welk Holland niet alleen, maar Friesland moet getuigen.*

*De ouderdom, die zelf een ziekte is, en de koorts,
Vermengd met het graveel, verdoofden 's levens toorts,
En hebben 't lichaam, hier in d' aard, terneer gesmeten,
Waar het van wormen wordt doorknaagd en opgegeten;
De ziel, waarin een straal van 't Godlijk wezen speelt,
Wordt in de hemel nu verzadigd met Gods beeld;
Waar zij met d'engelen en aartsengelen te samen,
Prijst God, de Vader, Zoon en Geest. Het zij zo! Amen!*

D. Havart, Med. Doct.

Overleden te Rotterdam de 30^e Oktober 1711, in de ouderdom van 76 jaren, en aldaar begraven de 5^e November daaraanvolgende.

**Eergraf van de zalige heer Wilhelmus a Brakel, TH. F.
Leraar van Gods kerk te Rotterdam.**

Iste potest implere dolor vel secula tota, Et magni luctus obtinuisse locum.

*In deze Grafplaats wordt het overschot bewaard
Van Willem Brakel, die geen arbeid heeft gespaard,
Om als een Jojada, ten kerkdienst uitgezonden,
Voor 't onvervalst geloof en Jezus' kruisverbonden
Te strijden, en voor 't heil, voor 't eeuwig heil van 't volk
Te zorgen, als een trouw en schrandere hemeltolk.
Hij ijverde om de twist te bannen uit de kerken,
En door de eendrachtsband de ware leer te sterken.
Hij slaafde voor 't belang van Sion door gebeden
En strekte in 't Heilig werk een voorbeeld voor 't gemeen.
Des zal zijn naam nog lang door lucht en wolken zweven,
En eeuwig in zijn Godgewijde schriften leven;
Terwijl de ziel reeds van Gods troonwacht voor 't gezicht
Van haren Heiland is gevoerd, in 't eeuwig licht;
Daar zij, gezeten in een rij van heldenscharen,
Nu zegeviert en juicht na zoveel kerkgevaren.*

Joh. van Doesburg.

Grafschrift.

*Hieronder rust het lijk van Brakel voor altijd,
Die ziel en lichaam Gode en kerk had toegewijd,
Wiens schriften, leven, leer en uitgang vol van stichting,
Legt op het Christendom een eeuwige verplichting.*

Overleden de 30ste Oktober 1711.
Lukas Burgvliet.

Grafschrift.

*Hier rust hij, die niet rusten kon,
Vóór hij aan Jezus zielen won.
Een bidder voor zijn vaderland,
Maar hij is nu aan d' anderen kant:
In 't Vaderland van Abraham,
Waar hij volgt het zalig Lam.
Volgt dan zijn leer en leven na,
Zo zingt ge ook eens Hallelujah!*

Susanna de Wier.